MARKUS ORTHS

KATALINA

MINTIS

Šiuolaikinis Europos romanas

Šviesiam
Perlos
atminimui

MARKUS ORTHS
KATALINA

Iš vokiečių kalbos vertė
Regina Ivanauskienė

MINTIS

UDK 830-3
Or-91

Versta iš

Markus Orths
Catalina
Schöffling & Co. Verlagsbuchhandlung GmbH,
Frankfurt am Main, 2005

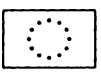

Culture 2000

Knygos leidimą rėmė Europos Sąjungos programa
Kultūra 2000

Viršelio dailininkas
Leonardas Armonas

ISBN 978-5-417-00908-2

© Schöffling & Co. Verlagsbuchhandlung GmbH, Frankfurt am Main, 2005
© Vertimas į lietuvių kalbą, Regina Ivanauskienė, 2007
© MINTIS, 2007

Prologas

San Sebastiano miestas prie Biskajos įlankos pasauliui davė keletą žmonių, kurie kad kiek – būtų patekę į istorines knygas. Pavyzdžiui, Manuelį Pesoją, banginių medžiotoją, kuris, tiesą sakant, iš tikrųjų ir atrado Ameriką, nes 1397 metais, kai palei baskų šalies krantus buvo išgaudyti visi banginiai ir neliko nė vienos menkės, jis savo laivu pasiekė Islandiją, o iš Islandijos dar nuplaukė 1700 mylių į pietvakarius. Jis buvo pirmas europietis, išsilaipinęs Niufaundlende, taigi iš esmės Šiaurės Amerikoje, nors šitai jam rūpėjo kur kas mažiau nei banginiai, palei tuos krantus plaukioję ištisais būriais, taikūs, tik imk ir skersk. Pesojas, suktas žvejys, stengėsi nė žodeliu neprasitarti amato draugams apie tai, ką atrado, nes ką reiškia ta abejotina, jokios naudos neteikianti atradėjo šlovė, palyginti su tuo, kad tik jam vienam buvo žinomos dar niekieno neišbandytos banginių medžiojimo vietos? Jau geriau jis metai po metų į San Sebastianą plukdys ištisus kalnus banginio mėsos, iš tonų burbuliuojančios masės virs vertingą varvelį, iš griaučių prikapos krūvas kaulų bei dantų ir, užuot tapęs garsus, vis labiau lobs. Jam visiškai pakako to, kad apie žemės, kurios ten neturėjo būti, atradimą galėjo

papasakoti savo vaikams, nes visuose anuomet turėtuose žemėlapiuose tos vietos buvo pažymėtos balta spalva, primenančia jūros bangų putą arba verdančio vandens garus. Garai, beje, taip apniko baskų inžinieriaus Blasko de Garajaus mintis, kad 1543 metais jis, būdamas visiškai tikras, iškeliavo pas tuometinį Valjadolido valdytoją, norėdamas papasakoti jam apie tai, kuo pats taip aistringai tikėjo. Idėjos esmė – laivas plaukia varomas rato, kurį suka vien vandens garų jėga. Blaskas de Garajus užtaikė ant Pilypo Gražiojo ir Joanos Pamišėlės sūnaus Karlo I, taigi karališko valdovo, kuris Alhambroje sugebėjo nugriauti dieviškų Nasridų karalių rūmų fligelį ir jo vietoje pastatyti bjaurų akmeninį monstrą, primenantį vasaros pievoje karvės sudrėbtą karvolį. Karlo I nesužavėjo inžinieriaus sumanymas, bet Blaskas de Garajus nenusiminė ir iš privačių šaltinių rinko pinigus, reikalingus planams įgyvendinti. Jam tai pavyko tik praėjus daugeliui metų ir sulaukus tokio amžiaus, kai galva veikia jau nebe taip gerai, tad gal jis neteisingai atliko keletą galutinių skaičiavimų, ir pirmas žmonijos garlaivis, užuot plaukęs vandeniu, pakilo į orą ir paskui kartu su pačia idėja ilgam pradingo vilnyse. Tai įvyko iš uosto matomoje vietoje, iš ten, kur 1588 metais išplaukė vyras vardu Migelis de Okendas i Domingesas de Segura, lydintis nenugalimą ispanų armadą į Angliją. Tai buvo nepaprastas žmogus, pradėjęs kaip paprastas aviganis, tapęs laivų statybos meistru ir galiausiai netgi *Šventosios Onos* – vieno iš geriausių anų laikų laivo – komendantu. Okendas tapo ne tik puikiu pavyzdžiu ir simboliu, liudijančiu, kiek gali pasiekti žmogus, jei tikrai nori, bet ir autoriumi

sparnuotos frazės „nuo aviganio iki komendanto“, virtusios sustabarėjusiu žodžių junginiu tiek baskų žemėje, tiek Naujosiose kolonijose; ši frazė praslinkus keturiems šimtmečiams kiek pakito, bet vis dar buvo vartojama. Bet Okendui istorijos požiūriu nepasisekė: jis gavo lydėti nenugalimą armadą būtent į tą karo žygį, kuriame ji šį epitetą prarado. Grįžus išsklaidytiems pažeminto ir anglų kanonierių sumušto laivyno likučiams, o su jais į San Sebastianą parplaukus ir griuvena virtusiai *Šventajai Onai*, visiškai nusilpęs Okendas po kelių dienų mirė krante. Už penkių gatvių stovėjo namas, vadinamas *Banginiu*. Skaitytojas turi žinoti, kad kiekvienas baskų namas anuomet būdavo pakrikštijamas, nes baskai pripažino tik tai, kas turėjo vardą. Nors Katalina gimė ir ne *Banginyje*, bet, šiaip ar taip, buvo jame pradėta.

I

Netektys

Katalinos motina, Marija Peres de Galaraga i Arče, buvo paslaptinga moteris. Būtų galima manyti, kad jos paslaptingumas reiškėsi nepaprastu pamaldumu ir tikėjimo jėga. Sekmadieniais ji ilgiau nei priderėjo užtrukdavo bažnyčioje, penktadieniais beveik nieko nevalgydavo, o jei ir valgydavo, tai tik lęšius ir džiovintą žuvį. Nuo jaunumės kalbėti rožinį ėjo į San Sebastiano el Antiko vienuolyną, klausyti kryžiaus kelio pamaldų – pas pranciškonus, garbinti Jėzaus Širdies – į jėzuitų konventą, o Kristaus, Tėvo maitintojo, apeigų – pas karmelitus. Jau du sykius buvo nukeliavusi prie šventojo Jokūbo kapo, ir apskritai jos širdis linko į šventuosius; ji rinko visokiausius šventųjų paveikslėlius ir turėjo sukaupusi aštuoniolikos šventųjų, surūšiuotų pagal abėcėlę, atvaizdus: Agotos (nuo ugnikalnių išsiveržimo), Augustino (nuo visokiausių netekčių), Blažiejaus (nuo gerklės ligų), Florijono (nuo gaisrų), dvylika paveikslėlių aukščiausių šventųjų, Dievo Motinos, kurios visus vardus Marija Peres de Galaraga i Arče žinojo, tad turėdama kokį prašymą galėjo kreiptis ne tik į *Virgen de la Esperanza*, bet ir į *Virgen de la Soledad, de los Dolores, de los Remedios, de la Misericordia, de los Desamparados, de las*

Maravillas ir į *Nuestra Señora del Rosal.* Bet jei kas būtų žvilgtelėjęs į jos dienoraštį, būtų galėjęs suprasti, kad tame merginos paslaptingume slypi visai kas kita, kas tik ir laukia, kada galės prasiveržti. Kai 1572 metų vasario 14 dieną Marija Peres de Galaraga i Arče prarado tokią skambią pavardę, nes ištekėjo už baskų verslininko Migelio de Erauso, jai visą dieną atrodė, kad tas giliai slypintis jausmas iš pilvo kyla iki pat gerklės. Po vestuvių Marija pirmą kartą įžengė į namą, kurį jai nupirko vyras. Migelis pavadino jį *Banginiu* Marijos Peres de Galaraga i Arče proproprosenelio atminimui, nes sentėvis buvo ne kas kitas kaip Manuelis Pesojas, anas Amerikos atradėjas, apie kurį Marijai tebepasakojo jos senelė. *Banginis* buvo miestietiškas statinys, stovintis San Sebastiano viduryje, netoli bažnyčios. Jis turėjo nedidelį *patio*, vidinį kiemelį, pirmo aukšto alkovos buvo tamsios; Migelis išsyk nuvedė Mariją į viršutinį aukštą. Iš galerijos atsivėrė vidinis kiemelis. Inesa Marijai padavė padėklą su šokolado puodeliu ir kaupeliu *bucaros*, kvapnaus molžemio iš Vest Indijos. Marija gėrė šokoladą, valgė tešlainius. Paskui Migelis Inesą išsiuntė į pirmą aukštą ir nuvedė Mariją apžiūrėti abiejų salonų. Pirmojo grindys buvo išklotos plytelėmis, ant sienų kabojo kilimai, veidrodžiai ir nedideli paveikslai. Antrąjį skyrė medinė siena: vienoje pusėje buvo moterims skirta tafta mušta pakyla su daugybe pagalvėlių, kitoje pusėje vyrams pristatyta kėdžių ir taburečių. Marija įžengė į kaltinės geležies balkoną žalvario rutuliais išpuoštais kampais. Tikėdamasi išgirsti jūros ošimą, ji palinko į priekį, bet teišgirdo tekšenimą, kurį kėlė kaimynai, gatvėje tuštinantys savo naktipuodžius. Marija nuėjo į miegamąjį.

Ten rūko smilkalų lazdelės, o ant sienų kabojo jos šventųjų paveikslai. Ji buvo prašiusi Migelio sukabinti tuos atvaizdus name, ji sakė name, o ne miegamajame. Marija Peres surinko šventųjų paveikslėlius, išėjo iš miegamojo, padėjo juos salone, grįžo pas Migelį, užrakino duris, nuleido užuolaidą ant nedidukų grotuotų langų, kurie buvo ne stiklinti, bet aptraukti alyva įmirkytu pergamentu, nusivilko vestuvinę suknelę kartu su krinolinu – *guardainfante* buvo pripažintas „kekšišku" aprėdu ir uždraustas tik 1639 metais, – atsiklaupė priešais Migelį, atsegė kelnes ir įsikišo jo varpą į burną. Ji dorai nežinojo, ką reiškia geidulingai atrodyti, bet darė tai, ką įstengė, žvelgė iš apačios į vyrą, gniaužė krūtis, čiulpė, virpino liežuviu it plakikliu, išbandė viską, ką slapčiomis dažnai įsivaizduodavo arba aptarinėdavo su kitomis merginomis, ir šitaip kuo puikiausiai atitiko tų laikų, kuriais gyveno, dvasią, nes tuomet ispanai buvo apsėsti tikro poravimosi svaigulio ir krušosi kaip bepročiai, ne, ne kaip bepročiai, priešingai, tarsi būtų aiškiai regėję savo ateitį, tarsi būtų žinoję apie maro epidemijas, per ateinančius dešimtmečius siaubsiančias kraštą, ir tarsi jiems iš anksto būtų svarbu pasirūpinti pakankamu gyventojų kiekiu, kad mirtis paskui turėtų iš ko rinktis. Dulkinosi *grandes*, kunigaikščiai, markizai ir grafai, turėję teisę karalienei matant nenusiimti galvos apdangalo, dulkinosi Alkantaros, Montesos, Kalatravos ir Santjago riterių ordinų *cabballeros*, dulkinosi nuskurdę *hidalgos*, kuriems už nuopelnus per rekonkistą* buvo suteikti

**Reconquista* (*isp.* ir *portug.* atkariavimas) krikščionių valdovų vykdytas maurų karalysčių Iberijos pusiasalyje užkariavimas VIII–XV a. (čia ir toliau – *Vertėjos pastabos.*)

didikų titulai, dulkinosi miestelėnai, amatininkai ir prekeiviai, kareiviai, nesuskaičiuojami poetai ir studentai, valstiečiai, turėję mokėti didžiąją mokesčių dalį, piemenys ir medkirčiai, rūdakasiai ir kalviai, valkatos ir elgetos, katilų lopytojai, šaukliai ir mulų varovai, smulkūs krautuvininkai ir luošiai, nešikai ir marionečių teatro aktoriai, smuklininkai, užkandinių savininkai, kubiliai ir budeliai, suteneriai, sąvadautojai ir sukčiai, mūrininkai, čigonai ir vergai. Visų jų priešakyje krušosi asketu laikomas karalius Pilypas Antrasis. Per dienas jis mintydavo palinkęs prie savo popierių ir atidėliodavo svarbius sprendimus, bet vos saulei nusileidus virsdavo tikru sosto įpėdinių darymo fanatiku. Per gimdymą numarino savo pusseserę Mariją Portugalę, ketverius metus krušo antrą žmoną Mariją Tiudor iš Anglijos, beje, nevaisingai, juo toliau, juo uoliau velėjo pradžioje penkiolikmetę Elžbietą fon Valua, kuri jam padovanojo dvi nieko vertas dukteris ir mirė daktarams negebėjus nustatyti trečio nėštumo; galiausiai penkis kartus sėkmingai apvaisino Aną Austrę, kurios keturi vaikai tik trumpam išvydo pasaulio šviesą, o penktasis pagaliau turėjo abi valdovui svarbias savybes – buvo berniukas ir išgyveno. Žmonės poravosi kada ir kur galėdami – muitinėse ir užeigose, kiemuose ir nutekamuosiuose grioviuose, Madrido Alkazare ir Sevilijos Trianos kvartale, prie Vidužemio jūros ir Atlanto vandenyno, Sieros ir Pirėnų kalnuose, milžiniškose Estremadūros ganyklų platybėse ir Navaros rūdos kasyklose, Andalūzijos alyvų giraitėse ir šalies rytų miškuose. Jei nepavykdavo savaime, valgydavo česnakų sriubą ir raudoną mėsą, kuri buvo laikoma aistras

žadinančia ir lytinį potraukį kurstančia, rydavo visokiausius miltelius, grūstus banginių kaulus arba gerdavo paskerstų ožkų kraują; taigi šalies gyventojų skaičius vien per vieną šimtmetį padvigubėjo. Ispanijos oras buvo it pritvinkęs sėklos, pro pergamentu aptrauktus langus skverbėsi goslūs kaimynų sueities šūksniai, kai Marija Peres apžergė sutuoktinį ir sau į papilvę įrėmė kietą it peilis jo kotą; Migelio pautai nuo to net paraudo. Marija nešaukė, juodviem nesuvaldomai artėjant prie pabaigos, dirbo labai susikaupusi. Iš pradžių Migelis taip pat buvo labai įsijautęs į veiksmą, bet paskui staiga suvokė, kad dalyvauja kūrime, *pradėjime*, todėl paskutinę akimirką prieš atomazgą šūktelėjo: „Kuo jis bus vardu?" Žmonai jo šūksnis buvo nė motais, jai labiau rūpėjo savi pojūčiai; ji suleido nagus sutuoktiniui į nugarą ir klyktelėjo: „Migeli!" Paskui abu sukrito vienas kito glėbin prakaito, kraujo ir sueities skysčių klane. Migelis de Erausas paglostė žmonos plaukus ir tarė: „Sutinku."

Po pusmečio dažnų bandymų apvaisinti Marija Peres vis dar nebuvo gavusi, ko norėjo. Tai privalėjo turėti kokią nors paaiškinamą priežastį. Jos pamaldumas, nuslopintas audringo santuokinio gyvenimo, dabar prabudo su dviguba jėga. Marija Peres prisiminė visus „nešvankumus", kuriais mėgaudamasi „nusidėjo" miegamajame, kaip nei iš šio, nei iš to ėmė ir parašė dienoraštyje. Savo bergždumą ji laikė pasekme tų „nuodėmių", kurias visą pusmetį vadino tik „saldybėmis". Taip jau buvo, kad Migelis de Erausas vieną naktį vietoj nuogos jo laukiančios sutuoktinės rado

baltą paklodę su viduryje iškirpta skyle, kuria prisidengusi gulėjo Marija Peres; ji pranešė vyrui, kad galiausiai lytinius santykius laikysianti tik tuo, kuo jie ir yra, tai yra pradėjimui būtinu veiksmu, kurio antriniai dalykai, tokie kaip nesaikingas geismo reiškimas, nuo šiol jai būsią nebepriimtini. Bet dar po keturių mėnesių nesulaukusi rezultato, Marija Peres ėmė kaskart vis atidžiau įsiklausyti į patarimus savo senelės Izabelės, kurios paveldėtas tikėjimas senaisiais baskų dievais buvo susimaišęs su krikščioniškais prietarais ir kuriems prigyti Marija, besitverianti kiekvieno šiaudo, buvo palanki dirva. Izabelė įkalė vaikaitei į galvą, kad sėklos patekimas į įsčias yra būtina, bet nepakankama sąlyga kūdikiui pradėti. Norint užsitikrinti Dievo palankumą, be lytinių santykių, esą būtina imtis ir vienokių ar kitokių ritualinių priemonių. Ji, Izabelė, žinanti, ką kalbanti, šiaip ar taip, buvo trylika kartų pastojusi. Vienuolika vaikų neišnešiojusi arba šie gimę negyvi, todėl ji negalinti daug ką pasakyti apie gyvybės davimą, bet šį tą apie gyvybės priėmimą išmananti. Ateinančias savaites Marija Peres praleido vykdydama beprotiškus senelės patarimus: pilvą trynė į visokius senus medžius ir kankinių statulas, gulė visu ūgiu ant šventojo kapo, litrais gėrė šventų šaltinių vandenį, iš grotų vandens ir statulų nuograndų raugė arbatos mišinį, kurį siurbė stipriai sumerkusi akis, meldėsi į šventąją Margaritą Antiochietę, šventąjį Mikalojų, šventąją Oną ir kasdien laižė dulkes nuo visų aplinkinių bažnyčių madonų skulptūrų. Ji visiškai prarado viltį, tad buvo pasiruošusi ištverti piligrimų kelionės vargus su dviem kiaušiniais rankoje į Greu-le-Ben

prie Dievo motinos šventovės. Vieną kiaušinį būtų turėjusi suvalgyti čia pat, kitą – užkasti nukakusi į vietą ir atkasti tik rugsėjo 8 dieną. Laimei, šios kelionės neprireikė, nes 1574 metų spalio pabaigoje kitas senelės prietaras pagaliau davė vaisių.

Veiksmas vyko aikštėje priešais bažnyčią, suprantama, vidurnaktį. Marija norėjo viską padaryti teisingai ir papunkčiui vykdė visus senelės nurodymus. Ji rizikavo būti užpulta ir naktį ėjo San Sebastiano gatvėmis viena, be vyro, kuris nieko apie tai nežinojo, be senelės, nes ši buvo per sena, be Inesos, kuri jau miegojo, ir be turguje nusisamdyto sergstinčio palydovo. Marija Peres uždėjo ranką ant bažnyčios portalo papuošimų, užčiuopė geležinį žiedą ir sulig krūtine esančią didelę rakto skylę. Su pirmu varpo dūžiu ištiesė dešinės rankos smilių, o kaire ranka ieškojo skylės. Tada giliai įkvėpė, paskutinį kartą žvilgtelėjo aukštyn, kad įsitikintų, jog nematyti mėnulio, kuris galėjo viską paversti niekais, bet debesys buvo labai tiršti ir visiška tamsa gobė San Sebastiano miestą tą akimirką, kai Marija Peres dešinį smilių kaip galėdama giliau bedė į bažnyčios portalo rakto skylutę ir, beje, ne į didesnę, viršutinę dalį, kur vietos pakaktų, bet į kur kas siauresnę rakto barzdelės kiaurymę. Vėliau tą skausmą ji prilygino gimdymo sopuliams. Bandė įsikąsti į liežuvį tikėdamasi, kad atitrauks dėmesį nuo skaudančio piršto. Nepavyko. Ėmė kalbėti maldą, išmokytą Izabelės, žodžiai liejosi iš lūpų savaime: Marija meldėsi balsiai, įgrūdusi pirštą į šaltą geležies kiaurymę, dešinį pirštą, kaip prisakė Izabelė, kad gimtų berniukas. Marija išvėmė truputį tulžies. Blogiausia jos dar laukė. Moteris įtempė veidą,

viską, ką turėjo: lūpas, akis, dantis, vienu truktelėjimu išplėšė iš skylės pirštą; jai atrodė, kad kiaurymėje liko kur kas daugiau nei oda. Ji negaišo, neliejo ašarų, bet nuskubėjo atgal į *Banginį*. Aptemo akyse, ji griuvo ir sužalota ranka grybštelėjo gatvės atmatas, atsikėlė, norėjo nuvalyti purvą, bet vos tvėrė kiekvieną prisilietimą prie piršto. Namo grįžo šlapia ir purvina. Smilius buvo be odos ir viršutinio sluoksnio audinių, tiesiog pavandenijusios mėsos masė. Bet Marija Peres dėl to nesisielojo, nes po kurio laiko paaiškėjo, kad skausmas ir pastangos nebuvo bergždžios.

Per nėštumą Marija elgėsi pavyzdingai. Ji gana dažnai girdėjo pasakojant ir labai gerai žinojo, kokią didžiulę įtaką kūdikiui turi nėščiosios mintys, pojūčiai ir išmonė, kaip greitai net probėgšmais išgirstas, pamatytas dalykas, vaizdinys ar galvoje susikurta fantazija pilve gali virsti šiurpia tikrove. Ji tuoj nusigręždavo, kai gatvėje sutikdavo apsigimėlį, neūžaugą, luošį, votimis apėjusį elgetą ar raganą, nes jų atvaizdas per akis galėtų patekti į jos sielą, o per sielą tiesiogiai pasiekti ir subjauroti kūdikį. Todėl didžiąją nėštumo laiko dalį moteris taikiai ir ramiai leido namuose, apžiūrinėdama šventosios šeimos paveikslus. Marija ištisas valandas spoksodavo į kūdikėlį Jėzų. „Jei galėčiau į save sugerti jo tobulumą, – mąstė moteriškė, – vaikas vėliau galėtų pasekti nusižiūrėtu pavyzdžiu ir tapti originalo atspindžiu, Dievo atvaizdu." Po penkių mėnesių Marija iš namų išeidavo tik į mišias, bet ir čia tvirtai sumerkdavo akis, kai kunigas dėdavosi stulą, nes žinojo, kad nuo šio vaizdo vaikui apie kaklą apsivynioja bambagyslė ir

jį pasmaugia. Marija Peres draudė sau net pagalvoti apie gimdymo pavojus; būsimos motinos mirdavo dėl neprivalgymo arba dėl to, kad rachitas visaip jas suklaipydavo. Labai dažnai įvykdavo persileidimai, gimdavo negyvi kūdikiai arba, priešingai nei įprasta, pirm kojom veržđavosi į šį pasaulį. Neretai pastarieji užtrokšdavo gimdymo takuose. Negyvi kūdikiai būdavo paskubomis krikštijami, nes kitaip būtų pasmerkti amžinai keliauti po limbą. Chirurgai dažnokai per gimdymą pareikšdavo, kad kliuviniai esą per dideli, nutraukdavo vyksmą, perrėždavo moterį it kokį miltų maišą, sakydami, kad tai vienintelė galimybė išgelbėti kūdikį ir moterį. Bet tokie įsikišimai baigdavosi abiejų mirtimi, tad po viskam kūdikį įgrūsdavo ten, iš kur jis savo noru nenorėjo išlysti, į brutaliai atvertą pilvą moters, kurią paskui bet kaip susiūdavo ir užkasdavo kapinėse.

Gimdydama pirmagimį Marija Peres neteko tik dešinės rankos smiliaus. Ilgus mėnesius bandė jį gydyti, bet nesėkmingai. Galiausiai jis pajuodo ir gydytojas patarė per gimdymą pirštą nurėžti, nes – šitaip dėstė tas mokytas vyras – gimdymo skausmas esąs geriausia nuskausminimo priemonė. Marijos motina, senelė, pribuvėja ir daugybė kitų moteriškių stovėjo aplink išsipūtusį gimdyvės pilvą, ant kurio buvo uždėta Marijos juosta. Jos drąsino Mariją Peres, padėjo, kėlė aukštyn, laikė už rankos, laukė, galiausiai čiupo ir ištraukė kūdikį, o gydytojas tą akimirką abejotinu chirurginiu instrumentu nurėžė dešinį Marijos smilių. Šiaip ar taip, sprendžiant iš Marijos dienoraščio, ji pripažino, kad gydytojas buvęs teisus, nes tik gavusi į rankas vaiką pamatė, kad plaštakos teturi devynis pirštus, ir tik

atidavusi vaiką pajuto veriantį trūkstamo piršto skausmą. Kūdikis buvo sveikas, ne koks mažas siaubūnas. Apžiūrinėjo jo rankeles, akis, veidą, jis klykė ir spardėsi, o tėvas su palengvėjimu be saiko žegnojosi. Be to, tai buvo berniukas, kurį pavadino Migeliu. Bambagyslę nupjovė ne prie pat pilvo, kaip būtų padarę mergaitei, bet keliais coliais toliau ir kruviną vandenį, kuriame naujagimis buvo prausiamas, neišpylė į simbolinius krosnies pelenus, kaip daroma nuprausus mergaitę, kad šioji liktų namie, bet šliūkštelėjo už vartų, į gatvę, nes berniukui derėjo palikti namus ir eiti į pasaulį.

Per keletą paskesnių metų Marija Peres pagimdė dar penkis vaikus. Pastojant nebereikėjo imtis kokių nors su prietarais susijusių apeiginių veiksmų, tad Marija kartais klausdavo savęs, ar ne be reikalo bus paaukojusi smilių. Ji nemanė, kad tai, kas įvyko, buvo beprasmiška, bet dienoraštyje labai uoliai aiškinosi netekties prasmę ir priėjo išvadą – už kiekvieną jai dovanotą kūdikį iš jos buvo kažkas atimama.

Gimus Jacintai, ji prarado plaukų spalvą. Be perstogės rėkiant Marijos Peres plaukai pražilo iki sniego baltumo. Turbūt skausmai dėl kokių nors priežasčių buvo nepalyginti stipresni nei gimdant Migelį, bet užaugusi dukra Jacinta nesileido įbauginama motinos pasakojimų ir per dvidešimt trejus vaisingumo metus pagimdė septyniolika gyvų vaikų, iš kurių dvylika vedė ar ištekėjo ir savo ruožtu susilaukė vidutiniškai po šešis palikuonis, kurie Jacintai dar esant gyvai padovanojo dvidešimt provaikaičių. Todėl paprasčiausiai skaičiuodami, atėmę tuos, kurie mirė prieš išeinant iš šio pasaulio Jacintai, ir pridėję į šeimą per vedybas atėjusius asmenis,

gauname šimtą dvidešimt giminaičių, palydėjusių ją iš šio pasaulio mirties dieną. Suprantama, visi vienu metu kambaryje, kuriame ji merdėjo, neišsiteko, todėl dvi dienas ir dvi naktis prie Jacintos mirties guolio giminaičiai budėjo pakaitomis. Kadangi žiema buvo ypač šalta, o tame kambaryje buvo tikrai šilta, lauke mindžikavę nuolat veržėsi vidun, ir dėl to prie mirštančiosios lovos buvo nuolat judama; niekas negalėjo prisėsti, visi tik kelias sekundes pastoviniuodavo, paskubomis žvilgtelėdavo į Jacintą ir būdavo už nugaros stumiami toliau, tad galiausiai niekas nežinojo, kada Jacinta mirė, arba, tiesą pasakius, kas mirties akimirką stovėjo prie guolio.

Antras Marijos sūnus gavo Sebastiano vardą. Šįsyk Marija prarado patį kūdikį. Akimirką pribuvėja dar palaikė jį rankose, jis atrodė keistai atžarus ir nelankstus it kokia lėlė, pasirąžė, vieną vienintelį kartą įkvėpė, ir to, regis, jam pakako. Paskui nieko neregėtiom akim pažvelgė priešais save, lėlišką galvelę liūdnai nusvarino ant krūtinės; per smakrą nutekėjo kraujo srovelė, tarsi kūdikis motinos įsčiose į negimusią burnytę būtų įsidėjęs kapsulę vaidinimams skirto kraujo spalvos skysčio.

Pagimdžiusi Mari Chuaną, motina neteko trijų dantų. Antra dukra pamaldumu gerokai pranoko net motiną ir būdama dar vaikas – anksčiau už jos pavyzdžiu paseksiančią Kataliną – veržėsi į vienuolyną ir ten vis kilo hierarchijos laiptais, nesulaikomai kopė aukštyn nuo paprastos vienuolės iki priorės, o vėliau – iki viso ordino vadovės, ir ne dėl to, kad buvo apimta liguisto garbės troškimo, bet gal todėl, kad žodžio *kilimas* pras-

mę suprato būtent taip ir galvojo, jog kuo aukščiau pakils, tuo *iš tikrųjų* aukščiau atsidurs, o žodis *aukštai* jai reiškė tą patį ką ir *dangus*, vietą, arti kurios būti troško už viską karščiausiai. Kai ji pasiekė aukščiausią savo ordino postą ir suprato, kad nebėra kur kilti, vieną dieną užlipo ant bažnyčios bokšto viršaus ir, pasiekusi smaigalį, ropštėsi dar aukštyn, į niekur. Apačioje stovėjusiems žmonėms akimirką atrodė, kad Mari Chuana sliuogia aukštyn nematomu lynu, tabaluojančiu iš debesų. Tą akimirką už dešimties tūkstančių mylių vienas zen meistras savo mokiniui sakė, kad gyvenimas esąs lyg sliuogimas kartimi – pasiekęs viršų turi ropštis dar aukščiau. Tačiau Mari Chuana padarė klaidą: užuot pasitikėjusi savo keliu, pažvelgė žemyn. Tada sumostagavo rankomis, prarado pusiausvyrą, ir žmonės buvo priversti žiūrėti, kaip mirtingas Mari Chuanos kūnas krinta žemėn ir ištykšta it raudonų dažų maišelis. O tuo metu – šito žmonės nematė, bet tarėsi matą – jos nemari dalis atsiskyrė nuo kūno ir nupleveno aukštyn.

Beveik tą minutę, kai gimdė Fransiską, Mari Peres neteko senelės Izabelės. Ją ištiko tikras raudojimo priepuolis, dėl kurio stangos taip užsitęsė, kad į šį pasaulį berniukas atėjo su įgimtu lėtu mąstymu. Vienintelė galimybė užsidirbti pragyvenimui jam liko kitų taip niekinamos spermos valytojo pareigos vienuose lošimo namuose. Ten jis turėdavo paduoti padėklą primenantį indą vyrams, kurie neretai žaisdavo ištisas naktis; į tą indą šie iššvirkšdavo spermą kampe, neišeidami iš patalpos, su kone kinikams būdingu atvirumu. Tada Fransiskas privalėdavo šluostyti balzganą, lipnų, dažnai iki pat indo kraštų prišvirkštą skystį ir švarų

padėklą paruošti kitam lošėjui. Tokiu darbu jis visiškai nesibodėjo. Jam tik trūko žmogaus, kuris būtų sutikęs su juo drauge gyventi, buvo kuklus, to būtų pakakę, apie tokį dalyką kaip meilė nedrįso nė pagalvoti. Toks žmogus per visą jo gyvenimą neatsirado, tad senutėlis Fransiskas užgeso vienas kambaryje, kurį įstengė išlaikyti iš menko atlyginimo, ir greta nebuvo nieko, kas būtų laikęs jo ranką išleidžiant paskutinį atodūsį.

Apie Marijanos gyvenimą nieko nežinome. Ji buvo penktas vaikas. Tai matyti iš San Sebastiano miesto krikšto knygų. Jos motinos dienoraštyje aptinkamas tik piktas riksmas, prasiveržęs iš pluošto išplėštų puslapių. Nežinia, ko Marija Peres neteko per šį gimdymą. Jos dienoraštis tęsiamas 1585 metų balandžio septynioliktąją, Katalinos gimimo dieną, tą dieną, kai Marija Peres de Erauso, mergautine pavarde Galaraga i Arče, prarado gebėjimą gimdyti.

Saulėtą lietingą dieną

Viskas būtų puikiausiai susidėlioję į vietas ir švytėtų ryškiausia metafora, jei paskutinis Marijos vaikas – tas legendomis apipintas žmogus vardu Katalina de Erauso, kuris vėliau taip juokingai ir gėdingai bus pramintas „leitenantu-vienuole", – jei Katalina būtų šviesą išvydusi *Banginyje* ir Inesai būtų liepta (nustačius, kad tai moteriškos lyties kūdikis) vandenį, kuriame mergaitė buvo prausiama, išpilti į krosnies pelenus, o tarnaitė su dubeniu rankose būtų prieangyje suklupusi, vanduo išsiliejęs ant grindų ir per stataus prieangio plyšius ištekėjęs laukan, simbolinių durų link, nesulaikomai į platų pasaulį. Toks rūpestingai išdrožinėtas paveikslas būtų iš pat pradžių nulėmęs tolesnį Katalinos gyvenimą. Bet tiesa yra tokia, kad Katalina buvo pagimdyta ne namie, bet lauke, pasaulyje, beje, tokią dieną, kuri visų kraštų orų žinovams dar ir šiandien yra mįslė ir baskų metereologo Santjago de Etseberijos kronikoje vadinama „saulėta lietinga diena", nes tą dieną staiga prapliupęs lietus visiems laikams bus nepaaiškinamas reiškinys; tądien, kai aštuntą mėnesį nėščia Marija Peres su sūnumi Migeliu išėjo iš *Banginio*, visą šalį, remiantis įrodymais, dengė vaiskus, žydras, be menkiausio debesėlio dangus.

Migelis tada buvo dešimties, bet, kaip pasakojama, gerokai pranokęs savo metus. Nors Erausų šeima, be Inesos, turėjo dar vieną samdytą tarnaitę, auklę, bet būtent Migelis jau nuo šešerių ar septynerių metų prabusdavo nuo vieno iš brolių, susapnavusių baisų sapną, riksmo. Tuomet keldavosi, imdavo vaiką ir nešiodavo po kambarį, kol anas nurimdavo. Jis rūpindavosi pirkiniais ir atlikdavo daug kitų darbų, kuriuos būtų derėję atlikti auklei, bet ši naudojosi anksti pasireiškusiais Migelio gebėjimais, kad vieną kitą popiečio valandėlę galėtų knapsėdama pasnūduriuoti.

Migelis augo laimingas berniukas. Taip buvo dėl to, kad tėvas su juo praleisdavo daug daugiau laiko nei kiti baskų tėvai. Galima ginčytis, dėl kokių priežasčių jis šitaip elgėsi. Gal įtakos turėjo ir meilė. Bet didžiausia tėvo paskata, regis, buvo tam tikras gyvenimo planas, kurio jis atkakliai laikėsi. Migelis vyresnysis taip sutvarkė savo gyvenimą, kad galėjo jį kontroliuoti. Būdamas jaunuolis su tėvu nukeliavo į Vest Indiją, o kadangi iš esmės buvo tingus žmogus, nusistatė darbo laiko limitą. Jis ketino iki trisdešimties metų Naujajame pasaulyje plėtoti verslą, paskui grįžti, vesti, naudotis įdėtų pastangų duodamais vaisiais ir sulaukti vaikų. Taip viskas ir išsipildė: Potosi jis išsinuomojo sidabro rūdos kasyklą, tėvą paliko ją prižiūrėti ir parplaukė į San Sebastianą. Jis teturėjo tik dvidešimt aštuonerius, iš Naujųjų kolonijų turėjo plaukti pinigai, leisiantys su šeima artimiausius metus gyventi jei ne prabangiai, tai bent jau pakenčiamai pasiturimai.

Jo planą vainikavo nesugriaunama viltis, kad jo pirmagimis, sulaukęs reikiamo amžiaus, keliaus į Naująsias

žemes, ten perims verslo reikalus ir pasirūpins, kad pinigų srautas ilgai nesektų. Šiai svarbiai, šeimos planus palaikančiai užduočiai sūnų, suprantama, reikėjo parengti. Kadangi žmogaus motyvacijai gana svarbu, kad jis pats to norėtų, užuot tik vykdęs kokį nors – nors ir paties tėvo duotą – pavedimą, Migelis vyresnysis stengėsi sūnų sužavėti pažadėtąja žeme ir kasvakar sūnaus sąmonėje ausdavo paveikslą, Vest Indijai suteikdamas rojaus bruožų, o tuo metu Marija Peres sėdėdavo greta jų, klausydavosi ir ausdavo ką nors apčiuopiama. Tėvas vengė minėti bet kokius sunkumus ir bjaurastis, kurie tykojo kolonistų Naujajame pasaulyje, kalbėjo apie „neaprėpiamus, perlų skaidrumo, žalsvai melsvus paplūdimius“, apie „kvapą gniaužiančius kalnų peizažus ir tankias džiungles“, apie „nežinomas vietoves“, kurios kiekvieną kolonistą paverčia atradėju, apie „gilią pagarbą“, kuri visur juntama keliaujant per tą didelę šalį, apie „pasakiškus turtus ir visokiausius lobius“, kurie leidžia gyventi „gryniausioje prabangoje“, apie „nesuskaičiuojamus malonumus ir žaidimus“, kuriems „nevaržomi“ gali atsiduoti kolonistai, o vėliau, nežymiai žvilgtelėjęs į Mariją Peres atlaidumo prašančiomis akimis, tėvas šnekėjo apie „grožį tenykščių moterų“, kurios „pasiruošusios tarnauti“ kiekvienam. Migelis sūnui pasakojo spindinčiomis akimis – jos iš tiesų spindėjo nuo Potosi sidabro, – o sūnus priimdavo viską, ką pasakojo tėvas, už gryną pinigą. Tėvas, rimtai kalbant, tai ir laikė grynu pinigu arba, tiksliau pasakius, tikėjosi, kad gyvenimo saulėlydyje juo virs.

1585 metų balandžio 17 dieną supuolė daug aplinkybių. Migelis vyresnysis buvo išvykęs į savaitę truksiančią turnė po San Sebastiano lošimo namus. Marija Peres buvo suirzusi – jau trys savaitės vyras su ja nemiegojo. Gal dėl didelio jos pilvo, kuris neįprastai išsipūtė. Šiaip ar taip, vyro nesuprato, nes per buvusius nėštumo metus abu turėjo ištobulinę tinkamą santykiavimo sėdomis techniką, kuri mylėtis leido beveik iki pat gimdymo. Balandžio septynioliktoji buvo keistai šilta diena. Marija Peres atitraukė užuolaidą ir pažvelgė į lauką. Danguje nebuvo nė debesėlio. Jūros ošimo Marija ir dabar negirdėjo. Ir dabar lauke dvokė. Du mėnesius nebuvo iškėlusi kojos iš namų ir, kaip paprastai, praleido juos spoksodama į Jėzaus paveikslus. Ji nuėjo į sūnaus Migelio kambarį ir liepė jam rengtis. Auklė sėdėjo su kitais vaikais, o Inesa buvo išėjusi apsipirkti. Marija norėjo ilgesnės išvykos, tai turėjo būti kažkas daugiau nei paprastas pajodinėjimas; ji troško pakvėpuoti balandžio pajūrio oru ir trims ar keturioms valandoms pabėgti nuo miesto tvaiko. Asilas risnojo neskubėdamas, Migelis žingsniavo šalimais, Marija turėjo paėmusi du sūdytos menkės gabalus, įvyniotus į kukurūzų paplotį, ir gertuvę vandens. Po pusvalandžio miestas liko jiems už nugaros, oras atvėso. Pajūryje stirksojo kelios žvejų trobelės. Jie paėjo dar kiek toliau, kur nesimatė nė gyvos dvasios ir buvo visiškai ramu. Marija nulipo nuo asilo ir prisėdo ant akmens. Sūnus nubėgo paskutinius šimtą metrų jūros link ir nusiavė batus. Vanduo buvo šaltas, tad Migelis bangų pursluose pabraidė tik keletą minučių. Atsigręžęs motinos pusėn suvokė, kad kažkas negerai. Nuo jūros pakilo

vėjas, užgožęs motinos šauksmus. Bet tai, *kad* ji šaukia, Migelis matė iš pražiotos burnos. Motina smarkiai mojo. Migelis tuoj lėkė basomis per smėlį, paskui – per kietus akmenis. Marija sėdėjo ant žemės ir šnopavo. Migelis žinojo, ką tai reiškia. „Pargabensiu tave namo," – tarė vaikas. Marija purtė galvą ir rėkė. „Ką nors pakviesiu," – pažadėjo berniukas. Bet Marija jau gulėjo aukštielninka, pakėlusi apatinį sijoną, praskėtusi ir per kelius sulenkusi kojas. Tiesiai priešais save Migelis regėjo juodais plaukais apžėlusią vietą, iš kurios ir jis kadaise išniro. O gal tai jau buvo kūdikio, besiveržiančio iš Marijos, galvutė? Migelis čiupo, traukė, spaudė naują galvą nežinodamas, kokios iš tikrųjų per gimdymą tos galvutės dar minkštos, tad viena ranka žemyn spaudė nosį, kita – šonan kreipė smakrą, bet pasiekė, kad Katalina truputėlį išlystų. Dar po poros sąrėmių Migelis jau laikė rankose sesę, tamsiaplaukę, kruviną ir gleivėtą. Marija Peres prarado sąmonę. Migelis palinko prie motinos krūtinės. Širdis plakė. O kūdikis? Jis nekvėpavo. Migelis pašoko, jau norėjo nusisukti ir lėkti prie vienos iš žvejų trobelių, bet kažkas jį laikė. Berniukas priklaupė, sukando bambagyslę, turėjo kiek pakramsnoti dantimis, kol kūdikį atskyrė, paskui nuskuodė trobelių pusėn. Katalina krustelėjo. Pirmą kartą. Tai buvo žagtelėjimas. Paskui pravėrė burnytę ir ėmė kvykti. Migelį pasitiko žvejo žmona, paėmė iš jo vaiką ir nusiuntė vyrą pažiūrėti, kaip laikosi gimdyvė, kol pati apgerbs kūdikį. Migelis nuskubėjo žvejui iš paskos ir matė, kaip šis pakėlė motiną nuo žemės, kaip ji palengva atsitokėjo ir bejėgiškai linksėjo galva, kai žvejys kažką jai kalbėjo ir paskui praėjo pro jį, nešinas Marija,

trobelės link. Po visam Migelis pamatė savo batus. Eidamas prie jų galvojo, kaip keista po viso to, kas ką tik nutiko, vėl daryti įprastus dalykus, tokius, kaip *atsinešti batus*. O tada ėmė lyti. San Sebastiano gyventojai, tuomet buvę lauke, metė visus savo darbus ir užvertė galvas. Migelis sustojo ir pažvelgė į dangų. Paikas asilas irgi pažiūrėjo į dangų. Žvejo žmona su suvystytu kūdikiu glėbyje pakėlė akis į dangų. Vyras, nešinas Marija, taip pat pažvelgė į dangų. Ir Marija Peres nuo žvejo krūtinės įbedė žvilgsnį į dangų ir pagalvojo: „O kurgi debesys?"

Vakare, kai namuose viskas nurimo ir motina užmigo, Migelis atsistojo salone priešais veidrodį ir norėjo viską apmąstyti, bet veidrodis nedavė jam laiko tą padaryti, sugėrė jo lygią jauną odą, trumpus plaukus, vaikiškus bruožus, mažą figūrėlę. Tai, ką matė Migelis, jau nebebuvo vaikas, dešimtmetis bamblys dar neplaukuota oda, ne, Migelis regėjo jaunuolį, gal kokių aštuoniolikos metų, su prasikalusiais ūseliais, kardu, apsiaustu, plunksnomis puošta skrybėle, gelsvai raudonomis kelnėmis, pasirengusį iškeliauti į Naująjį pasaulį. Viršutiniame veidrodžio kampe dar išvydo tėvą, įžengusį į saloną, atsistojusį jam už nugaros, uždėjusį ant peties ranką ir paskutinį kartą prieš išplaukiant kažką jam sakantį. Migelis visai nesiklausė, nes galvojo apie tai, kad prieš iškeliaudamas turi atsisveikinti, atsisveikinti su Katalina.

Pirmi aštuoneri jos gyvenimo metai neatskiriamai susieti su visur esančio brolio vardu. Migelis ją maitino,

gardžiais kąsneliais valgydino ir lepino, nes prieš laiką gimusi Katalina buvo maža ir silpna. Migelis guldė ją patalan, drauge meldėsi ir kas vakarą sakydavo: „Saule, šventoji, palaimintoji, grįžk pas savo motiną." Tai buvo jo prosenelės Izabelės posakis, kilęs iš tų laikų, kai baskai dar tikėjo dievais – Saule ir Mėnuliu, Baksajaunu, gauruotu miško valdovu, ir pavidalus keičiančiu, urvuose gyvenančiu dievu Mari. Migelis kišdavo jai pirštą į burną, ši žįsdavo tol, kol užmigdavo, keisdavo vystyklus, plaudavo ausis, nosį, pilvą, kojas ir tą kūno vietą, kurios pavadinimo nežinojo. Kai Katalina naktimis verkdavo, ne kas kitas, o Migelis ją ramindavo. Kartais guldydavo į savo lovą, kur ji, atrodo, geriau miegodavo. Brolis padėjo žengti pirmus žingsnius ir mokė kalbėti. Katalinai ispanų kalba, regis, buvo arčiau širdies nei baskų, nors tėvai jai pasakojo, kad baskų kalba esanti rojaus kalba, nes Ieva kilusi iš baskiško žodžio *ez-bai*, kuris reiškia *taip-ne*. Beje, šiek tiek apie jos tėvus: kadangi vienas sidabrą gabenęs laivas buvo apiplėštas portugalų piratų ir dėl pinigų stygiaus teko atleisti auklę, tėvai džiaugėsi, kad Migelis nuo jų pečių nuėmė didžią auklėjimo naštos dalį, bet dėl to Katalina augo jiems keistai svetima ir jie turėjo su ja nepaprastai daug vargo, ypač kai susidurdavo su jos valios jėga. Jei Katalina ko nors norėdavo, norėdavo besąlygiškai. Trokšdama iš tėvų gauti ko užsimaniusi, puldavo į tikrą isteriją, neapsakomai užsispirdavo, klykdavo ir spardydavosi tol, kol gaudavo; bet kartais ji nugrimzdavo į nevaikišką, kone nežmonišką apatiją ir išsiblaškymą, taip nuolankiai susitaikydavo su likimu, kad tėvai imdavo nuogąstauti, jog lenkdami vaiko valią nepadarytų

kokios nepataisomos žalos, tad apsidrausdami duodavo Katalinai viską, ko šioji užsigeisdavo.

Pirmas Katalinos prisiminimas susijęs su judėjimu. Tikriau pasakius, su pojūčiu būti nešamai. Dar tiksliau, būti velkamai. Būdama pusantrų metų kartą niekieno nepastebėta nušliaužė laiptais į pirmą aukštą ir pateko į priebutį. Ją viliojo šviesos rėžis, veržęsis į vidų pro tik privertas namo duris. Mažylė trepeno laikydamasi sienų. Lauke žengė kelis žingsnius, bet apakinta šviesos sutriko, prarado pusiausvyrą ir griuvo nosimi į purvyną. Ji nešaukė. Niekas jos nepastebėjo. Ji graibstė rankytėm tai, ant ko gulėjo. Tai buvo šeimos ekskrementai, kuriuos Inesa naktį išpylė už durų ir tik truputėlį apibarstė žemėm. Katalina apčiupinėjo atmatas, sukišo į krūvą pirštus, apsivertė aukštielninka ir pažvelgė aukštyn. Ten išvydo ištemptą žydrą, vaiskią kaitrą spinduliuojantį audeklą. Ji žvelgė į jį atviromis akimis tol, kol suskaudo. Kai ėmė markstytis, tarp akių ir saulės užlindo kažkoks seilėtas padaras. Tas kažkas laižė jai smakrą, nusriaubė lūpas, lyžtelėjo per veidą. Jis lekavo, baksnojo, uostinėjo, nuo jo lašėjo. Katalina sumykė, ėmė graibyti ieškodama, kas galėtų jai padėti, užčiuopė tankius gaurus ir pasislinko žemyn. Ten buvo šilta ir minkšta, ten liežuvis negalėjo jos pasiekti. Ji laikėsi tvirtai. Nepaleido. Net ir tada, kai šuo ėmė bidzenti. Ji įsikibo į papilvės kailį ir leidosi velkama. Kulnais vagojo purvą, galva atkrago, ji viską matė atvirkščiai: dangus – žydra jūra, stogai – laivų korpusai, apversti namai – kroviniai, žmonių kojos ir karietų ratai purvyno danguje. Kai jau nebeįstengė laikytis, kailį paleido. Šuo nurisnojo tolyn it niekur nieko. Katalina liko gulėti gatvės

vidury. Kažkas ją pakėlė, kalbino laikydamas atstu nuo savęs, kad neišsipurvintų. Katalina matė barzdą ir kepurę. Paskui išgirdo kitą balsą, artėjantį balsą, kurį pažino ir žinojo, kieno jis. Migelis pakniopstom prilėkė prie vyriškio, paėmė iš jo seserį ir parnešė į *Banginį*.

Nuo tada jis nebeišleido Katalinos iš akių. Visus tuos metus vedžiojosi mergaitę į mišias ir į uostą. Migelis drauge skaitė, drauge rašė, drauge žaidė ir pasakojo apie Vest Indiją. Bet pasakodamas nė žodeliu neišsidavė, kad po kelerių metų ruošiasi pats tenai keliauti, tik kartojo istorijas, girdėtas iš tėvo, su tokia pat kaip tėvo veido išraiška, su tokiais pat gestais, su tais pačiais padailinimais. Kaip Migelis klausydavosi tėvo, taip Katalina klausėsi brolio, girdėjo „suviršKintas" ir atgamintas istorijas, nors pradžioje ir ne viską suprato. Bėgant laikui Vest Indija Migelio pasakojimuose įgavo dar daugiau prabangaus blizgesio, nei jo būta tėvo kalbose. Tas blizgesys atsirado ir Migelio akyse, bet ne nuo Potosi sidabro, kaip tėvo, jo akys sublizgėdavo iš liūdesio dėl būsimo išsiskyrimo.

Kai Katalinai sukako septyneri, Švenčiausiojo Dievo kūno ir kraujo šventės proga rengiamos procesijos dieną įvykiai keistai susidėliojo. Svarbiausias procesijos dalykas buvo auksiniais saulės spinduliais apipinta monstrancija, į kurią įdėta gatvėmis turėjo būti po milžinišku baldakimu nešama šventoji ostija, apsupta kunigų, ordinų narių ir kitų aukšto rango dvasininkų. Spietėsi triukšmingi muzikantai, šoko būreliai šūkaliojančių jaunų vyrų, pasikabinusių kardus, banginių medžiotojai ir menkių žvejai rodydami tai, kad jie ištisus

mėnesius medžiojo ir žvejojo Deivio sąsiauryje tarp Grenlandijos ir Bafino Žemės, taip pat Labradoro ir Niufaundlendo pakrantėse, buvo pasidabinę auksiniais žiedo formos su grandinėle auskarais; medkirčiai su kirviais ant pečių, piemenys vilnonėmis palaidinėmis, valstiečiai tautiniais drabužiais, aukštomis kepurėmis ir arbaletais bei kalnakasiai iš rūdos kasyklų; tarp jų kur ne kur pasitaikydavo spalvingai išsipusčiusių persirengėlių, kurie dainavo arba šūkavo, nepaisant ankstyvo ryto, jau įkaušusių grupelės. Vos išvydę šventenybę gatvių pakraščiais stovintys žiūrovai trumpam nutildavo, klaupdavosi, žegnodavosi ir paskubomis murmėdavo maldas, bet vos tik monstrancija dingdavo iš akių, juos vėl apimdavo didžiausias siautulys. Gatvėmis, lydimos švilpimo, buvo nešiojamos milžiniškos kartoninės figūros, simbolizuojančios blogį. Tai buvo *gigantes* ir *cabezudos*, milžinai ir nykštukai didžiulėmis galvomis, groteskiškai atgyjantys nerangiai, lėtai žirgliojant po kaukėmis pasislėpusiems ir prakaituojantiems šokėjams. Galiausiai pasirodė drakonas, garsioji *tarasca*, matoma jau iš tolo, procesijos gale, už kurios į gretą stojo žiūrovai. Tuo laiku per Ispaniją keliavęs Brunelis rašo: „Gyvatė ant ratų, milžiniško dydžio, žvynuotu kūnu, klaikiai dideliu pilvu, ilga uodega, siaubingomis akimis ir plačiai pražiotais nasrais, iš kurių kyšo trys liežuviai ir aštrūs dantys“, o vyrai, esantys drakono viduje, taip mitriai lazdomis judino pabaisą, kad ši vienam kitam žiūrovui nuo galvos nubraukdavo kepurę. Trumpai tariant, tvyrojo tokia spūstis ir grūstis, tokia maišatis, kad negalėjai girdėti nei savo balso, nei suprasti, kas yra procesijos dalyviai, o kas – gatvės

pakraštyje stovintys žiūrovai. Kai pro šalį buvo nešamas drakonas, Migelis pasilenkė norėdamas užsikelti Kataliną ant pečių, kad ši geriau matytų, bet mergaitės nebebuvo. Ji pamatė, kad vinguriuojantis žalias žvynuotas drakono šonas nesiekia žemės, žengė keletą žingsnių į priekį ir nepastebimai palindo po monstru, įsliūkino vidun, pas vyrus, nešančius drakoną, į neaiškią prietemą, į susitvenkusį karštį ir troškų orą. Ji girdėjo šnopavimą, užuodė prakaitą. Bet net nespėjus akims apsiprasti su prietema pajuto, kad kažkas ją suima ir ryžtingai išstumia atgal pas žmones, kur ją išsyk įtraukė tikras sūkurys, kūnų, kojų ir pilvų srautas, švenčiančiųjų verpetas, kuris paskui galiausiai ją kažkur išspjovė, ir ji ėmė skintis kelią pro paskutinius kūnus. Išvargusi, varvanti, tarsi būtų išmesta į krantą sudužus laivui, sustojo. Pasistiebė ant pirštų galų ir ėmė šaukti Migelį, bet tai buvo bergždžias sumanymas šiame visuotiniame stūgavime. Tada mergaitė nusigręžė nuo žmonių ir priešais pamatė tuščią gatvę. Su kiekvienu žengtu žingsniu triukšmas tilo. Iš šalutinės gatvelės netikėtai išniro žmogaus didumo ožys. Nuo galvos iki kojų aptūlotas ožkena, ėjo dviem kojom kaip žmogus, rankos baigėsi pilko rudumo kanopomis, o ant galvos styrojo ragai. Jis priėjo prie mergaitės, pasilenkė, prikišo raguotą galvą prie pat veido, uždėjo kanopas ant pečių ir išleido bjaurų garsą. Visa tai įvyko taip greitai, kad Katalina labai išsigando ir puolė bėgti. Tik tada, kai po kelių minučių pristigo kvapo ir turėjo įsiremti rankomis į šonus, ji sustojo ir atsisuko. Ožys jos nesivijo. Katalina tos vietos nepažinojo. Čia buvo nejaukiai tylu. Kiek akys aprėpė – nė gyvos dvasios. Visi liko jai

už nugaros. Gatvės ir namai it išsluoti. Tuščia. Tik aure anie berniukai, šeši vaikiai; dabar ji aiškiai matė, kaip anie artėja. Dešimtmečiai ar dvylikamečiai. Katalina jau norėjo klausti, kaip jai grįžti namo, į *Banginį*, kai suprato, kad kažkas negerai. Vaikėzai ją apsupo ratu ir pradėjo stumdyti, vienas kyštelėjo koją, Katalina parkrito, kiti apmėtė purvais. Kai ji pakilo, šie paeiliui tampė už plaukų, apspjaudė ir darsyk parvertė ant žemės. Vienas po kito sėdo jai ant pilvo, laikė primygę rankas purvyne ir skaldė antausius. Ji dar negalvojo priešintis. Bet dabar, kai vienas iš vaikigalių sekundę nukreipė nuo jos dėmesį ir kažką šūktelėjo draugeliams, Katalina vožė atgal, iš visų jėgų trenkė berniūkščiui į veidą. Šis suriko ir Katalina pamanė, kad jai gali pavykti išsivaduoti, bet nutiko priešingai. Dabar jie puolė visi it suerzintos įniršusios širšės ir ėmė talžyti, daužė kaip reikiant tol, kol Katalina, paskutinį smūgį gavusi į smilkinį, neteko sąmonės.

Kai pramerkė akis, gulėjo nebe gatvėje. Visai iš arti pamatė plokščią apvalų veidą. Katalina tik po daugelio metų sužinojo, kad tai buvo Beatrisės de Aliri veidas. Maža nosis, skaisčios akys, lūpos – ilgas, tiesus brūkšnys. Moteris atsitiesė it koks gyvūnas ir prakalbo. Šnekėjo it ką tarkuotų, kone pakuždomis su baisiu įtūžiu balse. Beatrisė buvo milžinė, įpusėjusi trečią dešimtį, kampuotų pečių, plaukus susukusi į bokštą, dėl kurio atrodė dar aukštesnė nei ir šiaip buvo. Kalbėjo negarsiai, bet pagiežingai, kalbėjo į Kataliną it koks ugnies spjaudytojas, vis darydama pauzes:

– Apdergta... sofa... purvas... gali džiaugtis.

Vaikščiojo priešais Kataliną pirmyn ir atgal. Segėjo ilgą sijoną. Atrodė it žirgliotų su kojokais. Staiga nusigręžė ir ėmė pati sau murmėti:

– Kad aš būčiau ėmusi tokią apskretėlę... Vieni rūpesčiai...

Paskui sušnypštė ir plojo delnu per kaktą. Nutilo sakinio viduryje, košė pro lūpas tik nuotrupas. Tik dabar kambario gilumoje Katalina išvydo vyrą, šmėžuojantį palei sieną it kokį driežą, kuris pasiklydo ir nežino kur dėtis.

– Ko zuji aplink? – užriko moteriškė. – Nešk čionai rankšluosčius! Ką nors apvalyti!

Vyriškis dingo. Beatrisė mosavo rankomis it paukštis, bandantis skristi sulaužytais sparnais, o jos šūkčiojimas priminė kėkšto riksmą.

– Gali džiaugtis! Gali džiaugtis!

Katalina apsidairė. Ji gulėjo mažoje patalpoje, langai menkai apšvietė kambarį, tolumoje šurmuliavo šventės triukšmas. Vyras moteriai atnešė ir ištiesė rankšluosčius. Tyliai, tarsi garso jai nereikėtų, Beatrisė sušnypštė:

– Ką *aš* su jais veiksiu?

Jos akys šaudė pakampėmis, o vyriškis žengė prie Katalinos ir ištiesė rankšluosčius. Jis kreivai, kone atsiprašydamas šypsojosi, žvilgsnis buvo malonus, raminamas, tarsi norėtų pasakyti, kad tuoj viskas baigsis. Katalina ėmė šluostytis net nežinodama, ką turėtų šluostytis, nes purvas ir kraujas jau buvo pridžiūvę prie kūno it luobas. Jis ėmė byrėti ir kristi ant grindų. Katalina išsigandusi pritūpė ir ėmė krapštyti purvus į krūvelę, bet juo daugiau rinko, tuo daugiau jų byrėjo

kitoje vietoje. Beatrisė nieko nesakė. Priėjo arčiau. Lakstė aplink. Apžiūrinėjo iš visų pusių. Staiga jos akių išraiška pasikeitė. Išsyk pamiršo purvus. Kalbėjo apie visai ką kita. Ištarė žodį, kurio Katalina nėsyk nebuvo girdėjusi. Tame žodyje nuskambėjo kažkas panašaus į „prievarta". Matyt, tai buvo jai, Katalinai, užduotas klausimas. Nežinojo, ką atsakyti. Paskui pabiro daugiau žodžių, baisių, Katalinai nežinomų. Ar į ją ką kišo? Katalina papurtė galvą.

– Storą lazdą, skeptrą, mėsgalį, nuoplaišą? Parodyk jai varpą! – paliepė savo vyrui.

Bet tas jau buvo dingęs.

– Į tenai? – paaiškino Katalinai. – Tenai apačioje? Parodyk!

Priklaupė priešais Kataliną, pakėlė sijoną ir, šiai nespėjus nieko padaryti, taip čiuptelėjo už tarpkojo, kad mergaitė net krūptelėjo. Ištraukė ranką iš po sijono.

– Nieko! – šūktelėjo moteris ir išsitiesė visu ūgiu.

Katalina nežinojo, gerai tai ar blogai.

– O dabar dink iš čia! – sušuko Beatrisė, čiupo Kataliną ir ištempė į gatvę. – Kur gyveni?

– *Banginyje*, – atsakė Katalina.

– *Banginyje*? – pasitikslino pikčiurna. – O kur jis yra?

Katalina pasakė gatvės pavadinimą, tada Beatrisė ją griebė ir nutempė. Moteris žirgliojo per San Sebastianą milžiniškais žingsniais ir bambėjo, kai prireikė daryti lankstą, nes ruošiantis vakariniams teatro vaidinimams kelias buvo užgrūstas milžiniškais aktorių vežimais. Katalina sunkiai spėjo iš paskos, bidzeno greta tempiama už rankos. Tik dabar pajuto skausmus, galvoje kalė, nugara sruvo kažkoks skystis, kuris nepanėšėjo į prakaitą.

Priešais *Banginį* stovėjo Marija Peres. Staiga Beatrisė de Aliri sučiulbo. Jos veidas išplatėjo, lyg būtų išsilydęs, šypsena, saldokas tonas; kalbėjo apie Kataliną, kaip rado mergaitę gatvėje, kaip valgydino, rūpinosi, o kai dėl purvo namie, suprantama, valymo išlaidos, ne, to būsią per mažai, reikėtų įskaičiuoti ir dėl gaišaties neatliktus darbus, mažoji buvusi pas ją dvi valandas, per tą laiką ji negalėjusi nieko nudirbti, taigi jeigu jau, tuomet reikėtų, taip, žinoma, to pakaksią, nėra už ką, aišku, negi vaiką paprasčiausiai, krikščionės pareiga, kaip ji ten gulėjo, tokia mažulė. Beatrisė paėmė dvi monetas, linktelėjo Marijai Peres ir paliko Kataliną stovėti. Ši žvelgė įkandin žirgliojančios, sijoną pasikėlusios moteriškės tol, kol ši pasuko už kampo ir dingo. Migelis namo parėjo kiek vėliau, paėmė iš Inesos kempinę, prausė ir slaugė sesę, kuri jam papasakojo, kas buvo nutikę. Bet Katalina neminėjo keistų Beatrisės žodžių, apie kuriuos mąstė viena gulėdama lovoje, nepasakojo ir apie rankos kyštelėjimą po sijonu, nežinodama, ką tai galėtų reikšti, nepasakojo ir apie trumpą žodį *bjauri*, kurį tarp smūgių keliskart girdėjo tariant berniūkščius ir kuris tą naktį, kai ji negalėjo užmigti, ėmė keroti. Kitą rytą paslapčiom atsistojo priešais veidrodį ir palietė pirštais veidą. Tarsi tik dabar būtų pamačiusi – jos nosis ir smakras buvo kiek pakrypę į šoną, akys blausios, neišraiškingos, rudos.

Po metų jos brolis stovėjo priešais tą patį veidrodį, jam už nugaros kalbėjo tėvas. Kai tėvas baigė, sūnus

padėjo išbaidyti stojančią tylą užduodamas klausimus, kurių atsakymus jau seniai žinojo, ir suteikdamas tėvui progą dar kartą apie viską pakalbėti.

– Kiek laiko trunka kelionė? – klausė Migelis.

– Ilgiau nei penkiasdešimt dienų, – atsakė tėvas.

– Kiek žmonių plauks laivu?

– Šimtas dvidešimt.

– Kiek laivų sudaro flotilę?

– Trisdešimt trys.

– Kuo vardu mano laivo kapitonas?

– Fransiskas de Inigo i Arturas.

– Kada išvyksime iš Sevilijos?

– Gegužę.

– Kur išmesime inkarą?

– Verakruze.

– Kaip turėsiu pasiekti Potosi?

Tėvas paaiškino.

– Ar mano senelis bus ten?

– Jis tavęs lauks.

– Kaip aš jį atpažinsiu?

– Tu jo su nieku kitu nesupainiosi.

– Ar jis atrodo taip, kaip tu?

– Jis turi mūsų pavardę.

– Kiek pelno per metus duoda kasykla?

– To negali nuspėti.

– Kur Katalina?

– Mes ieškome jos jau kelias valandas.

Banginyje jos nebuvo. Nebuvo lauke, nebuvo gatvėje.

– Ji tikriausiai uoste, – tarė Migelis.

Tėvas linktelėjo.

Šventasis Morkus išplaukė ir paėmė kursą į Seviliją. Marija Peres spaudė nosinę prie veido. Migelio tėvas gurktelėjo. Mari Chuana persižegnojo. Fransiskas vangiai lėtai pakėlė rankas. Jacinta šūkčiojo brolį drąsindama. Marijana stovėjo šalia tėvo bežadė, įsikibusi jo rankos. Inesa blaškėsi po San Sebastiano gatves ir visų sutiktųjų klausinėjo, ar šie nematę mergaitės. Migelis laivo denyje sukiojo kaklą ir tyrinėjo krantą. Bet jos nematė, nes Katalina niekieno nepastebėta sėdėjo bažnyčioje. Ji laukė, kol praeis laikas. Žinojo, kad laivas išplauks prieš dešimtą. Žinojo, kad brolis jokiu būdu nelips į laivą su ja neatsisveikinęs. Kai bažnyčios bokšto laikrodis išmušė dvylika, kai galėjo būti tikra, kad *Šventojo Morkaus* jau nematyti horizonte, išėjo iš slėptuvės ir nubėgo namo.

– Štai kur tu! – šūktelėjo motina.

– Kur Migelis? – paklausė Katalina.

– Jis išplaukė, – atsakė motina. – Juk žinai.

Kraujas ant sienos

Ir San Sebastiano el Antiko vienuolyne galima buvo sutikti tų trejopų vienuolių, kurios taip dažnai aprašomos, kad tapo šablonu. Čia buvo keturios vadinamosios aukos, kurias uždarė prieš jų valią; buvo dvi liguistai dievobaimingos vienuolės, kurių dievotumas reiškėsi taip perdėtai, kad jos tarėsi pajutusios egzaltaciją, nes girdėjo šventųjų, Marijos ir paties Dievo balsus, nors iš tikrųjų buvo tiesiog nusilpusios nuo pasninkavimo ir savidrausmės; buvo ir dvi lesbiškų polinkių seserys, kurios po naktinio homoerotiško atskirtumo rytais per pamaldas sėdėdavo glebios, mieguistos, su tamsiais ratilais apie akis. Be jų, San Sebastiano el Antiko vienuolyne gyveno keturiasdešimt vienuolių; jų gyvenimas niekuo neišsiskyrė ir tekėjo įprasta monotoniška vaga: miegas, kėlimasis, ištisas valandas trunkančios maldos, dalyvavimas mišiose, išpažintis, vargonų muzika, knygos, kurias buvo leista skaityti, kartais ramios valandėlės, kai galima pačiom rašyti knygas apie šventųjų gyvenimus arba pasakojimus apie pavyzdingai dorovingas moteris. Oficialiai vienuolės gyveno griežtai atsiskyrėlišką gyvenimą, dar iki Trento visuotinio susirinkimo turėjo laikytis atokiau nuo

išorinio pasaulio, *tamquam vere mortua*, vadinasi, „visai kaip mirusioji". Bet iš tiesų į tuos dalykus buvo žiūrima kone aplaidžiai atsainiai: iš anksto pranešus priorei vienuolėms būdavo leidžiama išeiti iš vienuolyno arba kitiems jas lankyti. Su tėvais ir giminėmis, jei tik šie gyveno netoliese, galėdavo matytis bent kartą per savaitę. Tiesą sakant, be meldimosi, miego, valgymo ir mokymosi, čia buvo nelabai ką veikti.

Nors problemos ir rūpesčiai būdavo labai menki, priorė Ursula Unsa i Sarasti kartą per mėnesį būtinai norėdavo pasikalbėti su kiekviena vienuole akis į akį. Ursula Unsa i Sarasti už viską labiausiai troško žinoti paskutines naujienas ir negalėjo pakęsti jokių paslapčių. Kasdien vis kita vienuolė slinkdavo pas priorę nulenkusi galvą, nes Ursula Unsa i Sarasti buvo dviveidė moteris. Ji mokėjo parodyti neregėtą gerumą ir draugiškumą. Tuomet atsiskleisdavo puikūs gebėjimai išklausyti ir iškvosti vienuoles, sėdinčias priešais; priorė žvelgdavo į atsiveriančios vienuolės lūpas skvarbiomis akimis, tarsi norėtų žodžius ne tik išgirsti, bet ir išvysti. Tokiomis dienomis ji sugebėdavo išgirstus dalykus įžvalgiai analizuoti ir subtiliai įsigilinti į kiekvieną išsakytą problemėlę. Kita vertus, Ursula Unsa i Sarasti mokėjo būti labiau nei atgrasi. Apsimestinai šypsodamasi linksėdavo tada, kai sesuo išpasakodavo savo sunkumus, ir viską taip klastingai apibendrindavo, kad pašnekovė atrodydavo juokingai. Papasakotą dalyką Ursula taip išversdavo, jog pas ją atėjusiai vienuolei imdavo atrodyti, kad jos problema yra kvailiausia ir menkiausia, o ji pati – niekingiausias žmogus visame vienuolyne, kad išdrįso gaišinti priorę tokiais begėdiškais

niekais. Tada sesuo išeidavo iš kambario ir ištisas dienas sielodavosi dėl to, kad neturi dėl ko graužtis.

Priorė buvo žema, prakauli ir labai tamsi: juodi plaukai ir akys, ruda, apie pietietišką kilmę liudijanti oda. Tam tikrose kūno vietose, kur paprastai moterys nepageidauja, jai žėlė plaukai. Bet, priešingai nei kitos moterys, priorė vaikščiojo išdidžiai, kūno plaukuotumo visai neslėpdama, atrodė mananti, kad tie vešintys plaukai yra tam tikra atsvara smulkiam jos sudėjimui, dar daugiau, regimas, Dievo duotas, įgimtas teisės vadovauti patvirtinimas, teikiantis jai autoriteto, orumo ir, kalbėkime atvirai, šiek tiek vyriškumo. Vasarą ji dažnai pasiraitodavo abito rankoves, kad kitos vienuolės matytų plaukuotas jos rankas. Jai niekada nebūtų šovusi į galvą mintis pešioti ar kaip kitaip naikinti vis labiau tankėjančius ūselius, kaip darydavo kitos moterys. Atvirkščiai, sėdėdama ir kalbėdama akis į akį su kokia nors vienuole, dažnai pirštais braukydavo pūkuotą rievelę tarp nosies ir viršutinės lūpos, bandydavo pasukioti vieną ar kitą plaukelį tik tam, kad metusi skubrų žvilgsnį įsitikintų, jog priešais sėdinti sesuo stebisi jos ūsais.

Priešais priorę stovėjo Katalina. Į vienuolyną ji atėjo viena, be tėvų. Mergaitė primygtinai šito norėjo. Vienuolynas buvo visai netoli, ir ji žinojo galėsianti su tėvais matytis kada panorėjusi. Jos mantą į vienuolyną jau iš vakaro buvo atnešusi Inesa, tad dabar Katalina buvo palydėta tiesiai į priorės darbo kambarį. Ursula Unsa i Sarasti sėdėjo prie rašomojo stalo aukštai pasiraitojusi rankoves ir kažką rašė ant pergamento. Iš priorės – nė žodžio, tik plunksnos krebždėjimas ir visur

tie plaukai. Praėjus kelioms minutėms priorė palinko į priekį, pūstelėjo į raštą, tarsi norėtų žodžius paleisti į orą, žvilgtelėjo į Kataliną ir pasakė, kad šioji galinti sėstis. Pasitaikė viena iš gerųjų Ursulos dienų, malonūs žodžiai pasklido po patalpą. Ji netgi atsiprašė, kad privertusi Kataliną taip ilgai laukti. Paskui pradėjo klausinėti. Katalina atsakinėjo taip, kaip manė, kad priorė tikisi išgirsti. Ji kalbėjo trumpai, stengdamasi nepasakyti ką netinkama, o priorė pritariamai linksėjo galva. Visas pokalbis vyko kaip šimtas ankstesnių pokalbių: priorė klausinėjo, vaikas atsakinėjo, priorė linktelėdavo galva ir užduodavo kitą klausimą. Bet nutiko kažkas, kas patraukė priorės dėmesį. Nieko ypatinga. Tik mažas vos pastebimas mimikos pokytis, menkutis lūpų kampučių truktelėjimas ar patempimas, trumpas, nežymus, be abejo, netyčinis, jokiu būdu ne ironiškas, bet priorė buvo linkusi iš esmės išsiaiškinti kiekvieną, kad ir menkiausią išorinę žymę ir nutarė dar kartą patikrinti, kaip čia yra su ta maže. Taigi Ursulos Unsa i Sarasti veide suspindo tiriančios patarėjos akys, kiaurai matančios sielų tyrinėtojos akys, ir Katalina krūptelėjo. Staiga priešais pamatė akis, kurios ne tik žiūrėjo *į ją*, bet it koks skystis, sakytum, veržėsi *į ją*, tad neištvėrusi Katalina nudelbė akis. Čia visu rimtumu kažkas bando išsiaiškinti, ką ji iš tikrųjų galvoja ir ko nori, čia kažkas gviešiasi į slapčiausias jos mintis. O to, pamanė Katalina, nieku gyvu negalima leisti.

Nuo neįvykusio atsisveikinimo su Migeliu buvo prabėgusios šešios savaitės. Tas šešias savaites Katalina buvo panirusi į būseną, kurią Marija Peres savo dienoraštyje vadina „išsiblaškymu“. Tai nebuvo visiškas

nugrimzdimas į save, ne, Katalina atsakinėjo paklausta, darė tai, kas buvo liepiama, bet buvo nekalbi, susimąsčiusi, dirbo mechaniškai. Ji gyveno kaip gyvenusi, bet tarsi be ugnelės. Kartais netgi šypsodavosi, bet jos šypsena nebuvo tikra, veikiau kitiems teikiama malonė, duoklė, mokama už tai, kad gyvena ne viena. Dažnai ji kur nors kiurksodavo žvelgdama priešais save ir skendėdama vienatvėje. Pasaulis prarado viską, kas jai rūpėjo, ir ji negalėjo nieko pakeisti. *Norėjo*, kad brolis liktų, bet jis neliko; *norėjo*, kad grįžtų, bet jis negrįš. Pirmą kartą jos valia pasirodė esanti bejėgė, nenaudinga ir Katalina pasidavė apatijai. Ji neleido sau pykti. Migeliui negalėjo priekaištauti. Jis turėjo paklusti tėvo norui: Potosi, rūdos kasykla, darbas, sidabras, šeimos gerovė. Tiek ji suprato jau tada. Katalina bandė išsivaduoti iš lipnaus jausmo būti paliktai ir svarstė taip: jei Migelis negrįš, tuomet yra tik viena galimybė jį pamatyti. Todėl nesunku įsivaizduoti, kaip vieną bemiegę naktį ji galutiniai pribrendo vėliau pagarsėjusiai vaikiškai savo priesaikai; vos ją ištarusi, mergaitė atsidavė visa esybe. „Seksiu jam iš paskos!" – prisiekė ir ją visam laikui užpildė kaži kas nauja, kažkas, į ką ji galėjo įsitverti, kuo nuo dabar ir per amžius galėjo tikėti, – tikslas, prasmė, uždavinys. Ji bandė nuslopinti susijaudinimą. Buvo nelengva. Labai jau magėjo atsiduoti svajonėms. Prieš akis vis išnirdavo brolio, esančio kažkur pasaulio pakrašty, paveikslas, link kurio ji sklendė. Bet kaip tai įgyvendinti? Kai esi vaikas, kuriam ką tik sukako aštuoneri, kai esi mergaitė. Jos niekados nepaimtų drauge. Šiaip ar taip, ne tuoj pat, galvojo ji, ne dabar. Iš pradžių reikia sudaryti prielaidas: ji turi mokytis,

mąstyti, suprasti, suvokti. O kad galėtų tai daryti, ji, mergaitė, San Sebastiane turėjo tik vienintelį pasirinkimą.

Priėmusi priesaiką, kitą rytą Katalina nuėjo pas tėvus ir pareiškė norinti stoti į vienuolyną. Norinti priedangos. Norinti vienuolės dalios. To, melavo Katalina, visada troškusi. Tėvams ši žinia nuskambėjo it perkūnas iš giedro dangaus. Motina persižegnojo, tėvas akimirką užsimerkė ir apsimetė svarstąs; iš tikrųjų paskubomis skaičiavo, kad jam būtų kur kas naudingiau dabar vienuolynui sumokėti nedidukų naujokės įnašą nei po dešimties metų dukrai duoti didžiulį nuotakos kraitį. Tad tėvams pakako mažiau nei dviejų minučių, kad sutiktų.

Dabar Kataliną prislėgė žvilgsnis, tiriantis priorės žvilgsnis, kuriuo buvo bandoma įžvelgti, ko iš tikrųjų ji čionai atėjo. Katalina neįstengė jo atlaikyti ir nudelbė akis. Priorė paliepė:

– Žiūrėk į mane!

Katalina pakėlė akis, ir kitas vienuolyno vyresniosios žvilgsnis pramušė nemažą skylę apsauginiame mergaitės pylime. Bet Katalina sukando dantis. Ji nenorėjo pasiduoti ir kovojo už savo paslaptį. Nuolat sau kartojo: niekas negali patekti į mano vidų, jei aš to nenoriu, netgi priorė. Vis lengviau sekėsi atlaikyti tą žvilgsnį, sutelkė į akis visą jėgą ir žvelgė tol, kol Ursula Unsa i Sarasti turėjo pripažinti, kad nepasiekė ko norėjusi. Kadangi priorė žinojo, jog visados prireikia kelių pokalbių tam, kad pramuštų kito žmogaus kevalą – ji turėjo daugiametės patirties, ištvermės ir neišmatuojamos

kantrybės, – Kataliną paleido tvirtai įsitikinusi, kad artimiausiomis savaitėmis išgaus tai, ką norėjo sužinoti. Tad pokalbis perėjo į paliaubų fazę, ir Ursula atpylė savo monologą, paruoštą visoms į vienuolyną atėjusioms naujokėms. Postringavo apie uždavinius, keliamus būsimai vienuolei, vardijo valandas, skirtas maldai, ir kurios būsiančios privalomos, įdavė laisvai įrištą šventojo Augustino ordino regulą, papasakojo, kaip atrodo kasdienės pamokos, o pabaigoje prakalbo apie svarbiausią dalyką, kurio Katalina turėsianti išmokti pirmiausia, jei norinti likti ir gyventi čia, vienuolyne, o tai esąs ne kas kita, kaip besąlygiškas paklusnumas.

Katalinos celė nepanėšėjo į celę tikrąja žodžio prasme, bet buvo Katalinos tėvų iš anksto kilimais apkabinėtas jaukus kambarys su grotuotu langu. Ten stovėjo lova su patalyne, staltiese dengtas stalas, kėdės, buvo dubuo ir ąsotis praustis, kabėjo du sietynai, šventas paveikslas ant sienos. Visa buvo nauja. Net tamsa buvo juodesnė ir tirštesnė nei įprastai. Katalina buvo įpratusi prie aliejinių San Sebastiano lempų šviesos, degančios per naktį prie gatvės statulų. Čia šito trūko. Be to, vyravo visiška tyla. Nesigirdėjo girtų šūkaliojimų, tuštinamų naktipuodžių garsų, asilų bliovimo, per purvynę dardančių karietų ratų, žingsnių, keiksmų – nieko, tik tyla ir tamsa. Ji gulėjo ant lovos tikėdamasi, kad ims žiovauti, nes kartą senelė jai buvo sakiusi, kad žiovulys esąs greitai apimsiančio miego ženklas. Bet miegas buvo toli kaip ir jos brolis. Katalina žvelgė į celės lubas, bet iš tikrųjų jautėsi esanti po laivo deniu, pakeliui į Verakruzą, kažin kokioje tamsioje priplėkusioje kertėje, girdėjo takelažo girgždėjimą, lūžtančias į

pirmagalį bangas, užuodė varvelio, nešvaros ir sūdytos menkės kvapą, ant kūno jautė burinę drobę, po nugara – kietas lentas, patyrė, ką reiškia perplaukti Atlantą, kol išsekusi, bet su palengvėjimu pasiekė Naująjį pasaulį. Būdama laive Katalina girdėjo indėnų būgnus, keistus ženklus, vis po tris smūgius, tie garsai aidėjo iš toli, vis tuo pačiu aiškiu, nepaneigiamu ritmu, trys būgno smūgiai, vėl ir vėl. Katalina sakytum prieš akis regėjo nuogus, raudonai išsipaišiusius indėnus, mušančius kailiu aptemptus būgnus, girdėjo vis garsėjantį būgnijimą, kuris artėjo, priartėjo pavojingai arti, tarsi jie, tie laukiniai, būtų kažką sumanę, tarsi kažką regztų tos būtybės, dėl kurių dar nebuvo apsispręsta, ar jie laikytini žmonėmis: garsai tapo grėsmingi, dabar taip priartėjo, kad Katalina beveik fiziškai juto tą būgnijimą. Staiga ji krūptelėjo, nes kažkas ėmė belsti į jos duris. Tas būgnijimas buvo ne kas kita, o beldimas į duris budinčios vienuolės, kuri žadindama seseris nenumaldomai artėjo vienuolyno koridoriais. Ji ėjo nuo celės prie celės ir beldė, o dabar ir į Katalinos duris, nes žinojo, kad čia gyvena naujokė, pravėrė lūpas ir nežvaliam šūktelėjimui: „Labas rytas!" Katalina atsikėlė, paėmė nuo kėdės naują vienuolyno gyventojos rūbą ir apsirengė. Kampe išvydo odinę, geležimi kaustytą kelioninę savo skrynutę, atidarė ir išėmė peilį, kurį slapčiomis, prieš pat skrynelę išnešant iš namų, buvo įkišusi tarp baltinių. Katalina nuo sienos nukabino šventą paveikslą ir padėjo ant lovos. Paskui peiliu prapjovė smiliaus odą, brūkštelėjo per mėsą, iškėlė kraujuojantį pirštą ir maždaug trisdešimt centimetrų virš galvos ant sienos užbrėžė horizontalų brūkšnį. Tada šventą

paveikslą pakabino į vietą taip, kad šis uždengtų brūkšnį, ir nulaižė pirštą.

– Kai būsiu tokio augumo! – tarė.

Katalina laikėsi visiškai nepastebimai. Ji vengė santykių su vienuolėmis ar savo amžiaus mokinėmis, gyveno gyvenimą žmogaus, prisitaikiusio prie tam tikrų apribojimų ir todėl nepastebimo. Iš tiesų buvo nepastebima. Katalina greitai tapo inventoriaus dalimi ir niekam nerūpėjo.

Bent jau iš pradžių.

Jei kalbėtume apie Katalinos pamaldumą, elgesį koplyčioje, bažnyčioje ar choro patalpose ir meldžiantis, tai ji sekė seserų pėdomis ir laikėsi vienuolyno taisyklių. Paprasčiausiai darė tai, ką darė kitos, ir neklausė, ką tai galėtų reikšti. Visiškai aklai mėgdžiojo kitų vienuolių elgesį. Jai neretai pavykdavo susieti kasdienes maldas su tuo, ko iš tiesų siekė, – su proto ir kūno lavinimu. Melsdamasi ir per mišias klūpodavo ilgiau nei nurodyta, kad sustiprintų šlaunų raumenis; kasdien giedamas psalmes mokėsi mintinai, kad lavėtų atmintis; per susikaupti reikalaujančias minutes priėmusi Komuniją, ji bandydavo pasiekti visiško kūno apmirimo, kad nevirptelėtų net blakstiena.

Prireikus apibūdinti kasdienį jos elgesį vienuolyne, geriausiai tiktų tik vienas žodis – *pavyzdinis*. Katalina darė viską, ko iš jos reikalavo. Neniurnėdama, neatsikalbinėdama, nuolankiai ir be menkiausio protesto. Viskam pritardavo, tyli ir užsisklendusi. Juk priorė reika-

lavo besąlygiško paklusnumo. Jei Katalina ką darė, tai darė iki galo. Laikui bėgant tapo įprasta būtent jai krauti visokius nemalonius darbus, kurių nė viena kita vienuolė nenorėjo imtis. Iš pradžių Katalinai ne visada būdavo lengva paklusti, kartais turėdavo užgniaužti pasibjaurėjimą, užrakinti jį savyje it kokioje skrynioje, o raktą padėti į nepasiekiamą vietą. Tą raktą ji dėdavo taip aukštai, kad kartais, gavusi kokį ypač šlykštų pavedimą, mintyse jau prisitraukdavo kėdę, užlipdavo ant jos, siekdavo rakto, jį netgi užčiuopdavo, bet tuomet jau būdavo prabėgę daug laiko, o Katalina palikta viena su ta užduotimi. Ji darbą atlikdavo ir dar kartą pasijusdavo pergalėjusi save.

Katalina gana greitai suvokė, kad už tai, ką daro, labai daug ką gauna. Kiekvieną kartą nugalėjusi save švęsdavo pergalę. Kaskart laimėjus kovą su savimi, pergalė būdavo vis didesnė, vis labiau svaigino. O tą svaigulį Katalinai kėlė du dalykai: jausmas, kad gali save, savo valią ir pasidygėjimą pagal norą „įjungti" ar „išjungti", ir tam tikras pranašumas prieš vienuoles, nes jos juk nenutuokė, kokia ji *iš tiesų* buvo, ko *iš tikrųjų* siekė.

Bėgant metams, vienuolės į Katalina žvelgė su vis didesne nuostaba. Jos matė, su kokiu žmogumi susidūrė. Katalina vis dažniau išnirdavo iš nepastebimumo šešėlio, kuriame slypėjo pirmus metus. Tai prasidėjo nuo įvairių posakių. Palyginimas „gera kaip Katalina" virto sparnuota fraze. Per visus tuos metus jokio niurzgėjimo, jokio prieštaravimo, jokio nepaklusnumo, dėl kurių tekdavo vargti su kitomis mokinėmis; ne, Katalina buvo nepaprastas, geras, pasiaukojantis

žmogus, įveikęs, sutramdęs silpnąjį savo Aš, ir dargi būdama tokia jaunutė. Net pati priorė stebėjosi Katalinos pokyčiais. Pirmais mėnesiais Ursula dar keliskart nužvelgė Kataliną skvarbiomis akimis, bet mergaitė, prisidengdama išoriniu veiklumu, pasiaukojimu, visų pareigų vykdymu, vis lengviau atlaikydavo priorės žvilgsnį. Kai Ursula Unsa i Sarasti suprato, kad jai nepavyksta padaryti to, kas pavykdavo su visomis kitomis vienuolėmis, tai yra slaptus ar draudžiamus dalykus ištraukti į paviršių, ji nė minutės nesuabejojo savo gebėjimais, ne, kuo ilgiau priorė stebėjo Katalinos elgesį, tuo labiau brendo jos įsitikinimas, kad ji tikrai bus susidūrusi su ypatingu žmogumi, kurio „širdis iš tiesų skaisti ir tyra, nekalta ir nepriekaištinga", kaip ji rašo savo vienuolyno kronikoje. O visiškai tuo įsitikinusi ėmė elgtis su Katalina labai pagarbiai. Gyrė jos elgesį iš pradžių tik girdint vienuolėms, o paskui ir Katalinai. „Pažiūrėkite į Kataliną, – sakydavo ji, – ir žinosite, koks turi būti ordino narės gyvenimas." Arba: „Ji netgi dar neįšventinta į vienuoles, o jau smarkiai jus pranoko." Arba: „Jei netapsite tokios kaip Katalina, nepateksite į dangaus karaliją."

Visa tai turėjo lemtingų pasekmių. Juo dažniau Katalina girdėjo, kad gyvena tiesiog it kokia šventoji, juo tvirčiau šituo tikėjo. Vaidmuo, kurį ji prisiėmė, pamažu ėmė prarasti vaidmens pobūdį ir tapti savitikslis. Kasdienės pagyros ir pagarbūs žvilgčiojimai stūmė Kataliną į veiksmų paviršių, ji ėmė dažniau klapsėti blakstienomis, pamaldžiau atrodyti bažnyčioje ir dar su didesne ištverme melstis. Ji vaidino nuolankią, viskam pasiruošusią, gerą Kataliną vis tobuliau, vaidino taip

puikiai, kad atėjo laikas, kai pati ėmė nejausti, jog vaidina. Svaigulys, apėmęs nugalėjus save, užleido vietą svaiguliui nugalėjus kitus. Nes Katalina tapo pavyzdžiu. Puikiu pavyzdžiu. Ji gaudė pamaldžius, susižavėjimo kupinus kitų vienuolių žvilgsnius it kokius drugelius, kad galėtų juos naktį smaigstyti prie savo celės sienos. Tai, ką Katalina patyrė, buvo netikėtai atėjęs pripažinimas, ir tas pripažinimas metams bėgant virto tuo, kas ją užpildė, kas ją palaikė, ko ji ieškojo. Ji darė viską, kad jos aureolė vienuolyne dar ryškiau švytėtų, būtų dar nepriekaištingesnė.

Viskas klostėsi gerai tol, kol 1601 metų vasarą – Katalina tada jau buvo šešiolikos – vienuolyne pasirodė ta aukšta it žalga moteris, su kuria mergaitė jau buvo kartą susidūrusi, – Beatrisė de Aliri. Dar prieš jai atvykstant, vienuolės per dienas tik ir kuždėjosi apie tai, ką tekę patirti, netgi iškentėti „vargšelei Beatrisei" per pastarąsias savaites. Buvo žinoma, kad Beatrisė per labai trumpą laiką neteko vienerių metų dukrelės ir vyro, o neviltis, apėmusi dėl tokio likimo, atginė ją į vienuolyną. Pašnibždomis dar buvo prikuriama, kad vaikas miręs nuo vyro rankos, o Beatrisė nužudžiusi vyrą. Tačiau tiesa, kaip visuomet, buvo kiek kitokia.

Pavykęs ir nepavykęs pabėgimas

Jau 1391 metais (po Kristaus gimimo) nuvilnijo pogromai prieš Ispanijoje gyvenančius žydus, o juos vainikavo neapsakomos vadinamųjų kitatikių skerdynės. Norėdami išvengti smurtinės mirties tūkstančiai jų apsikrikštijo. Žydai, pakeitę tikėjimą, buvo vadinami *conversos*. Bet tuo persekiojimas nesibaigė. Pranciškonų vienuolis vardu Alonsas de Espina 1460 metais išleido *conversos* priešišką knygą, kurioje priėjo prie logiškos išvados – ne tiek dėl pomėgio daryti logiškas išvadas, kiek dėl noro išgyventi didžiausią neapykantą, – kad *conversos* nėra (tikri) krikščionys, bet (dauguma jų) tebėra (slapti) žydai, nors yra pakrikštyti. Krikštyti, bet krikščionybę neteisingai išpažįstantys krikščionys yra eretikai ir todėl juos reikia bent jau žudyti. 1467 ir 1473 metais kilo naujos žudynės, bet Henrikui IV – bent jau taip tvirtino amžininkai, tikri krikščionys, – trūko ryžtingumo – kalbėta, kad jis buvęs šlykštus, nešvankus žmogus, nevengęs seksualinių savo aistrų tenkinti su gyvuliais, netgi su apsimetėliais *conversos*, dar vadinamais *marranes* (kiaulės). Valdant tikriems „karaliams katalikams", Ispanijoje gyvenančių slaptų ir neslaptų nekrikščionių padėtis dar kartą pablogėjo. Katalikiški

karaliai buvo Izabelė I iš Kastilijos ir Ferdinandas II iš Aragono. Izabelė buvo pirmoji ne tik pagal vardą. Ji ir lėmė, kaip kas bus. Jos amžininkai tą jau žino. Beje, tai matyti ir iš to, kad valdovės galva, apsunkusi nuo mąstymo ir sprendimų, giliau įsmegusi į akmeninę antkapio pagalvę nei jos sutuoktinio galva. Nes Ferdinandas viską, ką patardavo žmona, tik patvirtindavo: bus taip ir ne kitaip. Būtent Izabelei nepatiko nepatrauklus religijų margumynas valdomuose jos kraštuose; ji siekė vienybės, galutinio ir neatšaukiamo bendro, vienintelio galiojančio, Dievo duoto krikščionių tikėjimo intronizacijos. Tai ji 1478 metais sugalvojo plačiai aprašytą inkviziciją, kuri turėjo susekti, kvosti, kankinti ir sunaikinti visus įmanomus tikėjimo bastardus. Tai Izabelė 1492 metais pasiuntė Kristobalą Koloną į Kiniją, kad didįjį prokrikščioniškų pažiūrų mongolų chaną išmokytų katalikybės ir pakurstytų Šventajam karui su musulmonais. Ne kas nors kitas, o ji tais pat metais atkovojo Granadą, paskutinę maurų citadelę. Nors istorijos vadovėliuose šios pergalės šlovė priskiriama Ferdinandui – jį vadino „šiksnosparniu", „pasislėpusiuoju", – jis buvo Ispanijos gelbėtojas, užbaigęs vadinamąją rekonkistą, bet vėlgi būtent Izabelė neatsisakė malonumo 1492 metų sausio 2 dieną asmeniškai iš Granados išvyti paskutinius maurus, taip sakant, simboliškai, raita ant savo žirgo, baltai raudonais šarvais. Musulmonams nieko kita neliko, kaip per Gibraltarą grįžti ten, kur, Izabelės manymu, buvo jų vieta, arba priimti krikščionių tikėjimą. Musulmonai, virtę krikščionimis, buvo vadinami *moriscos*.

Bet ir katalikiškiems karaliams, nepaisant viso jų uolumo, nepavyko iš krašto visiškai išguiti žydų ir

musulmonų tikėjimą. Kaip anksčiau krikščionys atsilaikydavo prieš romėnus, taip prievarta pakrikštyti musulmonai ir žydai sugalvodavo visokiausių būdų slapta toliau gyventi pagal savo tikėjimą. Musulmonai perėmė *tagiyya* mokymą, kuris pateisino apsimestinį perėjimą į krikščionybę. Iš kartos į kartą slapčiomis būdavo perduodamos musulmoniškos maldaknygės. Verčiami eiti išpažinties *moriscos* išsisukinėdavo ir sakydavo neturį ką išpažinti, verčiami švęsti privalomas šventes jie švęsdavo Šventojo Jono dieną, kuri sutapdavo su musulmoniška šventė *ansara*, tad galėdavo pradėti ją ritualiniais apsiplovimais. Rasdavo išeičių ir *conversos*. Nors jie sakydavo „vardan Dievo tėvo", bet niekada nepridurdavo „ir sūnaus". Jie tyčia neteisingai žegnodavosi, ištisus metus valgydavo duoną be raugo, kad, neatkeipdami į save dėmesio, galėtų tai daryti ir per Paschą, kaip šito reikalavo tikrasis žydų tikėjimas.

Leo de Aliri, vyras, už kurio ištekėjo Beatrisė, – ta neryški žmogysta, kurią trumpai Aliri namuose matė Katalina – buvo vieno iš tokių *conversos* palikuonis. Jis meistriškai mokėjo apsimetinėti. Niekas negalėjo pamatyti, kaip jam prieš akis iškyla naktimis išmoktos toros dalys, niekam į akis nekrito, kad jis visuomet kosėja arba tik nesuprantamai murma, kai parapijiečiai taria žegnonės žodžius. Jis ilgai pratinosi, kaip žaibiškai ir iš pažiūros teisingai ant krūtinės sumesti kryžiaus ženklą. Tik geriau įsižiūrėjus galima buvo pastebėti, kad jis nepaliečia kairio peties. Į šalies šiaurę Leo atkeliavo per Andalūziją ir Estremadūrą, neaiškiom aplinkybėm susipažino su katalike Beatrise. Abudu išsyk pajuto

abipusį partnerystės santykiams nemenkos svarbos turintį susidomėjimą, prasiveržusį vienąme San Sebastiano gatvės užkampyje. Beatrisė pastojo, jie turėjo susituokti. Ta aplinkybė Leo anaiptol nebuvo palanki. Paprastai anais laikais *conversos* į porą ieškodavo tokių pat religinių pažiūrų žmogaus, nes šitaip būdavo kur kas paprasčiau namie atlikinėti slepiamo tikėjimo apeigas. Dabar vyras buvo priverstas slapstytis ir savo namuose. Kadangi Beatrisė prarado ne tik pirmą, bet ir kitus du kūdikius, visi jos jausmai buvo taip sutelkti į pradėjimą, pastojimą, išvalymą ar išgrandymą ir gedėjimą, kad ji net nepastebėjo tikros savo vyro tikėjimo pakraipos. Beje, tada dar niekas negalėjo paaiškinti, kodėl būtent baskų krašte kūdikiai nerodė didelio noro gimti gyvi. Tik 1939 metais bus nustatyta dievybė, kurią buvo galima apkaltinti tokiu atmestinu kūrimu. Tas Dievas – Rezus. Taigi nustatyta, kad 27 nuošimčiai visų baskų – vis dėlto tikra beždžionė, o ne Dievas – turi vadinamąjį neigiamą rezus faktorių. Dėl to įsčiose tūnantiems vaikeliams kildavo pavojus būti paprasčiausiai apnuodytiems neigiamo faktoriaus motinų krauju būtent tada, kai vaisiaus gyslomis tekėdavo teigiamo faktoriaus kraujas, o tai pasitaikydavo tikrai dažnai.

Sutuoktiniai Beatrisė ir Leo de Aliri nesiliovė dėję pastangų ir vis dėlto jiems galiausiai pavyko sulaukti gyvo kūdikio. Leo turėjo norom nenorom dalyvauti savo dukters krikštynose. Bet *conversos* visiems gyvenimo atvejams turėjo išeitį: naktį, kai jis manė, kad žmona miega, surengė tarp žydų šiuo tikslu naudojamą priešingą ritualą, kuris turėjo iš vaiko kūno, širdies ir kraujo išvalyti per krikštą įteigtą krikščionių Dievą. Jo

nelaimė, kad Beatrisė anaiptol nemiegojo, o stovėjo tarpduryje, slapčia stebėjo vyrą ir su motinišku pasitenkinimu tarėsi matanti, kad vaiko tėvas yra pasiaukojantis, rūpestingas žmogus, kuris iš beprotiškos meilės net naktį negali atsitraukti nuo mažylės. Taip Beatrisei ten, tarpdurio šešėlyje, stovint ir aiškiai matant, kas vyksta, be garso pokštelėjęs sprogo milžiniškas aklumo mūras, visus tuos metus juosęs jos galvą. Galiausiai ji suprato, kas vyksta, regėjo vyrą, klūpantį prie vaiko, matė jau ne savo sutuoktinį, o svetimą žmogų, bandantį iš jos dukters kūno išvyti Kristų, Viešpatį, tarsi jis būtų koks demonas. Leo murmėjo žydiškos maldos žodžius, laikė atverstą knygelę ir raiškiai skaitė Beatrisei niekad negirdėtas eiles, tyliu balsu giedojo giesmes, neturinčias nieko bendra su krikščioniškomis giesmėmis. Moteriškė suvokė visą nepataisomos katastrofos mastą: ji gyveno su žydu, metų metus kaip patrakusi davėsi su žydu, žydiško iškrypėliškumo dėme visiems laikams suteršė tyrą krikščionišką savo sielą.

Kas dabar žino, kaip ten buvo, kad sunki vaza, stovėjusi ant aukštos spintos, pataikė tėvui į viršugalvį, ar jis tikrai – kaip Beatrisė pasakojo tyrėjams – atlikdamas atvirkštinį savo ritualą prarado pusiausvyrą, griūdamas trinktelėjo į spintą, tuo sukeldamas vazos kritimą, taip sakant, prisišaukė Dievo bausmę už tai, ką padarė vaikui; ar Beatrisė prisipažino padariusi nusikaltimą, griebusi vazą nuo spintos ir iš aukštai visa jėga tvojusi ja vyrui per pakaušį, kad šis nespėjo nė atsigręžti. Vaikas ėmė klykti. Beatrisė paėmė jį ant rankų. Ji laukė, kol vyras atgaus sąmonę. Bet žmogus sąmonės neatgavo, nes buvo negyvas. Kodėl krikštyti įvykio tyrėjai taip lengvai

patikėjo nelaimingo atsitikimo versija, neaišku, žinoma tik tiek, kad Beatrisė nebuvo nuteista, o jos vaikas po dviejų savaičių nukeliavo paskui tėvą į kapus, nes susirgo skarlatina ir neišgyveno. Tą nelaimę Beatrisė laikė tėvo atlikto ritualo rezultatu, antra vertus, ir žiauria bausme sau, bet ne už tai, kad ji (kas žino) nužudė žmogų, o už tai, kad gyveno su žydu šito nesuvokdama. Taigi ji neturėjo kitos išeities, kaip nusiplauti prisiimtą kaltę, o kad galėtų tą padaryti, Beatrisei reikėjo plovyklos, kurios dydis atitiktų padarytos nuodėmės dydį – atsiskyrėliško gyvenimo vienuolyne.

Kankinama kaltės jausmo ir apimta savigailos, ilgėdamasi atgailos ir tikėdamasi atleidimo, Beatrisė de Aliri pamažu ėmė jausti besiveržiantį giliai slypėjusį įniršį. Jei būtų galima tą niršulį išdėlioti paeiliui pakopomis, susidarytų tokia seka: iš pradžių ji pyko ant savęs pačios, kad anksčiau nepamatė, kas vyksta. Paskui siuto ant vyro, nes būtent jis taip niekšiškai ją apgaudinėjo. Vėliau įtūžis nukrypo į tai, ką vyras darė, o tam apibūdinti Beatrisė vartojo žodį *apsimetinėjimas*. Įniršis tam, ką padarė jos vyras, buvo linkęs plėstis, augti, siekti universalumo ir galiausiai virto neapykanta *viso pasaulio* apsimetinėjimui, *bet kokiai* veidmainystei ir melagingam liudijimui, tapo neapykanta *gyvenamo laiko dvasiai*. Bet Beatrisė suprato, kad neapykanta bendriems, abstraktiems dalykams neturi reikalingo vožtuvo, tad pasiekusi aukščiausią niršulio pakopą grįžo prie pavienių, konkrečių dalykų ir savo pykčiui vėl suteikė realių bruožų. Ji sau tarė, kad „kiek Dievas padės", tiek ji iš paskutiniųjų kovos siekdama sunaikinti „bet kokią veidmainystę". Kartą apimta krikščioniškos patetikos

prisiekė tapsianti „Dievo įrankiu kovoje už teisingą, neapsimestinį gyvenimą" ir už „visų siaubingiausios nuodėmės – apsimetinėjimo – demaskavimą ir sunaikinimą". Bent jau taip parašyta viename iš jos prisipažinimo laiškų, kuris pridėtas prie vienuolyno kronikos ir, iš to sprendžiant, neišsiųstas.

Nenustygdama noru pradėti karą ir eiti į pirmą garbingą mūšį, Beatrisė greitai susekė pėdsaką. Tai buvo jaunutė vienuolė, šešiolikmetė Katalina – tą aplinkybę, kad juodvi kartą jau buvo susitikusios, moteriškė laikė ne atsitiktinumu, o lemties ženklu, – ir šita Katalina čia buvo gaubiama šventosios skraiste. Šitas vaikas? Taip negali būti. Beatrisė viską akylai stebėjo. Gavusi kokį pavedimą mergina be žodžių nuolankiai linktelėdavo ir apsisukusi eidavo vykdyti. Ir tik akimirką jos veide kažkas virptelėdavo, gal kokį kartą per dažnai sumirksėdavo ar vos pastebimai timptelėdavo lūpas. Taip vaikas išsiduodavo. Tai nesusiję su pasiaukojimu, galvojo Beatrisė, tai – puikybė, išdidumas, tai pasiaukojimo priešingybė, tai didžiausia iš visų galimų savimeilės formų. Beatrisė, pažvelgusi į klūpančią ir besimeldžiančią Kataliną, dažnai išvysdavo šviesos nutviekstus mergaitės skruostus. Tai, manė Beatrisė, yra ne kas kita, kaip didžiausia ir šlykščiausia veidmainystė. Žvelgiant į krutančias, maldos žodžius kuždančias Katalinos lūpas, atrodė, kad šioji meldžiasi iš visos širdies, bet vis dėlto Beatrisė manė, kad ši meldžiasi ne tam, kad melstųsi, o tam, kad kiti matytų, jog ji meldžiasi. Viskas, ką anoji daro, svarstė Beatrisė, skirta tik tam, kad stiprintų pasiektą pripažinimą, kad išgirstų naujų, dar puikesnių priorės liaupsių. Būtų pats laikas, svarstė Beatrisė,

padaryti galą toms vienuolyno vaiko veidmainystėms. Po visko, kas jai nutiko, Beatrisė jautėsi daugiau negu skirta šiam uždaviniui.

Pasitelkusi tam tikrus kūrybinius gebėjimus, Beatrisė surezgė planą. Iš pradžių ji užkalbino Kataliną ir šnektelėjo, kiek leido penktas šventojo Augustino taisyklių punktas, draudžiantis „beprasmius pašnekesius" ir „istorijų pasakojimus". Paskui, būdama kur kas vyresnė už jauną mokinę, ėmė šiai skirti visokių užduočių, įvairiausių darbelių. Katalina atrodė maloni, mandagi, dėkinga. Laikui bėgant užduotys darėsi vis klastingesnės. Ji pakvietė mergaitę į savo celę ir liepė ją valyti. Katalina pakluso neniurnėdama. Kol ši valė, Beatrisė atskleidė paslaptį, kad ją apėmusi nešvaros baimė, todėl negalinti pati šliaužioti po kampus. Jai esanti reikalinga jos, Katalinos, pagalba, todėl prašanti kasdien užsukti ir išvalyti celę. Nuo tos dienos Katalina privalėjo ją rengti, Beatrisei sugalvojus kažkokių priežasčių, kodėl pati šito negalinti, turėjo tuštinti jos naktipuodį, padėti nusiprausti. Bet visų tų pažeminimų nepakako, kad jie Kataliną taip paveiktų, jog ji, kaip Beatrisė slapčiomis vylėsi, nusimestų veidmainišką kaukę ir, audringai prasiveržus pasibjaurėjimui, pagaliau parodytų tikrąjį savo veidą. Reikėjo dar žiauresnių priemonių. Beatrisė apvertė savo naktipuodį ir liepė Katalinai valyti išmatas. O kai apsinuodijusi žuvimi Beatrisė tysojo lovoje, Katalinai teko kaišioti indą žalsviems vėmalams, šluostyti jai burną ir skalbti patalus, šlapius ir įjuodusius nuo viduriavimo. Katalinai darbuojantis, Beatrisė net kelias savaites dar bambėjo, vis nerimo ir išsakydavo bjaurių pastabų dėl anos nevikrumo. Beatrisė elgėsi pagal savo planą didinti kankynes; jos

kaltinimai ir skundai vis garsėjo, galop Katalina niekuo nebeįtiko, o Beatrisė nesiliovė keiksnojusi mergaitės kvailumo ir bjaurumo vis kitais, naujais žodžiais.

Katalina, regis, visa tai ištvėrė be menkiausio vargo, visus šlykščiausius pavedimus atlikdavo nė kiek nesipriešindama, nes visa tai, kas vyko, matyt, laikė naujų didžiuliu savęs nugalėjimo patikrinimu, ir neatrodė, kad būtų linkusi pasiduoti, o Beatrisė de Aliri galiausiai neteko kantrybės. Naktį į rugpjūčio keturioliktąją vienuolyno koridoriais su žvake atslinko prie Katalinos celės, pravėrė duris, įžengė vidun ir stebėjo miegančiąją su neslepiama neapykanta. Su malonumu būtų nuo Katalinos veido nudyrusi tą netikrą odą, per krūtinę sukišusi pirštus į jos kūną, kad išluptų tai, kas ten slypėjo. Kurį laiką spoksojusi į merginą, Beatrisė ėmė palengva prie jos lenktis.

Katalina atsimerkė ir išsigando. Bet neįstengė šaukti. Prie pat palinkęs veidas, kuris kadaise jau buvo taip arti. Tai ją suglumino.

– Tu tokia gera, – staiga pasakė Beatrisė, ištarė ramiai ir taikiai, pastatė žvakę prie lovos ir labai švelniai plaštakomis apglėbė Katalinos kaklą. – Tu tokia gera! – vis kartojo, tik sakinio intonacija kito, nuo giriamos iki kupinos neapykantos, nuo verksmingos iki kaltinamos. – Tu tokia gera! – galiausiai riktelėjo.

Dabar moteriškės pirštai pamažu ėmė gniaužtis, prismaugta Katalina ėmė švokšti. Paskui Beatrisė išsitiesė, užsimojo savo ilga ranka ir iš visų jėgų kumščiu smogė į priešais boluojantį veidą. Katalina spjovė ir pagalvė nusidažė raudonai. Greta lovos ruseno žvakė. Katalina žiūrėjo į kraują. Paskui pažvelgė į Beatrisę. Toji laukė.

Lūkuriavo, kad kas nors įvyktų, kad Katalina gintųsi, kad smogtų atgal. Katalinos pirštai susigniaužė į kumštį, raumenys virpėjo, ranka troško pakilti. Vienas vienintelis atsakomas smūgis ir pagaliau – išsivadavimas. Bet tą akimirką Katalina išvydo – nepaprastai aiškiai, matomai, ryškiai – iškeltą savo motinos smilių, grasinantį įspėjantį dešinį pirštą, bet juk to piršto motina neturėjo, jo trūko, ir būtent dėl to tiesiog diegte nudiegė. Katalina atgniaužė kumštį, ranka liko gulėti po antklode, pakėlė akis į Beatrisę ir nuo veido it nuo uolos nustūmė paskutinę šypseną, švelnų, kankinamai atlaidų šypsnį.

Beatrisė išblyško, žvelgė į Kataliną nustebusiomis akimis, pasitraukė nuo lovos, apsigręžė ir išėjo iš celės daugiau nepratarusi nė žodžio. Katalina žinojo, kad tai – didingiausia jos pergalė. Norėjo ją atšvęsti, tyliai, viena savo celėje, su atgniaužtu kumščiu po patalais. Bet pergalės svaigulys jos neužplūdo. Triumfo jausmas neapėmė. Tuomet Katalina atmetė antklodę ir atsikėlė. Priėjo prie švento paveikslo ir padėjo jį ant lovos. Jau daug savaičių nebuvo stovėjusi po krauju užbrėžtu brūkšniu. Prispaudė nosį prie sienos, uždėjo ranką ant viršugalvio, atlošė galvą ir pažvelgė aukštyn: trūko labai nedaug. Tuomet kulnys pakilo, viršutinė kūno dalis išsitiesė, o kaklas tempėsi kiek tik gali tol, kol mergaitės ranka uždengė brūkšnį. Katalina ėmė rengtis. Mechaniškai, neskubėdama, nesvarstydama. Ji nuslinko koridoriais koplyčios link, įžengė į zakristiją, užlipo ant kėdės, atidarė mažą negrotuotą langą, išlindo laukan, kirto kiemą, priėjo prie mūro sienos augančio kaštono, įsiropštė į medį ir nušoko kitoje sienos pusėje.

Ekaino ola

Katalina žengė į tamsą. Ji pakluso instinktyviam jausmui, jausmui, kuris vos blėsčiojo, vos ruseno, kurį ji sergėjo apskliautusi delnais. Joks žmogus neturėjo per daug prie jos priartėti. Saulei atgręžė nugarą ir nuėjo į atslenkančios nakties žiomenį. Kai patekėjo mėnulis, jai atrodė, kad pasidarė per šviesu, bet mėnuo padėjo mergaitei susiorientuoti. Katalina žingsniavo nesustodama. Pasirinko rytų ir pietryčių kryptį ir ėjo tiesiai per Paatlantės baskų kraštо augmeniją; traukė lauko keliukais, kirto neišvažiuojamas vietoves, skynėsi kelią per krūmynus, perbrido Orijos upeliuką ir tą naktį sukorė trisdešimt kilometrų. Retkarčiais ji girdėdavo šnarančius gyvūnus, paprastuosius pelėnus, išbaidytus kiškius, laukinius paukščius ir žvėris, gal avis, sparnų vasnojimą ir naktinių paukščių klyksmus. Žvaigždės žiebėsi ir geso. Buvo šilta rugpjūčio naktis. Brendant per Oriją sušlapusios kojos sparčiai džiūvo. Ji kirto dar vieną upę, šįsyk jai pasisekė, nes kelyje pasitaikė tiltas. Iš lomos kilo pirmi saulės spinduliai. Katalina nesustojo. Buvo dar taip anksti, kad galėjo nesibaiminti sutikti žmonių. Ji nebijojo. Tiesiog nenorėjo nieko sutikti, nenorėjo kalbėti, troško ramybės ir tylos. Viso to nesuvokė, tiesiog

jautė tokį miglotą, nesąmoningą norą, nes žygiuodama, tiesą sakant, visiškai nieko negalvojo. Ji darė tai, ką darė – ėjo. Nemąstanti būtybė, kuriai svarbiausia buvo raumenys, kurios visa esmė – judėjimas, žengimas į priekį, pabėgimas.

Po kurio laiko ji sustojo ir toje vietovėje ėmė ieškoti olos, tamsios, gilios, ko nors tokio, kas paslėptų nuo žmonių žvilgsnių ir žodžių. Ji jau buvo priėjusi Ekaino kalvą, kreidos eros kalkių darinį, apaugusį medžiais ir krūmais, paskutinę iš tų nedidelių aukštumų, kurios driekiasi nuo Agido rytų ir šiaurės rytų kryptimi, Debos srityje, arčiau nei už 1500 metrų nuo dabartinio Sestoa kaimo. Katalina pamatė avį. Ji žinojo, kad lauke nakčiai paliktos avys ieško priebėgų, sausų, mažiau košiamų vėjų, šiltų. Mergaitė nusekė paskui avį, kuri užlėkė į kalvą ir dingo už pagret augančių lazdynų krūmų, sedulų ir uosių. Katalina prasiskynė kelią per krūmynus ir atsidūrė priešais įėjimą į grotą. Jis turėjo neaukštą skliautą, buvo žemesnis nei ji, bet užtat daugiau nei dviejų metrų pločio. Urvas truputį siaurėjo, pagrindas buvo lygus. Jau po kelių žingsnių grotas baigėsi. Kaip tik ten grūdosi kelios avys, išsigandusios bliovė ir, genamos instinktyvaus reflekso sprukti, trepinėjo ant suplūkto molio. Piemens niekur nesimatė. Bet jis pasirodys, pamanė Katalina, kai ateis avis ginti atgal į bandą. Be to, čia dar prasiskverbė šviesa. Bėglei nepakako tamsos. Ji apsigręžė ir išėjo iš groto. Katalina stovėjo nugara į angą ir žvelgė į rytus, apačioje, tiesiai prieš save regėjo dviejų upių santaką. Golsibaras ir Bekijosoreka, sulieję savo vandenis, virto Sastarainu. Staiga jai į sprandą padvelkė skersvėjis. Katalina atsisuko

ir pamatė nediduką urvą, truputį dešiniau nuo įėjimo į grotą. Priėjo arčiau. Palaikė ranką prie tos skylės. Juto vėsų dvelksmą. Ji įkišo ranką. Uolienos nuolaužos prasiskyrė. Abiem rankom kapstė likusią skaldą. Atsivėrė kiaurymė, kaip tik jai praliįsti. Katalina įsigrūdo galva ir rankomis į priekį ir pateko į koridorių, siaurą it karstas. Jai būtų tekę šliaužti. Ir ji šliaužė. Nuslinkusi kelis metrus pakaušiu tebejuto uolą, kai tik pabandydavo ištiesti kaklą, vis įsiremdavo į ją. Sekundę pamanė turėsianti šliaužti atgal, bet priešais matė tamsą, kuri buvo tokia tiršta, tokia neperšviečiama, tokia mirtinai juoda ir nepraskiriama, kad tiesiog masinte masino, kvietė. Staiga Katalina suvokė, kad būtent tokios vietos ieškojo, kad nenori nieko kita, tik būti tos tamsos praryta, kad ši aksominė, rami vieta, į kurią šliaužia, toli nuo badančio, viską į šviesą traukiančio saulės bjaurumo. Ji vis spraudėsi tolyn. Pasidarė erdviau. Ji truputį pasikėlė ir toliau ropojo keturpėsčia. Greitai urve atsirado tiek vietos, kad Katalina jau galėjo atsistoti. Atsigręžusi atgal išvydo menkai beįžiūrimą šviečiančią angą. Ji nupurtė nuo rūbų dulkes, rankomis čiuopė sienas. Akmuo buvo it nupoliruotas. Jį nugludino nenuvargstantis šveitiklis, pirmyn ir atgal šleivojusių lokių kailis, lokių, kurių kaulai pradingo po šimtametėmis nuosėdomis. Katalina vis ėjo tolyn. Jai po kojomis girgždėjo gargždo sluoksnis. Koridorius paplatėjo. Dabar ji stovėjo pirmoje iš pagrindinių urvo erdvių, bet negalėjo įžiūrėti čia prasidedančių išsišakojimų. Katalina slinko instinktyviai laikydamasi kairės sienos ir po kurio laiko pateko į išsišakojimo aklavietę. Nuo įėjimo sklidusią šviesą tarsi prarijo ištroškę nasrai. Kai Katalina

pasiekė – ji taip manė – galinę urvo sieną (iš tikrųjų buvo tik šiek tiek įsiskverbusi į akmeninius kalvos vidurius), ji prisėdo. Manė iš nuovargio tuoj pat užmigsianti, bet jautėsi kuo žvaliausiai.

Jos pojūčiai veltui bandė priešintis. Vis dėlto ramybė ir tamsa buvo nenugalimos. Uoslė dar bandė kovoti, bet galiausiai pasidavė, vos Katalina apsiprato su trūnėsiais atsiduodančiu šaltu akmens prakaitu. Paskui prieš akis ėmė plaukti vaizdai: Migelis, šuo, berniūkščiai, šauksmai, žodis *bjauri*, nesantis perspėjantis dešinys motinos smilius, tuščias uostas, plaukuotoji Ursula ir galiausiai prie pat palinkęs veidas. Katalina darsyk ant kaklo pajuto Beatrisės rankas, dar kartą buvo smaugiama ir mušama, dar kartą sugniaužė kumštį, šįsyk smarkiau, dabar mintyse smogė atgal, tvojo į tą plokščią veidą ir suprato anaiptol nelaimėjusi tos kovos vienuolyne, priešingai. Ją nusinešė nepažinto smurto nuošliauža, neturėjo kuo nuo jos atsitverti, į kiekvieną pažeminimą, kurį patyrė, atsakė vidiniais smūgiais, vidiniais spyriais, mėgavosi geismu duoti grąžos ir nekentė savęs už šitą geismą. Joje tūnojo išsiviepęs vaikas, iškreipta gerumo, pamaldumo kaukė, kurią nešiojo daugelį metų, ir kam? Staiga nebesuprato, kam šitiek metų visa tai darė. Girdėjo priorės liaupses, sakinius, kurie įsispaudė it įdagas, sakinius, kurie buvo jos šviesa ir gyvybės eliksyras. Išrovė juos iš savo kūno. Žvelgė į save iš šalies, matė savo darbus, regėjo tą nedingstančią nuo veido šypseną, visuomet paslaugų, gerą, nuolankų, geraširdį šypsnį, kuris dabar išvirto į vypsnį, grimasą, kurią ji iš veido būtų norėjusi išpjauti. Dabar širdį apgobė drėgna, šalta skara. Kas ji apskritai

tokia? Staiga nieko nebeliko. Nei viduje, nei išorėje, ji negalėjo netgi savęs matyti. Norėjo save čiupti, paliesti, norėjo uždėti ant kūno rankas, bet sėdėjo it supančiota. Norėjo prabilti, įsitikinti, kad čia tūno žmogus, bet buvo bežadė. Ar nebūtų geriau niekados nebeišeiti iš olos? Niekada nebeiškelti iš čia kojos, likti čia visiems laikams, sutrūnyti iki paskutinio lopinėlio odos, kurios ji nebematė, nebeužuodė, sutrūnijusios, supelijusios, suėstos kirminų, likti čia, kol bus pragraužtas, suvarpytas ir kūnas, kol sunyks griaučiai ir dantys? Ji riktelėjo. Balsas ją išvadavo. Į pagalbą atėjo ir rankos, liečiančios ją taip, lyg priklausytų ne jai; jos čiupinėjo ją ir įsitikino – taip, čia yra žmogus, sukurtas iš kūno ir kraujo, tikrai gyva būtybė, asmuo, gyvas padaras, tai buvo ji, ji pati, nors ir nebežinojo, kas ji tokia, kuo jai reikėtų tapti ir ką daryti. Jai reikėjo kažko, į ką galėtų įsitverti. Dabar. Tuoj pat. Rankos, apglėbusios kūną, turėjo prasiskverbti ir į jos vidų, kad kažką iš jos išvilktų į šviesą. Bet čia, jos viduje, nieko nebuvo. Tad ji rankomis siekė tuštumos ir prisitraukė tą spragą, tempė tą nieką, suėmusi už nematomų jo plaukų, apžiūrinėjo nesantį kadaise buvusį *Aš*, dingusį ir išsitrynusį, ir staiga išvydo blausią šviesą. Regėjo kažką spindint. Šviesa ryškėjo, teikė tvirtumo. Katalina priglaudė spragą prie krūtinės ir jau nebepaleido. Tai nebuvo paprasčiausiai *niekas*. Tai buvo fizinis begalybės, atvirumo jausmas; ji turėjo prieš akis *nieką*, bet matė *viską*. Čia plytėjo keliai. Galimybės. Ji regėjo išvirkščią spragos pusę, *nieko* pakaušį, jai atrodė lyg stovėtų pačioje kalvos viršūnėje; sukiojosi į visas puses ir kaskart prieš save matė vis ką nors kita, vis ką nors nauja. Pati galėjo spręsti, kur

eiti, pati galėjo pasirinkti kryptį, niekieno jai neprimestą. Paskui ji atsistojo, ant kūno pajuto rūbus ir ėmė rengtis. Mėtė nuo savęs po vieną. Nenorėjo kūnu jų jausti. Norėjo mėgautis nauja patirtimi, visko atsikratyti, visur jausti naujumą, visu kūnu, vidumi, išore. Stovėjo oloje nuoga, tiesi, atmerktomis akimis, pastiprinimui kvietėsi aklumą, atvėrė burną ir ausis, kvėpavo, klausė ir nieko nematė. Tai turėjo apimti daugiau, giliau į ją įsiskverbti. *Creatio ex nihilo*, galvojo ji. Dievas, iš nieko sukūręs pasaulį. Taip jis turėjo jaustis, šitaip turėjo vykti: stovėti juodybėje ir patirti baltą ataką, tuštumos puolimą ir ją paversti *kažkuo*.

Sukrėsta, bet staiga nušvitusi ir tvirta, ji priklaupė ant žemės. Sielą apėmė lengvumas. Tai truko neilgai, paskui ji aplinkui apsičiupinėjo. Kiek paieškojusi rado savo drapanas. Kai jas suėmė ranka, delną nudiegė skausmas. Tai nebuvo gyvatės įkandimas, Katalina įsidūrė smaigaliu adatos, kartu su siūlų sruoga pamirštos kišenėje, mat tik prieš keletą dienų Beatrisei turėjo atlikti kažkokį siuvimo darbelį. Adata ir siūlai buvo vieninteliai dabar jos turimi daiktai. Katalinai šitai reiškė daugiau nei ženklą, ir tai, ko ji dabar ėmėsi, vyko visiškoje tyloje, tamsoje, ji pakluso vien nematomam pirštų pojūčių spinduliui, čiuopė drabužius ir darė tai, ką tuomet mokėjo tik moteris – ėmė siūti. Ji atsidėjusi dirbo gal kelias valandas: iš viršutinės mėlynos vilnos apdaro dalies pasisiuvo kelnes, siekiančias kelius, iš apatinės – marškinius ir kojines, ji trumpino ir plėšė, siuvo ir adė, durstė ir lopė. Tikrai gerai žinojo, ką daro. Gerai žinojo, ko nori. Pradėti nuo pat pradžių – pasijusti nauju žmogumi, pačios susiūtu, pačios sukurptu patamsyje.

Pagaliau ji atsistojo ir išsitiesė. Naujas drabužis gulė prie kūno, tiko, beveik nevaržė. Paskui dar kartą priklaupė ir rankomis ėmė čiuopti žemę. Nerado, ko ieškojusi. Rausėsi purve. Paskui nupėdino atgal tuo pačiu keliu, kuriuo atėjo, jausdama dešiniu pečiu olos sieną. Greitai pateko į pagrindinį koridorių, tolumoje išvydo pro olos angą besiskverbiančios šviesos taškelį, dar sykį apsigręžė ir patraukė dešine atšaka, kuri jau po kelių metrų atvedė į milžinišką galeriją. Ten pagaliau rado, ko ieškojusi – akmenį. Tai buvo nemenkos archeologinės vertės geležtė. Titnago geležtė, su kuria prieš 40 000 metų vadinamasis Kromanjono žmogus ne tik skėlė ugnį, bet ir perskėlė kito kromanjoniečio kaukolę, beje, iš labai mokslinių paskatų, norėdamas sužinoti, kas toje galvoje vyksta, kas ten alma, iš kur kyla tie migloti gaivalai, kartais ir jo paties galvoje pražystantys neaiškiais, kartais šviesesniais, o kartais tamsesniais žiedais. Taigi tas kromanjonietis, neradęs, kas patenkintų mokslinį jo troškulį, atvertą kaukolę it kokią taurę pridėjo prie lūpų ir nuslopino kitokį troškulį. Katalina kaip galėdama stipriau įtempė plaukų kuokštą ir brūžavo jį akmenine geležte prie pat galvos tol, kol šis nukrito ant žemės. Prasidėjo tikros pjaustynės, krito sruoga po sruogos, o Katalina virto atvirkštiniu Samsonu, įgaudama tuo daugiau jėgų, kuo mažiau plaukų liko. Galiausiai tikrindama mergina delnais perbraukė galvą ir įsitikino, kad šioji šeriuota it kokio šuns. Aplink ją ant žemės draikstėsi nupjautų plaukų kuokštai, kurie per kitus tris su puse šimtmečio pavirs į dulkes, kaip ir visa tai, kas iš tikrųjų vyko oloje. Plaukus užklos sedimentų sluoksniai, tad Rafaelis Resabalas ir

Andonis Albisuris, tie du tyrinėtojai, 1969 metų birželio 8 dieną taręsi atradę Ekaino olą, nebegalės jų rasti. Bet titnagą jie vis dėlto ras. Katalina tebelaikė geležtę rankoje. Prieš grįždama atgal ji paskutinį kartą pažvelgė į tamsą. Žengė vieną žingsnį nuo sienos į olos vidurį ir žvilgtelėjo aukštyn. Jai buvo įdomu, kokio gi aukščio iš tiesų yra ta ola. Kūną įtempė it lanką ir sviedė titnagą iš visų jėgų aukštyn. Paskui įsiklausė į tamsą norėdama išgirsti, kada jis atsimuš į viršutinį olos skliautą ir nukris. Bet akmuo atgal nenukrito, tarsi būtų pakibęs ore, tarsi būtų kažkokiu būdu sulaikytas ar kažkieno sugautas. Katalina akimirką lūkuriavo. Nieko. Ji prisiminė istorijas apie keičiantį pavidalus ir olose gyvenantį dievą Mari. Bet ne dievas Mari pagavo akmenį, titnago geležtė nukrito ant penkių metrų aukščio galerijos viduryje stovinčios uolos atramos. Jos, aišku, Katalina, negalėjo matyti. Titnagą vėliau surado Rafaelis ir Andonis, ir šiandien jis ten tebeguli ir yra laikomas svarbiu netiesioginiu įrodymu aiškinimo, kad Kromanjono žmonės laikėsi ritualo lipti ant atramų, aukštyn prie pat olos skliauto, kurti ten ugnį ir garbinti Saulės dievą.

*

O tuo metu lauke prie Ekaino kalvos artėjo žmogus, vyriškis, vardu Chuanas Bautista de Artega. Jis žinojo tą grotą. Bent jau atvirą mažąją dalį. Jis traukė prie jos, nes saulė svilino kaip iš dangaus tyškantys įkaitę riebalai. Chuanas norėjo miego, prigulti šešėlyje valandėlei ar dviem, jei reikės, tai ir tarp avių, pasnausti, kol

atlėgs ta baisi kaitra. Žmogus prie medžio pririšo savo asilą ir žengė kelis žingsnius į prieblandą. Per tą laiką avys spėjo pradingti. Chuanas patiesė antklodę, atsigulė ir užsimerkė. Tai vyko kaip tik tuomet, kai Katalina oloje priklaupė, išsipaišino dulkėmis veidą, ėmė ropoti, galiausiai atsigulė ant pilvo ir šliaužte įveikė paskutinius metrus iki olos angos. Chuanas išgirdo kažkokį garsą. Jis atsimerkė, o Katalina tą akimirką užsimerkė apžilpinta saulės. Chuanas išėjo iš groto, o Katalina tuo metu rankas ir nuo saulės apkvaitusią galvą iškišo pro kalno kiaurymę, Chuanas Bautista de Artega išvydo, kaip šalimais ola kažką išspjauna lauk, kažkokią pabaisą ežio dyglius primenančiais plaukais, akmens žmogų, atsiritusį jam prie kojų. Chuanas iš baimės nieko geriau nesumetė, kaip griebtis kardo ir baisingai garsiai rėkti.

Chuanas Bautista de Artega

„Rūškaną, nesaulėtą rytą jojau, kabojau ant [savo paties asilo?], neįstengdamas iššluoti iš galvos to, kas įvyko, neįstengdamas įpūsti gyvybės jokiai minčiai, vien [pelerina?], pasaulis tik schema, debesys panašūs [į išblukusius dangaus pelenus?].“ Maždaug taip skamba nevisiškai įskaitomas įžanginis Chuano Bautistos de Artegos autobiografinių užrašų sakinys. Painus, neapdorotas tekstas užima 3422 smulkiai prikeverzotus lapus rankraščio, neskelbto, bet jau keli mėnesiai prieinamo *Centre des recherches sur le siècle d'or en Espagne* archyve. Iš tų užrašų matyti, kad Chuanas gimė Vitorijoje. Buvo pirmas ir paskutinis Artegų šeimos kūdikis. Bet jo gimimas pareikalavo ne motinos gyvybės, kaip šitai dažnai nutikdavo baskų krašte, o šįsyk – tėvo. Mat dar tą patį vakarą laimingas vyras su keliais draugais šventė sūnaus gimimą ir pasigėrė. Dainuodamas svirduliavo akmeniniais bažnyčios laiptais, prarado pusiausvyrą, griuvo aukštielninkas ir trenkėsi pakaušiu tiesiai į vieną iš pakopų. Lūžo kaukolės pagrindas ir jis nebepakilo. Ši nelaimė, regis, ne itin apsunkino tolesnį nukentėjusios šeimos gyvenimą, nes motina su sūnumi gyveno palyginti ramiai ir

neslegiami skolų namuose, kuriuos paliko sutuoktinis ir tėvas.

Dar ankstyvoje vaikystėje Chuaną Bautistą apniko kolekcionavimo aistra, visą gyvenimą skleidusis vis naujais žiedais. Jis negalėjo susivaldyti netempęs į namus įvairiausių daiktų, nesvarbu, kad ir kas tai buvo: žalvarinės detalės, medžio gabalėliai, akmenys, sulūžę įrankiai ar rūbų draiskalai. Viską, ką rasdavo, viską, ką žmonės išmesdavo, jis gabendavo vienračiu vežimėliu namo ir grūdo savo kambaryje, kol galiausiai niekas nebetilpo. Ten jis vis iš naujo tvarkydavo tuos mirusius daiktus, kai atsirasdavo kas nors nauja, ir galbūt šitaip bandė kiek užpildyti namų, kuriuose gyveno, tuštumą. Chuano motina Ana Bianka Artega daug dirbo, kad abu pragyventų. Dieną naktį ji rankomis raukė anuomet labai paklausius ir madingus raukinius, puošiančius kaklą. Ji tiek daug plušo dar ir dėl to, kad buvo apimta Ispanijoje plintančio liguisto potraukio į diduomenę ir svajojo sudaryti sąlygas sūnui studijuoti universitete, nes baigusiam mokslus suteikiamas daktaro laipsnis, o tai bent jam leistų pakilti į aukštuomenės luomą. Dėl dalelytės „de" tarp vardo ir pavardės, dėl reikšmingumo, kurį ji suteikia žmogui, dėl daktarui priklausančių pajamų, Chuano motina būtų atidavusi paskutinius savo marškinius. Moteris taupė atitraukdama nuo burnos kąsnį ir iš paskutiniųjų spaudė pinigėlį prie pinigėlio.

Sulaukęs aštuoniolikos, Chuanas iš tikrųjų Alkala de Henareso universitete stojo studijuoti mediciną. Ana Bianka nupirko jam trumpą juodą panašų į sutaną studentišką rūbą, vadinamą *loba*, o vietoj keturkampės

beretės – ne tokią brangią kepurę su snapeliu. Kaip ir kiekvienas naujokas, arba „fuksas", Chuanas senbuvių studentų buvo sutiktas bjauriomis šiurkštybėmis: buvo apspjaudytas, kad „būtų baltas kaip sniegas", šaipytasi iš naujumu tviskančio jo aprėdo, iš to, kaip atsainiai jis nešiojąs savo kepurę. Jis buvo sutinkamas ir palydimas švilpimu; apsimesdami, kad apžiūrinėja rūbą, vyresni studentai medžiagą tol tampė, kol ši plyšo, ir dar suplojo naujutėlaitę jo kepurę. Bet toks kankinimas ilgai netruko, kaip nutikdavo daugumai kitų naujokų, nes Chuanas greitai susivokė, ko iš jo norima, ir pavaišino savo kankintojus vakariene, kuri pašaipūnus išsyk numaldė. Jau pirmą vakarą Chuanas buvo priimtas į studentų būrį. Savaime suprantama, tie neturėjo bajoriškos kilmės; kilminguosius studentus galėjai atpažinti iš brangių šilko abitų ir pirmiausia iš to, kad juos supo gausybė tarnų: namų valdytojas, guverneris, virėjas, pažai, kamerdineriai, liokajai, arklininkai; turtingi studentai prašmatniai gyvendavo tėvų nupirktame ar bent jau išnuomotame name; studentai į paskaitas atjodavo ant žirgų, lydimi tarnų, kurie laukdavo jų priešais universitetą, kad galėtų vėliau palydėti aukštus ponaičius namo; kilmingi studentai dažniausiai būdavo priimami į vieną iš Didžiųjų kolegijų, kurių absolventai gaudavo geriausius bažnytinius ir valstybinius postus. Ne, Chuanas prie jų nepriklausė, o buvo iš tų studentų, kurie vargdavo už kolegijų sienų ir dažnai apsigyvendavo pensionuose. Pagal 1534 metais išleistą potvarkį pensionų šeimininkai turėjo ne tik malšinti visiems žinomą studentų alkį, bet ir saugoti juos nuo visur tykančių „pagundų" ir „dorovinių paklydimų".

Besilaikantis įstatymo raidės šeimininkas privalėjo jam globoti patikėtam studentui per dieną duoti svarą mėsos ir sriubos, deserto ir „deramą kiekį duonos", be to, kasvakar pusę aštuonių rakinti namų duris, rytais ir vakarais tikrinti, ar visi studentai savo vietose, ar reguliariai lanko paskaitas, drausti studentams tuščiai ir be naudos plepėti, užuot skyrus valandas mokymuisi, ir visaip sergėti, kad studentai nešvaistytų laiko žaisdami kauliukais ar kortomis. Tačiau pensionų šeimininkai ir studentai nesunkiai rasdavo abiem pusėm priimtiną susitarimą: šeimininkai taupydavo kasdienio studentų maitinimo sąskaita ir pildydavo kišenes neišleistais pinigais; mainais už tai duodavo studentams visišką laisvę ir nė kiek nesirūpino tuo, ar šie sėdi savo kamaraitėse ir kala, ar girti traukia per viešnamius. Taip studentai paremdavo mitą, kad gyvena pakankamai laisvai, nevaržomai ir atsiduoda malonumams, nors už tai jiems, kaip rašo Kevedas, tekdavo „žvelgti tikram badui į akis", nes šeimininkas į stalą patiekdavo tik tokį skystą nuovirą, kad Narcizas, jei būtų užsimanęs atsigerti, būtų patekęs į didesnį pavojų, nei anuomet, kai išvydo savo atvaizdą gerdamas iš šaltinio. *Capigorristas*, neturtingi studentai, finansinius lūkesčius siedavo su šeimynykščių parama. Vos spėdavo ateiti tėvų laiškas, šie puldavo jį atplėšti išplėtę pinigų godžias akis. Tačiau vietoj lauktos piniginės paspirties dažniausiai rasdavo daugybę tėviškų patarimų. Tokie laiškai vakarais būdavo iškilmingai deginami drauge su kitų bendramokslių gautu paštu, balsiai poteriaujant *Paulinq*, itin kandžią maldos „Tėve mūsų" parodiją. Taigi norint prasimanyti pinigų reikėjo arba

dirbti pasiuntiniu, arba susimesti su abejotinomis užeigų tarnaitėmis, arba gauti leidimą elgetauti, arba paprasčiausiai eiti vogti. Nutverti vagiliaujantys studentai būdavo atiduodami ne „vietos teisingumui", kaip rašoma 1492 metų Santa Fė valstybinės tarnybos taisyklėse, bet „akademiniam scholastui" teisti. Studentai būdavo ne tik atleidžiami nuo karinės tarnybos, bet ir nuo mokesčių; jie turėdavo didžiulę įtaką skiriant į darbą rektorių ir profesorius. Norėdami gauti vietą katedroje, profesoriai turėdavo stoti vienas priešais kitą į mokslines varžytuves, beje, studentams matant ir girdint, ir jų galiausiai būdavo išrenkami. Nors oficialiai ir buvo imtasi visų įmanomų atsargumo priemonių, kad būtų išvengta besivaržančių profesorių bandymų papirkti studentus, bet už juos labiau paperkamų žmonių nebuvo; šie mielai atiduodavo balsą tam, kuris pažadėdavo mulą, žemės sklypą, papuošalą, vergą ar kokį panašų dalyką, lengvai paverčiamą pinigais.

Chuanas Bautista buvo pavyzdingas studentas, vadinasi, toks studentas, kuris su dideliu atsidavimu seka matomais pavyzdžiais. Jis traukdavo su savo bendramoksliais per užeigas, praūždavo kuklius motinos siunčiamus pinigus, nusigerdavo, lošdavo, išlošdavo, pralošdavo, įsipainiodavo į istorijas su moterimis ir jam nė sapne nešaudavo į galvą susirūpinti mokslais. Jis gyveno kaip jaunas vyras, pirmą kartą palikęs tėvų namus ir įkvėpęs it kokių kvaišalų nepažintos laisvės. Žmogus, blaškomas į visas puses įvairiausių nuotaikų ir viską labai intensyviai išgyvenantis. Tai buvo bandymų ir tikrinimų metas, kai siekiama išsiaiškinti, kas iš tiesų esi, kokį įspūdį darai ir ką gali pasiekti, laikas,

kai viskas leidžiama, nes dar nesi iki galo baigtas, kai savo paveikslą dar pieši ir mėgdžioji visokiausius stilius, laikas, kai visi jausmai labai audringi, kai visos mintys naujos ir dar nemintytos, kai kiekvienas potyris it gaivus vėjas viską, kas buvo seniau patirta, sujaukia, laikas be troškaus kartojimosi, be rezignacijos girnų, kupinas vilties, veiklos troškimo ir galios. Chuanas atrodė itin dailiai: buvo apie metro aštuoniasdešimties centimetrų ūgio, tamsių vešlių plaukų ir juodų akių, teturėdamas aštuoniolika metų jau augino ryškią smailią barzdelę ir buvo nepaprastai mėgstamas draugų. Sutelkdavo jų apie save visą būrį. Galima būtų manyti, kad ankštame studentų pensione, pasigedęs motinos būste turėtos erdvės, kur galėtų atsiduoti kolekcionavimo aistrai, čia, Alkaloje, jis neturėjo nieko kita, kaip šią aistrą tenkinti kolekcionuodamas žmones. Chuanas buvo draugų būrio šerdis ir laikė juos draugėje. Todėl jis būdavo visur, kad ir kur šie trauktų, kaip sakoma, visad pasiruošęs pulti gyvenimui į glėbį.

Maždaug po dvejų metų, kartą atvykęs aplankyti motinos į Vitoriją, rado ją visiškai nedarbingą. Ana Bianka Artega tyliai lindėjo namuose, sulysusi, nusibadavusi ir nusilpusi. Jau kelias savaites dėl podagros susuktų pirštų ji nebegalėjo siūti raukinių. Beveik visi jos pinigai buvo pasibaigę, ir moteriškė audė mintį parduoti namą, kad galėtų toliau remti sūnų. Chuanas išsigando ir atkalbėjo motiną nuo tokio ketinimo. Jis stebėjo, kaip daktaras gydo motiną, kaip skiria prakaitavimą skatinančias priemones, trissyk gerokai nuleidžia kraujo. Bet niekas nepadėjo. Po dviejų savaičių nesėkmingo gydymo gydytojas pasakė, kad dabar

reikia palaukti, paskyrė dietą, kurios būsią privalu laikytis artimiausiu metu, ir atsisveikino nė nenumanydamas, kas bus toliau. Chuanas išlaukė tris dietos dienas, o kad jokio pagerėjimo nebuvo matyti, motinai pasakė nuo šiolei pats imsiąs gydyti, o ji galinti pamiršti gydytojo nurodymus ir kad jis, Chuanas Bautista, jau pirmais studijų metais išmokęs tikrai daugiau nei šis kaimo šundaktaris per visą savo gyvenimą. Bet kai Chuanas, norėdamas pagydyti motiną, susiruošė taikyti savo lig tol įgytas žinias, suprato, kad tos žinios labai jau menkos, kad apie medicininį išmanymą iš viso nėra ko ir kalbėti, kad be kelių pavardžių ir istorijų, kurias kadaise kartą išgirdo ir atsitiktinai įsiminė, tiesą sakant, nieko nežino. Vis dėlto taikė Anai Biankai reguliarias procedūras: tris kartus per dieną motina turėjo plaštakas mirkyti pakaitintame avies piene, į kurį prieš tai įmaišydavo kažkokių gydomųjų žolelių. Tuo laiku jis bandė jai įteigti, kad pienas esąs naujausias medicinos laimėjimas. Vos prieš kelias savaites jis per vieną paskaitą girdėjęs, kad dieviškasis Valesas pieno voniomis nuo podagros išgydęs patį karalių. Gydant tokiomis procedūromis gaunami rezultatai esą „eksproporcionalūs". Taukšdamas per pieno procedūras Chuanas kaip išmanydamas dažniau į kalbą įpindavo žodžius, kurie motinai, aišku, buvo nežinomi, nesuprantami, tad turėjo daryti dar didesnį įspūdį. Jis minėdavo žymių ispanų daktarų pavardes ir cituodavo jų sentencijas, vardijo naujausias gydomąsias žoles iš Vest Indijos, kurias surinko ir savo „Historia medicinal" aprašė garsusis Nikolas Monardesas ir kurios – šitai Chuanas pridūrė nuo savęs – smulkiai sutrintos ir sumaišytos

su pienu yra patikimas vaistas nuo podagros. Motina tikėjo viskuo, ką sakė sūnus. Ji nežinojo, ką reiškia podagra ir eksproporcionalūs, nebuvo girdėjusi apie dieviškąjį Valesą, bet pritariamai ir ne be pasididžiavimo linksėjo galva. Jos negalavimai jau po kelių procedūrų sumažėjo, galiausiai visai praėjo. Tam įtakos turėjo ne tiek placebo poveikiu pagrįstas tikėjimas medicinos autoritetais ir gydomosiomis priemonėmis, kiek motiniškas noras, kad viskas būtų būtent taip, kaip sako sūnus, kad jis taptų puikiu gydytoju. Todėl buvo nepaprastai svarbu, kad pirmą Chuano bandymą pagydyti vainikuotų visiška sėkmė, todėl ji ir jos kūnas ant svarstyklių lėkštės intuityviai sudėjo viską.

Kai motina atgavo jėgas, Chuanas į savo medicinos studijas ėmė žiūrėti kiek rimčiau. Jis pabandė kaip galima greičiau išmokti tai, ką praleido per abejus pirmus metus. Be to, dabar jau dirbo, kad palengvintų motinos naštą. Egzaminas gydytojo licencijai gauti buvo toks brangus, kad norėdamas išsimokėti skolas plušėjo visą pusmetį. Jis turėjo mokėti arbatpinigius ne tik scholastui, universiteto durininkams ir egzaminuotojams, bet ir ceremonmeisteriui bei darbininkams, papuošusiems universiteto fasadą kilimais, taip pat litaurininkams, trimitininkams ir varpininkams. Viskas buvo nustatyta vadinamajame ceremoniale, net pietūs, kuriais privalėjo vaišinti Chuanas ir kuriuos, apimtas skrupulingų prisiminimų manijos, kuo smulkiausiai aprašo: vaisių salotos, daržovės, citrinos, uogienės, cukruoti migdolai, konservuotos vyšnios ir kiaušiniai, dar kurapkos, snieginiai balandžiai, malta paukštiena su lašinių griežinėliais, dešra, triušienos ir veršienos gabalėliai, žuvies

užkandžiai: lašiša, ungurys ir skumbrė. Desertui baltojo pudingo, paruošto iš pieno su migdolais ir cukrumi, nepakako, ne, būtinai turėjo būti kiaušiniai *a la royale*, o pabaigoje buvo patiekta sūris ir alyvuogės iš Sevilijos, anyžiniai ledinukai ir įvynioti saldumynai, paplotėliai ir, žinoma, dantų krapštukai, naudojimasis kuriais užpildė žmonėms persivalgius stojusią tylą, trikdomą tik riaugėjimo. Bet tai buvo niekis, palyginti su tuo, ką jam kainavo daktaro laipsnis. Chuanas turėjo surengti didžiausią procesiją su užkandžiais, išsinuomoti prašmatniai kamanotą arklį, nusipirkti naują aksomo apdarą, o po egzamino dar surengti koridą, per kurią galą gavo penki jaučiai. Jis privalėjo pasirūpinti gausybe „dovanų", kurios numatytos universiteto įstatuose: po penkiasdešimt guldenų scholastui ir Chuano gynėjui, uždėjusiam bažnyčioje daktaro skrybėlę, po du auksinus kiekvienam daktarui, dalyvavusiam iškilmėse, po šimtą sidabrinių realų aukštosios mokyklos durininkui ir notarui, be to, dar po pirštines, cukraus maišą ir tris poras vištų visiems išvardytiems asmenims, saldumynų ir gardumynų pusei miesto žmonių, susirinkusių į koridą.

Išsimokėjęs skolas, Chuanas Bautista grįžo į Vitoriją, į motinos namus ir ėmė gydytojauti. Vaikystėje surinktus daiktus išmetė lauk, kad padarytų vietos naujai kolekcijai: visus pinigus, likusius nuo pragyvenimo, jis investuodavo į knygas ir medicinos įrankius. Be kita ko, jis nusipirko Amusko, Agero, Monseratės, Kalvo ir Alkasaro veikalus, žinoma, ir svarbiausius asmeninių karalių gydytojų raštus: Diaso „Compendio de cirugía" ir Valeso „Methodus medendi"; įsigijo ranka

rašytus Pereiros, Kristobalo de Vegos ir Viljalobos plagiatus. Be būtinų chirurginių instrumentų, turėjo daugybę indų su spirite konservuotomis galūnėmis, vidaus organais ir kitomis žmogaus kūno dalimis, kai kurios iš jų priklausė Valensijos anatomo Pedro Ksimeno turimai kolekcijai. Motinai dirbti jis uždraudė.

Kartais Chuanas aplankydavo studijų draugus, iš Alkalos pasklidusius po visą Ispaniją. O 1601 metų rugpjūtį kelioms dienoms buvo nuvykęs į kaimą prie Atlanto vandenyno. „Grįžtant atgal, – rašė Chuanas sunkiai įskaitomuose užrašuose apie rugpjūčio 14-ąją, tą dieną, kai sutiko Kataliną, – saulė buvo negailestinga, karšta ir [plieskė?] taip aukštai danguje, kad pro odą ėmė laižyti mano kraują, o asilas dejavo po manim it [seno malūno sparnai?], troškau ramybės ir poilsio, kad [...]. Musės, tai reikia pamatyti, taip įžūliai [...] zvimbė, kad negalėjau jų pagauti, mano asilas irgi vis [karpė?] ausimis. Tuomet prisiminiau Ekaino kalvą, [kyšančią?] virš Golsibaro ir Bekijosorekos upelių, prisiminiau nedidelę pavėsingą grotą, kurios vėsia atgaiva pusiaudienį mėgaudavosi ir avys. Patraukiau prie jos. [...] Dar prieš miegui [užrišant?] man akis, išgirdau kažkokį garsą, pakilau ir ėmiau žvalgytis, iš kur tas garsas sklinda. Tai buvo akmenys, [byrantys] iš angos uoloje, esančios dešinėje nuo įėjimo į grotą, ir virstantys mėsa, gyva oda, ranka, pajuodusia nuo purvo, paskui galva, kūnu. Ta pusiau išlindusi [būtybė?] negalėjo susilaikyti ir atriedėjo nuo akmenų nuolaužų kalvelės tiesiai prie mano kojų. Aš ištraukiau kardą ir riktelėjau norėdamas išbaidyti šmėklą. Tasai – dabar jau pamačiau, kad tai – jaunuolis, – pamatęs tokį vaizdą, išsigando ne ma-

žiau už mane, stryktelėjo ir, pasiruošęs gintis, ištiesė rankas. Taip kurį laiką stovėjome ir be žodžių kelias sekundes žiūrėjome vienas į kitą, norėdami išsiaiškinti, ar sutiktasis nekelia kokios nors grėsmės, ar galima bandyti užmegzti pokalbį, paremtą pasitikėjimu ir žmogišku tarpusavio supratimu."

Antrasis krikštas

– Kas tu toks? – paklausė Chuanas.

Katalina dar netvirtai laikėsi ant kojų, buvo šlapia ir nešvari it koks nenulaižytas veršelis. Oloje ji priėmė sprendimą, bet dar nesusimąstė, koks gyvenimas jos dabar laukia, kaip ji bendraus su žmonėmis, kaipgi elgsis, ką sakys, kaip laikysis. Jau pravėrė išdžiūvusias lūpas kažką atsakyti nė negalvodama apie tai, kad reikėtų pakeisti balsą, visai apie tai nesusimąstė, kad dabar, kai virto vyru, turėtų balsui suteikti duslesnį skambesį. Ji visiškai pamiršo, kad skardus mergiškas balsas, giedojimo išlavintas balselis, įpratintas kalbėti pakuždomis, ją išduos jau per pirmą susitikimą. Naiviai pajudino liežuvį tardama „aš...“ ir nutilo, nes išsigando šito balso, kuris savaime smarkiai pažemėjo.

– Aš.., – pradėjo Katalina ir krūptelėjo, nes nebylus žygiavimas, laikas, praleistas oloje, ilgai trukęs tylėjimas, troškulys, nuovargis po nemiegotos nakties – visa tai taip stipriai prislopino jos balsą, jog pati akimirką manė, kad jos lūpomis kalba kas nors kitas.

– Kas tu toks? – pakartojo Chuanas.

Katalina neskubėjo atsakyti. Ji leido galvai kiek prašviesėti, kaupėsi ir telkė mintis tol, kol galiausiai ėmė

viską aiškiau regėti. Džiaugėsi, kad pagelbėjo jos pačios balsas, primindamas apie tai, kas ji yra, ar, tiksliau sakant, kuo norėjo būti.

– Aš esu... – pratarė ji ir nutilo.

Ar ji iš viso turi tokią galimybę? Ar ne juokinga šitai bandyti? Ką reiškia tos persiūtos, dabar jos dėvimos drapanos? Ką reikš naujas vardas, kurį ji pasirinks? Ar nebūtų paprasčiau viską baigti dar nė nepradėjus? Ar nebūtų paprasčiau ištarti „Katalina" ir viską paaiškinti? Bet galvodama apie Katalinos vardą pirmą kartą pasijuto taip it galvotų apie kitą žmogų.

– ...Fransiskas, – užbaigė sakinį Katalina.

Šitai prilygo bandymui. Katalina į šį vardą sudėjo ir visą jėgą, ir įtaigą. Vis dėlto ji būtų nesistebėjusi, jei tas aukštas, tamsiaplaukis, priešais ją stovintis vyriškis vienu vieninteliu žodžiu būtų sugriovęs tą trapų, naują, lengvai perprantamą darinį.

– Fransiskas, – kietai, sausai, dusliai tarė mergina ir jau tarėsi girdinti, kaip tas kitas ima juoktis ir sako: „Ne, Fransiskas – nemergaitiškas vardas."

– Fransiskas, – pakartojo Katalina ir laukė triuškinamų nepažįstamojo žodžių.

– Fransiskas? – paklausė Chuanas. – O pavardė?

Jo balsas neišdavė netikėjimo. Abejonės. Vyras pakartojo vardą, kurį ji buvo susigalvojusi, ir priėmė už gryną pinigą. Vardas, ištartas svetimų lūpų, Katalinai pasirodė keistai tikras, tvirtas ir apčiuopiamas. Jei jis tuo tiki, mąstė Katalina, patikės ir kiti. O jei kiti tuo tikės, galiu taip ir elgtis.

– Fransiskas Lojola, – atsakė ji.

Tai išlindo iš kažkokio Katalinos sielos užkaborio, nespėjus nė pamąstyti, kodėl ji renkasi būtent tokią pavardę. Iki tol ji stovėjo priešais nepažįstamąjį susikūprinusi, sulenktais keliais, o dabar išsitiesė it koks augalas, besistiebiantis į saulę.

– Ką čia veiki? – paklausė Chuanas.

Pagauta pirmo impulso Katalina norėjo išpasakoti apie pabėgimą iš vienuolyno. Bet tuomet vyras paklaustų, iš kokio vienuolyno. Ji atsakytų, kad iš San Sebastiano el Antiko. Bet juk tai – moterų vienuolynas, nustebtų jis. Ne, taip negalima, ir čia jos tiesa netikra. Reikėjo sugalvoti naują istoriją, taigi pagal drabužį turėjo siūdintis ir naują gyvenimą. Jo neimsi ir neiškratysi iš rankovės. Bet kažką turėjo sakyti, nes vyras laukė atsakymo.

– Mane užpuolė, – sumurmėjo nauju balsu, dabar jau kiek tvirčiau, kiek garsiau; Katalina paniro į žemo tono gelmes, maudėsi jose, pradėjo atrasti naują balsą ir juo žaisti.

– Užpuolė? – nustebo Chuanas.

– Užpuolė, – patvirtino Katalina.

Viskas buvo įmanoma. Dabar, kai tas kitas patikėjo jos nauju vardu, dabar, kai pati pirmą kartą patikėjo žmogumi, kuriuo norėjo būti, dabar viskas buvo įmanoma. Ir viskas galėjo nutikti.

– Kaip? Kur? – klausinėjo Chuanas.

Bet sakyti *viskas* tuo metu buvo gana daug. Jai – per daug. Be to, jis nesiliautų klausinėjęs. Katalina norėjo laimėti laiko, atgauti jėgas, atsigerti, pavalgyti, pagalvoti, galvoje sukurpti tokią istoriją, kuri būtų tikėtina ir kartu žadintų užuojautą, kad vyrui nekiltų įtarimų ir kad jai padėtų.

– Tai ilga istorija, – atsakė Katalina, nusiteikusi nesivelti į smulkmenas. O kad nepažįstamasis neimtų klausinėti kitokių dalykų, ji suvaidino išsekusią, griebėsi už kaktos, apsimetė, kad svaigsta galva, kad tuoj tuoj susmuks. Tą akimirką jai iš tiesų apsvaigo galva, iš nuovargio aptemo akys, ji susvyravo, atsisėdo ir atsirėmė rankomis už nugaros. Chuanas atnešė gertuvę su vandeniu. Katalina ėmė gerti. Tai padėjo. Ją sustiprino. Užglaistė suskeldėjusias lūpas, nuplovė iš gerklės dulkes. Paskui Chuanas padavė jai duonos ir avies pieno sūrio. Pavalgiusi Katalina būtų mielai prigulusi kur nors ant žemės ir leistųsi apgaubiama tamsios ramybės, bet nenorėjo išsiduoti ir nusipurtė nuovargį.

– Kur keliauji? – paklausė ji.

– Į Vitoriją, – atsakė Chuanas.

– Aš taip pat, – tarstelėjo Katalina negalvodama. Dar norėjo pridurti, kad ten gyvena jos dėdė, bet laiku prikando liežuvį, nes ji nebebuvo Katalina de Erauso, o kad ji jau nebe Katalina de Erauso, neturi savo šeimos, vadinasi, nebėra ir dėdės Vitorijoje. Staiga ji apkvaito nuo tos minties. Tai buvo netikėta laisvė, užgožianti visa kita, nepriklausomybė, kurios dydis nepaliko vietos abejonėms, baimei ir netikrumui. Ji daugiai nebebuvo ji. Ji buvo kažkas kitas, o tas kitas galėjo daryti dalykus, kurių Katalina niekados nebūtų galėjusi daryti, galėjo sakyti tai, ko Katalina niekada nebūtų galėjusi kalbėti. Nuo tos akimirkos nebeliko kelio atgal. Viskas dar prieš akis.

– Ar paimsi mane drauge? – paklausė ji ir išsigando, nors tik akimirką, tokio klausimo, nes šitaip merginai klausti nederėjo, tai buvo nepadorus, ištvirkėliškas

klausimas. Tačiau išgąstis užleido vietą galios pojūčiui: ji nebe mergina, ji vyras, kurio pati nepažinojo, žmogus, kuris viskuo, kad ir ką dabar darytų, ją stebins, nes viskas bus nauja.

– Taip, – išsyk sutiko Chuanas, – dviese keliauti visada geriau, apylinkės čia nesaugios.

Tikra tokio greito sutikimo priežastis slypėjo visai kitur. „Tas jaunas vyras, – vėliau rašys Chuanas, – sėdintis priešais mane prie įėjimo į Ekaino grotą, turėjo kaži ką tokio, kas mane su juo [siejo], man atrodė, kad kažkas mane prie jo traukia, tik nežinojau – kas."

– Kur tavo batai? – paklausė Chuanas rodydamas į Katalinos tamsaus mėlynumo kojines.

– Iš manęs juos atėmė, – atsakė Katalina džiaugdamasi, kad bekulnius vienuoliškus savo sandalus paliko oloje.

Chuanas iš savo mantos ištraukė antrą batų porą ir ištiesė Katalinai. Kol vyras krovė savo daiktus, Katalina įsispyrė į didžiulius batus ir žengtelėjo porą žingsnių norėdama išbandyti, ar pavyks išsilaikyti ant kojų. Tada jos žvilgsnis užkliuvo už žmogaus apimčių dydžio angos, kuri atsirado jai braunantis į olos vidų. Katalina pasilenkė, ėmė rinkti akmenis, kuriuos išstūmė šliauždama, ir užtaisė skylę. Sunku pasakyti, kodėl šitai darė: iš pagarbos tam, kas įvyko oloje? Iš pagarbos dievui Mari, kurį manė sutikusi? Iš baimės, kad tai, ką tenai paliko, taps savarankiška būtybe, išeis iš tamsos ir seks iš paskos? Tikriausiai buvo visko po truputį. Tikra tik tai, kad Katalina olos angą paliko tokią, kokią buvo radusi, tokios būklės, kokios praėjus keturiems šimtmečiams „atrado" Andonis Albisuris ir Rafaelis Resa-

balas. Tai nutiko, kai Rafaelis pajuto tokį pat skersvėjį, kokį buvo pajutusi ir Katalina. Savo draugeliui jis pasakė: „Andoni emen zulo bat zeok", o tai reiškė „Andoni, čia yra skylė." Paskui jie iškrapštė akmenų nuolaužas, kurias Katalina kartą jau buvo išėmusi, pažvelgė vienas į kitą ir Rafaelis paklausė: „Ze egingo diau?" („Ką darysime?") „Aurrea!" – atsakė Andonis nedelsdamas, ištarė žodį, kuris to regiono archeologams tapo kvietimu į kovą: „Nagi, pirmyn!"

Pakeliui į Vitoriją Katalinos pervargimas išvirto į nervingą guvumą, panašiai nutinka vaikams, kurie per ilgai išbūna nemigę. Ji susižavėjo aplinkos, kuri dabar ją supo, plikumu. Dairėsi aplink, lyg viską matytų pirmąsyk, žiūrėjo naujomis akimis, kurias pati susidėjo į kaktą. Jos susižavėjimas buvo beribis. Plokščia, staiga jai vyriškai atrodančia krūtine giliai kvėpė orą. Chuanas jojo ant asilo. Katalina žingsniavo greta, nes pasakė: „Mieliau josiu švento Pranciškaus mulais", o tai reiškė „eisiu pėsčiomis". Šitaip ji pasielgė dėl to, kad bijojo išsiduoti. Ji nebeprisiminė, kaip vyras turi sėsti ant asilo. Tą ji matė šitaip seniai. Žinojo, kad vyras lipa visai kitaip nei moteris. Ji leido ant asilo sėsti Chuanui ir stengėsi įsidėmėti visus judesius, kad paskui žinotų, ką daryti, kai ateis jos eilė joti. Ir šiaip nenuleido nuo Chuano akių. Kaip įmanoma mažiau pastebimai, akies krašteliu, iš po kepurės, kurią jai suraišiojo Chuanas iš gabalo audeklo, sekė kiekvieną net menkiausią jo judesį ir dėjosi į galvą: kaip Chuanas, atkrenkštęs ant liežuvio skreplių gumulą, atkišęs lūpas, spjauna žemėn; kaip retkarčiais keturiais vikriais pirštais pasikaso pilvą;

kaip retkarčiais patapšnoja asilui kaklą kiek žemiau ausies ir keliais žodžiais jį nuramina; stebėjo jo gestus kalbant, rankos trūkčiojimą, nosies timpčiojimą, pirštų judesius. Tomis valandomis Katalina buvo it tuščias indas, kuris norėjo būti pripildytas. Ji ne tik stebėjo, bet ir nepavargdama klausinėjo. O Chuanas atsakinėjo. Apie gimtąjį savo miestą, apie studijas, motinos namus ir gydytojo darbą.

– Nepatikėsi, kiek daug yra sergančių žmonių, – kalbėjo Chuanas.

– Papasakok man daugiau apie tai, ką darai, – paprašė Katalina.

– Būna įvairiai.

– Nuo ko tai priklauso?

– Nuo ligos.

– Kokią ligą gydei pataruoju metu?

– Pelkių karštinę.

Katalina mankštino balsą. Ji džiaugėsi, kad pavyko klausimus užduoti vienodai žemu tonu. Būtent dėl tos priežasties ji tiek daug ir klausinėjo. Norėjo girdėti, kaip pakito balsas jai pailsėjus ir pasistiprinus. Tiesa, akimirką suvokė, kad balsas nori grįžti į aukštesnius tonus, į natūralią padėtį, bet jai pavyko jį vėl pažeminti, tad su kiekvienu nauju klausimu žemas balsas skambėjo vis natūraliau.

– Pelkių karštinę?

– Tikrai taip.

– Kokia tai liga?

– Niekas dorai nežino, kodėl ja susergama, – aiškino Chuanas, trindamas smakrą. – Šiaip ar taip, ima baisiai slinkti plaukai, žmogus išblykšta it lavonas, panašiai

nutinka sergant podagra, patinsta sąnariai. Žmogus, kurį gydžiau, buvo jau senas. Atėjo laikas, kai jis nebegalėjo paeiti. Podagriniai gumbai, susidarę ant pėdų, pratrūko. Ištekėjo. Ėmė tekėti ta bjaurastis. Negali įsivaizduoti, kaip ji dvokė. Ir degino. Taip išėsdino žaizdas, kad šios daugiau nebeužsitraukė. Paskui žmogui prasidėjo vandenė ir ėmė kilti pūliniai.

– Kas tai yra?

Chuanas jai paaiškino.

– O paskui?

– Jis nebegalėjo judėti. Nebepajudino net rankų. Mūsų karalius, beje, serga ta pačia liga. Jo kamerdineris sumeistravo važiuojančią kėdę su ašutų čiužiniu. Žmogus, kurį gydžiau, tokių dalykų, deja, neturi. Jis visą dieną guli pūvančiame savo kūno patale.

– Ką skyrei jam gydyti?

– Dietas ir pieno vonias.

– Ar padėjo?

– Jis ėmė viduriuoti, jį kamavo vis didesnis troškulys. Žmogus be paliovos norėjo gerti. Aš jam uždraudžiau.

– Ar įstengei jį pagydyti?

– Ne, jis mirė. Galiausiai jis susikvietė šeimą. Jo kūnas buvo supuvęs, išakytas vočių, aptekęs utėlėmis. Jis taip dvokė, kad prieiti prie jo galima buvo tik nosį apsirišus audeklu. Ligonis vaikams parodė savo kūną ir pasakė kelis žodžius apie gyvenimo laikinumą. Paskui visiems laikams užsimerkė.

Chuanas buvo labiau nei nustebęs. Paprastai jo pašnekovai klausydamiesi tokių išvedžiojimų žiovaudavo ar tik apsimesdavo klausą. Bet dabar, kalbėdamas

su tuo jaunikaičiu Fransisku Lojola, jautė, kad kiekvienas jo ištartas sakinys kelia vis didesnį susidomėjimą, ir sulaukdavo vis smulkesnių klausimų. Chuanas manė sutikęs žmogų, kuris norėjo žinoti, kaip viskas vyksta, kuris nesitenkino vien bendrais samprotavimais. Chuanas turėjo smulkiai pasakoti apie savo darbą, iš pagrindų apsakyti žmogaus anatomiją ir vyro bei moters griaučių skirtumus, išsamiai išaiškinti, kaip iš pūslės šalino akmenį, ne tik nurodydamas, kuriuo metodu, ispanišku ar itališku, naudojosi, bet dar ir pagrįsti, kodėl pasirinko būtent ispaniškąjį, nors pats asmeninis karaliaus gydytojas Fransiskas Diasas operuoja pagal italų metodą. Chuanas savo palydovui visą laiką kalbėjo tarsi tai būtų savaime suprantamas dalykas, tartum pažinotų jį jau daugelį metų. Kadangi Chuanas dar nieko nežinojo apie jaunikaitį, iš kur šis kilęs, kur iš tikrųjų norįs nukeliauti, ką veikiąs ar veikęs, tad nukreipė pokalbį kitur ir paklausė apie užpuolimą, per kurį vaikinas nukentėjo.

Katalinai reikėjo dar trupučio laiko savo istorijai sugalvoti. Tad ji pasitrynė nosį, pasikasė pirštais pilvą ir – kuo natūraliau lyg tikras vyras – krūtinę, tai ją keistai sujaudino, paskui burnoje kaupė seiles, dorai atsikrenkšti jai nepavyko, vis dėlto išgavo silpną švogžtelėjimą ir išspjovė skreplio dryksnį greta ant žemės. Nuo šito galva prašviesėjo ir ji pradėjo kalbėti.

– Keliavau į Vitoriją, – pasakojo Katalina, – kai staiga prieš mane išdygo šeši vyrai. Jie pavogė mano asilą, kardą, durklą, pinigus, batus. Paskui atvilko mane į olą. Labai giliai. Ten paliko mane vieną, be šviesos. Ilgai sugaišau, kol išsivadavau.

– Kokio didumo ta ola?
– Neišmatuojama.
– Man žinoma tik nedidelė priekinė patalpa.
– Šios nėra nė ko lyginti su ta, kuri plyti už akmenų.
– Tai tu gyveni Vitorijoje?– paklausė Chuanas.
– Ne.
– Bet sakei, kad nori ten nukeliauti.
– Ieškau darbo.
– Kokio darbo?
– Bet kokio.
– O kur tavo šeima? Iš kur tu? Kur esi gimęs?

Katalina trumpam nutilo. Paskui lemeno, kad „užaugęs vienas", „našlaitis", „šeimos nėra". „Be šeimos", „vienas" pakartojo keletą kartų, akimirką iš tikrųjų pajuto vienatvės nagus, paskui susiėmė, nusipurtė, neleido jausmui įsigalėti ir tarė:

– Tai netiesa. Ne. Dar turiu brolį, vienintelį dar likusį, Migelį. Aš noriu dirbti, kad vieną dieną, – čia ji nutilo ir pažvelgė į Chuaną, – noriu užsidirbti pinigų, kad galėčiau pasiekti Naująjį pasaulį, Migelis iškeliavo ir negrįžo, bet aš žinau, kur jis yra. Jis, mano brolis, yra Potosi, – bėrė žodžius ji, – noriu keliauti paskui jį, supranti?

Staiga Katalina susivokė, kad tai, ką dabar pasakė, nėra išmonė, ir kad Chuanas – pirmas žmogus, kuriam išpasakojo savo norą. Pažvelgė į jį. Chuanas žiūrėjo jai į akis kiek ilgiau, nei tai įprasta nepažįstamiems žmonėms.

Juodviem pasisekė, nes netrukus sutiko asilų nuomotoją. Su tuo žmogum Chuanas sutarė kainą ir pasakė

Katalinai, kad su išnuomotu asilu dar tą pačią dieną pasieksią Vitoriją. Paskui ji turėjo sėsti ant to gyvulio. Elgėsi taip, kaip matė darantį Chuaną: atsistojo asilui iš šono, kaip galima smarkiau atsispyrė nuo žemės ir šoktelėjusi aukštyn bei prisitraukdama rankomis permetė dešinę koją per asilo nugarą.

Vitoriją pasiekė naktį. Užeigos buvo uždarytos ir Chuanas pakvietė Kataliną pernakvoti savo namuose. Juos pasitiko tamsūs ir tylūs namai, viršutiniame aukšte miegojo motina. Chuanas nuvedė Kataliną į nediduką, knygomis užverstą kambarį, atkraustė ir padarė kiek vietos, atnešė antklodžių, pagalvę, prausimosi dubenį ir žvakę. Paskui jis išėjo, dar kartą atsigręžė ir trumpam nuspaudęs rankeną virstelėjo duris, kad Katalina vos spėjo pamatyti pradingstantį veidą, bet prieš užsidarant durims dar išgirdo jo tariamą „labanakt". Kurį laiką abudu pastovėjo skirtingose durų pusėse vienas kito nematydami. Katalina atsigulė nė iš tolo neįstengdama susivokti visame tame, kas įvyko. Kambaryje matė daugybę knygų, rankraščių, lapų, manuskriptų. Viršum guolio kabojusioje lentynoje, kurią galėjo įžiūrėti tik smarkiai atlošusi galvą, išvydo skaidraus stiklo indus su keistomis, raudonomis, smėlio spalvos, juodomis ir rudomis dalimis. Ji nežinojo, kas iš tiesų ten yra, bet ir nepuolė aiškintis, nes galvoje jau nebūtų galėjusi sutalpinti dar ką nors nauja. Ji girdėjo savo pačios kvėpavimą, nenorintį panirti į miegus, ir bandė mintyse viską surikiuoti. Dar kartą atsigręžė į mergaitę, paliktą oloje. Kas ji tokia buvo? – klausė savęs. – Vienuolyno vaikas. Mergaitė atliko savo pareigą, išmoko lotynų kalbos, galvoti, skaičiuoti, rašyti ir dar keletą kitų naudingų

dalykų. Įvykdyta visa tai, dėl ko ėjo į vienuolyną. Dabar šito nebereikėjo. Kad galėtų patekti į Naująjį pasaulį, į Vest Indiją, kada nors, gal po dvejų ar trejų metų, šiandien privalėjo išmokti dalykų, kurie mergaitei nederėjo, kurių nebuvo galima mokytis, tokių dalykų, kuriuos mokytis galėjo kas nors kitas, pavyzdžiui, vyrukas vardu Fransiskas. Ji susimąstė, kodėl jai į galvą šovė pasivadinti šiuo vardu? Ir staiga prieš akis stojo vaikystės scena, visiškai aiškiai ir ryškiai, tarsi tik dabar, kai oloje pašalino savo pačios užvartas, būtų atsiradę vietos šitai prisiminti. Anuomet jai buvo septyneri. Ją ir jos antrą brolį Fransiską erzino keli kaimynų vaikigaliai. Bet ne jai ir jos bjaurumui buvo skirtos patyčios, o viskuo kiek atsiliekančiam broliui. Vaikai pamėgdžiojo jo lėtumą, negrabumą, paikumą, jie žaidė žaidimą „Fransiskas" perdėtai kraipydamiesi, per nosį aimanuodami, šlubčiodami ir vilkdami rankas. Katalina nepadarė tam galo, nors matė, kad brolio akyse tviska ašaros; ją buvo apėmusi bjauri piktdžiuga, kad ne ji, o jis virto pajuokos objektu. Akimirką netgi pajuto norą prisidėti prie beždžioniautojų vien tam, kad pati nestovėtų ant žemiausios pakopos; ji džiūgavo, kad buvo dar kas nors, į ką ji galėtų žvelgti iš aukšto. Ji nuginė tuos prisiminimus kiek pasidygėjusi ana mergaite, kuria kadaise buvo.

*

Dar tvyrojo tamsa, kai Kataliną pažadino garsus beldimas. Ji pašoko, kaip buvo pratusi, nes pamanė, kad turi skubėti į ankstyvąsias mišias, puolė ieškoti savo

rūbų, bet nieko nerado. Ji vilkėjo vyriškas drapanas ir staiga viską prisiminė: Chuanas pakvietė ją į savo namus; likusi viena dubenyje nusiprausė veidą; ilgai negalėjo užmigti ir vartė knygą; vis dėlto galiausiai smigo į miegus it į kokią duobę. Bet miegojo trumpai, o dabar štai stypso kambario viduryje nežinodama, ką daryti. Staiga pakirdus iš miegų svaigo galva. Beldimas garsėjo. Daužė ne jos kambario duris, o kažkur toliau, gal į laukujes duris. Katalina apsiavė Chuano batais, išėjo į prieškambarį, patraukė ten, iš kur sklido garsas, ir prie namo durų atsirado tuo pat metu kaip ir Chuanas, atėjęs iš kito namo galo. Jis laikė iškėlęs lempą ir žiūrėjo į Kataliną. Akimirką ji pamanė, kad dabar visa apgaulė paaiškės: veidas, neturėjau jo prausti, toptelėjo mintis. Chuanas linktelėjo, tarsi sveikintųsi su senu pažįstamu, ir paklausė:

– Jau pabudai?

Katalina atsakė:

– Negaliu miegoti.

Chuanas atsklendė duris. Lauke stovėjo vyrai, kurie ieškojo gydytojo. Chuanas buvo tai numatęs ir iš anksto apsirengęs, netgi rankoje laikė krepšį.

– Kad jau negali miegoti, – tarė imdamas nuo kablio apsiaustą ir tiesdamas jį Katalinai, – tai einam kartu.

Katalina paėmė *capa* iš Chuano rankų ir apsisiautė. Apėmė geras jausmas, it būtų užsidėjusi apsauginį skydą nuo spigių pasaulio akių. Jiedu nusekė vyrams iš paskos. Už kelių gatvių buvo įvesti į užeigą. Ten svirduliavo apgirtę nuo naktinio lėbavimo žmogėnai, o jų viduryje iš skausmo rėkė vyras. Chuanas sužinojo, kad kažkas žaidžiant kortomis išsitraukė pistoletą ir šovė į

varžovą. Sužeistasis niekaip nesiliovė kraujavęs. Chuanas šūktelėjo vyrams, kad jam reikalingas karštas aliejus, bet kai pamatė, kad visi stypso sutrikę, pasiuntė Kataliną. Ši dingo virtuvėje ir kaip galėdama greičiau grįžo nešina karštu aliejumi. Per tą laiką Chuanas apžiūrėjo žaizdą ir nustatė, kad gyvybiškai svarbūs organai nepažeisti. Vis dėlto pašautasis šaukė tarsi galuodamasis.

– Susiimk, – sušnypštė jam Chuanas, bet tai negelbėjo, o kai Chuanas tepė žaizdą karštu aliejumi, klyksmas pagarsėjo dvigubai, bet truko neilgai, nes žmogus iš skausmo prarado sąmonę. Pagaliau įsivyravo tyla, ir Chuanas galėjo atidžiau apžiūrėti žaizdą. Kraujavimą per tą laiką buvo sustabdęs, dabar pasirausė krepšyje ir ištraukė tepalus. Tvarstydamas vyrą jis nurodinėjo Katalinai ir, tarsi tai būtų savaime suprantamas dalykas, iš jos rankų ėmė paduodamus reikmenis. Galiausiai Chuanas vyrams įdavė indą su miros* nuoviru ir švarių tvarsčių, iš sužeistojo kišenės paėmė dvi monetas ir išėjo su Katalina iš smuklės.

– Tavo pirmi pinigai, – tarė Chuanas, įsprausdamas į Katalinos delną vieną monetą. Šiai klausiamai sužiurus, pridūrė: – Jau senokai ieškau pagalbininko, o dabar radau.

Nespėjus Katalinai praverti burnos, uždėjo ranką ant nugaros ir išstūmė atgal į gatvę.

* Aromatinga kartaus skonio medžiaga, gaunama iš kai kurių Šiaurės Afrikoje augančių medžių žaizdų; vartojama kaip antiseptikas, smilkalai.

Apie gerą ir blogą vaidybą

Kitus metus Katalina praleido dirbdama greta Chuano. Darbo nestigo, net buvo daugiau nei pakankamai: nosies polipai, astmos priepuoliai, hemorojus, gelta, podagra, difterija, karščiavimas, raudonligė, regos sutrikimai, sifilio sukeltas liaukų tinimas ir blužnies augliai. Be to, pasitelkus kaniules ir drenus reikėjo daryti gūžio operacijas ir krūtinplėvės punkcijas; esant šlapimtakių susiaurėjimui, Chuanas, gydymo plėtikliais šalininkas, į šlapimtakius įkišdavo vaško žvakeles su tvirtu dagčiu, per kurį galėjo lašinti ėsdinančius vaistus; dar atlikdavo daugybę smulkesnių operacijų, įskaitant ir visokias galūnių amputacijas. Nesvarbu, kad ir ką darytų, Katalina viską iš eilės siurbė į save. Jos neglumino žmonių šauksmai, kraujas ar dvokas. Tokio dalyko kaip pasišlykštėjimas ji beveik nejuto. Priešingai, būtent tada, kai vykdavo baisiausias mėsinėjimas, ji tiesiog negalėjo atitraukti akių nuo trūkčiojančių ligonio galūnių. Viskas jai buvo nauja, o visa, kas nauja, buvo gerai. Kasdienę patirtį ji rijo it peralkusi, ligonių lankymus, operacijas, viską, ką pasakojo Chuanas, kiekvieną žodį, kurį girdėjo, ir kiekvieną žodį, kurį perskaitydavo jo knygose. Ištisas valandas apžiūrinėjo žmogaus

kūno piešinius arba pasinerdavo į aiškią, sklandžią Bernardino Montanja de Monseratės „Libro de la anatomía del hombre" kalbą. Ji sunkiai stūmėsi per Fransisko Arseos „De recta curandorum vulnerum ratione", buvusio Chuano mokytojo Alkala de Henareso universitete, pagrindinio veikalo puslapius. Daug ko ji ten, žinoma, nesuprato. Jos mėgstamiausia knyga tapo Chuano Fragoso iš Toledo „Cirugía universal". Veikalas buvo dar visai šviežias, naujas ir neskaitytas. Chuanas jį nusipirko Alkala de Henareso universitete tik pavasarį. Vien atskirų skyrių pavadinimai vertė Kataliną virpėti: „Kaip galima įrodyti, kad žmogus mirė nuo apmaudo ar rūpesčių", „Kaip įrodyti nekaltybę", „Ar gimimą galima laikyti teisėtu, jei motina buvo nėščia vienuolika mėnesių" arba „Apie gebėjimą apvaisinti neturint penio".

Kartą, Katalinai dar tik apsigyvenus Vitorijoje, pas Chuaną atėjo iš skausmo susisukęs vyras ir pasiskundė šlapinąsis akmenukais; jis nebegalįs, ilgiau neišturėsiąs, jam esanti reikalinga pagalba. Chuanas nuvedė jį į atskirą kambarėlį, paruošė keletą aštrių, šiurpą keliančių instrumentų ir liepė vyrui nusirengti. Katalina krūptelėjo pamačiusi tokią atvirą ir nepridengtą, natūralią, šaltą ir nuogą vyro lytį, visai kitokią, nei matydavo Chuano knygų piešiniuose. Bet neparodė jokio susidrovėjimo, atidžiai žiūrėjo ir įsidėmėjo kiekvieną detalę: du valakinius riešutus primenantys, raukšlėti, rausvai violetiniai odos kapšeliai, iki pat bambos želiantys garbiniuoti juodi plaukai, į šoną nusviręs, gyslų išvagotas rudas penio vamzdelis, iš kurio kyšojo plika, perpus padalyta miniatiūrinė it kokio nykštuko galvutė. Suprantama, ji galinti apsirengti vyriškomis drapanomis,

pastorinti balsą, ji netgi buvo girdėjusi apie itališką plaukų trinkimo priemonę, nuo kurios net moterims imanti želti barzda. Bet to, ką dabar čia išvydo, negalėjo įsigyti ir už viso pasaulio pinigus. Staiga ji pamanė, kad anksčiau ar vėliau išsiduos, kad ją sučiups ir už tai, ką daro, įkiš į kalėjimą. Ji jokiais būdais neįstengs visiems laikams paslėpti savo kūną nuo žmonių žvilgsnių. Ir argi jau dabar nebuvo matyti? Čia, šioje patalpoje, su nuogu vyriškiu ant stalo pati Katalina staiga pasijuto plika ir demaskuota, permatyta ir ištraukta į dienos šviesą. Ją išmušė prakaitas. Jai atrodė, kad kas nors stovi už nugaros ir ją apžiūrinėja. Gal Chuano motina? Katalina atsigręžė, bet ten nieko neišvydo. Ji užsimerkė ir liepė sau nurimti. O tuo metu Chuanas operavo pagal ispanišką metodą: įkišo pirštą į išangę ir taip iš kitos pusės pasiekė vyro šlapimo pūslę. Kita ranka čiuopė nuogą pilvo odą, pamažu spausdamas šlapimo pūslės akmenį nuo bambos link papilvės tol, kol išstūmė į šlapimo pūslės kaklelį. Tada paėmė peilį, padarė įpjovą šone, greta išangės, ir pratęsė pjūvį šlapimo pūslės kaklelio link, išilgai raumenų pluošto, stengdamasis nepažeisti tarpvietės ir *raphe*, sąaugos linijos apatinėje kapšelio pusėje. Katalina turėjo Chuanui paduoti *luncino*, savotišką kateterį. Chuanas kišo tą daiktą, o vyras tuo tarpu kone nusikando liežuvį. Ieties formos instrumentu, *rallon*, Chuanas padarė vietos garnio snapui, žnyplelėms su ilgomis plonomis mentelėmis, praskečiamomis ir suglaudžiamomis spyruoklės. Tada jis garnio snapą įkišo ir paspaudė spyruoklę, viduje praskėtė čiuptuvėlius. Atsargiai užčiuopė šlapimo pūslės akmenį ir jau norėjo jį ištraukti, bet pajuto, kad šis pernelyg

didelis. Chuanas akmenį sutrupino kitomis žnyplelėmis ir pašalino gurinius nediduku, panašiu į šaukštelį instrumentu. Tas vyras išgyveno. Kitaip, nei Katalinos nuogąstavimai būti demaskuotai, nes jie diena po dienos vis labiau silpnėjo.

Buvo priešingai: jai vis geriau sekėsi įkūnyti būtent tą, kurį ateityje norėjo įkūnyti. Jos balsas žemėjo, aidėjo iš pilvo gilumos, buvo tvirtas ir stabilus. Net jei kas nors būtų pažadinęs Kataliną vidurnaktį, ji nebūtų prašnekusi laibu prislopintu vienuolės balseliu. Pasikeitė ir jos laikysena: norėdama plokščios krūtinės ir tikėdamasi, kad šioji daugiau nebesivystys, krūtis priplodavo, rankomis dažnai iššaukiančiai įsispręsdavo į klubus, o galvą atlošdavo. Eisena buvo dar kiek sukaustyta nuo ilgus metus trukusio čiūžinėjimo vienuolyno Kryžiaus keliu, bet pamažu ji atsikratė ir to vienuoliško romumo, o mieste atidžiai stebėjo, kaip jauni vyrai eidami dėlioja kojas. Kalbant apie rūbus, jai avansu pagelbėjo Chuanas. Ji nešiojo skrybėlę ir kardą, turėjo įvairiausių rauktų apykaklių, kojinių, viršutinių drabužių, du apsiaustus, siauras kelnes, be to, jos laimė, kad nedidukė pėda anais laikais buvo laikoma vyriško grožio etalonu. Ji pasisiuvo medžiaginį maišelį į kelnes, plaukus kirpo pagal anuometinę vyrų madą, pirštus kasdien kišdavo į gatvės purvą, kad šie nebūtų pernelyg grakštūs. Pakeitė ir laikyseną, greitai išmoko ir smulkmenų: keiktis, spjaudyti, raugėti, kasytis prorėžą ir užpakalį, nusiimti skrybėlę, nusilenkti, sušvilpti vežikui. Jos gebėjimas akylai stebėti virto nauja suvokimo forma. Žiūrėti nereiškė vien tik žiūrėti, bet turėjo aiškų tikslą: Katalina žvelgė į vyrus, stebėjo, ką šie daro,

dėjosi į galvą, o tai, ką išvysdavo, pertvarkydavo ir pritaikydavo savo elgesiui. Kuo ilgiau dėvėjo vyriškus rūbus, kuo giliau niro į vyrišką pasaulį, tuo geriau jautėsi. Ji mieliau fechtavosi nei mezgė, mieliau pliekė kortomis nei žiūrėjo į šventųjų paveikslus, mieliau jodinėjo nei sėdinėjo sunėrusi rankas. Ji mėgo patogias kelnes ir vyrišką paprastumą, tylėjimą, tą gebėjimą paprasčiausiai laikyti liežuvį už dantų, bet jai patiko ir jų elgesio tiesmukumas, atvirumas, beatodairiškumas bendraujant su žmonėmis, taisyklių nepaisymas ar tai, kad jie mušdavosi, kovodavo, užsispyrę it ožiai tvirtai laikydavosi savo nuomonės. Visa tai dabar galėjo daryti ir ji. Bet turėjo atsisakyti tam tikrų dalykų, kurių vyras daryti negalėjo. Jai iš pat pradžių buvo aišku: ji turi pasirinkti vieną kurią nors lėkštę. Imti iš abiejų lėkščių tai, kas jai būtų skanu, buvo neįmanoma.

Katalinai tais metais rūpėjo svarbiausias dalykas – jos uždirbami pinigai. Mat šlamančiųjų jai reikėjo. Kelionei. Galvoje turėjo susikūrusi aiškų vaizdą, nes Migelis buvo jai smulkiai pasakojęs apie kelionę į Vest Indiją. Todėl Katalina puikiai žinojo, kas yra įmanoma, o kas – ne. Ar bent jau manė žinanti. Ir prieš vyruką Fransiską Lojolą, kuriuo ji dabar buvo, stovėjo neįveikiama kliūtis. Katalina įsivaizdavo painius it labirintas, tamsius, nesibaigiančius *Casa de Contratación*, niūraus Sevilijos statinio, koridorius, kur savivaliavo tūkstančiai rūškanų tarnautojų, kuo nuodugniausiai ištyrinėjančių kiekvieną, norintį keliauti į Tolimuosius vakarus, išnagrinėjančių, išnarstančių po kaulelį ir išvelkančių į dienos šviesą viską, ką tik galima išvilkti. Katalina

manė, kad jai niekaip nepavyks nuslėpti to, kas ji yra iš tikrųjų. Anie turėjo ilgiausius sąrašus ir registrus, tad nesunkiai galės nustatyti, kad toks Fransiskas Lojola iš viso neegzistuoja. Ir net jei tyrėjai netyčia nieko neteisėto nerastų, kelią į laivą jai užkirstų būriai gydytojų ir medicinos darbuotojų, kurie kiekvieną, norintį keliauti, toje įstaigoje nuodugniausiai ištirdavo, gydytojai, kurie nepasidrovėtų šūktelėti: „Nusirenk!" Ne, Katalina turėjo vienintelę galimybę patekti laivą – įsigauti slapčiomis. O už tai reikėjo mokėti. Brangiai. Labai brangiai. Ji žinojo, kad Naujosios Ispanijos laivyno laivai, prieš leisdamiesi į kelionę per vandenyną, paskutinį kartą prisišvartuoja Kapverdžio salose papildyti maisto bei vandens atsargų ir atlikti remonto darbų. Ten lūkuriuodavo tie, kurie turėjo ką slėpti *nuo Casa de Contratación*, ir visada rasdavosi kapitonų, šitaip pasakojo Migelis, norinčių papildomai užsidirbti vieną kitą pinigą ir priimančių į laivus tuos vyrus. Migelis įvardijo sumą, kurią reikėjo sumokėti už nelegalią kelionę: 50 *ducados*. Kartais – dar brangiau. Vieną *ducado* sudarė 11 *reales*, arba 47 *cuartillos*, arba 94 *cuartos*, arba 188 *ochavos*, arba 375 *maravedís*. Vadinasi, skaičiuojant 50 *ducados* prilygo 550 *reales*, arba 2350 *cuartillos*, arba 4700 *cuartos*, arba 9400 *ochavos*, arba 18 750 *maravedís*. Užtruks amžinybę, kol ji šitiek sukaups.

*

Pirmus dvylika mėnesių Katalina Vitorijoje gyveno daugiau ar mažiau ramiai. Ji darė pažangą visur, kad ir ko ėmėsi. Ypač fechtuodamasi. Taip buvo dėl to, kad

jos fechtavimosi mokytojas, vienas iš Chuano draugų, iš pradžių jai ilgai aiškino šio meno teoriją, kol galiausiai leido paimti špagą. Tai buvo pedagoginė taktika, kuri apsimokėjo, nes pirmą kartą paėmusi ginklą pratyboms Katalina jau gerai žinojo, kaip juo kuo racionaliau naudotis, tad nepuolė it akis išdegusi neapgalvotai kapotis, o ir vėliau fechtuodamasi visuomet išsaugodavo proto diktuojamą šaltakraujiškumą, nepasiduodavo kovos azartui. Be to, po metų ji sugebėjo rankų lenkimo varžybose visą minutę atsilaikyti prieš teatro durininką Ramoną Barojį. Tai buvo svarus laimėjimas, turint omeny, kad prieš dvylika mėnesių durininkas liauną jos rankelę būtų bemaž nupūtęs.

Katalina visą tą laiką besąlygiškai paklusdavo Chuanui. Jis buvo dešimčia metų už ją vyresnis, visose srityse patyręs, viską išmanantis, viskuo pranašesnis. Visa, ką jis darė, buvo teisinga ir gera vien jau dėl to, *kad* tai darė Chuanas. Jis dirbo savo darbą taip, kaip ir gyveno, turėjo daug draugų, su juo žmonės sveikindavosi gatvėje, jis buvo gerbiamas, kartais naktimis negrįždavo namo, užsibūdavo pas moteris, kurių, neaišku kodėl, niekados nesivesdavo į namus. Vis dėlto ilgą laiką gyvenant kartu su žmogumi po vienu stogu, valgant prie vieno stalo, drauge dirbant ir kalbantis, išgyvenant panašias nuotaikas ir tylint, būnant taip arti vienas kito ir matant kitą žmogų net ir tada, kai jis mano, kad niekas jo nestebi, neišvengiamai ateina akimirka, kai kerai išsisklaido. Katalina ne kartą matė, kaip Chuanas sėdi vienas, abejingas, o nieko neveikdamas atitolsta nuo pasaulio. Tomis akimirkomis jo akyse regėdavo tik liūdesį it kokią rakštį. Ji atkreipė dėmesį į tai,

kad Chuanas dažnokai kalba apie praeitį, apie studentavimo Alkala de Henareso universitete metus. Ilgainiui Katalina ėmė įžvelgti prieštaravimus ir jo darbe. Bet praslinko visi metai, kol ji įsidrąsino Chuaną ta tema pakalbinti. Prieš tai ji ruošėsi, tyrinėjo ir skaitė, lygino ir tyrė, svarstė ir dėliojo galvoje tai, ką norėjo pasakyti, kol galiausiai pasijuto pakankamai pasiruošusi.

– Sakyk, – prabilo kartą Katalina, – kuris iš tiesų teisus: Cheronimas Polas ar Bernardas Kasanas?

Chuanas sėdėjo saulės atokaitoje su šalto gėrimo taure ir vėdavosi.

– Ką turi galvoje? – paklausė.

– Vienas sako, kad nuleisti kraują ligoniui reikia kaip galima arčiau uždegimo apimtos vietos, kitas – kaip galima toliau.

– Kasanas yra teisus. Kaip galima arčiau.

– Iš kur žinai?

– Iš patirties.

– O kodėl Cheronimo Polo šalininkai tvirtina priešingai? Ar jie neturi patirties?

Chuanas gūžtelėjo pečiais.

– Tarkim, kad tu teisus, – kalbėjo toliau Katalina, – bet juk tada kiti klysta ir nuolat kenkia žmonėms.

– Taip ir yra.

– O tu nekenki?

Ištarti tą trumpą klausimėlį Katalinai buvo nelengva. O Chuanas nenutuokė, kurlink krypsta pokalbis, tad atsakė ilgai nedvejodamas:

– Ne. Aš nekenkiu.

– Bet dėl visų dalykų vyrauja dvi nuomonės, – nerimo Katalina. – Vienoje knygoje parašyta vienaip,

kitoje – kitaip. Vieni sako, kad ant žaizdų reikia tepti kaip galima daugiau tepalo, kiti – kaip galima mažiau. Vieni sako, kad tvarsčius reikia keisti kasdien, kiti – visai nekeisti.

– Kur tu lenki? – paklausė Chuanas.

– Ar dar atsimeni tą šautinę žaizdą, kurią gydei pirmą naktį man atvykus į Vitoriją prieš metus?

– Žinoma. O ką?

– Tu tepei žaizdą aliejumi.

– Taip reikia. Šautinės žaizdos yra nuodingos.

– Ar žinai tokį Dionisiją Dasa Šakoną?

– Be abejo. Tai buvo asmeninis karaliaus gydytojas ir mūšio prie Lepanto chirurgas.

– Vadinasi, geras gydytojas?

– Vienas iš geriausių.

– O jei tau pasakysiu, kad jis tvirtina, jog šautinės žaizdos visai nenuodingos? O kas ant jų tepa aliejų, tas yra ... – Katalina patylėjo – ... niekdarys.

Dabar Chuanas grįžtelėjo į Kataliną.

– Kur taip parašyta? – paklausė jis.

– Vienoje iš tavo knygų.

Chuanas tylėjo.

– Man atrodo, – toliau kalbėjo Katalina, – kad jūs, gydytojai, tik spėliojat.

– Kaip tai suprasti?

– Jūs spėliojat. Bandot. Jūs visai nežinot, kaip yra teisinga, jūs tik spėjat. Nes jei visais klausimais esama dviejų nuomonių, iš kur jums žinoti, kuris teisus?

– Suprantama tas, kuris išgydo daugiausia ligonių.

– O kaip šitai nustatyti? Abiejose stovyklose vieni ligoniai miršta, o kiti pasveiksta. Jei jie pasveiksta,

gydytojas šaukia: matote, aš teisus, o jei miršta, jis sako: viskas Dievo valioje. Iš tikrųjų jūs klaidžiojate visiškame patamsyje.

Katalina susimąstė, o kol ji mąstė, Chuanas baigė gerti savo gėrimą, nes pokalbis darėsi nemalonus, ir jis norėjo grįžti į namą. Tada Katalina ėmė šnekėti labai lėtai, pasverdama kiekvieną žodį:

– Bet svarbiausia, kad žmonės neturi šito sužinoti. Jie negali prarasti tikėjimo jumis, turi galvoti, kad esat geri gydytojai. Todėl turite skelbti savo nuomonę, tarsi ji būtų vienintelė teisinga, nepajudinama ir tvirta, užrašyta kokiose nors knygose. Vadinasi, jūs privalote visą laiką elgtis taip, tarsi gerai žinotumėte, kas yra, nors dažniausiai neturite žalio supratimo. O tai reiškia...

– Ir ką gi tai reiškia?

– Tai reiškia, kad turite visą laiką vaidinti. Ir gerai vaidinti. Taip puikiai, kad žmonės tuo patikėtų.

– Man atrodo, kad tu per ilgai buvai saulėje, – atsakė Chuanas. – Mes – gydytojai, o ne aktoriai.

Jis atsistojo ir nubraukė pokalbį it kokį brūkšnį smėlyje.

– Jei nori išvysti aktorių, – patarė jis, – eik į teatrą.

*

Miesto aikštėje, dažniausiai tarp dviejų namų eilių, sukaldavo medinį karkasą, kad susidarytų pailgas keturkampis. Siaurojoje dalyje atsirasdavo scena, priešais ją – moterims skirta „vištidė", *cazuela*, nedidelis balkonas. Greta esančių namų kambariai, iš kurių matydavosi scena, būdavo brangiai išnuomojami kaip ložės.

Apačioje įrengdavo balkonus ne tokiai aristokratiškai publikai, bet toji būdavo pakankamai prašmatni, kad nesėdėtų parteryje ant suolų. Medinis stogas dengė tik sceną, *cazuela* ir balkonus palei išilgines sienas. Kitas plotas, suolai ir vadinamoji pasivaikščiojimų aikštelė, iš kurios vaidinimą galima stebėti stačiomis, buvo pridengiama bure, ištempta tarp namų ir saugančia nuo saulės.

Katalina stovėjo tenai, tarp liaudies. Ji nesunkiai pateko vidun ir nemokėjo už įėjimą, nes pažinojo durininką Ramoną Barojį. Praeitais metais ji dažnokai lankydavosi teatre, kaip ir kiti jauni vyrukai nebesidrovėjo siųsti moterims, sėdinčioms balkonėlyje, gausybę oro bučinių arba dviprasmiškai laikyti priešais krūtinę išgaubtus pirštus, švilpčioti, kaišioti liežuvį ir laižyti viršutinę lūpą. Pakėlusi ranką už galvos pirštais išdarinėjo slaptus ženklus. Iš jaunų vyrų buvo nusižiūrėjusi ilgesingą žvilgsnį ir bandė juos pranokti. Rezultatas visada buvo tas pats: moterys svaidė apačion riešutus, kriaukles ar kokius kitus daiktelius, neva iš pasipiktinimo, bet iš tiesų provokuodamos kitus įžūlius gestus ir žodžius.

Po muzikinės įžangos į sceną išėjo aktorius ir išgyrė savo trupę, kuri dabar vaidins. Vyriškis kalbėjo apie „aktorių genialumą, apie „medžiagos sodrumą", „apie autoriaus iškilumą" ir apie patirtus vargus studijuojant sudėtingą pjesę. Kalbėdamas jis kreipėsi į parterio žiūrovus. Ten sėdėdavo vadinamieji muškietininkai, kurių teatralai ypač bijodavo: prekijai ir amatininkai – aršiausi iš jų būdavo batsiuviai, – kurie popiet uždarydavo savo parduotuvėles ir, pasidabinę apsiaustais, ap-

sikabinėję kardais bei durklais, eidavo į spektaklius ir įsivaizduodavo geriausiai išmaną teatro meną. Pagiriamoji kalba turėjo suminkštinti šitų žiūrovų širdis, nes jų plojimai ar švilpimas nulemdavo pjesės sėkmę. Daugelis rašančiųjų jau iš anksto stengdavosi pelnyti muškietininkų palankumą ir siūlydavo pinigų, kad šie plotų jų kūriniui. Bet muškietininkai dažnai autoriui atremdavo, kad patys pasižiūrėsiantys – gera ta pjesė ar niekam tikusi.

Katalina čionai atėjo ne dėl vaidinimo, o stebėti aktorių. Ji dėjosi į galvą, kaip šie pabrėžia sakinius, kaip gestikuliuoja, juokiasi, perdėm garsiai šaukia, plūstasi, verkia, dainuoja, šoka ar tiesiog žingsniuoja po sceną. Staiga išvydo save, stovinčią ant šitos scenos ar, tiksliau pasakius, pasijuto taip, tarsi žvelgtų nuo scenos į žiūrovus, akimirksniu pakeitė vietą, užuot žvelgusi aukštyn į sceną, žvelgė nuo jos, tapo aktoriumi, aktore, abiem vienu metu ir, regis, puikiai suprato: „Štai čia yra tai, ko aš noriu!" Vakar, po pokalbio su Chuanu, ji suvokė: argi visą savo gyvenimą nedarė to, ką daro aktorius? Argi nevaidino žmonėms? Taip elgėsi vienuolyne ir juo labiau po to, kai iššliaužė iš uolos. Nieko geriau ir nemokėjo, kaip būti tuo, kuo iš tiesų nėra. Jei kas moka taip gerai vaidinti kaip ji, tas turi šį gebėjimą paversti profesija. Būdama Chuano asistentu ji turės plušėti šimtą metų, kol sutaupys reikiamą sumą. Bet būdama aktoriumi, kaip gimusi būti aktoriumi, kaip geriausias iš visų aktorių, ji per keletą savaičių užsidirbs pinigų kelionei. Ji tvirtai apsisprendė – viską statys ant vienos kortos, į svarstyklių lėkštę dės įgimtus gebėjimus ir taps aktoriumi.

Katalina veikė greitai, šaltakraujiškai, užtikrintai, gerai žinodama, ko nori. Ji paprašė Chuano atostogų ir artimiausias savaites praleido spoksodama į repetuojančius aktorius. Ji ne tik stebėjo, bet ir padėjo statyti, perstatinėti sceną, visados būdavo greta, kai kam nors ko prireikdavo ir niekada neatsisakydavo pagelbėti. Ją teatro žmonės pažinojo ir mėgo, Katalina su jais kalbėdavosi, drauge valgydavo. Be to, lankydavosi kiekviename vaidinime, viską, ką matė, dėjosi į galvą, o atsidūrusi kur viena bandydavo vaidinti tai, ką mačiusi. O paskui jai nusišypsojo laimė – jos draugas Chuanas Bautista de Artega buvo iškviestas pas aktorių, kuris skundėsi sifilio sukeltais negalavimais. Chuanas nenaudojo įprastos gvajoko medžio dervos ir skyrė gydymą gyvsidabrio tepalais bei aprūkymus. Katalinai pasakė, kad mažai tikėtina, jog šitas vyras ilgai tvers. Tokį Chuano pasakymą Katalina panaudojo savo tikslams: ji mintinai išmoko pasiligojusio aktoriaus vaidmenį ir įsidėmėjo visus gestus. Ji juokėsi iš šio vaidmens, kuris buvo tarsi specialiai jai pritaikytas, kurį vaidinant jai visai nereikėjo apsimetinėti; jis tarsi tūnojo joje, po rūbais, nes susirgęs aktorius turėjo vaidinti moterį. Katalina buvo pasiruošusi netgi atgaivinti anksčiau turėtą savo balsą. Šis skambėjo taip, lyg būtų aprūdijęs ir sudulkėjęs, bet vis dėlto geriau nei šaižus, apsimestinis ano aktoriaus falcetas. Kai aktorius iš tikrųjų po kelių dienų per repeticiją susmuko, Katalina sėdėjo užkulisiuose ir matė apniukusius veidus kitų artistų, kurie nors ir gailėjo aktoriaus, linkėjo jam greitai pasveikti, bet dar labiau gailėjo savęs ir neatlyginamo nuostolio. Katalina lyg tarp kitko priėjo prie teatralų ir ištarė to

personažo, dabar tokio apleisto ir beviltiško, repliką, o kai aktoriai su atgijusia viltimi sužiuro į ją, mergina pasitelkė tikrąjį savo balsą ir, kliaudamasi netikėtumo efektu, padeklamavo reikšmingiausias vietas. Netrukus ji pajuto, kad klausiusieji jau apsisprendė vaidmeniui pasirinkti būtent ją. Iki vaidinimo buvo likusios tik kelios valandos. Katalina neturėjo laiko bijoti, jaudintis ar nervintis. Ji tikėjo savo triumfu ir galvojo, kad vaidindama visus kitus sulygins su žeme, vyrai ir moterys iš publikos garsiai reikš susižavėjimą ir mėtys jai gėles, tad per kelias kitas savaites ji uždirbs tiek pinigų, kad jų pakaks trims kelionėms į Vest Indiją. Bet, kaip dažnai nutinka, norai ir tikrovė smarkiai skyrėsi. Mat Katalina vaidino neapsakomai prastai. Bent jau žiūrovų supratimu. Šie iki tolei po moters kostiumu visada galėdavo įžvelgti ją vaidinantį vyrą. Personažo komiškumas glūdėjo būtent čia: visi gerai žinojo, kad po suknia slepiasi vyras. Dabar atrodė, kad nebėra jokio skirtumo. „Kas čia dabar?" šūkaliojo žiūrovai. Tai buvo diletantiška, koks čia aktorius, kuriame viskas susilieja į viena, mišrūnas, hibridas, tiesiog neįtikėtinas dalykas. Žmonės norėjo regėti vyrą, mėgdžiojantį moterį, o ne vyrą, išnykstantį joje. Žmonės norėjo juoktis iš skirtumo, o ne jo nejausti. Po to, kai Katalina, batsiuviams švilpiant, baigė vaidinti pirmą sceną, žmonės pradėjo švilpti vos tik jai pasirodžius. Jau po pirmo veiksmo Katalina turėjo sprukti iš teatro, mat toks didelis sąmyšis kilo. Vos spėjusi peržengti teatro slenkstį, šį savo gyvenimo epizodą užbaigė prisiekdama daugiau niekuomet nekelti kojos į sceną. Žinojo, kad ji susimovė, kad nesugebėjo daryti to, kam buvo gimusi, – vaidinti

moterį. Ji džiaugėsi, kad niekas neįžvelgė, kas ji yra iš tikrųjų, kas slepiasi po šituo grimo ir moteriškų apdarų sluoksniu, ji džiaugėsi, kad niekas nė neįtarė, kas tūno po Fransisko Lojolos, gydytojo padėjėjo, kostiumu. Pas jį dabar skubėjo Katalina. Norėjo tik pas jį. Chuanas atidarė duris.

– Ko norėjot?

– Čia aš, – ištarė Katalina.

– Kas? – nesuprato Chuanas.

Katalina tebevilkėjo moterišku scenos aprėdu, storai nusigrimavusi – nykščio storumo švino baltalo pagrindas, ant jo – akį rėžianti raudona ir rožinė spalvos,– be to, su peruku. Ji žengė vidun, prasibrovė pro Chuaną ir ėmė nusirenginėti. Nusiėmė peruką, nusiprausė veidą, liko tik su kelnėmis ir vyriškais marškiniais, kuriuos dėvėjo po suknia.

– Čia tu? – nustebo Chuanas.

– Taip, aš, – patvirtino Katalina.

Tuomet pamatė, kad Chuanas kažką laiko saujoje.

– Kas čia yra? – paklausė ji.

– Tai mano motinos plaukai, – atsakė Chuanas.

Baimė, palengvėjimas, siaubas

Tai prilygo tikrai dvikovai: vienoje pusėje Chuanas su visomis turimomis medicinos priemonėmis, žiniomis ir spėjimais, patirtimi ir knygomis, kitoje pusėje pelkinė karštinė, sėlinanti, laikanti dantyse daugybę laiko. Liga prasidėjo visai nekaltai, atėmė du kuokštus motinos plaukų, nei daugiau, nei mažiau. Bet paskui persimetė į rankas, pakilo karštis, kurį žmonės vadino karštine nežinodami, nuo ko ji atsiranda, tikras nežinomybės simbolis, įsikūnijimas, pašaipus visų ligų juokas tiesiai gydytojams į veidus. Ne tik motinos rankos apsunko, ji pati labai nusilpo, lovoje išgulėjo visą kovos laiką, kuris užsitęsė šešis mėnesius. Vėliau, kai išbandytas gydymas pienu iš tikrųjų palengvino ligonės būklę, Chuanas ėmė kas dvi valandas motinos rankas masažuoti, tiesiog minkyti, nes galvojo, kad reikia gintis nuo pat užuomazgų, nieko ligai nepaliekant, juo labiau rankų. Jis dėjo pavilgus, skyrė prakaitavimą skatinančias priemones, vonias, dietas, o kai paaiškėdavo, kad vienas gydymas niekam tikęs, tuoj parinkdavo kitą. Motinos beveik nepalikdavo vienos, o jei ir pasitraukdavo nuo jos patalo, tai tik tam, kad perskaitytų savo knygose, ką dar išbandė jo laikų gydytojai, gydydami šią ligą.

Jis siuntė draugus į Sachaguno, Estelos ir Onatės universitetus, kad šie rastų žinių apie naujausius tyrimus. Vos vienas iš jų sugrįždavo ir papasakodavo apie naujovišką gydymą, Chuanas iškart jį išbandydavo laikydamasis visų nurodymų. Kovai su karštine jis pasitelkė visas turimas priemones, šaudė visais mokslo ir patirties pabūklais, nedavė ligai ramybės, įtraukdavo ją į nuožmius mūšius, kol galiausiai privertė pasitraukti. Motina atsigavo. Karštis atlėgo. Bet Chuanas žinojo, kad kova dar nebaigta. Jis tiesiog kone regėjo, kaip motinos kūne ligos karo taryba posėdžiauja, kala naujus ginklus ir kaupia jėgas. Per tas laikinas paliaubas Chuanas motiną girdė visomis įmanomomis vaistažolių trauktinėmis, ruošdamas ją lemiamoms kautynėms. Paskui dvi dienas budėjo ir laukė prie motinos lovos; ji jau nekarščiavo, ramiai kvėpuodama miegojo, gulėjo sau rausvais skruostais tarsi nežinotų, kas jos laukia. Trečią budėjimo dieną Chuanas pamatė pirmą pūlinį. Jis išvirto pro odą it koks kurmiarausis. Chuanas tuoj pat griebėsi priemonių jį sunaikinti: tepė tepalais, dėjo gydomąsias žoles, aptvarstė; motiną nurengė, kad galėtų apžiūrėti, ar nėra kitų, visą iščiupinėjo nekreipdamas dėmesio į tai, kaip nesmagu jai buvo jausti sūnaus pirštus tarp kojų. Vos uždėdavo tvarstį ant vienos vietos, pūlinys, regis, pasislinkdavo į kitą vietą, skynėsi kelią nematomais kūno urvais, sakytum, rausė juos visame kūne, kasė koridorius ir tunelius, kad vienoje ar kitoje odos vietoje iškiltų į paviršių. Per tą laiką karštis ir podagra smogė su dviguba jėga. Chuanas motiną prausė, šluostė ką tik numazgotą kūną išmušusį prakaitą, keitė patalynę ir viduriuojančios ligonės

naktipuodį, maitino smulkintu maistu ir negalėjo neleisti vandenės kamuojamai gerti it mirtinai trokštančiai, nors dauguma gydytojų kalbėjo, kad tai nėra gerai. Bet ką gi jie išmano! O jis? Ką jis išmano? Chuanas jau nebespėjo gydyti, buvo užsiėmęs vien naujų bėrimų tvarstymu, bandė sumažinti pralaimėjimą, galėjo tik tikėtis, kad šis pralaimėjimas nebus galutinis. Paskui jis staiga užmigo, paprasčiausiai pervargęs užsnūdo prie motinos lovos, padėjęs galvą ant nuogos miegančiosios krūtinės; jam sulipo akys, jis tiesiog neįstengė tam pasipriešinti. Po kelias valandas trukusio miego jį pažadino dvokas. Jis atsimerkė ir liko gulėti kur gulėjęs, nes greta savęs, visai čia pat, po dešiniu motinos raktikauliu pagaliau pamatė priešą, ligos priežastį. Kurmis iškišo galvą iš pūvančio kūno ir įžūliai spoksojo į jį. Pratrūko pirma votis, iš atviros žaizdos išsiveržė tiršti geltonai rausvi pūliai. Pirmąkart priešininkas parodė tikrąjį veidą, ir Chuanas suprato: kova pralaimėta. Nors nenorėjo šito pripažinti, nors bandė visas priemones ir neleido kvėpuoti kasdien vis pasirodantiems naujiems pūliniams, nors netrukus motina buvo sutvarstyta taip, kad galėjo užtrokšti pati oda, nors jis šaukėsi galių, stipresnių už save patį, bet kad ir ką darytų, nuolat prieš akis matė snukį kurmio, prasiraususio per kūną ir užklupusio juodu su motina miegančius. Nustojęs kovoti Chuanas išvydo, kad motina jau seniai pasidavusi. Nepaisant skausmo jos akyse spindėjo pasididžiavimas savo sūnumi, kuris išbandė viską. Motinai liko gyventi vos kelios valandos. Chuanas nurišo visus tvarsčius, paniro į siaubingiausią dvoką, nuplovė pūliuotą ir kraujuotą motinos kūną, užsakė atnešti itin daug švino

baltalo ir ėmė vieną po kitos slėpti žaizdas, o motina tik gulėjo patale ir lingavo galvą, nes nieko nebegalėjo ištarti. Galiausiai jis užtepė veide atsivėrusias kiaurymes, skyles kaktoje, skruostus ir lūpas patepė rausva ir cinoberio spalva, paskui lūpas dar pavaškavo, kad labiau blizgėtų. Plaukus sutepė migdolų pasta ir ambros pomada. Kai viską užbaigė, prie lūpų pridėjo butelį su rožių vandeniu, sriūbtelėjo skysčio į burną ir apipurškė motinos kūną. Žvilgtelėjusi į baltą lygų savo veidą veidrodyje, Ana Bianka Artega paskutinį kartą užmerkė akis, o kvėpdama paskutinį oro gurkšnį užuodė gėlių aromatą, kuris nustelbė mirties dvoką.

*

Tuo metu šis tas pasikeitė ir Katalinos gyvenime. Po tokios nesėkmės teatre ji pasitraukė ir laižėsi žaizdas. It koks šuo tūnojo kambaryje. Moteris, kurią vaidinau, publikai neįtiko, galvojo ji, jokiu būdu taip neturi nutikti mano vaidinamam vyrui. Kad ją ir toliau laikytų vyru, ji privalėjo dar labiau panėšėti į vyrą nei ligi tol. Todėl ji puoselėjo Fransiską ir darė visus pratimus, kuriuos parodė Ramonas Baroja, kad lavėtų kūnas, kuris ją įkalino. Jai labai pravertė ir tai, kad Chuanas apleido gydytojo darbą ir vis rečiau naudojosi jos pagalba. Ji galėjo daugiau laiko skirti sau, tačiau netrukus pamatė, kad Chuanas darbą ne tik apleido, bet ir visai užmetė. Ligoniai buvo priversti ieškoti kito gydytojo. Prie Chuano niekas negalėjo prieiti. Jis neturėjo laiko. Kiekvieną laisvą minutę skyrė motinai ar naujų

priemonių, galinčių paspartinti gijimą, tyrinėjimui. Katalinai tai reiškė: nėra gydytojo – nėra ir asistento. Nėra ligonių – nėra ir jai nubyrančių pinigų. Jai skubiai reikėjo naujo darbo.

Po dviejų mėnesių, vieną sekmadienį, gatvėje sutiko dėdę Rafaelį de Seraltą. Ji išsyk atpažino giminaitį. Jis ilgą laiką gyveno San Sebastiane; Katalina, kai buvo maža ir netgi vėliau, gyvendama vienuolyne, dažnai jį matydavo. Tik prieš trejus metus dėdė su žmona, Marijos Peres seserimi, persikėlė gyventi į Vitoriją; jis buvo teologijos daktaras, rašė straipsnius, vertė iš lotynų kalbos, komentavo Šventąjį raštą ir užsidirbdavo pragyvenimui – bent jau pats taip tvirtino – vykdydamas įvairius bažnyčios užsakymus. Katalinos tėvai žinojo, kaip buvo iš tikrųjų: pinigai esą iš per tą laiką mirusios žmonos palikimo.

Jį pamačiusi Katalina krūptelėjo. Bet paskui, kai priešais ateinantis dėdė ją skvarbiai, atidžiai nužvelgė ir neparodė nė menkiausio atpažinimo ženklo, jos įžūlumas paėmė viršų ir ji užkalbino vyrą.

– Senjore de Seralta, – pratarė ji.

– Iš kur žinote mano pavardę? – nustebęs paklausė dėdė.

– Kas gi jos nežino.

Dėdė žiūrėjo į ją dar nepatikliai, bet jau kiek pamalonintas, su slepiama šypsenėle lūpų kampučiuose.

– Girdėjau, kad ieškote žmogaus, kalbančio lotyniškai, – prakalbo Katalina ir pacitavo kelis mintinai išmoktus Tomo, Augustino ir kitų bažnyčios tėvų sakinius.

– Kam jis man reikalingas...

– Padėti nudirbti darbus, kurie tenka jums vienam, – aiškino Katalina. – Pagalba jums tikrai praverstų, o man būtų didžiausia laimė ir garbė dirbti su jumis, garsaus *Compendium theologiae* autoriumi.

Pagaliau ji pasiekė tai, ko norėjo. Dėdė švytėjo. Dar niekados niekas nesidomėjo jo kūriniu. Jis paklausė vaikino, kada šis skaitęs knygą.

– Pirmą kartą – būdamas aštuoniolikos, – atsakė Katalina, – o antrą – būdamas dvidešimt vienerių, t. y. prieš metus.

Iš tikrųjų ji veikalą buvo paviršutiniškai peržvelgusi vienuolyne ir teprisiminė vieną ar kitą skyriaus pavadinimą, kuriuos dabar dėdei paminėjo it mesdama naujus jauko trupinius. Tas galiausiai pasakė:

– Ateik rytoj prieš pietus!

Taip Katalina pateko į dėdės namus.

Ten jos laukė keistas nesusipratimas. Katalina manė, kad gaus pareigas, darbą, asistento vietą, panašiai kaip pas Chuaną, bet kokiu atveju ką nors, už ką jai bus mokama. Ji turėjo tikrinti tekstus, skaityti korektūras, daryti pirminius vertimus iš lotynų kalbos; be to, dar privalėjo ištisas valandas sėdėti ir klausytis begalinių dėdės išvedžiojimų įvairiausiomis religinėmis temomis. Per tas valandas ji neapsakomai nuobodžiavo, bet manė, kad taip lengvai uždirbami pinigai. O dėdė visą tą reikalą įsivaizdavo visiškai kitaip: jaunikaitį Fransiską Lojolą jis laikė studentu, kurį į jo namus atvedė domėjimasis teologija ir jos pomėgis. Rafaeliui tos paskaitos, kurias jis skaitė Fransiskui, buvo pagrindinis, svarbiausias dalykas. Rafaelis manė, kad Fransiskas Lojola čia yra tam, kad mokytųsi. Ir studentui mokėti nereikia.

Priešingai, buvo visai teisinga, kad Fransiskas, atsilygindamas už įgytas žinias pas jį, žinomą teologijos daktarą, siūlė savo paslaugas, kurios, dėdės supratimu, buvo tik menki jam vaikino atliekami darbeliai.

Kai praėjus mėnesiui Katalina paprasčiausiai paklausė apie atlygį už pirmas keturias savaites, Rafaelis de Seralta prajuko. Katalina nesutriko ir išvardijo visus darbus, atliktus dėdei per tą laiką. Šis savo ruožtu priminė skaitęs paskaitas, per kurias jo mokinys įgavęs žinių, kurias, kaip jis sakė, vėliau galėsiąs paversti grynais pinigais, tad apie kokį nors atlyginimą, mokėtiną čia ir dabar, negali būti nė kalbos. Katalina nenusileido. Ji tol diskutavo su dėde, kol šis kasydamasis smakrą galvojo ir galiausiai pasiūlė kompromisą:

– Aš nieko nemokėsiu, – kalbėjo jis, – bet tu gali pas mane persikraustyti, jei nori. Gali čia nemokamai gyventi, namas pakankamai didelis, gali čia valgyti, mano virėja visai nebloga.

Dabar kasydamasi smakrą susimąstė Katalina. Tokį siūlymą ji laikė įžūlumu: kambarys su išlaikymu už tai, ką ji siūlo dėdei, buvo nepriimtinas atlygis; kita vertus, netrūko priežasčių, verčiančių su juo sutikti. Dvokas Chuano namuose darėsi vis labiau nepakenčiamas, be to, gyvendama pas dėdę – pati išsigando tokios minties, kuri kartu ją šiurpinamai jaudino, – galėjo sužinoti, kur Rafaelis de Seralta laiko pinigus, kad, pasitaikius palankiai akimirkai, galėtų paimti tiek, kiek jai iš tikrųjų priklausė.

– Na gerai, – atsakė Katalina, linktelėjo galva ir ištiesė dėdei ranką.

Šis, nieko bloga nenujausdamas, ją paspaudė.

Dabar, kai Katalina gyveno pas dėdę už kelių gatvių, kasdienis matymasis su Chuanu nebebuvo savaime suprantamas dalykas. Chuano nebuvo greta jai keliantis ar gulantis. Nebebuvo pietaujant ar vakarais, baigus visus darbus. Jo trūko Katalinos gyvenime, ir įsigeidusi jį pamatyti turėjo pas jį nueiti. Taip ji ir darė. Kasdien. Nes suprato, kaip smarkiai pasigenda draugo, kaip labai buvo prie jo pripratusi, kaip mielai jo klausydavosi. Be to, pasikeitė aplinkybės. Dabar Chuanui reikėjo jos pagalbos. Ir Katalina jam padėjo. Ji rūpindavosi pirkiniais, atnešdavo maisto, palaikė tais mėnesiais, kai sirgo jo motina ir buvo reikalinga slaugos, tomis dienomis, kai motina mirė ir buvo laidojama, bei tais Chuaną vėliau apėmusio alinančio neveiklumo ir apatijos mėnesiais. Jis prisileisdavo tik kelis draugus. Jis kankinosi dėl to, kad pralaimėjo lemiamas kautynes. Ne, sakydavo jis sau, Fransiskas buvo teisus. Medicina, visas mokslas ir patirtis negelbėjo. Ką reiškia dietos ir karštos vonios kurmio akivaizdoje? Ar žmogus pasveiksta tikrai dėl to, kad gydytojas jį gydė? Ar dėl to, kad kurmis nenorėjo iškišti galvos? Argi Fransiskas nesakė, kad gydytojai iš tikrųjų tik vaidina? Mulkina žmones? Kiek kartų jis motinai tvirtino, kad ji pasveiks, net ir tada, kai pats žinojo, kad jau per vėlu?

Per tą laiką Katalina sužinojo, kur Rafaelis de Seralta laiko paslėpęs pinigus – mažoje geležinėje dėžėlėje darbo kambaryje, – o raktą dieną ir naktį nešiojo pasikabinęs ant kaklo. Katalinos gyvenimas vėl pateko į monotonijos akligatvį. Ji dirbo pas dėdę, tobulino fechtavimo, jodinėjimo ir kautynių įgūdžius, o likusį laiką

praleisdavo su Chuanu. 1603 metų balandį, kai atlikusi mėnesinius skaičiavimus Katalina sau tarė, jog jai dar trūksta aštuoniolikos mėnesių, kad įgytų teisę paimti iš dėdės sumą, reikalingą kelionei į Vest Indiją, tad baisiai nepatenkinta nusviedė pieštuką ant popieriaus lapo, kuriame ką tik keverzojo vertimą. O tuo metu pagaliau įvyko tai, ko ji visai nesitikėjo, bet kas, beje, buvo neišvengiama nuo tos akimirkos, kai įžengė į savo dėdės namus; įvyko tai, kas vienu gaistu aukštyn kojom apvertė jos gyvenimą: kažkas pabeldė į duris, ji nevalingai atsistojo ir abejingai nušlepsėjo į prieškambarį, vieną sekundę dar nieko negalvojo, o kitą pasaulis prarado savo kontūrus it koks iš rėmų iškritęs paveikslas, – ji žvelgė į savo tėvo veidą...

Katalina stovėjo prieškambaryje tiesi, aukšta, didelė. Per pastaruosius dvejus metus ji dar kiek ūgtelėjo. Krūtys liko neiškilios. Ant kojų, rankų, nugaros, pečių užaugo raumenys, išplatėjo strėnos, sutvirtėjo stotas, paaštrėjo žvilgsnis; ji tapo tiesi it žvakė. Šešėliai dengė jos veidą, kitaip tėvas būtų pamatęs virš viršutinės lūpos besikalančius ūselius. Jie ėmė želti nuo plaukų augimo skatinimo priemonės, kurią ji gavo iš vaistininko. Katalina puoselėjo tuos pūkelius it ką tik pasėtą veją. Išvydus tėvą, stovintį tiesiai priešais ją, praėjo kelios sekundės, per kurias nieko neįvyko. Bent jau regimo. Tačiau širdyje ji susmuko iš baimės it vėjo nupūsta, baiminosi, kad tėvas ją atpažins, apkabins, pašauks vardu ir vieninteliu žodeliu sugriaus viską, ką buvo sukūrusi; tai buvo baimė prarasti Fransiską, kuris taip puikiai pakeitė mergaitę, kuria ji kadais buvo, ir suteikė

gyvenime padėtį, kurios jai reikėjo, kad galėtų pasiekti tai, ko troško. Bet tėvas tepasakė:

– Atėjau pas daktarą de Seraltą. Ar jis namie?

Katalina ne išsyk suprato, ką šis kalba. Ji nereagavo. Tėvas pakartojo klausimą, ir tada ji suvokė, kad Fransiskas išgelbėtas, kad ji išsaugos susigalvotą gyvenimą, ir baimė virto palengvėjimu.

– Žinoma! – atsakė ji. – Užeikite!

Tėvas nusekė iš paskos. Atėjo Rafaelis ir pasisveikino su tėvu. Katalina, ketinusi iškart pasišalinti, stabtelėjo tarpduryje. Palengvėjimas išgaravo. Kas ji tokia, susimąstė staiga apimta siaubo. Jos neatpažįsta net tikras tėvas! Akimirką ją apniko noras grįžti, žengti į kambario vidurį, nusiplėšti nuo kūno rūbus, padaryti viskam galą, atsistoti nuogai ir paklausti: „Ar dabar mane atpažįsti?" Bet to ji nepadarė. Nuėjo į savo kambarį, paliko dėdę su tėvu vienus, atsisėdo prie lango ir žvelgė į lauką. Yra vienas žmogus, kuris ją pažins, galvojo ji, turėtų atpažinti. Tai – Migelis. Tuo ji buvo tikra. Jis pamatys, kas slypi po išore. Jis žvelgs giliau. Jis ją įžvelgs. Vienintelis. Nėra ko ir abejoti. Ji turėjo rasti brolį. Dabar labiau nei kada anksčiau.

Akmenų mėtymas Sevilijoje

Naktis užklupo Kataliną belaukiančią. Planas parengtas. Paruošiamieji darbai atlikti. Peilį slėpė po antklode. Buvo apsirengusi. Netgi apsiavusi. Arklys stovėjo pakinkytas už penkių gatvių, už jį tereikėjo sumokėti. Katalina pakėlė akis į viršų tarsi tikėdamasi iš ten jėgų tam, ką reikėjo padaryti. Paskui pakilo nuo lovos, išėjo pro duris, padėjo kardą ant grindų, pasuko į dešinę ir patraukė koridoriumi. Priėjusi dėdės miegamąjį, priglaudė ausį prie durų ir išgirdo jį papsintį per miegus. Tarp dviejų kvėptelėjimų ji mikliai šmurkštelėjo į kambarį. Palaukė, kol akys apsipras su kambario tamsa. Atsargiai ėmė artėti prie lovos. Dėdė miegodamas buvo nustūmęs ploną antklodę, lauke viešpatavo tyla, nė menkiausio vėjelio. Staiga Katalina pasąmonėje aiškiai pamatė iš dėdės krūtinės srūvantį kraują, o save pačią rankoje laikančią peilį, kuriuo buvo padaryta žaizda. Jai knietėjo šitaip pasielgti. Bet ji tik akimirką užsimerkė, tyliai ir giliai įkvėpė, suėmė virvelę, kuri it grandinėlė juosė dėdės kaklą, perpjovė ją, paėmė raktą ir išslinko iš miegamojo. Iškart nusigavo į dėdės darbo kambarį, esantį kiek atokiau, ištraukė geležinę dėželę, raktą įkišo į spyną ir atidarė. Ten išvydo daugiau pinigų

nei tikėjosi. Katalina paėmė dvidešimt *ducados*, jos manymu, priklausančių jai, dėžutę uždarė ir jau norėjo stotis, bet stabtelėjo. Truputį pasvarstė. Dar kartą apsuko raktą, atidarė dėžutę, paklausė savęs, kodėl, beje, tepaėmė dvidešimt, o ne penkiasdešimt? Delsė. Žinojo, kad pirmąsyk gyvenime daro kažką, ko lig tolei nebuvo dariusi, beje, name esant – tegul ir miegančiam – tėvui, kurį tiesiog juto per sienas. Vis dėlto Katalina tai padarė – paėmė dar trisdešimt monetų, sudėjo į kapšelį ir išėjo iš kambario. Grįždama dar kartą praslinko pro savo kambarį ir netyčia kliudė kardo rankeną, ašmenys šoktelėjo ir garsiai žvangėdami atsitrenkė į grindis. Katalina pasilenkė, čiupo kardą, išgirdo atidaromas kažkurias duris ir perbėgusi per namą išlėkė į naktį, pas Chuaną.

– Reikia skubėti! – pratarė šnopuodama Katalina. – Turiu mažai laiko. Išvykstu į Seviliją.

– Kada?– paklausė Chuanas.

– Dabar.

– Tai atėjai atsisveikinti? – paklausė Chuanas.

– Atėjau tavęs paklausti, ar keliausi drauge. Į Seviliją. O iš Sevilijos į Vest Indiją. Laivynas išplaukia po keturių savaičių. Ką čia tu beveiksi?

– Neskubėk, – atsakė Chuanas. – Juk dabar vidurnaktis.

– Taip ar ne, Chuanai? Man jau laikas.

– Kas nutiko? Ar tave kas veja?

– Taip ar ne, Chuanai?

– Ne, Fransiskai, aš lieku.

Katalina puolė draugui ant kaklo, prigludo prie krūtinės, paskui apsigręžė ir daugiau nepažvelgusi į akis

paliko Chuaną, paliko aną gyvenimą, kurį gyveno kartu su juo kone dvejus metus, nubraukė nuo bėgimo prieš vėją sudrėkusias akis, kol dar nesusitvenkė ašaros, išskubėjo į smuklę, kur žinojo lauksiant vyrą, paruošusį jai arklį, metė ant stalo sutartus pinigus, buvo palydėta prie arklio, užsėdo kaip buvo išmokusi ir pasileido Vitorijos gatvėmis Pietų kryptimi. Po dviejų savaičių pasiekė Seviliją. O praėjus vos valandai, kai peržengė miesto sienas, jau sėdėjo kalėjime. Nes tik įjojusią į miestą apspito būrys jaunuolių. Nebūtinai vedini piktų kėslų, žaisdami, neketindami jos apiplėšti, veikiau jausdamiesi gan stiprūs ir norėdami paerzinti, jie svaidė akmenis, tiesą pasakius, nepavojingus žvirgždo akmenukus, kuriais žmogaus rimčiau nesužeisi, bet nuo jaunuolių tvoskė gaujos galia. Andalūzijos saulė nualino Kataliną, jojimas prilygo kankynei, oras tvankus ir prisigėręs dulkių, žemė išdžiuvusi ir suskilinėjusi. Dar prisidėjo ne romiai nuteikiantys, o žeminantys prisiminimai apie Devintinių procesiją, apie Beatrisę de Aliri, smūgį į veidą, apie gyvenimą vienuolyne. Atrodė, kad Sevilijoje Katalina atvėrė užgniaužto pasibjaurėjimo skrynią, kad išlaisvino savo užsispyrimą, įniršį, pyktį, o davus valią naikinantiems jausmams kilo dulkių debesis, visiškai ją uždengęs. Ji prarado savikontrolę, susivaldymą, savitvardą, tą tvarkančią, sulaikančią ir vadovaujančią galią. Ji nebežinojo, ką daro, nebesuvokė, kas ji yra. Katalina stryktelėjo nuo arklio, ir tas šuolis buvo tarsi kritimas į kokią prarają. Apimta šio sąmonės aptemimo ji nieko nebematė. Griebė akmenis, kurie pakliuvo po ranka, ir ilgai nesitaikydama svaidė. Vienas ypač didelis, parankus akmuo pataikė vienam vaikinui į galvą.

Keli miestelėnai griebė Kataliną. Ši gynėsi, bet vyrai nutempė ją į kalėjimą. Po dešimt dienų ją paleido. Ji net nežinojo kodėl. Ištrūko iš mūro sienų, apakinta saulės. Pamažu iš šviesos išniro rudas, įdegęs veidas su juoda smailia barzda – Chuanas Bautista de Artega. Nespėjus Katalinai pratarti nė žodžio, ištempė ją į gatvę.

– Greitai! – tarė jis. – Turime nedaug laiko!

Chuanas nuskubėjo *Calle Sierpes* žemyn, rytų kryptimi, siauromis gatvelėmis, pro Giraldą, buvusios mečetės minaretą, paverstą varpine. Ten, prie katedros, dunksojo Ulmų rūmai, liūdnai pagarsėję *Corral de los Olmos*, atskirti storomis grandinėmis ir sakytum amžiams prirakinti prie katedros, nes grandinės liudijo, kad ta teritorija pavaldi bažnytinei jurisdikcijai, vadinasi, ten nėra jokių teismo pareigūnų, jokios policijos, jokios valstybės galios neaiškiems individams.

Todėl Ulmų rūmai laikui bėgant tapo pagrindiniu visų Sevilijos nusikaltėlių prieglobsčiu. Kairėje Katalina pamatė Alkasarą, kurio kairiajame fligelyje pastogę rado *Casa de Contratación*. Ji džiaugėsi, kad Chuanas pasuko į dešinę. Visur buvo gausu kryžių, nupieštų ant žemų baltintų namų sienų arba pastatytų gatvių kampuose tam, kad Sevilijos gyventojai nebemestų atmatų į gatvę, bet viskas veltui, nes kiek tik akis aprėpė riogsojo tikros purvo pilys. Dabar abu regėjo *Torre del Oro*, kurie kadaise slėpė musulmonų valdovų lobius, o netrukus jiedu stovėjo *Arenale* prie *Rio Guadalquivir*, didžiausioje Europos krovinių perkrovimo aikštėje. Visas miestas plušėjo pakraudamas laivyną – trisdešimt šešis milžiniškus prekybinius

laivus ir galeonus*; jie stovėjo upėje nuleistomis burėmis. Visi buvo nuplaukę aukštyn upe dvidešimt jūrmylių nuo Sanlukaro prie Gvadalkiviro žiočių, dėl blogos įplaukos pasitelkę locmanus, nes čia į dugną buvo nugrimzdęs jau nevienas laivas. Mažomis valtimis, feliugomis, tartanais į laivus buvo gabenama sūdyta žuvis, vytinta mėsa, džiūvėsiai, arbata, vynas, pabūklų šaudmenys ir paskutinės prekės: alyvų aliejus ir vyno muilas iš Andalūzijos, spalvoti kokliai iš Trianos, gyvsidabris iš Almadų kasyklų, linas iš Lavalo, brokatas iš Italijos ir kanapės iš Liubeko. Chuanas pakėlė ranką ir kažkam pamojo.

– *Aurrea*! – šūktelėjo jis, – pirmyn, eime!

Katalina sekė jam įkandin ir priėjo prie vyro, atsakiusio į Chuano pamojavimą. Vyras įšoko į valtį, Chuanas su Katalina jam iš paskos, valtis buvo atrišta nuo kranto ir nuplaukė prie nedidelio burlaivio. Chuanas su nepažįstamuoju irklavo. Katalina sėdėjo valties paskuigalyje. Upe plaukė apelsinų žievelės, lentgaliai, žuvų viduriai. Katalina norėjo pagaliau išklausinėti, bet jų laukęs vyriškis neleido prasižioti ir pasisakė esąs iš Genujos vardu Robertas Maldinis, o tada dvidešimt nerišlių sakinių pusiau ispaniškai, pusiau itališkai papasakojo savo gyvenimo istoriją, bent jau taip manė Katalina; ji suprato ne viską, ką girdėjo, bet negalėjo atidžiai klausytis, nes buvo vienintelė, matanti, kur reikia plaukti, tad kartkartėmis abiem turėjo duoti nurodymus, kaip apiplaukti kliūtį. Jie greitai pasiekė laivą,

* Galeonai – greiti aukštu vairagaliu burlaiviai, pradėti statyti XVI a. po didžiųjų geografinių atradimų.

užkopė į denį; išsyk buvo pakeltas nedidelis inkaras ir laivas pajudėjo, atrodė, tarsi jų ir telaukė. Ant pontonų plūduriuojantis Trianos tiltas buvo ką tik atidarytas ir, žinoma, nelauks visą dieną norinčių praplaukti. Išvydusi dantuotą Inkvizicijos pilies sieną ir priešingame krante procesiją, traukiančią pro Trianos vartus miesto kryptimi, Katalina kuriam laikui pamiršo visus savo klausimus.

– Pasmerktas myriop, – tarė Robertas, parodydamas į vyrą balta tunika su mėlynu gobtuvu.

Nuteistasis sėdėjo ant asilo, jo rankos buvo pririštos prie kryžiaus, virvė jau kabėjo užnerta ant kaklo, greta žingsniavo du vienuoliai, nuolat kažką jam kalbėdami, o Katalina dar galėjo girdėti vis labiau tolstantį šauklio balsą, skelbiantį apie įvykdytą nusikaltimą; jis nuolat šūkčiojo:

– Tikro brolio nužudymas!

Migelis buvo neteisus. Jie plaukė ne į Kapverdžio salas, o tik iki Ispanijos pietvakarių kyšulio. Ten išmetė inkarą ir lūkuriavo, kol praplauks laivynas. Jį pamatę, Robertas, Katalina ir Chuanas sulipo į valtelę ir priplaukė prie pat lėtai vandeniu slystančio galeono *Šventoji Izabelė*. Chuanas su Katalina pagavo lyną, išmestą jiems nuo denio, ir užsliuogė aukštyn. Robertas Maldinis jiedviem pamojavo iš apačios ir nusiyrė atgal keistai, kone piktdžiugiškai šypsodamasis. *Šventojoje Izabelėje* vyko kažkas, ko Katalina ir Chuanas nesuprato. Jūreiviai, padėję jiems užsiropšti ir užtraukę juos į laivą, nepratarė nė žodžio. Vienas iš jų kinktelėjo galva paskuigalio link. Kitas ėjo priešais. Komanda, it būtų susirinkusi nebyliai apžiūrai, išsirikiavo tyliu špaleriu. Chuanas

ir Katalina praėjo pro jį. Pro atsarginę valtelę. Pro pagrindinį stiebą. Pro viršutinio denio patrankas uždarytomis angomis. Pro bežadį vairininką, rankose tvirtai laikantį vairalazdę. Iki pat kapitono kajutės denio gale. Chuano atidaromos durys sugirgždėjo. Katalinai pasirodė, kad tai iš tiesų buvo pirmas laive išgirstas garsas. Kajutėje stovėjo kapitonas ir pamatęs, kad Chuanas nori pasisveikinti, prie lūpų priglaudė pirštą. Paskui jam atkišo kitą ranką, tuščią reikalaujančią įdubą. Chuanas ištraukė pinigų kapšelį ir ištiesė jį per stalą. Ir nė vieno žodžio.

II

Aerozolinis ūkas

Ankštoje troškioje ryklės ertmėje tirštai susitvenkusios, tvirtai pasiryžusios pulti visus, kuriuos tik užklups išorėje, tartum kokie žiedadulkių plaušeliai knibždėte knibždėjo nerimdamos apvalios ir ovalios, plonutėlės sferinės dalelytės; jų buvo koks milijonas viename ryklės sekreto mililitre. Stiprus driokstelėjimas išsviedė jas į orą. Šūvio dūmelio to klastingo, nematomo aerozolinio ūko nepavyko išvysti. Virusai stengėsi išlikti kartu, nes tik veikdami draugėje galėjo šturmu užimti priešo kūną. Jų apvalkalas turėjo penkis šimtus spindulio formos dygliukų, ant kurių tupėjo kovai pasiruošę N ir H rūšies proteinai, gaiviame Karibų jūros pakrantės ore išleidę savo čiuptukus ir ieškodami galimų aukų. Kai kurie iš jų nukrito ant žemės nepasiekę tikslo, prilipo prie blizgančių objektų, prie smėlio, prie nedidelių medžio gabalėlių, jūros išplukdytų į krantą. Jie buvo beviltiškai žuvę. Kiti žvalgėsi atgalios ir tikėjosi pastiprinimo. Tačiau pagalbos nebuvo matyti. Paskui jie užjuto gyvą padarą. Visi dygliukai išsitiesė, instinktyviai pajudėjo gyvio kvepiamo oro pusėn – neturėjo teisės prasnausti to srauto. Netrukus pajuto silpną trauką, buvo įkvėpti, pasinaudojo gyvybei palaikyti būtinu oru it ko-

kiu Trojos arkliu, kad sveikutėliai patektų vidun. Sutelkta, kovos geismu netveriančių N rūšies proteinų jėga išsyk pramušė apsauginius priešo skydus, suskystino gleivinės sluoksnio tvirtovę ir su kiekviena ląstele, pavirstančia skysčiu, atidengdavo naują pažeidžiamą vietą, į kurią visa jėga galėjo kibti H rūšies proteinai. Galiausiai įsisiurbę į priešą it blakės, išsviedė savo branduolius, svarbiausią dalyką, vidurius; įvyko lemiamas visų nukleokapsidų išpuolis prieš ląsteles maitintojas, kurios nieko nebeįstengė maitinti kaip svečio, nes buvo nušluotos branduolinės virusų pluoštų atakos; jie naikino viską, ką sutiko pakeliui, pašėlusiu greičiu skilo ir dauginosi, užėmė kitų vietą nepalikdami galimybės vystytis niekam kitam. Viskas vyko neįtikėtinai greitai, nes patirtis mokė, kad priešiškų antikūnų netenka ilgai laukti. Bet čia, jūros pakrantėje, aptiktame, nieko pikta nenujaučiančiame čiabuvio kūne nutiko netikėtas dalykas – joks priešas nepasirodė. Nebuvo jokio pasipriešinimo. Tai buvo neįprasta, bet labai paranku, nes kuo labiau nustelbsi tą kitą, tuo didesnis bus triumfas. Net jei už tai reikėtų sumokėti gyvybe; virusai greitai susivokė, kad svetimas kūnas, šitaip užpultas svetimkūnių, neturėjo nė menkiausios galimybės išgyventi. Kol dar po kelių dienų užpultasis neišleido dvasios, nesusmilko iš vidaus, kartu su savim į kapą nusinešdamas sparčiai besiveisiančius virusus, šie dar nematytu greičiu iš visų pabūklų svaidė kosulio ir čiaudulio salves, nukreiptas į kitus greta esančius kūnus – gigantiška, nenutrūkstama artilerijos ugnis, apsiautusi Amerikos žemyną nematoma mirtina migla. Ir gripo virusai sulaukė pastiprinimo: raupai, kiaulių maras ir tymai

puolė čiabuvių kūnus, sukeldami didžiulį mikrobų šoką, šautuvų kulkos traiškė čiabuvių organus, peilių ašmenys badė čiabuvių širdis, tušti čiabuvių skrandžiai pūtėsi ir sproginėjo, randai brėžėsi į čiabuvių odą, sunkus darbas rūdynuose ir tamsa čiulpė čiabuvių kraują, tad per nepilnus penkiasdešimt metų išmirė septyniasdešimt milijonų senųjų Amerikos gyventojų, arba jei kalbėtume vieno anų laikų teisėjo žodžiais: „Jei pritruks vandens žemėms drėkinti, naudokite indėnų kraują."

Visos senųjų žemyno gyventojų pasipriešinimo priemonės buvo pasmerktos nesėkmei. Actekas Montesuma atsidūrė priešais Ernaną Kortesą. Kortesas į šalies gilumą vedė tik menką įbaugintų kareivių gaują, o Montesuma galėjo remtis visa actekų karalyste, šimtais tūkstančių karių. Bet actekai delsė ir laikėsi pasislėpę, tyrė padėtį, nebuvo tikri dėl įsibrovėlių tapatybės. Jie manė, kad tai gali būti jų pačių dievas Ketsalkoatlis, kurio seniai skelbto sugrįžimo vis dar tikėjosi ir laukė. Baimė to, kas nauja, nežinoma, ėmė viršų, ir actekai iš pradžių bandė taikiomis priemonėmis paskatinti įsibrovėlius grįžti ten, iš kur atėję. Jie siuntė jiems aukso, o vėliau moterų. Ir viena, ir kita nauji žmonės priimdavo su dėkingumu, bet nė nemanė iškeliauti. Galiausiai Montesuma pabandė juos įveikti gudrumu. Jis buvo pastebėjęs, kad vienas iš jo karių stebėtinai panašus į baltųjų vadą. Su senu šalmu ir kitais paliktais ginkluotės atributais jis atrodė taip, kad galėjai pamanyti, jog stovi prieš antrą Ernaną Kortesą. Montesuma pasiuntė Korteso antrininką, lydimą negausaus karių būrio, į tikrojo stovyklą. Jis buvo įsitikinęs, kad, vos išvydę šį įspūdingą actekų magijos įrodymą, įsibrovėliai pasibaisėję

spruks ir dings visiems laikams. Pamatę actekų maskaradą, užkariautojai iš tikrųjų sustingo, bet tik tam, kad po kelių sekundžių pratrūktų kvatoti. Užuot palaikę burtais, Korteso antrininką jie priėmė kaip vykusį pokštą, linksminusį juos ištisas dienas. Jie sugalvojo vargšui vaikinui pravardę, jį erzino ir neleido išeiti iš stovyklos, o Montesuma ir vėl nesuprato, ką bus neteisingai padaręs.

Iš esmės visos bėdos kilo dėl nesupratimo. Prasidėjo nuo to, kad čiabuviai nesuprato nė vieno atvykėlių žodžio, kai šie išsilaipino iš didžiulių laivų ir žengė į krantą. Kai užkariautojai paklausė to pusiasalio pavadinimo, majai ėmė šūkčioti: „Ci-u-than!" („Mes jūsų nesuprantame!") arba „Ma c'ubab than" („Mes nesuprantame jūsų žodžių") arba „Uh yu uthan" („Tik paklausykite, kaip jie kalba"), tad nuo anų laikų jis ir vadinamas Jukatano pusiasaliu. Atvykėliai, plaukais apžėlusiais smakrais, į smėlį įsmeigė lazdą su margu audeklu ir nežinia kam pasakė kelis sakinius, o vienas iš jų tuo tarpu pamirkė paukščio plunksną mažame indelyje ir juodu skysčiu aptaškė kažkokį išvyniotą plokščią, panašų į lapą daiktą. Paskui nauji žmonės ėmė elgtis taip, lyg viskas, ką aplinkui mato, priklausytų jiems. Vėliau darėsi dar kebliau, kai išlipę ant kranto ateiviai vėl išskleidė juodai aptaškuotą plokščią, panašų į lapą daiktą ir spoksodami į jį ėmė su juo kalbėtis, nors iš lapo nesulaukė jokio atsakymo. Paskui tą daiktą vėl suvyniojo, o čiabuviai turėjo tik tris galimybes: kovoti ir būti pavergti, nekovoti ir būti pavergti arba sprukti. Senbuviai iš pat pradžių įsitikino, kad pagrindinė juos užklupusios nelaimės priežastis glūdi kalbančiose naujų

žmonių burnose, tame, ką tos burnos kalba, kai šitie žmonės iškelia koją kuriame nors krante.

Tad suprantama, kodėl 1600 metais susibūrė kovingai nusiteikę čiabuviai, ketinę išsilaisvinti ir atimti iš ateivių tai, kas juos darė tokiais, kokie šie buvo. Naktis gaubė Karibų pakrantę, kur tuo metu buvo apsistojusi *Šventosios Izabelės* įgula. Vyrai užkūrė didžiulį laužą ir lėbavo iki sąmonės netekimo. *Šventojoje Izabelėje* liko tik trys laivo sergėtojai ir kapitonas Luisas de Fajardas su trimis karininkais. Krante buvo geriama už laimingą vandenyno perplaukimą, valgomi ant atviros ugnies kepti paukščiai, kurių pavadinimų niekas nežinojo, nuogi vyrai pliuškenosi drungname vandenyje, dieną gundomai tviskėjusiame turkio spalva, laidė visokius juokelius apie ryklius, kurie čia tikriausiai turėjo siautėti, slapčiomis panirdavo po vandeniu ir gąsdindami graibydavo vienas kitam už kojos, galiausiai pavargę, persisotinę maudynėmis, besaikiu rijimu ir gėrimu, jau buvo beketiną atsipalaiduoti ir ramiai nusnausti, kai čiabuviai, septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt ryžtingų vyrų, juos užpuolė taip tyliai, taip atsargiai, kad jūreiviai net nespėjo susivokti, kas iš tiesų vyksta. Tik kai visus juos surišo, jūreiviai panūdo šauktis pagalbos, bet čiabuviai nupjaustė jiems liežuvius ir dingo taip pat tyliai, kaip ir atėjo.

Jūrininkai pergyveno siaubingiausią savo gyvenimo naktį. Jie nežinojo, ar tie laukiniai dar kartą grįš,

nesuvokė, kodėl draugai iš laivo neatėjo jiems į pagalbą, nežinojo, ar anie išvis begyvi, ar taip pat teįstengia lalėti krauju plūstančių liežuvių likučiais. Keli jūreiviai tą naktį mirė, bet daugumą jų kitą rytą išgelbėjo *Šventąją Izabelę* saugoję vyrai. Po kelių dienų, kai burnos pratrūko pūliais ir atlėgo baisiausi skausmai, vyrus užpuolė neviltis. Beliežuviai bandė kalbėti, bet neįstengė, praverdavo burną norėdami ką nors pašaukti, bet lūpos neištardavo jokio suprantamo garso, pasigirsdavo tik negyva, nežmoniška aimana. Vyrai sėdėjo Karibų jūros pakrantėje ir stengėsi suvokti viso to, kas įvyko, mastą, ir tai, kas gi dabar jų laukia. Apatiški ir bežadžiai sėdėjo nudelbę žvilgsnius į smėlį.

Kapitonas Luisas de Fajardas žinojo, kad su tokia įgula vargu ar rizikuos plaukti atgal į Ispaniją. Kas bus, juk jūreiviai negalės perduoti komandos šūkčiodami paeiliui vienas kitam iki pat vantų? O jei ir pavyktų, geriausiu atveju nusigautų iki kokios gretimos Karibų pakrantės gyvenvietės. Ten, manė kapitonas, turėtų samdyti naują įgulą. Bet kad galėtų tenai nukakti, jam reikėjo suluošintųjų pagalbos, o tam reikia juos pirmiausia supurtyti, įkvėpti drąsos gyventi, praradusiems viltį įžiebti kibirkštį. Vieną vakarą kapitonas pašoko iš vietos ir pasakė liepsningą kalbą. Jo balsas aidėjo toli naktyje. Pradžioje jis ketino pasakyti tik kelis tikslingus sakinius, bet pažvelgęs į vyrų veidus ir pamatęs, kaip jūreiviai stojasi vienas po kito, tarsi norėdami parodyti, kad jie – jo pusėje: kapitonas įsijautė į savo kalbą, suprato, jog žmones veikia tik skambūs žodžiai, tokie kaip likimas, prisiekę, bendrystė ir amžinas susitelkimas. Luisas de Fajardas kalbą vis griežtino ir nesulaikomai

artėjo prie kulminacijos, gal prie kokio nors veiksmo, įsimenančio, simbolinio poelgio, o jei ir ne prie poelgio, tai bent jau prie perspektyvos, pažado, išganingos priesaikos. Taigi kapitonas, baigdamas kalbą, sušuko dorai nesuprasdamas ką šaukia: „Jei aš ar kuris kitas iš galinčių kalbėti jus kada nors paliktume likimo valiai, turėsite teisę nupjauti liežuvį ir atimti mums kalbą. Nes mes neatskiriamai susieti amžiams to, kas jus ištiko ir ko mes išvengėme!" Beliežuviai džiūgavo, tiesą pasakius, ulbavo it balandžiai, spaudė iš krūtinės trūkinėjančius garsus, urzgė ir tiesė į viršų rankas.

Per kitus trejus metus paaiškėjo, kad beliežuviai kapitono kalbą priėmė už kur kas rimtesnį pinigą nei anas manė. Iš tikrųjų Fajardo žodžiai suteikė jiems naujų jėgų gyventi, jūreiviai pamatė gyvenimo prasmę, glūdinčią būtent šioje priesaika sutvirtintoje bendrystėje, staiga pasijuto esą slaptos sąjungos nariai, tokios bendrijos, kuri už borto mesti gali visas taisykles ir kurti naujas su kapitonu, neatskiriamai susaistytu su jais savo pažadu. Be to, vykdydami laivo valdymo komandas, beliežuviai pasirodė esą sumanesni nei buvo tikėtasi. Kelią iki La Habanos įveikė be didesnių sunkumų. O kol laivas stovėjo krante, jie treniravosi valdyti bures ir tobulino tai, ką buvo pradėję mokytis per tą neilgą laiką, kol plaukė į šį uostą – nebylaus bendravimo. Drauge su kalbančiais draugais jie sugalvojo navigacinę komunikacijos sistemą, visus burių valdymo įsakymus perduodavo gestais ir judesiais, kuriuos galima buvo matyti ir vieną nuo kito skirti iš tolo. Jie nupirko skirtingai skambančių laivų varpų, įvairių dydžių lempų ir du kailiu trauktus būgnus. Kad su tokia įranga galėtų

manevruoti naktį, sukūrė šviesų ir garsų derinį, kurį būdami La Habanoje perprasti ir išmokti privalėjo visi jūreiviai. Kai kapitonas suprato, kad nepavyks išsižadėti pažado, duoto rėžiant ugningą kalbą, kai suvokė, kad nėra galimybės pakeisti suluošintą įgula nauja paprasčiausiai vien dėl to, kad beliežuviai nebeišeidavo iš laivo, jam nebeliko nieko kita, kaip leistis į kelionę į Ispaniją su sena savo komanda. Beje, nutiko stebėtinas dalykas. Plaukiant per vandenyną manevrai pavykdavo vis sklandžiau, ir vyrų sugalvoti ženklai pasirodė esą labai tinkami. Per paskesnes keliones beliežuviai netgi rado laiko išplėsti su vieninteliu tikslu sumanytą ženklų sistemą ir išmoko mimika ir gestais pavaizduoti kasdienius veiksmus. Nesunkiai sekėsi vizualizuoti miegą, valgymą, gėrimą. Sunkiau buvo perteikti abstrakčias sąvokas. Plaukiodami jūromis beliežuviai neretai ginčydavosi, koks gestas geriausiai tiktų vienam ar kitam žodžiui pavaizduoti. Vieni sąvoką „galvojimas" siedavo su galvos sritimi, kiti su galva būdavo linkę surišti sąvoką „tikėjimas"; tuo tarpu treti „tikėjimą" manė esant įsitvirtinus krūtinėje, širdies plote, srityje, kurią dar kiti norėjo priskirti sąvokai „jautimas". Šie ginčai, beje, niekada nenuvesdavo į lankas, bet visiems pateikus siūlymus debatus baigdavo balsavimu. Susitarimą nulemdavo dauguma.

*

Į tą laivą, *Šventąją Izabelę*, Katalina ir Chuanas įlipo nė nenujausdami, kas jų laukia. Begarsis sutikimas prislėgė jų pečius, o be prie lūpų priglausto ir tylos

prašančio kapitono piršto jiedu dar pamatė, kaip šis liūdnai mirkteli ir smakru parodo į kajutėje stovintį stalą. Chuanas ir Katalina atsisėdo, kapitonas – greta jų. Daugiau nieko neįvyko. Dusyk Chuanas žiojosi kažką sakyti, bet kaskart kapitono gestas jį nutildydavo. Trys karininkai ir trys jūreiviai įėjo į kajutę ir prisidėjo prie tylomis laukiančios kompanijos. Lėtai slinko minutės, galiausiai denyje suskambo gongas. Tik dabar kapitonas atsistojo ir pasakė: „Pradedame kalbėjimo valandą."

Chuanas ir Katalina tapo liudytojais tikrai ypatingos kalbėjimo valandos, trukusios nuo aštuntos iki devintos. Tai buvo tiesiogine prasme šnekėjimo valanda, nes čia sėdėjo visi septyni kalbėti galintys įgulos nariai ir nieko kita neveikė, tik kalbėjo. Kalbėjo garsiai, aiškiai, labiau nei balsiai, galima sakyti, šaukė, šnekėjo pašėlusiai greitai, visi vienu metu, nutraukdavo, pertardavo vienas kito kalbą, kalbėjo rydami sakinius sau nuo lūpų; dėl to kilo didžiulė visiškai nesuprantama erzelynė. Į Chuano prašymą kalbėti paeiliui po vieną niekas nekreipė dėmesio. Tik kai Chuanas ir Katalina sugalvojo septynių balsų chaose įsiklausyti į kurį nors vieną balsą, gebėjo šį tą suprasti. Taip jiedu ir sužinojo, kas buvo nutikę – visą beliežuvių istoriją.

Juo geriau *Šventosios Izabelės* nebyliai tarpusavyje susikalbėjo, juo labiau buvo tarpusavyje susiję. Jie ieškojo kitų suluošintųjų artumo. Bežodis susišnekėjimas tobulėjo. Jiems vis rečiau prireikdavo tokio likimo išvengusių draugų liežuvių pagalbos. Priešingai, kalbos garsai staiga ėmė jiems trukdyti; pamatė, kad septynių

kalbančiųjų atvirai tariami žodžiai jiems kelia ausų skausmą. Kitų kalbėjimas tapo kreivu veidrodžiu: jie matė tai, ko patys negalėjo daryti; girdėjo tai, ką patys buvo praradę. Tačiau dar nespėję išsikeroti nuoskauda ir pavydas paskendo paniekos jūroje: kalbėjimas, liežuvio, lūpų, minkštojo gomurio, dantų, balso stygų ir oro judėjimas, beliežuviams atrodė vis nenormaliau, skambėjo vis atgrasiau. Tuo tarpu bežodžio susikalbėjimo menas pavirto didinga tylos choreografija. Ir ar ne jie, beliežuviai, čia svarbiausi? Ar ne jie sudaro brolijos žiedą? Išrinktieji! Likimo paženklintieji! Tikrieji! Vieninteliai! Naujieji žmonės! O anie kiti tebeturėjo savo liežuvius. Iš esmės jie nebuvo grupės dalis. Jai nepriklausė. Jiems trukdė liežuviai: atsilikėliai, bėdžiai, žodžių spjaudaliai, tebekapstantys kalbą negrabiomis liežuvių knyslėmis. Valdžios struktūra laive per pastaruosius trejus metus pasikeitė. Nors kapitonas ir karininkai plaukiant jūromis atsakydavo už kursą, tikslą ir laivo valdymą, bet šiaip jau lemiamą žodį tardavo tie, kurie negalėjo pasakyti nė žodžio: laive taisykles diktavo nebyliai. Jie nustatė sambūvio formą, nes būtent jie sudarė daugumą. Jie buvo stipresni. Jie turėjo galią. O kad viskas, kas pasakoma balsu, jiems atrodė kaip šiukšlės, pagrindine taisykle paskelbė tylėjimą. Kalbėti būdavo leidžiama tik per kalbėjimo valandą. Todėl nieko stebėtina, kad septyni kalbantieji per tą menką valandėlę, suteikiamą jiems kasdien, šnekėdavo kaip galima daugiau, kad kaip reikiant suteptų užrūdijusius kalbos padargus. Nes visi slapti ir atviri bandymai kalbėti ne per kalbėjimo valandą būdavo beliežuvių nuslopinami pačioje užuomazgoje. Už bet kokią neleistiną

garsinę raišką prasikaltęs asmuo būdavo uždaromas į liūdnai pagarsėjusią „skylę". Jokių galimybių pasitraukti iš laivo, nes laive buvo prigrasinta: tas, kuris komandą paliks likimo valiai, išeis iš laivo ir bandys bėgti, nusikals sąjungai, sudarytai saloje, o kas sąjungai nusikalsta, tas privalo už tai atsakyti kalbos dovana, kaip tuomet žadėjo kapitonas. Tokią bausmę beliežuviai dabar jau nebelaikė bausme, ne, jie vis viliojo kalbančiuosius savanoriškai stoti į jų bendriją ir masino juos guodžiančiu bendrumo jausmu.

Nuskambėjo antras varpo dūžis, ir septyni kalbėtojai akimirksniu nutilo. Tą vakarą daugiau nebuvo ištartas nė žodelis. Jei tik vienas iš keleivių užsimanydavo ką nos pasakyti, jį nutildydavo vieno iš galinčių kalbėti vyrų prie lūpų pridėtas pirštas. Jie valgė ataušusią vakarienę. Galiausiai vienas iš jūreivių nuvedė Chuaną ir Kataliną ten, kur jiedu turėjo įsikurti – į antstatą viršutinio denio priekyje. Šiaip jau laivuose tokia patalpa būna patogi, bet *Šventojoje Izabelėje* buvo taip užgrūsta statinėmis, kad juodviem bemaž neliko vietos. Jie tikėjosi nakties tamsoje galėsią tarpusavyje pasikuždėti ir pasidalyti tuo, ką buvo išgirdę, tačiau jų kamarėlėje, hamakuose, jau snaudė du beliežuviai. Apie kalbėjimą nebuvo nė ko galvoti. Katalina ir Chuanas atsigulė, kaip stovi, ant grindų. Taigi savo klausimus turėjo užgniaužti.

Kalbėjimo liga

„Kai jaunas mano draugas Fransiskas Lojola neįtikėtinai mane nustebindamas [sudirgęs?] iškeliavo į Seviliją, prieš tai vos atgaudamas kvapą bandęs mane sukurstyti keliauti drauge, – rašo Chuanas Bautista de Artega vienoje iš retai pasitaikančių įskaitomų užrašų vietoje, – išsyk pajutau didžiulę netektį. Mano mintys, užuot lygiai tekėjusios įprasta vaga, strigo ir painiojosi. Kad ir ką galvočiau, viską užgoždavo liūdnas tolstančio mano draugo paveikslas." Jam būdingu manieringu stiliumi Chuanas dar keliuose puslapiuose aprašo priežastis, paskatinusias jį paimti pinigus, palikti namus ir patraukti paskui Fransiską. Chuanas „sutvarkė tvarkytinus reikalus" ir įkalbėjo vieną iš savo draugų išvykimo laikui persikelti gyventi į jo namus ir juos saugoti. Tik po to iškeliavo. Sevilijoje išsyk ėmė ieškoti draugo. Ieškojo užeigose, uoste, pakrantėje, laivuose, *Casa de Contratación*. Jokių pėdsakų. Tiktai po trijų dienų atsitiktinai sužinojo, kad kažkoks baskas praskėlė galvą vietiniam berniokui. Chuanas paprašė parodyti sužeisto berniuko namus ir buvo įleistas, kai pasisakė esąs gydytojas, išgirdęs apie nelaimingą atsitikimą ir panūdęs pasiūlyti pagalbą. Berniukas jautėsi palyginti

gerai, pramušta galva gijo, smegenų sukrėtimo požymiai silpnėjo. Chuanas nupirko tepalų ir patepė sužeistą vietą. Paskui lankė valdžios institucijas, pasakojo apie nepriekaištingą savo asistento Fransisko Lojolos biografiją, rašė rekomendacijas, įtikinėjo, smurtinį jo poelgį vadino nepaaiškinamu, be abejonės, vienkartiniu paklydimu. Kai galiausiai pridūrė, kad sužeisto berniuko sveikata grįžusi, valdininkai sutiko po kelių dienų arešto Fransiską Lojolą paleisti į laisvę. Dabar Chuanui reikėjo laukti. Septintą dieną, jam sėdint nedideliuose svečių namuose, staiga kažkas užplojo per petį. Jis neturėjo nė menkiausio supratimo, kas čia toks. Vyras juokėsi, pasisakė esąs Robertas Maldinis iš Genujos, ir entuziastingai ėmė pasakoti apie Alkala de Henarese drauge praleistus metus. Deja, Chuano prisiminimai nenorėjo atgyti. Bet kuriuo atveju Chuanas manė tam genujiečiui palikęs labai didelį įspūdį, nes kitaip negalėjo paaiškinti, kodėl Robertas su tokiu uolumu puolė viską organizuoti, kad tik Chuanas su Fransisku galėtų patekti į laivą, kuris, kaip aiškino Robertas, „paprastai keleivių nepriima". Jeigu Chuanas būtų prisiminęs vaidą, įsiplieskusį tarp jų Alkala de Henarese dėl banalios su moterimi susijusios istorijos, būtų lengvai įžvelgęs tikrą tokių Roberto veiksmų priežastį. Mat šis norėjo atkeršyti už anuometinį pralaimėjimą. Bet dabar Chuanas manė, kad Robertas nori jam pasitarnauti. Kai Fransiskas bus paleistas iš kalėjimo, viskas turėtų klostytis labai sparčiai.

Tik tuomet, kai laivas, kuriuo Chuanas ir Katalina kelioms valandoms atplaukė į Ispanijos Pietų kyšulį ir

laukė praplaukiančios *Šventosios Izabelės*, jiedu turėjo laiko vienas kitam papasakoti svarbiausius dalykus. Jie stovėjo vakaro prieblandoje ir žvelgė į Kadizo pakrantę.

– Aš dorai nežinau, kaip tai įvyko, – tarė Katalina ir papasakojo Chuanui apie svaidymąsi akmenimis Sevilijoje.

Norėdama kaip nors paaiškinti savo elgesį, ji kiek pakeitė tikrovę sau palankia linkme: staiga atsiradę dvidešimt paauglių, kurie ją apsupę, kurie mėtę į ją kumščio dydžio akmenis, jau nebe žvirgždo akmenukus, jų kėslai buvę aiškiai plėšikiški, anaiptol ne koks nekaltas žaidimas, tai buvusi iš tiesų savigynos situacija, nepaaiškinamas smurto protrūkis. Ji kalbėjo tol, kol Chuanas supratęs linktelėjo galva.

Paaiškinimą Katalina užbaigė žodžiais:

– Kelionei skirtus pinigus iš manęs pavogė kalėjime.

– Turiu pasiėmęs tiek, kad užteks mums abiem, – nuramino Chuanas.

– O tu? – pasidomėjo ji. – Kodėl atvykai iš paskos?

– Atėjo laikas patirti kažką nauja.

Katalina į jį žvelgė taip, tarsi tokiu paaiškinimu nebūtų patenkinta, tarsi norėtų išgirsti daugiau, bet Chuanas tylėjo. Abudu žvelgė į Kadizo pakrantę, tarsi atsisveikindami su gimtuoju kraštu. Staiga Chuanas ištarė vienintelį žodį, pasakė it tarp kitko, tarsi kokį savaime suprantamą dalyką.

– Katalina!

– Ką? – atsiliepė Katalina instinktyviai ir pažvelgė į Chuaną.

– Ką reiškia „ką"? – nustebęs paklausė Chuanas.

Katalina nesumojo ką besakyti. Nežinojo kaip paaiškinti. „Pirmą kartą išsidaviau", – pamanė ji, paraudo ir nukreipė žvilgsnį į šoną.

– Turėjau galvoje ana va tą tvirtovę. Ką tik baigta statyti. Pavadinta šventosios Katalinos garbei. Ar matai?

– Taip, – išlemeno Katalina, atsitokėdama iš išgąsčio.

– Atplaukia laivynas! – šūktelėjo Robertas.

Trise sulipo į valtį.

– Kuris laivas mūsų? – paklausė Katalina.

– Ana tas, *Šventoji Izabelė*, – atsakė Robertas ir pirmą kartą atvirai nusiviepė. Tas vyptelėjimas sukėlė Chuano nepasitikėjimą, bet jis dar nieko bloga neįtarė, tik daug vėliau jis prisimins kivirčą su Robertu ir supras, kodėl buvęs moksladraugis iškrėtė jam tokią niekšybę. Dabar Robertas, iš anksto piktai džiaugdamasis tuo, kas laukia Chuano Bautisto de Artegos ir Fransisko Lojolos, tarė:

– Nuostabus laivas. Dviejų denių galeonas, naujutėlaitės patrankos. Esu įsitikinęs, kai pamatysite jį iš arti, kai atsidursite jo denyje, neįstengsite pratarti nė žodžio!

*

Katalina labai sunkiai pakėlė tokią padėtį *Šventojoje Izabelėje*. Ji turėjo tiek daug su Chuanu aptarti, būtų mielai iškvotusi daugiau, kodėl jis atkeliavo jai iš paskos, būtų paklususi, ar lydės ją iki Potosi, bet labiausiai būtų norėjusi paprasčiausiai stovėti prie turėklų ir

džiaugtis tuo, kad pagaliau keliauja ten, kur taip ilgai norėjo. Visa tai buvo neįmanoma. Jau ketvirtos dienos rytą, horizonte sutviskus Afrikos pakrantei, Katalina žengė į viršutinį denį, užlipo ant rėjos vantų ir, laikydamasi viena ranka, staiga pratrūko tuo, kas buvo susikaupę per keturias tylėjimo dienas. Kalbantys įgulos nariai supratingai tarpusavyje susižvalgė. Jie žinojo, kas vyksta. Vieni tai vadino kalbėjimo, kiti – tylėjimo liga. Kiekvienas buvo ja persirgęs, stovėjo kliedėdamas prie borto, taukšdamas beprasmius dalykus, kalbėdamas tik tam, kad kalbėtų. Keli beliežuviai prišoko prie Katalinos, užkimšo jai burną, surišo rankas ir nutempė pro viršutinio denio pabūklus laiptais žemyn į baterijos denį. Didžiąją erdvės dalį ten užėmė pabūklai ir inkarų gervės, bet pro pabūklams skirtas angas, lentinius ardelius ir vėdinimo skyles patekdavo pakankamai šviežio oro ir šviesos. Kataliną pravedė pro špilius ir nustūmė laiptais į tarpdenį. Ten buvo trošku ir tamsu, žemiau grimzlės linijos. Iš lynų patalpos ją tempė per kambuzą, per prigrūstą amunicijos sandėlį, per dvokiančią burių kamarą. Priėjo prie mažų laiptelių, vedančių dar vienu aukštu žemiau. Čia nebeprasiskverbė jokia šviesa. Vyrai uždegė žiburį ir stūmė Kataliną pirm savęs per dvokiančias, visiškai tamsias prikimštas patalpas, kur buvo sudėti atsarginiai lynai ir burės, geriamojo vandens ir alaus statinės, sūdyta mėsa ir kitos atsargos, stūmė pirmagalio link, pro pagrindinį stiebą ir didžiulę iš plytų sumūrytą krosnį, kuri viršuje siekė kambuzą, įgrūdo į priekinį tamsiausią laivo galą, kur galiausiai ir pririšo prie betingo. Dabar po Katalinos kojomis tebuvo triumas, tuščiavidurė patalpa, prigrūsta

akmenų, kad laivas nesvirčiotų į šalis. Vyrai dingo, o su jais – ir šviesa. Buvo taip tamsu, kad Katalina ne ką įžiūrėjo. Į burną įgrūstas kamšalas trukdė kvėpuoti. Į šnerves smelkėsi atgrasus tvaikas, puvėsiais atsiduodantis nešvaros, drėgno burių audeklo, samanų, sūdytos mėsos, pelėsių ir virtuvės smarvės mišinys. Kelis kartus turėjo muistydamasi baidyti artėjančias žiurkes. Čia, apačioje, daugiamylę okeano tamsą galėjo tiesiog apčiuopti, o laivo sūpavimą ir vandenyno bangavimą juto dvigubai arčiau. Jau po kelių valandų jai pasidarė taip bloga, kad net apsivėmė. Burnon įgrūstas kamšalas sulaikė vėmalus. Kad neuždustų, turėjo vėl viską nuryti.

Kai Kataliną po dviejų dienų iš ten išvedė, ji buvo supratusi pamoką. Per visą kelionę daugiau nepratarė nė žodelio, išskyrus, žinoma, kalbėjimą nustatytomis kalbėjimo valandomis. Kita vertus, tas įvykis jos godulio viskam, kas nauja, neatgrasė. Ji buvo įkalinta laive, kelionė turėjo trukti ilgiau nei du mėnesius, visiškai neturėjo ką veikti, netgi galimybės šnekučiuotis su Chuanu ir taip nors kiek trumpinti laiką. Bėgdama nuo nuobodulio Katalina ėmė stebėti beliežuvius. Jai savotiškai patiko jų daromi judesiai, rodomi ženklai, kuriuos kiekvienas iš jų puikiai suprato. Nebuvo jokių neaiškumų, jokių dviprasmybių, kurias Katalina dažnai išgirsdavo per kalbėjimo valandas. Ne, visi ženklai turėjo nustatytą reikšmę, ir todėl visų visada būdavo teisingai suprantami. Prilygo rankų ir kojų judesių samplaikai: paprasti rankų mostai, galvos sukiojimas, pirštų žaismas, akių ir burnos kraipymai. Juo ilgiau Katalina stebėjo nebylius, tuo labiau aiškėjo slapta ženklų sistema.

Ji labai mielai būtų kokį kartą nusileidusi pas juos. Pradžioje nedrįso. Paskui pagalvojo, kad šitai draudžiančių taisyklių nėra, tad po dviejų savaičių nuobodžios kelionės Katalina lyg niekur nieko vieną vakarą nulipo į pabūklų denį.

Dabar ji pateko į kitą pasaulį. Čia dykinėjo kone pusė įgulos: jūreiviai, kurių tuo metu nereikėjo ant denio. Į Kataliną niekas nekreipė dėmesio. Niekas netrukdė čia pasižvalgyti. Tai buvo tartum šventykla, kurioje beliežuviai darė tai, ko jie už viską labiausiai pasaulyje troško, o dabar, perėmę vadovavimą laivui, galėjo daryti nebodami, kad jiems kas nors uždraus, – jie lošė. Viename kampe dar buvo matyti reliktai iš anų laikų, kai kapitonas buvo uždraudęs lošti kortomis ir kauliukais. Atrodė, kad aplink statinę sutūpę vyrai urgzdami ją ragina; priėjusi arčiau Katalina statinės viduryje išvydo kreida nubrėžtą apskritimą, kuriuo ropojo blakės. Ji nusprendė, kad blakės priklauso jas raginantiems jūreiviams. Žaidimo tikslas buvo aiškus: laimėdavo ta blakė, kuri pirmoji išropodavo už apskritimo. Katalina patraukė tolyn, prie žaidžiančiųjų kauliukais, bet tai buvo primityvus dalykas, greitai jai pabodęs, nes čia viskas priklausė nuo sėkmės, kaip iškris kauliukai. Priėjusi prie kortuotojų, jau po kelių minučių įsitaisė ant atokiau stovinčios statinės ir ėmė stebėti žaidimą. Šioks toks malonumas, nebylios ir pilkos laivo tikrovės paįvairinimas. Katalina net nepastebėjo, kaip praėjo laikas. Nubudo jos ambicijos. Ji norėjo vien stebėdama kortas, metamas paeiliui ant stalo, perprasti žaidimo taisykles. Ji akylai žiūrėjo, kuris žaidėjas kokiu metu kokią kortą deda ant stalo ir kuris tada gauna kortas.

Be to, ji galėjo matyti visas vieno kortuotojo kortas, galėjo stebėti, kaip šis delsia, kaip peša vieną kurią nors kortą, bet paskui vėl grūda ją iš kur paėmęs ir traukia kitą, galiausiai džiūgauja ar niršta dėl tokio savo pasirinkimo. Katalina viską dėjosi į galvą, deramai naudojo kelionės laiką ir pati perprato kortų paslaptis. Per tas savaites buvo padėtas kertinis Katalinos sėkmės paslapties akmuo. O ta sėkmė lydės ją lošiančią su gausiais kortų varžovais, lauksiančiais jos Naujajame pasaulyje; niekuomet, kai Katalina ateityje prisės prie kortų stalo, žaisdama ji nepratars nei sakinio, nei žodžio.

Paaiškėjo, kad *Šventoji Izabelė* ne pasiliks Kartachenoje, kaip klaidingai tvirtino Robertas, bet su daugumą kitų laivyno laivų plauks į Verakruzą. Praplaukusi Antilus ir pasiekusi Meksikos įlanką *Šventoji Izabelė* pateko į audrą, kuri pranoko viską, ką jūrininkai iki tol buvo patyrę. Negana to, prasidėjus audrai jūreiviai suprato, kad tai pirmas uraganas, patiriamas po to, kai prarado liežuvius. Trejus metus jiems pavykdavo išvengti stichijos šėlsmo, toks likimo palankumas jiems jau ėmė atrodyti savaime suprantamas dalykas, likimo pritarimo ženklas, vyrai jau nebežinojo, ką reiškia toks uraganas. Per labai trumpą laiką kartu su audra laive įsigalėjo chaosas. Varpais, lempomis ir būgnais nebegalima buvo naudotis, arba jie buvo nunešti vėjų ir bangų. Kokių nors gestų ar ženklų tą juodą kaip anglis audrotą naktį nebuvo galima įžiūrėti. Susijaudinę jūreiviai blaškėsi po laivą, vienas kito nematydami. Per trumpą laiką audra visiškai užvaldė laivą, pradėjo šiurpų žaidimą, kurio baigtis gana greitai paaiškėjo. *Šventoji Izabelė* kartu su visa įgula visiems laikams pradingo

Meksikos įlankos vandenyse tarsi jos niekada ir nebuvo.

Vienintelis, kuris skęstančiame laive sugebėjo vertinti padėtį, buvo Chuanas Bautista de Artega. Jis suprato, kad laivo išgelbėti neįmanoma. Kai nuo vyrių nulūžo ir deniu iki pat priekinės viršutinio denio dalies, kur jiedu stovėjo, atskriejo sunkios ąžuolinės kapitono kajutės durys, jis ilgiau nedelsė. Ramiai ir santūriai, bet iš visų jėgų šūktelėjo Katalinai, kad pakrantė esanti visai netoli ir kad išsigelbėti įmanoma tik tokiu atveju, jei abu laikysis drauge. Jis apvyniojo lyną apie Katalinos strėnas, apsivijo juo pats, o galus pritvirtino prie kajutės durų. Laivas jau krypo į šoną, atsarginis laivelis buvo sudtrupintas, atrodė, tuoj tuoj nulūš pagrindinis stiebas; metro didumo banga nuplovė kajutės duris į jūrą, ilgam po vandeniu panardindama ir jiedu. Kad kiek Katalina būtų jau išsižiojusi ir įtraukusi vandens, bet jūra taip greitai išstūmė duris į paviršių, kad juodu prarado klausą ir regėjimą, tik ne balsus, kurie pagaliau išsilaisvinę išsiveržė iš gerklių.

Salve

Katalina atgavo sąmonę, ėmė spjaudyti vandenį, pajuto, kad jūra nebesupa, apsidairiusi pamatė ilgą baltą pakrantę. Ji tebebuvo pririšta prie durų. Gulėjo šalia Chuano. Jos ranka buvo mėšlungiškai, tvirtai apsivijusi jo kūną. Katalina pasikėlė, norėjo atrišti sumegztą lyną, bet rankos pernelyg virpėjo. Gaivelėjosi pamažėle. Su kiekvienu be vandens įkvėptu oro gurkšniu grįžo prisiminimai. Chuanas ją išgelbėjo. Grimztant laivui jis veikė. Staiga jai ėmė atrodyti, kad viskas buvo netikra. Beliežuviai? Kalbėjimo valanda? Kortavimas? Uraganas? Dabar ji guli čia. Turi kažką daryti, ieškoti pagalbos, pirmiausia turi išsilaisvinti iš durų nelaisvės. Aštriais dantimis atrišo lyną, paskui atsistojo, svirduliuodama paėjo kelis žingsnius, atgręžė saulei kaktą, prisimerkė ir išvydo žaliai mirguliuojančius aukštus medžius. „Palmės", – pamanė. Kartą apsisukus jos žvilgsnis paskaidrėjo. Tyvuliuojanti jūra. Į abi puses kiek kylanti į kalną pakrantė. Šen bei ten uolos. Ir niekur nė gyvos dvasios. Saulėtos dienos tyla. Tai štai koks tas Naujasis pasaulis. Ji grįžo ir priklaupė prie Chuano. Žiūrėjo į jo rankas, krūtinę, užkritusius ant veido plaukus, prilipusias prie skruostų smiltis. Po duobute pajuto lig

tolei nepatirtą jausmą. Ne sunkumą, ne alkį, ne džiaugsmą, kad išsigelbėjo, bet kažką kita. Kažką, kas, regis, buvo susiję su Chuanu. Bet dabar gilintis į tai trūko laiko. Ji atrišo Chuaną, nutempė nuo durų, paguldė ant pilvo ir papurtė. Chuanas pamažu ėmė atsipeikėti, tarsi bustų iš metus trukusio miego. Katalina padėjo jam atsistoti. Taip, jiedu išsigelbėjo. O kas dabar? Kur jie? Saloje? Beje, negalimas dalykas. Žemyne? Naujojoje Ispanijoje? Jie susėdo ant smėlio ir kvėpė į save gyvybę. Kalbėti buvo sunku.

– Turime eiti į šešėlį, – pasakė Chuanas.

Laikydamiesi vienas kito, vienas kitam padėdami perėjo paplūdimį. Katalina dar kartą po duobute pajuto malonų tempimą ir prisispaudė arčiau Chuano. Bet dar tą pačią minutę jos jausmą brutaliausiu būdu sunaikino Chuano riksmas. Tai buvo pratisas šauksmas ir Katalina nežinojo, ko labiau išsigando: Chuano staugimo priežasties ar to, kad jis prarado savo nepajudinamą, ramų gebėjimą veikti.

– Indėnai! – šaukė jis, rodydamas palmių link.

Iš tos pusės artėjo dvidešimt ar trisdešimt ginkluotų vyrų. Dabar Chuanas ėmė kuždėti. Šnabždėjo pavienius žodžius, tarsi būtų paskendęs mintyse, žodžius, kuruos bėrė tarsi ne jis pats, bet apimtas mirties baimės kas nors kitas, diktuojantis iš šalies.

– Jie mus nužudys, – šnibždėjo jis, – pagaus, išvirs, suės, išplėš širdis, turime bėgti...

Jis apsigręžė. Katalina pasekė jo žvilgsnį ir matė, kad bėgti nėra kur. Ji stengėsi nurimti. Prisiminė vakarykštį Chuano ryžtingumą. „Tik taip turime galimybę išlikti", – galvojo ji. Už dešimt metrų indėnai sustojo. Katalina

žengė priešais ir pakėlė ranką. Dabar ji prakalbo, bėrė žodžius negalvodama. Vis tiek jos nesupras. Svarbu buvo tik kuo taikesnis, draugiškesnis tonas. Žodžius papildė gestais, kuriuos buvo nusižiūrėjusi iš nebylių: sunėrė rankas ir palietė kaktą, įdubą dešinį delną pridėjo prie širdies ir ištiesė indėnų pusėn, suglaudė išorines delnų puses – pirštų galai beveik lietė krūtinės vidurį, – o paskui į šalis ištiesė rankas. Vienas indėnas žengė į priekį. Jis turėjo ginklą, ilgą, panašią į ietį lazdą be smaigalio. Ją įbedė greta savęs į smėlį, paskui kostelėjo ir ėmė kalbėti. Europiečių ausims tai buvo šalti, šiurkštūs garsai. Katalina žinojo, kad jo kalbos nesupras, todėl nutarė stebėti kalbančiojo gestus. Ką reikš tie gestai – gera ar bloga? Bet jis negestikuliavo. Indėnas stovėjo nejudėdamas. Nieko kita nedarė, tik kalbėjo, jei tuos bjaurius garsus dar galima vadinti kalbėjimu. Nesvarbu. Katalina susikaupė. Ką nors vis dėlto turėtų suprasti. Ji ėmė klausytis atidžiau ir stengėsi įsidėmėti ypač dažnai besikartojantį žodį, nes toks žodis galėtų būti raktas, pirmas žingsnis į supratimą. „*Et*, – galvojo ji, – *et* galėtų reikšti *aš*. Jei *et* reiškia *aš*, – svarstė Katalina, – ką tuomet galėtų reikšti..." Staiga galvoje pajuto dilgtelėjimą. Tai buvo žodis, kurį ji suprato! Bet juk tai neįmanomas dalykas! Va, vėl tas žodis, ji suprato! Kitas žodis, ir tą suprato! Tai buvo taip neįtikėtina, kad prireikė šiek tiek laiko, kol tuo patikėjo. Tik kai tikrai įsitikino, kai iš susijaudinimo vos nepradėjo juoktis, atsirėmė į Chuaną ir sušnibždėjo:

– Tai lotynų kalba! Jis kalba lotyniškai! Aš jį suprantu! Kiekvieną žodį!

Chuanas iš pradžių pamanė, kad nuo žudančios saulės ir iš baimės tiems baisingiems priešams Fransiskas bus pametęs protą. Bet paskui ir pats atidžiau įsiklausė. O kad dabar jau nusiteikė girdėti ne barbarišką vogravimą, o šventąją Romos kalbą, ir jo ausis ėmė pagauti žinomus žodžius, kurių mokytis privalėjo studijų metais; staiga jis ėmė suprasti tai, ką sako indėnas. Tai buvo lotynų kalba, žinoma, su stipriu actekišku akcentu, bet anaiptol ne koks netašytas kalbų mišinys, o gryniausia klasikinė lotynų kalba. Dabar, kai Katalina ir Chuanas žinojo, kokia tai kalba, ji nebeatrodė iškraipyta ir šiurkšti, grubi ir neišraiškinga, priešingai, ritmas turėjo kažkokio, it nuo vasaros vėjo palinkusios žolės lankstumo, balsiai tapo aiškesni ir gludino priebalsių kampuotumą, apvalindami maloniai ausiai, o indėnas stengėsi kaip išgalėdamas kalbėti kuo aiškiau ir suprantamiau. Apie ką jis kalbėjo? Tai buvo nuotykinga istorija. Pagrindinis jos veikėjas – jaunas actekas. Jis išsiruošė į žygį kažkam keršyti. Buvo pasakojami jo nuotykiai, pirmiausia kovos su *nonoualca*, taip buvo vadinami priešiškai nusiteikę kaimynai barbarai. Šį žodį Katalina ir Chuanas suprato kaip genties pavadinimą, nors iš tikrųjų jis reiškė „nebyliai", kadangi actekai šitaip vadindavo visus barbarus, nemokančius žmoniškai kalbėti, nes taisyklingas ir protingas kalbėjimas buvo svarbiausia gero actekų auklėjimo dalis. Vadai būdavo renkami pagal įgytą kalbėjimo meną ir vadinami *tlatoani*, t. y. „tas, kuris valdo žodį". Juo ilgiau Chuanas su Katalina klausėsi, juo labiau jiems aiškėjo, kad actekas deklamuoja herojinį epą, iš kurio kartais galima buvo suprasti, kokiu vienu ar kitu klasikiniu pavyzdžiu

remiantis jis buvo sukurtas, bet viskas perkelta į actekų pasaulį, bandant lotynų kalbą pritaikyti savai džiunglių tikrovei. Kai actekas baigė, jo palydovai vienas po kito aiškiai ištarė „salve" ir pakvietė išsigelbėjusius iš sudužusio laivo eiti su jais. Dar tą patį vakarą jie sėdėjo drauge su šeimininkais priešais jų lūšneles, valgį padavė pašildytose keptuvėse; actekai dėvėjo austinius rūbus, plaukus nešiojo surištus viršugalvyje. Su jais susikalbėti buvo nesunku, tad atvykėliams viską pavyko kuo paprasčiausiai ir suprantamiausiai paaiškinti.

Čia susirinkę žmonės buvo actekų didikų palikuonys, kurie 1536–1540 metais lankė *Santa Cruz de Tlatelolco* kolegiją. Ši pranciškonų kolegija įsteigta padedant anuometiniam vicekaraliui Mendozai. Kunigai ir mokytojai, atvykę iš Europos, kolegijoje turėjo lavinti actekų aukštuomenę. Jų tikslas buvo actekams išaiškinti krikščionių tikėjimą. Manyta, kad laukiniai neturėtų tik paprasčiausiai mėgdžioti krikščionybę, kurią šie privalėjo priimti nesuprasdami visos jos didybės. Arba slapčiomis tikėti savo dievais, pakeitus jų vardus naujais, krikščioniškais šventųjų vardais. Arba viską neteisingai suprasti ir, pavyzdžiui, Joną Krikštytoją aukštinti labiau už Jėzų, kadangi jiems niekas negalės išaiškinti, kodėl krikštytojas garbinamas mažiau už pakrikštytąjį. Ne, šioje religinėje painiavoje reikėjo įausti orientuojančią giją. Norėta įnešti šviesos į indėnų krikščionybės sampratą ir tarp šalies gyventojų indėnų skleisti ortodoksišką nuo visų gamtinių mitų išvalytą tikėjimo versiją. Bet tai nebūtų pavykę be actekų aukštuomenės pagalbos. Buvo manoma, kad jei pavyktų *ją* įtikinti, *ji*

padėtų patraukti savo pusėn ir prastuomenę. Kodėl neturėtų ir čia galioti sena taisyklė: kuo tiki diduomenė, tuo tiki ir prasčiokas. Taip prasidėjo pamokos. Iš pradžių buvo mokoma katekizmo, skaitymo, rašymo, paskui – lotynų kalbos, bažnytinės kalbos, Biblijos aiškinimo, egzegezės, istorijos, vis plačiau, vis smulkiau. Kaip nustebo pranciškonai, pamatę, kaip greitai laukiniai išmoksta. Tereikėjo paaiškinti kokį dalyką vieną kartą, ir jiems jau būdavo aišku. Rašymą ir skaitymą įsisąmonino žaibiškai, tarsi būtų jau turėję vidinę matricą, kurią pakako užpildyti, kaupė, ką pamatę ar išgirdę, atmintyje ir gebėjo bet kada prisiminti. Actekai pyko dėl pradinių primityvių didaktinių mokytojų kartojimo pratybų ir jautėsi įžeisti. Pranciškonai atsisakė kartojimo ir vietoj jo mokinius kaskart užversdavo naujos medžiagos kalnais. Išmokus rašyti ir skaityti, indėnų aukštuomenės žinios ėmė plisti it koks miško gaisras. Iš pradžių pranciškonai žavėjosi puikiais savo mokiniais, kurie labai skyrėsi nuo pavargusių vangių auklėtinių, prie kokių jie buvo įpratę Europoje. Tačiau greitai vienuoliai priėjo tokią ribą, kai jų žinių bagažas baigėsi ir jiems nebeatrodė, kad gali actekus išmokyti dar ko nors nauja. Bet anie nė negalvojo liautis mokęsi. Jie pajuto skonį. Norėjo daugiau, norėjo visko. Kadangi nebegaudavo naujų žinių, norėdami numalšinti mokslo troškimą tegalėjo kliautis savo mąstymu. Jie ėmėsi iš pagrindų tikrinti viską, ko juos buvo išmokę vienuoliai. Kol tai apsiribojo nekaltomis mokslo sritimis, jų mokytojai dar nuoširdžiai džiaugėsi pasakiškais rezultatais: actekai staiga ėmė patys kurti eiles lotynų kalba, tobulino paprastą Cezario kalbą, pačių sukurtais tekstais

priartėdavo prie Cicerono raštų stiliaus idealo, džiugindavo vis naujais ir vis paprastesniais gramatikos aiškinimais, interpretavo ir vertė nežmonišku greičiu. Bet paskui jų pažinimo siekis persimetė į tikėjimo sritį. Visa Biblija buvo skaitoma iš naujo aiškinantis, ar jos negalima suprasti ir kitaip, nei norėjo perteikti mokytojai. Actekų mąstymas skleidėsi vis naujais žiedais, atėjo pataisų laikas. Mokiniai atkreipdavo savo mokytojų dėmesį į neatitikimus, kuriuos įžvelgė pamoksluose ar religiniuose pamokymuose. Čia parašyta vienaip, ten – kitaip. Prieštaravimas. Klaidinga išvada. Neaiškumas. Klaida. Negalimas dalykas. Kaip taip gali būti? Kaip jūs tai įsivaizdavote? Pranciškonai mokytojai matė, kaip į Šventąjį Raštą kreipiamos salvės klausimų, kurių patys niekada nebūtų drįsę kelti. Jie turėjo ginti Bibliją nuo atakų, kurių nesitikėjo. Dažnai jiems nelikdavo nieko kita, kaip atsakyti: „Ten taip parašyta!" Arba: „Dievo žodis yra nepaaiškinamas!" Šis sakinys tapo paskutine priebėga, kaip jie manė, neįveikiamu įsitikinimo bastionu. Bet šis sakinys actekų netenkino. Jie ir toliau gilinosi. Norėjo žinoti, kodėl yra taip, kaip yra. Kodėl jie, actekai ar majai, turi savo dievus iškeisti į vieną krikščionių dievą, kuris moko atlaidumo, bet kartu veja prekijus iš šventyklos? Kuris pasigaili veidmainiaujančio piktadario, o neveidmainiaujantį siunčia pragaran? Kodėl jiems draudžiama aukoti išplėštas priešų širdis ir drauge reikalaujama, kad jie valgytų krikščionių dievo kūną? Kodėl seniesiems patriarchams buvo leidžiama turėti daug moterų, o jiems – ne? Trumpai kalbant, actekų klausimams nebuvo galo, ir laikui bėgant blėso pradžioje tokie daug žadantys užkariautojų

lūkesčiai. Pavargę nuo teisinimųsi, nusikamavę nuo klausimų, priblokšti čiabuvių tiesos ieškojimo, vienuoliai švietėjišką veiklą nutraukė. Pernelyg didelis esąs pavojus, kad indėnai virsią eretikais. Projektas esąs žlugęs. Ir, kaip buvo kalbama, dėl indėnų proto.

Chuanas ir Katalina pas actekus praleido kelias dienas. Jie atsigavo po kelionės per vandenyną vargų ir pamažu pratinosi prie klimato. Nelengva buvo ištverti tvankų ir drėgną orą. Sunkiau buvo kvėpuoti, bet kokios pastangos atimdavo dvigubai daugiau jėgų, prakaitas sruvo upeliais. Be to, dar tie tropiniai lietūs, kurie prasidėdavo iš nieko ir lyg niekur nieko praeidavo. Naujas, neįprastas maistas, kurį čia valgė ir prie kurio jų skrandžiai dar turėjo priprasti. Chuanas ir Katalina įsitraukė į actekų gyvenimą: kartu su jais ruošė maistą, valgė, dainavo, stebėjo ritualines apeigas. Juos supažindino su dešimčia etiketo reikalavimų, keliamų rango ženklams, rūbams, papuošalams ir būstams. Jie matė, kaip vaikui agavos spygliu buvo pradurtos lūpos tuomet, kai paaiškėjo, kad jis melavo; sužinojo, kad actekų *nahuatl* kalba žodis „melagis" reiškia tą patį, ką ir „krikščionis". Tačiau, kai po kelių dienų Chuanas ir Katalina tapo gimdymo liudytojais – naujagimis buvo mergaitė, – ir kai Katalina paprašė išversti ritualinę kalbą („Tu būsi namų širdyje, niekur neisi, niekad netapsi keliautoju, būsi įkalinta ugnis, ugniakuro akmuo, čia tave įkurdina ir užkasa mūsų dievas), kai pamatė, kad į mergaitės lopšį dedamas audimo prietaisas (berniukui dėtų mažiuką kardą ir skydą), Katalina Chuanui pasakė, kad atėjęs laikas keliauti toliau.

Naujasis pasaulis

Po trijų dienų kelionės pėsčiomis jie pasiekė Verakrusą. Miestas atrodė lyg milžiniška statybos aikštelė, ir ji vis plėtėsi. Chuanas ir Katalina visur matė indėnus ar vergus, statančius naujus pastatus, dažnai vienuolynus, kad sutalpintų vis didėjančius brolių ir seserų vienuolių srautus. Visi krutėjo, judėjo, niekas nė akimirkai nesustojo. Miesto pakraščiai skendėjo dulkių debesyse ir statybų triukšme, o miesto centras buvo didžiulė turgaus aikštė. Juodaodžiai ir metisai pusvelčiui pardavinėjo savo prekes iš didžiulių vienračių vežimų, ispanų ir kreolų amatininkai savo gaminius siūlė būdelėse, atvertose į gatvės pusę, dažnai pasitaikydavo dengtų prekystalių po arkadomis; visur visi stengėsi pirkėjams įpiršti kokias nors prekes. Greta esantis uostas vos išgalėdavo priimti įplaukiančius ir išplaukiančius laivus, kurie būdavo pakraunami ir iškraunami, vieni atvykdavo, kiti išvykdavo. Tik naktį triukšmas truputį aprimdavo, nes indėnų kvartalai, esantys kiek atokiau nuo miesto centro, dar prieš sutemstant užrakindavo vartus ir jų gyventojai iki aušros neturėjo teisės išeiti.

Chuanui ir Katalinai šitas pasaulis iš tiesų buvo Naujasis pasaulis. Kiekvienos gatvės kampe į nosį smelkėsi

nepažįstami kvapai, visur, kur pažvelgdavo, matydavo ką nors iki tol nematytą. Jau vien tie žmonės. Turės praeiti keli mėnesiai, kol Chuanas su Katalina pradės bent kiek skirti odos spalvų niuansus. Tam jie turėjo išmokti Vest Indijos „pigmentokratiją", skiriamąją apibūdinimų skalę su nerašyta subordinacija, pagal kurią buvo skirstomi žmonės. Vertinant pagal viršiausią *limpieza de sangre*, kraujo grynumo principą, europiečiai ir kreolai – grynakraujai europiečiai – priklausė pačioms viršūnėms, niekingi nukenksminti indėnai ir pastumdėliai negrai – pačioms apačioms. Tai dar buvo lengvai suprantama. Bet toliau prasidėjo įvairūs tarpiniai variantai: metisai – pusiau indėnai, pusiau baltieji; mulatai – juodųjų mišrūnai; *moriscos* – kitaip nei Ispanijoje užsimaskavusius musulmonus – čia šitaip vadino baltojo ir mulatės palikuonis, o dar kiek žemiau *albinos* – baltųjų ir *moriscos* vaikus; *tornatrás* (neatsigręžk) – baltojo ir *albinos*; *tente en el aire* (lik ore) – baltojo ir *tornatrás* vaikus. Per kitus šimtmečius visa tai formavosi toliau, į besimaišančių formų ir spalvų grandinę: indėnas ir *tornatrás* pradėdavo *lobo* (vilką); *lobo* ir indėnė – *zambaigo*; *zambaigo* ir indėnė – *cambujo*; *cambujo* ir mulatė – *albarazado*; *albarazado* ir mulatė – *barcino* (šiaudų ryšulį); *barcino* ir mulatė – kojotą; kojotas ir indėnė – *chamiso* (tamsią pliauską); *chamiso* ir metisas – metisų kojotą; metisų kojotas ir mulatė – *ahi te estás* (tai tu čia).

Patekę į nepažįstamo pasaulio vidurį Chuanas ir Katalina laikėsi vienas kito, kad nenugrimztų į pustomą įspūdžių smėlį, kad būtų vienas kitam atrama; tetrūko vienintelio postūmio, kuris būtų sutvirtinęs sprendimą drauge tęsti kelionę, ir tai būtų radikali naujo gyvenimo

pradžia. Po *Šventojoje Izabelėje* tylint praleistų dienų, po savaitės pas actekus, po žygio pėsčiomis, po viso to, ką patyrė Verakruse, jiedu pagaliau galėjo pasikalbėti. Tiek daug ką turėjo vienas kitam pasakyti, kad kartą pradėję nebegalėjo sustoti. Beliežuviai, kalbėjimo liga, belangė, kortavimas, audra, laivo sudužimas, išsigelbėjimas, actekai – apie visa tai jiedu pagaliau galėjo pasidalyti mintimis. Juos nunešė kalbėjimo srautas, prisiminimuose netgi sugrįždavo į vis ankstesnius laikus. Katalina kalbėjo apie darbą pas dėdę, apie fechtavimąsi, jodinėjimą, kovas, apie patirtą nesėkmę bandant tapti aktoriumi, apie kelionę raitomis į Seviliją, apie berniūkščius, apie kalėjimą. O Chuanas? Kalbėjo apie motinos mirtį. Pirmą kartą. Papasakojo apie gedėjimo laikotarpį ir surado žodžių, kurių nemanė galėsiąs rasti. Verakruse praleistos dienos tapo tiesiog abipusiu atsivėrimu. Jiedu vis labiau artėjo. Atėjo laikas, kai jie išsigando šitokio artumo ir atšlijo vienas nuo kito tarsi nudegę.

*

Jų tikslas buvo aiškus – jiedu norėjo patekti į Potosi, į tūkstančio sidabro kasyklų miestą, esantį 4000 metrų aukštyje, apipintą legendomis ir mitais, ten, kur Migelis de Erausas prižiūrėjo vieną iš kasyklų. Potosi buvo įkurtas tik prieš šešiasdešimt metų, bet jau tapęs vienu iš daugiausia gyventojų skaičiuojančių pasaulio miestų, didesnis nei Paryžius, Sevilija, Roma ar Londonas. Karlas I Potosi suteikė imperijos miesto titulą ir padovanojo didelį herbą, kuriame buvo įrašyta: „Esu

turtingasis Potosi, pasaulio lobis, kalnų karalius, karalių pavydas."

Chuanas ir Katalina sužinojo, kad po kelių dienų į Panamą turi išplaukti vienas karakas*, ir su kapitonu sutarė, kad vietoj atlygio už kelionę padės jį pakrauti bei iškrauti ir plaukdami dirbs laive. Netrukus jūreiviai jau suko špilio rankeną, įtempė lyną, iškėlė inkarą, vėjas išpūtė bures ir laivas išplaukė. Kelionėje Chuanas ir Katalina taisė begalinius burių audeklo metrus ir prižiūrėjo lynus, rūpinosi ožkomis, kiaulėmis, vištomis ir be didesnių sunkumų pasiekė Panamą, kirto Istmusą, persikėlė iš Karibų jūros į okeaną, palaukė laivo, plaukiančio į Truchilją. Per tą laiką atėjo rugsėjis, jau kada išsiperėjo uodai.

Panamoje viena uodo *Anopheles* patelė nutūpė ant Chuano, suleido savo straubliuką jam į petį ir iš seilių liaukų pasiuntė ligos sukėlėjus per kraują į kepenis; užpultos ląstelės brinko ir sproginėjo, tad sukėlėjas, *Plasmodium falciparum*, netrukdomas pateko į kraujotaką. Chuanui išsivystė sunkiausia maliarijos forma, *Malaria maligna*, iš pradžių pasireiškusi regimai nekaltais simptomais, tokiais kaip galvos ir sąnarių skausmai, nuovargis, vėmimas ir nedidelis karščiavimas, bet paskui prasidėjo pirmi dideli karščiavimo protrūkiai, per kuriuos temperatūra pakildavo per keturiasdešimt laipsnių, padidėjo blužnis, atsirado „margieji simptomai": mėšlungio priepuoliai, proto sumaištis ir komą primenančios būsenos, vis labiau buvo veikiamos smegenys.

*XV–XIV a. portugališkos (isp., portug. *carraca*) kilmės burlaivis, naudotas karo ir prekybos reikalams.

Jiems atvykus į Truchiljį, Katalina darė viską, ką retomis proto nuskaidrėjimo minutėmis liepdavo Chuanas. Ji draugą maitino ir prižiūrėjo, taikė karštį mažinančias priemones, gydė jį *sarsaparilla** ir uždirbo pinigus, kad galėtų nupirkti maisto ir vaistų. Ji greitai surado darbą pas vieną prekeivį vardu Alonsą de Urkisą, kuriam priklausė daug parduotuvių Truchilje ir jo apylinkėse. Kadangi Urkisas netrukus turėjo dviem mėnesiams iškeliauti į Saną, kad patikrintų ten turimas parduotuves ir suderintų naujų prekių užpirkimą, jis džiaugėsi radęs „tikrą ispaną", kaip pats sakė, kuriam, kol bus išvykęs, galės patikėti vieną iš savo parduotuvių Truchilje. Prieš pat Urkisui išvykstant, Katalina užėjo į prekeivio namus išsiaiškinti paskutinius dalykus: peržiūrėti tikslius kainininkus, perimti juodąją knygą, kurioje buvo surašytos pavardės visų žmonių, kuriems galima duoti prekes skolon. Viską paaiškinęs Urkisas pakvietė Kataliną išgerti po taurelę į savo saloną. Ten jų laukė pastarojo žmona. Jie pasisveikino.

Tiesdama ranką Katalina per moters petį pamatė ant sienos kabantį paveikslą. „Kristus," – pamanė ji, bet kažkodėl ėmė daužytis širdis. Kristus ant kryžiaus, su ilga barzda. Bet tas Kristus buvo kažkoks neįprastas. Pavaizduotas nukryžiavimas, dėl to nekilo abejonių. Nukryžiuotasis kentėjo, iš riešų sruvo kraujas. Bet neturėjo erškėčių vainiko. O barzda? Ji buvo daug ilgesnė, nei paprastai vaizduojama nukryžiavimo scenose; barzda buvo pagrindinė paveikslo detalė. Ir dar kažkas kitaip. Katalina priėjo arčiau. Dabar išvydo – viršutinė

* Vaistinis augalas; liet. plikastiebė aralija.

kūno dalis buvo moters. Aiškiai matė vieną krūtį. Ant kryžiaus kabėjo moteris, moteris su želiančia barzda. Kataliną pirmą kartą apėmė jausmas, kad ji ne viena.

– Šventoji Liberata, – paaiškino Urkisas.

– Ar žinai jos istoriją? – paklausė prekeivio žmona.

– Ne, – atsakė Katalina.

Urkisos žmona papasakojo legendą apie šventąją Liberatą, jauną merginą, gyvenusią krikščionybės pradžioje, pirmais šimtmečiais po Kristaus mirties, Portugalijoje, apie karaliaus dukrą, pagonių karaliaus, suprantama, norėjusio dukrą apvesdinti su pagonių princu, Sicilijos karaliumi. Bet dukra buvo paslapčiomis pakrikštyta krikščionė ir naktį prieš vestuves meldė Dievo, jog šis taip sudarkytų jos kūną, kad pagonių princas ją atstumtų. Kitą rytą mergina nubudo barzdota. Jos tarnaitės išlakstė, o išsigandęs tėvas negalėjo patikėti savo akimis. Jis pabandė barzdą dukrai nuo skruostų nuplėšti, bet jam nepavyko. Sužinojęs, kaip tai nutiko, jis apspjaudė dukrą atskalūnę ir vienu rankos judesiu atskyrė nuo šeimos. Tada paskelbė tokį nuosprendį: jei jau ji meldžiasi šitam nevyriškam ištižėlių dievui, tai tegul ir miršta taip, kaip mirė Jėzus. Ir liepė dukrą nukryžiuoti.

– Kada ją paskelbė šventąja? – paklausė Katalina.

– Niekada.

– Bet jūs pavadinote ją šventąja.

– Ji yra tautos šventoji. Bažnyčia jos nepripažįsta.

– Kai kurie tvirtina, kad jos apskritai nebuvo, – pridūrė Urkisas, – esą viskas išgalvota.

– Bet tada iš kur paveikslas? – nustebo Katalina.

– Visose šalyse yra jos paveikslų, – atsakė žmona.

– Ją dar vadina *Virgefortis*, – paaiškino Urkisas.
– Tai kilo iš *virgo fortis*.
– Stiprioji mergelė.
– Anglijoje – *Uncumber*.
– Vokietijoje – *Kümmernis**.
– Prancūzijoje – *Livrade*.
– *Komina!*
– *Comera!*
– *Cumerana!*
– *Hulfe!*
– *Ontcommene!*
– *Dignefortis!*
– *Eutropia!*
– *Reginfledis*!
– Ir tas, kuris šauksis jos savo mirties valandą, – tarė Urkisas, – mirs be sielvarto.

*

Truchilje dienos slinko vangiai. Urkisas abiem keliauninkams leido apsigyventi mažame už parduotuvės įrengtame butelyje. Katalina darė viską, ką įstengė, kad padėtų Chuanui, o šiaip sėdėjo kiek atokiau esančioje parduotuvėje, laukė pirkėjų ir galvojo. Tiesą pasakius, ne galvojo, o stengėsi suvokti, ką mačiusi Urkisų namuose – šventosios Liberatos paveikslą. Paskendusią į tas mintis apėmė keista nuotaika ir būtent tą akimirką į parduotuvę įžengė moteris vardu Adeida de Kardena: pirma grandis lemtingoje įvykių grandinėje.

* Kümmernis *(vok.)* – sielvartas, širdgėla, rūpestis, liūdesys.

Jau nuo durų Adeida pamatė naują pardavėją. Tai buvo jaunas vyriškis, nuobodžiaujamai žvelgiantis prieš save. Dar menkai želiančiais ūsais, lieknas, kone liesas, kiek kreivoku veidu. Bet tame veide kažkas slypėjo – dabar vyras pakėlė į ją akis, – tose akyse kažkas slypėjo, ta jų išraiška, visai kitokia, nei Adeida buvo įpratusi matyti pas vyrus, su kuriais dažniausiai susidurdavo, tas tyrumas, mieguistumas; čia sėdėjo vyras, kuris dar neturėjo supratimo apie tai, kas jo laukia, kai jis vieną kurią nors dieną... Čia nebuvo geismo, tik nepatyrimas, o ne ta įprasta dviprasmiška vyrų akių išraiška, kuri buvo prie jų prilipusi it koks purvinas sluoksnis, liepsna, besiveržianti iš jų akių kaip šuniui liežuvis iš nasrų. „Ne, – pamanė Adeida, – turėtų būti kur kas puikiau įpūsti tą ugnį vyro akyse, nei vien leistis jos nudeginamai." Ji priėjo prie pardavėjo, pasisveikino, paklausė vardo – Fransiskas Lojola, – kilmės – San Sebastianas,– apie jo kelionę į Naująjį pasaulį – laivo sudužimas. Laivo sudužimas? Pokalbis buvo užmegztas it virvė. Netrikdomas pardavėjo laisvumas Adeidą vis labiau kurstė. Kai ji išvardijo, kokių prekių jai reikia, ir kai naujasis pardavėjas viską užrašė, ji palinko prie vyriškio, palietė ranką, ne netyčia, ne dviprasmiškai, ne, begėdiškai tyčiomis ir vienareikšmiškai, pažvelgė iš arti į akis ir vulgariomis lūpomis sukuždėjo:

– Ar užneši man prekes šįvakar?

Vyrai ar moterys

Adeidai ištiesus ranką, Katalinos pilve išsipūtė oro maišas. Tai buvo jausmas, kurį ji išsyk atpažino. Prieš kelias savaites, tuomet pakrantėje, pirmomis minutėmis po išsigelbėjimo, kai Chuanas gulėjo greta; jo rankos, kūtinė, plaukai ant veido... O dabar štai Adeida sako: „Užnešk man prekes šįvakar!" Tai buvo aiškus siūlymasis. Katalina žinojo, ko iš jos nori Adeida. Žinojo ir tai, kaip daroma tai, ko Adeida iš jos tikisi. Žinojo minutės tikslumu, anatomiškai, abstrakčiai, nes *aktas* buvo smulkiai aprašytas Chuano knygose. O dabar? Tiek vienuolyne, tiek vėlesniais metais Katalinai prireikdavo visų jėgų, kad išsaugotų išorinę regimybę, kontroliuotų balsą ir elgseną; paprasčiausiai ignoravo neperžvelgiamą vidinį instinktų lauką ir visų seksualinių jausmų užuomazgas užgniaužDavo šioms dar neišsiskleidus. Bet čia, Truchilje, kai jau nesunkiai ir paprastai sekėsi įkūnyti tą, kurį norėjo įkūnyti, nepaisyti juslių nebuvo taip lengva, ir Katalina nebegalėjo ilgiau užmerkti akių. Ji tiesiog regėjo būsimą vakarą pas Adeidą; butas tuščias, be baldų, visur labai šviesu. Katalinos smakras ir nosis, palytėti Adeidos žvilgsnio, staiga keistai pagražėja. Adeida rengiasi vieną rūbą po kito

ir galiausiai stovi prieš Kataliną nuoga. Bet tas nuogas kūnas staiga padvigubėja, išsklinda, nusimeta minkštumą, aptakumą ir gležnumą it kokius paskutinius nematomus drabužius. Dabar priešais Kataliną stovi du kūnai. Du veidai: Chuano ir Adeidos. Jie artėja prie jos. Jie artėja ne tik prie jos. Artėja prie jos ir prie Fransisko. Atsargiai, neskubėdami. Stovi visi keturi, užvaldo ir paima vienas kitą lytėdami, ir tada Katalina išvysta tikrą baltumą, tik kelias akimirkas regėjo tą ją sutirpdžiusį baltumą.

Turėjo praslinkti kažkiek laiko, kol ji atsikvošėjo sėdinti Truchiljo miesto parduotuvėje. Dešinė ranka tarp šlaunų. Ten drėgna ir šilta. Greitai ištraukė pirštus, lyg būtų nudegusi. Parduotuvė tuščia, niekas jos negirdėjo ir nematė. Dabar ji sėdėjo sunkiai kvėpuodama, dar drėgna ranka skreite. Pakėlė ją prie nosies – aitrus kvapas, nepasakytum, kad nemalonus ar malonus, tik naujas. Nulaižė pirštus. Bandė sunaikinti pėdsakus. Jautėsi palengvėjusi. Tarsi kas būtų nuo pilvo nuritinęs akmenį. Kartu žinojo, kad palengvėjimas šauksis kartojimo, fantazija – įgyvendinimo.

Katalina pasitelkė blaivų protą ir ėmė ramiai svarstyti. Tarsi norėdama sudaryti lygtį. Buvo dvi galimybės: vyrai arba moterys. Ji turėjo nuspręsti. Tačiau bet kokia mintis apie tai vietoj norimo aiškumo keldavo naują, dar didesnę sumaištį. Kaip Fransiskas Lojola ji turėtų ieškoti moters. Bet moteris lemiamu momentu Fransiską, vyrą apsišaukėlį, demaskuotų. Kaip Katalina de Erauso ji turėtų ieškoti vyro, bet ar tai įmanoma neatsisveikinus su vyriškais drabužiais?

„O kodėl gi ne," – klausė ji savęs. Kodėl paprasčiausiai neatsisveikinus su Fransisku? Dabar. Išsyk. Baigtųsi visa sumaištis. Vienu gaistu. Viskas tekėtų pagal nustatytas taisykles. Kiekvienas žinotų, su kuo turi reikalą. Būtų aiški linija. Galiausiai juk Fransiskas pasiekė tai, ko norėjo, įvykdė savo misiją, atgabeno Kataliną į Naująjį pasaulį, dabar iki Potosi buvo likęs vienas vienintelis žingsnis, o tą žingsnį ji galėtų žengti ir būdama Katalina. Bet ji turėtų šitai pasakyti Chuanui. Ar tai įmanoma? Ar neapgaudinėjo jo ištisus metus? Argi nevaidino jam visą pažinties laiką? O kas bus, jei Chuanas jos nesupras? Jei paliks likimo valiai? Argi jis neturėtų tam pagrindo? Nusivylęs, sutrikęs, nuliūdęs dėl draugo netekties? Dėl Fransisko Lojolos netekties? Juk Katalina žinojo, kaip Chuanas myli Fransiską, ir kas žino, ar Chuanas mylės ir Kataliną. Ji pati irgi priprato prie Fransisko. Daugiau nei priprato. Kur kas daugiau. Jis įaugo į jos širdį. Paprasčiausiai jį atstumti prilygtų žmogžudystei. Ne, Fransisko žudyti negalima. Bet kaip tuomet gyventi toliau? Katalinos galvoje viskas susipainiojo. Tokia moteris kaip Adeida ieško ne moters, o vyro. Toks vyras kaip Chuanas ieško ne vyro, o moters. O ji Katalina-Fransiskas buvo ir viena, ir kita; kartu nebuvo nei viena, nei kita.

Vis dėlto ji nueis pas Adeidą. Šįvakar. Ji paklus savo geismui ir paims, ko norės, neatskleisdama savo paslapties. Tam reikės laikytis vienintelės taisyklės: ji neturi teisės rodyti silpnosios savo vietos. Ji pati spręs, kas Adeidos namuose vyks, o kas – ne. Ji pasinaudos kitos kūnu, neleisdama kitai pasinaudoti savuoju. Tiek ir tebuvo leistina. „Dalijausi gyvenimu su Fransisku, –

galvojo Katalina. – Išeitų, kad man priklauso ir pusė malonumo." Ji suteiks Adeidai drėgną, šiltą palengvėjimą, bet paskui atsistos ir išeis, šiaip ar taip, bet vis dėlto išeidama galvoje išsineš tikrus, kūniškus vaizdus, kurie bus išaugę iš vaikiško fantazijos vaizdų amžiaus ir prisodrinti patirtų dalykų alsavimo. Ji išeis išsinešdama ant rankos kitos moters kvapą, tą ranką įspraus tarp savo šlaunų ir pasiims tai, ko būdama Fransiskas negalėtų gauti. Tai, mastė ji, yra paprasčiausias sprendimas.

Ji sėdėjo Truchiljo parduotuvėlėje ir žiūrėjo, kaip slenka laikas. Mulų varovai pro langus ragindami ginė nuvargusius savo gyvulius ir niauriai sveikinosi, kartais subliaudavo koks asilas. Kol purvais apskretę vyrai išnirdavo kairėje lango pusėje ir pradingdavo dešinėje, laikas truputėlį sutrumpėdavo. Tuo metu atėjo pirkėjas. Katalina pasakė sumą, paėmė pinigus ir įrašė skaičių į juodąją knygą prie pavardės. Belaukdama vakaro ji jautė išankstinį džiaugsmą ir netikrumą. Bet koks laikas kada nors baigiasi. Katalina užsimetė Adeidos ryšulį ant pečių ir išėjo iš parduotuvės.

Nurodytą adresą rado nesunkiai. Gatvės išdėstytos stačiais kampais, didesnės buvo pavadintos šventųjų vardais arba pagal vietines gildijas, kitos turėjo numerius. Adeidos būstas, patricijų namas, kaip ir dauguma statinių, pastatytas andalūziško stiliumi: iš akmens, su mediniu karkasu, sergėjančiu nuo žemės drebėjimo, su dideliais pagrindiniais vartais, langus dengė grotelės nuo musių, pro jas galima buvo stebėti gyvenimą, verdantį gatvėje. Kataliną nuvedė į saloną. Ten stovėjo didelė skrynia iš štampuotos odos, šalia –

nedidukas vėžlena inkrustuotas rašymo pultas; patalpos viduryje aplink mažą serviravimo staliuką pastatytos dvi sofos, kampuose puikavosi įvairiausi sidabro dirbiniai, didelės lėkštės ir dubenys, greta – sieniniai kilimai ir siuvinėti pozumentai. Katalina nežinojo, ar jau turėtų sėstis. Žiūrėjo į pirštus ir stengėsi negalvoti, kas jos laukia.

Pasirodžiusi Adeida de Kardena uždėjo delną Katalinai ant rankos ir paklausė:

– Ar turi laiko puodeliui šokolado?

Katalina tikėjosi tokio puolimo, bet dabar, čia, prieš akis matydama gyvą Adeidą, įstengė tik linktelėti galva ir nepratarė nė žodžio. Savo planą Katalina buvo surezgusi saugioje parduotuvėje, viena su savo mintimis. Ji neabejojo, kad pati lems įvykių eigą. Bet dabar Adeidos žvilgsnis, dar vienas jos prisilietimas, tyliai sukuždėtas, vienu kvėptelėjimu ištartas sakinys ją daugiau nei sužeidė. Ta kita turėjo nepalyginti daugiau patirties. Katalina turėjo sergėtis. Ji atsisėdo ant mažesnės salono sofos, kur vargiai pakaktų vietos dviem, ir tikėjosi, kad Adeida prisės priešais. Pradžioje reikėtų vengti bet kokio artumo, kol pasijus galinti valdyti situaciją. Bet Adeida nesvarstydama prisėdo taip arti, kad judviejų kojos išsyk susilietė. Kurį laiką niekas nevyko. Katalina draudė sau mąstyti. Tarnaitė atnešė šokoladą. Katalina paėmė puodelį, pakėlė prie lūpų, laikėsi jo įsitvėrusi ir vangiai, lėtai gėrė. Paskui prakalbo. Ji kalbėjo, nes Adeida nesakė nė žodžio ir tas tylėjimas tapo nebepakeliamas. Ji šnekėjo apie miestelio grožį, apie darbą, patikėtą jai Urkisos, apie Chuaną, kurį ji slaugė; Katalina paprasčiausiai plepėjo, nors Adeida

nieko nebuvo klaususi, laikėsi įsitvėrusi puodelio ir to, ką vis kalbėjo. Katalina manė, kad tol, kol ji laiko puodelį, jos rankų nepalies, kol ji dar šneka, į lūpas nesikėsins. Adeida tuo tarpu laukė it koks voras, kuris gerai žino, kad grobis nepabėgs, ir vangiai šypsodamasis stebi žūtbūtinį spurdėjimą vabzdžio, besistengiančio išsivaduoti, bet vis labiau įsipainiojančio lipniuose voratinkliuose.

Slenkantis laikas Kataliną ramino. Po kiekvieno sakinio jautėsi vis geriau. Ji priprato prie fizinio Adeidos artumo, prie kojų sąlyčio, prie Adeidos alsavimo, prie jos veido. Po ketvirčio valandos Katalina padėjo puodelį ant stalo ir atsilošė. Ji liovėsi kalbėti. Apžiūrinėjo Adeidą. Išpešioti lenkti antakiai, nedidelė riesta nosis, truputėlį paryškintos lūpos, plona, lygi, minkšta oda. Katalina žvilgtelėjo į Adeidos krūtinę, pusiau išsiveržusią iš rūbų. „Daug didesnė nei mano, – pamanė Katalina, – gerokai putlesnė; įdomu, kokia ji būtų liečiama?" Dabar Katalina stipriau priglaudė koją. Prisilietimas nebeatrodė atsitiktinis, virto dviprasmišku ženklu. „Netrukus, – pamanė Katalina, – Adeida atsiloš į ją, uždės ranką ant skruosto ir pravers lūpas." Dabar prabilo Adeida. To, apie ką ji kalba, Katalina negirdėjo. Visą dėmesį sutelkė į Adeidos kūną. Staiga šioji atšlijo. Kojos spaudimas atlėgo. Adeida atsistojo, priėjo prie stalo, klausiamai apsidairė ir tik tuomet Katalina suprato, kad Adeida su ja atsisveikino. Katalina sumurmėjo kelis žodžius, puolė iš namo, parlėkė į parduotuvę ir susigūžė kampe. Kas nutiko? Kodėl įvyko ta pojūčių kaita? Kur ji suklydo?

Paskui nuėjo pas Chuaną. Šis gulėjo lovoje išpiltas prakaito. Katalina paklausė jo, kaip miegojęs, ar mažiau skaudą sąnarius ir ar nesąs alkanas. Chuanas negalėjo nieko atsakyti, buvo be sąmonės. Katalina atnešė dubenį vandens, panardino į jį kempinę, išgręžė. Šluostė prakaitą nuo Chuano veido. Atklojo antklodę, atsegė marškinius, prispaudė kempinę taip, kad per ją juto Chuano kūną. Ji prausė suprakaitavusią krūtinę, kaktą, sprandą, kojas, prausė uoliai, smarkiai plakančia širdimi. O naktį gulėjo nemiegodama, nesumerkdama akių ir kaip įmanydama dažniau krisdama į sau suteikiamo palengvėjimo bedugnę. Tik paryčiais ją apėmė virpulingas snaudulys.

Pirmas nužudymas

Visą tą laiką, kurį praleisdavo prie Chuano lovos, ji kalbėdavo, bet nežinojo, kad tik jos balsas ir palaiko Chuano gyvybę. Tysodamas lovoje jis kirto platų, baltą, plikai nugraužtą lauką. Keista, bet ten buvo vėsu, kone šalta, nors kūną tiesiog pilte pylė prakaitas. Tame lauke nebuvo nieko girdėti – nei vėjo ošimo, nei paukščių balsų. Chuanas nejuto, kaip Katalina jį vis prausia ar vėsina, nematė rymančios prie lovos ir laikančios jo ranką, nejautė, kaip ši ėmė glostyti jo kūną ir skruostu prigludo prie krūtinės. Vienintelis dalykas, kuris pasiekė Chuano sąmonę ir siejo jį su gyvenimu, buvo tas balsas, tas prislopintas balsas. Katalina vis kalbėjo, nes žinojo, kad Chuanas jos nesupranta. Ji pasakojo apie tai, ką ketino su Adeida veikti, kaip Adeidą de Kardeną užkariauti. „Užkariauti, – galvojo Katalina, – koks žodis sugalvotas tam dalykui, kuriam apibūdinti jis skirtas." Ji klausė, kokiais žodžiais Chuanas užkalbina moterį, kaip į ją žiūri, kaip liečia, nurengia ir paima, ką būtent su ja išdarinėja. „Vyriško pokalbio, – sakė Katalina, – štai ko ji pasigendanti."

O Adeida buvo patenkinta tuo, ką pasiekė. Ji mėgavosi Fransisko sutrikimu, dingstančia baime, jo akyse

prabundančiu geismu. Ji paėmė tai, ko norėjo. Svarbu buvo visa tai tęsti kaip galima ilgiau. Tik tada, kai tas Fransiskas neteks savasties ir praras valią, jaunuoliui suteiks, ko šis trokšta. Adeida turėjo laiko. Ji mėgavosi tuo, ką darė. Prabėgo penkios dienos, kol ji vėl pasirodė Urkisos parduotuvėje ir antrąsyk paliepė jaunam pardavėjui užnešti jos prekes į namus. Katalina viltingai laukė to antro vakaro pas Adeidą, ne tik to, bet ir kitų trijų ateinančių savaičių vakarų, kurie praėjo panašiai, kaip ir pirmasis: Katalinai atrodydavo, kad truputį pažengė link to, ko siekė, bet kaskart prieš pat lemiamą momentą Adeida de Kardena atsistodavo, atsitraukdavo ir palydėdavo svečią iki durų. Bet Katalina buvo įpratusi kovoti. Šitaip greitai nepasiduos. Pasyviai nežiūrės, kaip iš jos ir toliau bus šaipomasi. Penkių vakarų pakanka. Tikrai gana. Ji buvo pasiryžusi ant kortos statyti viską. Tvirtai pasiryžo per kitą susitikimą jėga nuplėšti drabužius nuo Adeidos kūno ir nebepaleisti tol, kol nepalies lūpomis kiekvieno kūno lopinėlio. Tačiau šeštą vakarą atėjusi pas Adeidą, Katalina pamatė, kad tam reikia daugiau drąsos, nei buvo maniusi. Tik pačią paskutinę akimirką – ji jau stovėjo prie salono slenksčio, atėjo laikas atsisveikinti – prišoko, kaip ir buvo ketinusi, prie Adeidos, suėmė už pečių ir puolė aistringai bučiuoti veidą. Adeida reagavo netikėtai ūmiai, įtempė visas jėgas, išsivadavo iš glėbio ir skėlė antausį, palikusį ant skruosto keturis nagų įbrėžimus. Bet paskui nutiko keistas dalykas: Adeida uždėjo Katalinai rankas ant pečių ir švelniai, kone atsargiai, su šypsena išstūmė sukuždėjusi kelis žodžius. Paskui uždarė duris. Katalina stovėjo lauke. Pagaliau ji

viską suvokė, perprato žaidimą, kurį su ja pradėjo žaisti Adeida, ir kreivai nusišypsojo. „Žaidimėlis? – galvojo ji. – Su didžiausiu malonumu pažaisiu."

Kai kitą kartą Adeida atėjo į parduotuvę, Katalina nebesileido į jokias užuominas. Adeida pasidomėjo įdrėskimais ir norėjo prie žaizdos priglausti ranką, bet ši atšlijo. Kai Adeida ištarė įprastą kvietimą, prašydama vakare atnešti jos prekes, Katalina atsakė:

– Gerai, ką nors nusiųsiu.

Adeida iš pradžių dar šypsojosi, bet paskui pratarė kaip įmanydama tyliau:

– Bet aš noriu, kad ateitum tu, *tu pats.*

Katalina atsakė tuo pačiu tonu:

– Bet aš neateisiu. *Aš* – tikrai *ne.*

Tada Adeida palinko į priekį taip, kad pardavėjui teko žiūrėti į jos krūtis, ir pasakė:

– Pamaniau, kad galėtume šį vakarą...

Katalina pridengė jos krūtinę ir pečius skara sakydama:

– Peršalsite, jaunoji ponia.

Adeida sunkiai susitvardė ir išėjo iš krautuvės. Jos vidus kunkuliavo. Joks vyras nėra jos atstūmęs. Ji nesuprato, kas nutiko. Atsistojo prieš veidrodį. Ar ji pasikeitė? Ar yra ką jai prikišti? Ji išėjo pasivaikščioti po miestą ir gaudė vyrų žvilgsnius tam, kad įsitikintų, jog visa vyriška padermė jos tebegeidžia. Bet tai jai menkai padėjo, nes galiausiai turėjo pripažinti: visa vyrija, tik ne šitas Lojola. Moters tuštybė buvo kuo skaudžiausiai užgauta. Privalėjo dar kartą pas jį nueiti nepaisydama rizikos, kad patirs dar didesnį pralaimėjimą; ji privalėjo įsitikinti. Žinojo, kad negalės ramiai miegoti

tol, kol nepabendraus su tuo pardavėju, kol ir šito vyriškio akyse nepamatys geismo. Taigi su apsimestine savikliova dar kartą peržengė Urkisos krautuvės slenkstį, nebeįstengdama valdyti padėties kaip iki tolei. „Pasigendanti pokalbių su juo, – staiga pasakė moteris, – pasigendanti *jo*, prašanti jį ateiti." Katalina žinojo laimėjusi. „Kokia čia priešininkė, – galvojo ji su panieka. – Priešininkė, kuri palūžta, vos imi pamėgdžioti jos taktiką." Ji apžiūrinėjo Adeidą kaip arklį prieš pardavimą: veidą, plaukus, kūną. „Ji dar neguli ant grindų, aš dar nepasiekiau ko norėjusi."

– Na gerai, – tarė Katalina tokiu tonu, it darytų Adeidai malonę, – šįvakar ateisiu.

Adeida apsigręžė kiek lengvesne širdimi, pasikaišė ilgą sijoną ir kaip galėdama oriau išėjo.

Tą vakarą viskas vyko labai sparčiai. Tarnaitė paliko Kataliną stovėti prie salono durų ir dingo; durys atsivėrė, Katalina buvo įtraukta vidun, dažytos lūpos įsisiurbė į jos lūpas, liežuvis įsirangė tarp dantų. Vienu judesiu Adeida nusimetė nuo savęs viską, visus drabužius, stovėjo nuoga, o Katalina nežinojo, kur pirmiau bežiūrėti. Dabar išsipildys viskas, ką ji įsivaizdavo. Dabar šis kūnas priklausys jai. Pati mielai nusviestų apdarus, bet tai buvo neįmanoma. Galiojo aiški taisyklė, kurios privalėjo laikytis. Šaltis apsiautė pečius. Dabar Katalina viską, ką darė, darė itin atsargiai, tarsi žingsnis po žingsnio leistųsi stačiu skardžiu nuolat rizikuodama paslysti. Jos rankos pamažu užvaldė svetimą kūną, po lopinėlį savinosi svetimą odą. Pirštų galiukai virto ilgakaklėmis galvelėmis, pamažėle apžiūrinėjo, uodė ir ėdė viską, ką aptikusios. Katalina savo geismą užsklendė

iš vidaus. Ji nenorėjo būti apimta ir nugalėta aistros, prarasti galvą. Kai jos rankos pavergė svetimą odą, o lūpos nusekė paskui rankas, kai Katalina išvydo, kad tos moters kūnas visiškai pakluso jos valiai, kai suvokė, kad Adeida nieko, visiškai nieko *nebedaro*, Katalinos aistra staiga išvirto į ką kita ir kitoje svarstyklių pusėje atsidūrė visai kas kita – didžiulė galia. Tas beribis jausmas valdyti. Katalina žinojo, kad dabar su Adeida gali daryti ką panorėjusi, žinojo, kad ši moteris tiesiogine prasme jos rankose. Atnašaudama naujam jausmui pirmą auką Katalina surietė liežuvį, it kupranugaris įtraukė lūpas, atkišo dantis ir krimstelėjo, ne žaismingai, bet stipriai. Adeida riktelėjo. Spenelio laukas išsyk nusidažė raudonai. Katalina kilstelėjo galvą, susidomėjusi kas bus.

– Dabar! – šūktelėjo Adeida.

Katalina pasijuto traukiama žemyn, nes Adeida viską, kas vyko, palaikė smurtingu geismingu žaidimu, nusiteikė atsiduoti pranašesniam, čiuptelėjo sau už krūties, kruviną pirštą įsikišo tarp lūpų ir rangėsi it prispausta žuvis. Bet Katalina pašoko ir žengė žingsnį į šalį.

– Kas nutiko? – apstulbo Adeida.

Katalina, kilstelėjusi antakius, atsakė:

– Man laikas eiti.

Su didžiausiu pasitenkinimu paskutinį kartą pažvelgė į Adeidą jausdama, kad padarė būtent tai, ką norėjo padaryti. Ir nebuvo sunku palikti ten gulinčią Adeidą, priešingai – ji mėgavosi iki slėpiningo kirbėjimo tuo išgąsčiu Adeidos akyse ir savo valdžia tai kitai moteriai. Nujautė sužlugdžiusi žmogų, jei ne patį žmogų, tai bent

to žmogaus susikurtą savimonę. Iš tų namų Katalina išėjo ir daugiau nebematė Adeidos de Kardenos.

Užtat po trijų dienų ji susidūrė su vyru vardu Rejesas, susidūrė tikrai neatsitiktinai, nes tas žmogus buvo Adeidos svainis, jos siųstas atkeršyti. Rejesas nė sekundės neslėpė, ko atėjęs: atvirai grasino, įtartinai priartėjo, provokavo ir įžeidinėjo, o kad Katalina išliko rami, spjovė jai į veidą. Katalina nusišluostė veidą, atsitraukė per žingsnį ir pirmą kartą gyvenime išsitraukė kardą kovoti. Ji nė nesusimąstė, kad tam gyvenimui iškilęs rimtas pavojus.

Kova truko tik dvi minutes. Paskui ginklo smaigalys pradūrė viršutinį odos sluoksnį, tikrą odą, poodį, smulkučius plaukelius, suragėjusį sluoksnį, pigmentines ląsteles, kapiliarus, bazalinę membraną, riebalines ir prakaito liaukas, prie plaukelių maišelių prisitvirtinusius raumenis ir šaknis, ir tai įvyko taip lengvai, kone be jokio pasipriešinimo, kad galėtum pamanyti, jog žmogaus oda tik ir skirta pradurti, jei išsyk nebūtų klyktelėjusios nesuskaičiuojamos jutimo ląstelės, nervų skaidulos, paprasčiausiai, it nupjautos, užsibaigiančios audiniuose ir nuo seno atsakingos už skausmo pojūtį. Savaime suprantama, kad Rejesas pajuto skausmą, o baigiantis skausmui, galiausiai ateina ir kūno paskutinioji.

Bet ginklo smaigalys dar laikėsi tvirtai įsmigęs. Priešininko kojos ir rankos dar trūkčiojo, tarsi kūną kas būtų purtęs it kokią antklodę. Katalina tebegniaužė ginklo rankeną. Stovėjo palinkusi prie Rejeso. Matė iš krūtinės trykštantį kraują. Trumpam prisiminė kraują ant Adeidos krūtinės; jo spėjo paragauti. Atrodė, kad

kardo ašmenimis ir rankena kažkas srūva į jos ranką, buvo tarsi pririšta prie svetimos mirties, tarsi įtraukta į kažkokį uždarą ratą, iš kurio savo jėgomis negalėjo ištrūkti. Stojo tyla. Katalina truktelėjo kardą iš žaizdos. Akimirką jai pasirodė, kad kartu su ašmenimis iš krūtinės traukia ir širdį, persmeigtą it kokią virš ugnies laikomą žuvį.

Nuo tos akimirkos jos judesiai pasikeitė, dabar viską darė atsargiau nei anksčiau. Ji žengtelėjo atbula, vienintelį budrų žingsnį, apimta jausmų, krinkančių į visas puses it smulkūs plaukeliai.

*

Truchiljo kalėjimas buvo grotuota skylė. Ten jau sėdėjo, gulėjo, tylėjo, kuždėjosi ar miegojo dvylika vyrų. Nebuvo jokių antklodžių, tik plūktas molis. Netarusi nė žodžio Katalina prigulė ant grindų nekreipdama į vyrus jokio dėmesio. Viską darė su neseniai įgytu lėtumu, virš galvos sukryžiavo rankas ir užsimerkė. Ji nežinojo, ar tai, ką padarė, bus įvertinta kaip nelaimingas atsitikimas, neleistina dvikova ar žmogžudystė, suprato tik tiek, jog nori iš čia kaip galima greičiau ištrūkti. Visos jos mintys sukosi apie tai. Ji apsvarstė visas galimybes ir netrukus jai šovė mintis. Vienuolyno laikai buvo seniai praėję, tačiau tai, ką dabar sumanė, kainuos jai nemažai pastangų. Bet tai buvo diena, kai viskas įmanoma, diena, kai ji nužudė pirmą žmogų. Katalina mintyse viską surikiavo. Idėja buvo paprasta ir nekėlė abejonių. Katalina atsistojo ir nupurtė nuo drabužių dulkes. Vyrai pradėjo kosėti. Vienas iš jų ėmė

priekaištauti. Katalina žengė žingsnį artyn, bet nieko nesakė, tik stebeilijo į jį. Tas nudelbė akis. Katalina priėjo prie grotų ir pašaukė sargybinį. Šis priėjo, paniuręs ir apatiškas.

– Noriu pasikalbėti su kunigu, – tarė Katalina.

– Kodėl? – paklausė sargybinis.

– Noriu atlikti išpažintį.

Vyras, nepatikliai nužvelgęs, nuėjo, o po pusvalandžio pasirodė brolis Diegas de Ronda, vilkintis rudą palaikį abitą ir nešinas nedidele maldaknyge. Du sargybiniai išvedė Kataliną iš belangės; ji turėjo atsiklaupti prieš vienuolį, o šis su pasibjaurėjimo išraiška veide peržegnojo suimtąjį, atsisėdo ant kėdės ir tarė:

– Aš klausau.

Katalina net neužsiminė, kodėl pateko į kalėjimą, nutylėjo visą Rejeso istoriją. Vietoj to išpasakojo viską apie pasimatymą su Adeida de Kardena, taip pavaizduodama smurtingą moters užvaldymą, kad vienuoliui sublizgo akys. Diegas de Ronda ištarė kelis drausminamus žodžius. Po suteikto nuodėmių atleidimo Katalina paklausė, ar dabar galėsianti priimti Dievo kūną. Rytoj, atsakė vienuolis, rytoj būsiančios laikomos mišios suimtiesiems. Katalina atsistojo, šaltai viską apskaičiuodama pabučiavo vienuolio pirštus ir dar pasiteiravo, ar maliarija sergantis Chuanas Bautista de Artega jos prašymu nugabentas į pranciškonų vienuolyną. Vienuolis linktelėjo galva ir pasakė, kad ligonis jau esąs vienuolyne ir jaučiąsis patenkinamai. Kataliną nuvedė atgal į belangę, kur ji lyg niekur nieko atsigulė ten, kur gulėjusi. Tą naktį ji daugiau nepajudėjo,

gulėjo nemiegodama, spoksojo aukštyn ir kažką mąstė ar tik apsimetė mąstanti. Tas naujas dalykas – galios jėga ir jėgos galia – jau surado joje savo kertę.

Mišios kitą rytą vyko kalėjimo koplytėlėje. Kaliniams buvo nuimti pančiai, sargybiniai stovėjo iš kraštų ir prie durų. Katalina išklausė mišias, kaip dažnai nutikdavo vaikystėje, nuklydusi mintimis toli nuo to, ką kalbėjo kunigas. Kai buvo dalijamas Dievo kūnas, kaliniai suklaupė ir šventintą ostiją priėmė iškišę liežuvius, kuriuos paskui įtraukdavo burnon it varlės, ir prarydavo ploną plokščią Dievo kūną, ištižusį dvokiančiame seilių liūne. Brolis Diegas sergėjo, kad šventa ostija neiškristų ant žemės. Nuo didžiulio susikaupimo išrasojo kakta. Paskutinė eilėje klūpojo Katalina. Ji iškišo liežuvį ir akies krašteliu stebėjo patarnautoją, stovintį su paruoštu vandens ąsočiu, į kurį brolis vienuolis tuoj nardins vyrų seilėmis apgleizotus pirštus, rūpestingai juos nusiplaus, o paskui nuo prisilietimo prie ostijos sušventėjusias kunigiškas galūnes nusausins sulankstytu baltu rankšluosčiu. Vienuolis ostiją įdėjo jai į burną. Katalina, mintyse sumurmėjusi *atleisk man, Viešpatie*, išspjovė ostiją į delną. Kunigo širdis, regis, nustojo plakusi. Katalina atsistojo, iškėlė ostiją virš galvos, kad visi matytų, apsisuko ir nekreipdama dėmesio į vis garsėjantį kuždesį sušuko:

– Šaukiuosi bažnyčios apsaugos!

Paskui tvirtai sugniaužė ostiją delne ir sustingo. Sargybiniai jau ruošėsi pulti prie kalinio, bet pranciškonų vienuolis atsistojo priešais Kataliną, išskėtęs rankas užkirto kelią visiems besiartinantiems ir spigiu balsu sukliko:

– Niekas prie jo nesiartinkit! Tą vyrą saugo bažnyčia! Tai – Dievo kūnas!

Regis, tik iš savo paties žodžių Diegas de Ronda suprato, kas nutiko, nes dabar suklupo priešais Kataliną ir persižegnojo. Katalina, ragavusi vienuolyno duonos ir prausta visais šventintais vandenimis, gerai žinojo, ką daro. Ji šaltakraujiškai stebėjo, kas toliau vyksta. Kunigas kiek pamąstė, ryžtingai atsistojo ir karštais maldų pliūpsniais, kaip liepia pareiga, užbaigė pradėtas mišias. Palaiminęs mišių dalyvius, pamojo patarnautojui prieiti. Tas atitipeno palenkęs galvą. Abu kaži ką kuždėjosi. Patarnautojas linktelėjo ir dingo. Ronda įsakė sargybiniams išvesti kitus suimtuosius. Sargybiniai pakluso ir savotiškai nudžiugo galėdami išeiti iš susidariusios padėties. Brolis vienuolis kuždėjo įvairias maldas ir meldė Kataliną nejudėti. Ši nieko nesakė ir laukė. Atėjo daugiau vienuolių. Keli iš jų nešė žvakes, kiti – smilkalų indus, vienas įsirėžęs laikė didelį kryžių, kitas turėjo paruošęs juodą gobtuvą, dar kiti keturi nešė baldakimą ir vykdė juos lydėjusio vyresniojo brolio paliepimus. Baldakimo nešėjai apstojo Kataliną, anie su žvakėmis sudarė antrą apsauginį žiedą, kaliniui uždėjo gobtuvą ir procesija su kryžiumi priešakyje pajudėjo pranciškonų vienuolyno pusėn. Niekas nematė, kaip Katalina po gobtuvu šypsosi. Keli ginkluoti sargybiniai ėjo priešais procesiją, keli – iš paskos; ir tikrai po dvidešimt minučių pranciškonai netrukdomi pasiekė vienuolyno bažnyčios portalą. Smilkalų indais mojuojantys vienuoliai pasirūpino, kad sutikti praeiviai klauptųsi priešais praeinantį Švenčiausiąjį, kuris jokiu būdu neturėjo paliesti žemės ar kaip kitaip būti

išniekintas, šventinta ostija, Dievo kūnas, kuris buvo neginčijamai svarbesnis už visus pasaulietiškus dalykus. Vienuoliai Kataliną nuvedė į zakristiją. Ten užpūtė žvakes, užgesino smilkalus ir giedojo giesmę. Paskui vienas iš vienuolių atsiklaupė greta Katalinos, kuri paslaugiai ištiesė jam ranką. Vienuolis nukrapštė pridžiūvusią ostiją nuo delno, o kol vieni vienuoliai ostiją rakino tabernakulyje, kiti pritūpė prie Katalinos ir ėmė plauti ranką, išdrįsusią suteršti Dievo kūną; jie vis plovė ir plovė, nardino į stipriausią šarmą ir iš visų pusių taip uoliai trynė šepečiu, jog Katalinai ėmė atrodyti, kad oda tose paplavose pradeda irti, tad ištraukė ranką iš gremžiančių vienuolių letenų sakydama:

– Na jau pakaks, – o paskui pridūrė: – Kelis mėnesius ketinu naudotis bažnyčios prieglobsčiu. Tol, kol už jos sienų viskas nurims ir pasveiks Chuanas Bautista de Artega. Kurioje celėje galiu jį rasti? Be to, dabar norėčiau atsigerti.

Potosi kalne

Griaučiai. Daugybė griaučių. Kad ir kur pažvelgsi: kelkraštyje, vargingoje kalnų augmenijoje, tarp akmenų ar netgi kelio viduryje. Juo labiau Chuanas su Katalina artėjo prie Turtingosios kalvos, *cerro rico*, tuo daugiau matė kaulų, tarsi griaučiai būtų dauginęsi naktimis per groteskiškus meilės žaidimus. Dažniausiai tai buvo žmonių griaučiai. Jau visiškai nugraužti ir be mėsos arba dar apnikti vabalų ir varnų. Kartais pasitaikydavo ir ką tik mirusių, nuo kurių praeinant šmėstelėdavo nubėgančių didesnių žvėrių šešėliai. Kurį laiką Katalina manė, kad tai, ką ji regi, keista apgaulė, atsiradusi dėl nuovargio ir neįprastai reto kalnų oro. Bet Chuanas matė tą patį, ir jos tariamos haliucinacijos virto tikrove: ten gulėjo palaikai mitajų, taip buvo vadinami kečujai, jau kelis dešimtmečius prievarta verčiamų dirbti rūdos kasyklose. Griaučiai visų tų žmonių, net neįveikusių ilgo žygio pėsčiomis nuo gimtųjų kaimų iki Potosi arba mirtinai išsekusių po metų, praleistų „žmones ėdančiame kalne", kaulai žmonių, neretai iškeliaudavusių su žmonomis bei vaikais ir kurių sugrįžimas buvo toks neįtikimas dalykas, kad prieš jiems leidžiantis į kelią dėl viso pikto buvo laikomos gedulingosios

mišios. Katalina išgirdo kažin kokį gausmą, tačiau tai nebuvo kraujo šniokštimas ausyse; garsas sklido iš šalies, nuo vis artėjančio kalno, kurio siluetą jau kurį laiką regėjo horizonte. Vanduo, pumpuojamas iš kalno ir sutekantis į kanalą, arklių trypimas ir vilkto sukimasis maniežu, smulkinimo įrenginiai, kuriuose buvo malama rūda, plušantys mulai ir žmonės – visa tai virto kurtinamu gaudesiu. Su visais koridoriais, galerijomis ir šachtomis, išgraužtomis kalne, su visomis tomis skylėmis, nuolat praryjančiomis ir išspjaunančiomis žmones, kalnas prie jo besiartinančiam žmogui priminė milžinišką avilį.

Du mėnesius Chuanas su Katalina praleido Truchiljo vienuolyne, užtruko tol, kol Chuanas pasveiko tiek, kad jiedu galėtų leistis į kelionę, visiškai slapta, pėsčiomis, Limos pusėn. Ten jiedu užsibuvo keletą savaičių, dirbo, paskui nusipirko du mulus, su kuriais nukeliavo per Ariką į Ikikę, iš kur žengė pirmus žingsnius į kalnus, be galo lėtus ir atsargius, nes buvo perspėti, kas jų laukia aukštyje, – išretėjęs oras ir geliantis šaltis. Į kopimą jie žiūrėjo labai pagarbiai, veikiai priprato prie tokio lėtumo, ne tik lėčiau judėjo, bet ir lėčiau kalbėjo, mąstė ir valgė; Katalinai netgi atrodė, kad naktimis ji lėčiau ir sapnuoja, o tie sapnai buvo kupini visokiausių gyvūnų, kuriuos jiedu pakeliui sutikdavo: kondoras, laukinės lamos, plėšrūnai ar smulkūs urviniai, vienu šuoliu stačia galva prasmegdavę žemėn.

Dabar, atvykus į Potosi, Kataliną kamavo pykinimas, nuovargis, galvos skausmai ir kraujavimas iš nosies. Nepaisydama blogos savijautos būtų išsyk traukusi ieškoti brolio, bet Chuanas liepė ilsėtis, kad

greičiau praeitų užpuolusi kalnų liga, tad Katalinai teko tramdyti nekantravimą iš anksto džiaugiantis būsimu susitikimu. Tuo metu Chuanas ėmė slapta rinkti informaciją, norėdamas nustebinti savo draugą. Jis užsidegė pats surasti Fransisko brolį. Nežinodamas tikros padėties jis dar prieš kelias dienas manė galėsiąs eiti nuo vienos kasyklos iki kitos ir paprasčiausiai klausinėti, bet sužinojęs apie šešis šimtus kasyklų, išvarpiusių visą kalną, apie penkis šimtus septyniasdešimt skirtingų nuomininkų, Chuanas šito nė nebandė, bet pasirinko paprastesnį būdą: jis nuėjo į karališkąją iždinę ir ėmė skaityti registrą, kuriame buvo surašytos visos kasyklos, nuomininkų pavardės ir tiksli padėtis. Visą popietę Chuanas vartė popierius, bet nieko nerado. Fransisko brolio nuomininkų sąraše nebuvo. Anaiptol negera žinia, kurią turėjo pranešti Katalinai.

– Jo čia nėra? – paklausė Katalina.

– Ne. Niekur nėra rūdyno, įrašyto Lojolos pavarde.

– Įrašyto Lojolos pavarde, – monotoniškai pakartojo Katalina.

– Taip, – patvirtino Chuanas.

Katalina susikaupė, Lojola. Žinoma. Paieška dar net nepradėta. Juk tai buvo pramanyta pavardė. Bet ji niekuo neišsidavė. Dabar, kai Chuanas papasakojo naujienas, ji turėtų nusiminti. Suvaidinti nusiminusią jai buvo juokų darbas. Prigesino žvilgsnį, suraukė kaktą, patempė lūpų kampučius, nuleido akis, viduje susigūžė.

Po dviejų dienų Katalina pati ėmėsi registro, šįsyk ieškodama tikros pavardės. Sąrašai buvo sudaryti ne pagal abėcėlę, bet pagal rūdynų padėtį ir įrašo laiką. Peržiūrėjusi pirmą kartą ir neradusi Migelio de Erauso,

Katalina nieko bloga nepagalvojo, tik paliepė sau susikaupti ir ėmė ieškoti iš pradžių. Kai ir antra peržiūra nedavė jokių rezultatų, nors skaitydama eilutes uoliai vedžiojo pirštu, kad nė vieno įrašo nepraleistų, ją pirmą kartą apėmė sunkumas. Po trečios nesėkmės išmušė prakaitas, o po ketvirto skaitymo, kuris buvo tik paniškas lėkimas eilutėmis, Katalina užvertė registrų knygą užgesusiomis akimis. Jo čia nebuvo. Jei čia brolio nėra, vadinasi, jis galėjo būti bet kur. Ta šalis tokia didelė, kad apie tai pagalvojus jai svaigo galva. O gal šioje šalyje brolio jau nebebuvo? Tada jo niekas ir nesuras. Jai reikėjo rasti kokių nors pėdsakų. Tolesnės paieškos atramą ar išeities tašką. Per kitas dienas Katalina peržiūrėjo ankstesnių metų registrus ir sužinojo, kad rūdynas, įrašytas Migelio de Erauso vardu, uždarytas prieš trejus metus; ten įrašytas ir lakoniškas prierašas: „Pelnas per mažas, kad būtų verta tęsti gavybą; kasyklą nuspręsta užversti." Prablaivėjusi užvertė knygą. Prieš trejus metus. Migelis galėjo per tą laiką atsidurti nežinia kur.

Bet ji nepasidavė. Dabar prasidėjo įnirtingiausia paieškų dalis. Ji leidosi į rūdynų šachtas ir klausinėjo tų rūdynų prižiūrėtojus. Vienas kitas dar prisiminė Erauso pavardę, bet niekas negalėjo jai pasakyti, kurgi tas Erausas yra dabar. Ji klausinėjo ir mitajus. Daugelis jų nemokėjo ispanų kalbos arba išvis neturėjo laiko kalbėti. Jie nešė rūdą neatkeliamais maišais iš kalno, bet ne rankomis, o tempė ant nugarų; maišus prilaikė stori odos diržai, įsipjovę į šlapias kaktas. Šnopuodami, suprakaitavę, užsikišę kokos lapų už žandų jie šliaužė iš drėgnos mažai deguonies turinčio kalno gilumos į

ledinį orą, pylė rūdą į vežimus ir vėl pradingdavo kalno viduje. Kai Katalina pirmą kartą išvydo rūdą, ją apėmė nusivylimas. Ji tikėjosi pamatyti tviskančius sidabro gabalus, o regėjo tik neaiškios, keistai juosvos spalvos grumstus. Katalina klausinėjo ir mitajų moterų, kurios palinkusios apžiūrinėjo žemę prie šachtų angų, ieškodamos gurinių uolienos, atliekų, iš kurių tikėjosi išlydyti sidabro likučius. Atrodė, kad besisaugodamos šalčio jos susivilko ir susikrovė ant kūno viską, ką turi – sijonus, kojines, pončus ir antklodes; jų veidai buvo tamsiai įrudę, apgobti margaspalvių skarų, bet rankos nuo kalno dulkių buvo tokios pat baltos, kaip ir prižiūrėtojų. Katalina nusileido į miestą ir klausinėjo rūdos malūnuose ir rafinavimo cechuose, kuriuose jau susmulkinta rūda buvo pilama į krūvas, sluoksniais maišoma su potašu ir gyvsidabriu iš Huankavelikos. Ji klausinėjo prekeivių, superkančių ir parduodančių sidabrą, bet viskas, ką girdėjo, tebuvo žodžiai: uncija, vertė, pelnas, paklausa, kaštai; visos kalbos sukosi apie sidabrą, apie auksą, apie seikėjimą, kiekviena nors ir menkiausia priemoka buvo švenčiama, o žodis *nuostolis* prilygo katastrofai. Katalina klausinėjo suluošintų mitajų, kurių daugybė sėdėjo visose miesto kertėse, netekusių kojų ar rankų įgriuvus šachtos galerijai. Ji klausinėjo kraujais spjaudančius, gyvsidabrio garais ar rūda apnuodytus darbininkus. Ji klausinėjo daugybės kitų savo noru ar prievarta čia pasilikusių kečujų, radusių mieste naują darbą, pavyzdžiui, prekiautojų išmatomis. Šie prižiūrėjo kiemą, kuriame visi Potosi mitajai atlikdavo gamtinius reikalus, paskui išmatas džiovindavo, rišdavo į ryšulius ir parduodavo kaip kurą, tikrai retai

kalnuose aptinkamą žaliavą. Katalina ieškojo trisdešimt šešiuose vienuolynuose, beldėsi į prekiautojų būdeles, varstė viešnamių duris, aplankė visus miesto lošimo namus, kuriuose, atrodė, dieną ir naktį žaidžia aštuoni šimtai profesionalių lošėjų. Tik rūdynų savininkai Katalinai buvo nepasiekiami. Kartą ji stebėjo vieną rūdyno nuomininką, keliaujantį su žmona į bažnyčią, ir skaičiavo porą lydinčius tarnus; suskaičiavo aštuoniasdešimt vyrų ir dvidešimt moterų; taigi tokioje žmonių virtinėje savininko įžiūrėti Katalina iš vis negalėjo. Mėnesį nesėkmingai paieškojusi suprato, kad nėra į ką įsikabinti. Viena ji tikrai sužinojo – jos brolio Migelio de Erauso Potosi nebėra.

*

Didį jos nusiminimą liudija tai, kad ji įsitvėrė to, apie ką girdėdama iki šiol tik paniekinamai šypsojosi. Jai apie tai pasakojo ispaniškai kalbantys mitajai. Ir, beje, visi. Be išimties. Paklausti apie Migelį de Erausą jie kiek pagalvodavo, gūžtelėdavo pečiais ir sakydavo: ne, niekada negirdėję, bet *jei* kas ir galįs ką nors apie jį žinoti, tai tik *Bevardis*. Katalina apie tą vyrą buvo girdėjusi baisių dalykų. Niekuo netikėjo. Bet dabar neturėjo ko prarasti. „Gal, – galvojo ji, – tose istorijose slypi kruopelytė tiesos. Gal yra kažkas, kas gali jai padėti." Dėl to Katalina turėjo pirmą kartą leistis į rūdynų tamsą.

Vienas iš mitajų pravedė ją pro pagrindinius klodus, pavadintus *Oñate, Mendieta, Veta del Estaño* ir *Veta Rica*, lydėjo iki kito, labiausiai į šiaurę nutolusio *Centeno* klodo. Čia driekėsi seniausi ir plačiausi uolienoje

iškalti koridoriai. Vos Katalina įžengė į kasyklą, jai suspaudė krūtinę. Kūną išmušė prakaitas, nors ji nedarė nieko sunkaus. Atrodė, kad po oda būtų kas atsukęs tūkstantį vandentiekio čiaupelių. Sekdama mitajų pavyzdžiu, Katalina pelenais išsitrynė dantenas ir į burną įsikišo kamšalą – kokos lapų, virtų bananų, pagardintų anyžių grūdeliais, mišinį. Ji pajuto, kaip palengvėjo kvėpuoti, atlėgo plaučių skausmas. „Jei nekramtysi, – įspėjo mitajai, – *Pachamama* iščiulps tau kraują, jausies sunki ir nebegalėsi judėti."

Katalina ėjo tolyn nešdama rankoje fakelą. Veidą užliejo prakaito banga anksčiau, nei ji pamatė artėjančius mitajus. Sunkumas naštų, kurias jie vilko ant pečių, tiesą pasakius, *tempė kakta*, buvo tiesiog įspaustas jų veiduose. Koridorius turėjo nežymų nuolydį, bet pagrindas po kojomis juo toliau, tuo labiau slidėjo, o maži dirbtiniai laiptai buvo nudilinti ir pavojingi lipti. Jie tebebuvo pagrindiniame koridoriuje, plačioje klodo iškandoje. Dabar mitajas pasuko į vieną šalutinį šachtos urvą, iškaltą uoloje per daug nesirūpinant tokiu dalyku kaip saugumas. Čia beveik nebuvo oro. Darbininkų prakaitas, sumišęs su anglies dioksidu, virto savotiška karšta buiza, kurią galbūt galėjai gerti, bet tik jau ne kvėpuoti. Katalinai gniaužė gerklę. Atsišakojimų daugėjo, čia šachta, ten – koridorius, šičia – gilus šulinys. Katalina girdėjo kastuvų, kūjų, kaplių garsus, girdėjo pastangų šūksnius, vaitojimą, komandas. Jie ėjo pro *tío* ir mitajas sustojo. Velnio statula turėjo du milžiniškus ragus. Kairįjį buvo apsivijusi gyvatė, kečujų laimės simbolis. Akivaizdu, kad velnias buvo baltasis, nes puikavosi smailia, panašia į užkariautojų barzdele. Burna

pražiota, tarp molinių lūpų smilko cigaretė, o apačioje kyšojo milžiniškas stačias falas. Mitajas įkišo velniui į burną naują cigaretę, padėjo į sterblę kokos lapą, iškeikė nelabąjį paaiškindamas Katalinai, kad *tío* mėgsta būti įžeidinėjamas, o tas, kuris jo nekoneveikia, neturi vilties kalne išgyventi. Katalina gūžtelėjo pečiais, sumurmėjo kelis keiksmažodžius, mitajas linktelėjo galva. Jie toliau skynėsi kelią pro tamsą, kai kur nutvieskiamą deglų šviesos. Mitajas dažnai stabčiojo įkvėpti oro ir leisti Katalinai pailsėti. Ant gličių sienų buvo matyti violetiniai atspindžiai, sunkėsi žalsvas skystis. Po kojomis padaugėjo vandens. Oro buvo dar mažiau. Katalina įsikišo už skruosto naują kokos lapą. Pagaliau jiedu pasiekė paskutinį išsišakojimą, prie kurio nieko neveikdamas stovėjo dar vienas mitajas; atrodė, tarsi jis eitų sargybą. Abu katorgininkai pasisveikino, ir sargas šliūkštelėjo gėrimo į tris mažus puodelius. Katalina irgi vieną paėmė, abudu vyrai gardžiavosi šlakeliu, sutūpę ant žemės ir murmėdami *Pachamama*, paskui vienu ypu išgėrė. Katalina niekuo neišsidavė, bet jautėsi taip, tarsi degtinė būtų išgraužusi štolnę jos pačios kūne. Tik dabar sargas prakalbo.

– Ko tau reikia? – paklausė jis.

– Aš noriu... patekti pas *Bevardį*, – išlemeno Katalina.

– Ko iš jo nori?

– Šio to paklausti.

– Ko paklausti?

– Ieškau vieno žmogaus.

– Jis tikrai galės tau padėti.

– Kur jį rasiu?

– Paprasčiausiai eisi šiuo koridoriumi.

Katalina jau norėjo eiti, bet mitajas ją sulaikė.

– Ką darai? – paklausė šis.

– Einu pas jį.

– Turi čia palikti žiburį.

– Kodėl?

– Jis gyvena tamsoje. Šviesa jį nužudytų.

– O kaip man rasti kelią?

– Koridorius siauras. Gal ir įsistatysi porą gumbų, bet tikrai nepaklysi, čia tik vienas kelias.

Tai sakydamas sargas paėmė iš jos deglą. Katalina žengė pirmus žingsnius į tamsą. Paliktas deglas dar kiek apšvietė kelią, bet už pirmo posūkio ji jau nebematė kur einanti. Išskėtė rankas ir apgraibomis judėjo į priekį. Išsyk užplūdo prisiminimai, ji negalėjo jiems pasipriešinti. Sutrikusi sustojo. Kažkas jai sakė, kad vertėtų grįžti. Bet ji stūmėsi tolyn, rankos atstojo šviesą.

Eidama stengėsi prisiminti, ką girdėjo pasakojant apie Bevardį. Jis esąs vienas iš jų, vienbalsiai tvirtino visi mitajai, kečujas, vyras, kuris jau seniai nėra vyras. Kaip ir kiti jis turėjo eiti dirbti į kasyklas, bet, kitaip nei kiti, jis niekuomet iš ten nebeišėjo. Kaip seniai tai įvyko, niekas nežinojo. Vieni sakė prieš dvidešimt, kiti – prieš trisdešimt metų. Nuo to laiko Bevardis visas dienas ir naktis leido čia, atokiame koridoriuje, vienas, be šviesos, be maisto, be vandens. Buvo kalbama, kad jis valgė ir gėrė jį supančią tamsą, kad jis prisiekė išeisiąs tik tada, kai kečujai nebebus verčiami dirbti. Jei koks žmogus turėjo klausimą, į kurį niekas negalėjo atsakyti, traukdavo į tą koridorių, kuriame gyveno Bevardis, ir išeidamas turėjo tvirtą

atsakymą į tai, ko anksčiau nežinojo. Nieko kita kaip prietaras, manė Katalina.

Ji ėjo tolyn. Taip toli, kad ėmė atrodyti, jog išeis kitoje kalno pusėje. Iki šiol dar valdėsi. Išliko šaltakraujiška. Bebaimė. Bet dabar ji sustojo. „O jeigu..," – svarstė ji. Netikėtai apniko kitokios mintys. O jei tai tiesa? Ką ji, po velnių, čia veikia? Jei tai tiesa, ką kalba kečujai, tai tas, pas kurį ėjo, jau seniai nėra žmogus. Tada tas, kurį sutiks, bus kito pasaulio būtybė.

– Kur tu esi? – šūktelėjo ji ir išsigando savo balso, kuris įgavo pavidalą ir kurio atsimušęs aidas pasiekė ją iš tamsos.

Paskui vėl viešpatavo tyla, bet ta tyla dabar buvo suardyta, perverta jos klausimo, vos ištveriama. Norėdama išvengti tylos, Katalina pagaliau balsiai ištarė savo klausimą. Įsiklausė į tamsą ir laukė atsakymo. Paklausė dar kartą. Ir dar kartą. Vis kitais žodžiais. Vieną rūpimą klausimą. Bet nieko neįvyko. Tik staiga jos pasąmonė nuskaidrėjo, dar bekalbėdama tarėsi matanti iš šešėlio išnyrantį vyrą. Jis stovėjo taip arti, kad būtų galėjusi paliesti. *Bevardis* buvo tik apvalkas, aptempęs gerai matomus griaučius. Veidas bekraujis, be gyvybės. Jis nieko nesakė, tik žiūrėjo į Kataliną. „To negali būti, – pagalvojo Katalina. – Tavo akys užmerktos, – garsiai tarė sau, – tamsa nepermatoma. Čia nieko negali matyti." O jei ji ištiestų ranką? Galėjo jį pagriebti ir priversti atsakyti, pradurti odą ir įsmeigti pirštо galiuką į širdį, jį nužudyti. Gal jis to nori? Gal ji atėjo čia tik tam, kad šitai padarytų? Ji pakėlė ranką ir dūrė. Vaizdinys dingo. Ji pajuto šaltą kalno uolieną ir atsimerkė, bet nuo to niekas nepasikeitė. Ji čiuopė priešais save.

Tai buvo koridoriaus pabaiga. Ir nieko čia nebuvo. Katalina apsigręžė. Kai žengė pirmą žingsnį atgal, akimirką jautėsi taip, tarsi būtų nutikę kažkas baisaus. Tas pojūtis buvo priešingas tam, kurį žmonės vadina *dėjá-vu*. Jis buvo sukeltas to, kas Katalinos laukė ateityje, po daugelio metų, tą dieną, kai ją dar kartą, trečią ir paskutinį, apgaubs šitokia tamsa.

– Ar uždavei savo klausimą? – paklausė sargas, per tą laiką su kitu indėnu išgėręs keletą puodelių degtinės.

– Taip, – atsakė Katalina.

– Ir jis atsakė?

– Ne.

– Vadinasi, jis miręs.

– Kas? – paklausė ji.

– Tas, apie kurį tu klausei.

– Arba tas, *kurio* aš klausiau, – atsakė Katalina.

Sargas išmaukė dar vieną puodelį.

– Ką nori tuo pasakyti?

– Aš nuėjau iki pat koridoriaus galo, – kalbėjo Katalina. – Rankomis paliečiau akliną akmens sieną. Jo ten nebuvo. Nežinau, ar jis, jūsų Bevardis, išvis kada nors gyveno. Tikrai žinau – jo nebėra.

Abu katorgininkai susižvalgė. Praėjo kelios sekundės, kol jie suprato, ką Katalina pasakė. Paskui ėmė juoktis.

Apkabinimas

Prabėgus trims savaitėms Katalina vis dėlto sužinojo, kur yra Migelis. Vieną naktį ji susidūrė su didesniu nei šimto vyrų būriu, kuriam vadovavo teisėjas Rafaelis Ortisas.

– Kas čia eina? – šūktelėjo Ortisas.

– Migelis de Erausas, – atsakė Katalina.

– Melas!– sušuko Ortisas. – Aš pažįstu Migelį!

Katalina jau nebesitikėjo išgirsti tokio sakinio, tad nežinojo, ką besakyti.

– Na gi, kas tu toks? – vėl paklausė Ortisas.

– Esu jo brolis, – atsakė Katalina.

– Ar tu už mus, ar prieš mus?

– Aš už jus.

– Tai eik kartu su mumis.

– Kur?

– Pamatysi.

Tą naktį buvo nuslopintas Alonso Ibanjeso vadovaujamas sukilimas. Katalina apie tą maištą nieko nenutuokė, žinojo tik tiek, kad rado žmogų, kuris galėjo jai padėti, todėl sėlino kartu su vyrais per naktinį Potosi, kol prieš juos atlėkė sukilėliai, šūkčiodami apie laisvę. Katalina nužudė tris iš jų. Daugiau nei

trisdešimt maištininkų buvo suimti ir po dviejų dienų pakarti. Iš Rafelio Ortiso Katalina sužinojo, kad Migelis de Erausas įstojo į armiją ir išsitarnavo Čilės armijos kuopos kapitono laipsnį. Jis buvo laikomas dešine gubernatoriaus Riberos ranka ir dabar buvo disluokuotas Konsepsjone. Chuanas su Katalina išsyk išsiruošė kelionėn ir grįžo į Ariką tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėję. Ten turėjo sulaukti laivo, nes sausumos kelias ėjo nesaugiomis vietovėmis. Po trijų savaičių į uostą užsuko galeonas, plaukiantis į Konsepsjoną. Laive, be įgulos, buvo dar du šimtai žmonių, norinčių prisidėti prie Čilės armijos, samdyti kariai, kurių šalyje labiausiai laukė, nes ten, kur pačių gyvybė dar buvo pastatyta ant kortos, armijoje nuolat trūko kareivių.

Baisiausiai nekantraudama Katalina įlipo į laivą; kelionė virto tikru nervų tąsymu. Ji žinojo, kad artėja taip ilgai laukta diena. Vaizdiniai, tai labai džiaugsmingi, tai keliantys didžiausią nusivylimą, apspito iš visų pusių it kokios širšės. Katalina ilgam nutilo. Norėjo būti viena su savo mintimis. Chuanas matė, kad draugas keistai išsiblaškęs, gal net nedraugiškas. Visi bandymai ištraukti kokį žodelį baigdavosi nesėkmingai. Beje, atėjo laikas ir Katalinos kantrybė trūko: ji tapo atžari, pirmą kartą nesusivaldė ir įžeidė Chuaną išvadindama draugą plepiu. Ji paprasčiausiai norėjo, kad „duotų jai ramybę." Chuanas pasitraukė ir kurį laiką nesirodė. Katalina mėgavosi atgauta tyla. Tik po kelių dienų ją ėmė graužti sąžinė. Katalinai pavyko atkurti taiką atsiprašius už tai, ką buvo leptelėjusi. Paskui ji iškilmingai prakalbo stovėdama

priešais Chuaną, žiūrėdama jam į akis, uždėjusi ant pečių rankas:

– Noriu, Chuanai, kad mudu liktume drauge. Kad ir kas nutiktų Konsepsjone. O tai, kad ten kas nors nutiks, aš gerai žinau.

Girdėdama savo žodžius pajuto užslenkantį šešėlį. Atrodė, kad ji turi įkalbėti save patikėti tuo, ką dabar kalba. Tarsi šiais žodžiais būtų išreikštas nuogąstavimas, kad gali būti priešingai. Žodžiuose *liktume drauge* pirmą sykį slypėjo išsiskyrimo galimybė.

Pagaliau Katalina pamatė Konsepsjono uostą, miestą, vadinamą tauriuoju, arba teisinguoju. Katalina išgirdo, kad krante naujų kariūnų laukia kapitonas Migelis de Erausas. Ji stovėjo laivo pirmagalyje, žvelgė į didelę uosto aikštę, į ten esančius vyrus, į susirinkusius miestelėnus, o laivui priplaukus pakankamai arti, ėmė tyrinėti laukiančiųjų veidus; staiga jai toptelėjo mintis, kad prieš daugelį metų Migelis nuo *Šventojo Morkaus* denio tikriausiai lygiai taip pat žvalgėsi po San Sebastiano uostą ieškodamas pažįstamo veido, dairydamasis atsisveikinti neatėjusios sesers.

*

Migelis apėjo naujų atvykėlių būrį. Kiekvienam paspaudė ranką, su kiekvienu persimetė keliais žodžiais, klausinėjo pavardžių ir iš kur kilę.

– Dabar eikime, – paragino Chuanas.

– Ką? – nustebusi paklausė Katalina.

– Jis sveikina naujus kareivius. Mes čia niekuo dėti.

– Ne. Jis sveikinasi su *visais* keleiviais. Liekame.

Migeliui de Erausui priėjus arčiau, Chuanas pamatė, kad raštininkas į knygą rašo atvykusiųjų pavardes.

– Vis dėlto buvau teisus! – pareiškė Chuanas.

– Dėl ko?

– Ar matai knygą, į kurią rašomos pavardės?

– Taip, na ir kas?

– Tai naujų kareivių sąrašas!

– Nurimk, Chuanai!

Migelis buvo užsiželdinęs tankią barzdą, akys, kaip ir anksčiau, tokio pat skvarbaus skaistumo, nosis maža, o kūnas kur kas tvirtesnis nei buvo išlikęs Katalinos atmintyje. Brolio plaukus dengė skrybėlė, vilkėjo naujais rūbais, tarsi specialiai pirktais vyrų sutikimui. Katalinos mintys visai susijaukė. Dabar ją nuo Migelio teskyrė vos keli žingsniai. Kapitono žvilgsnis kartais nuslysdavo į šoną, aiškiai jos pusėn, tarsi ką nors nujaustų. Dar viena, paskutinė juos skirianti ranka – jaunas vyriškis iš Sevilijos, gimtinėje įgijęs matadoro šlovę. Katalina skaičiavo to jaunuolio žodžius. Pagaliau Migelis stovėjo priešais ją. Ištiesė ranką. Žengė žingsnį atgal. Atidžiau įsižiūrėjo.

– Iš kur atvykai? – pasidomėjo.

„Visų kitų jis pirmiausiai klausdavo pavardės," – pamanė Katalina ir tarėsi matanti, kaip jo galvoje laiko skaitytuvai sukasi atgal. Migelis kaži ko ieškojo jos akyse. Betrūko, kad sugebėtų matyti kiaurai drabužių.

– Iš San Sebastiano, – atsakė Katalina.

Tuomet Migelis žengtelėjo artyn ir apkabino. Katalina jo nebepaleido. „Čia aš," – norėjo sukuždėti ir laikė brolį apkabinusi tol, kol šis išsivadavo iš glėbio.

– San Sebastianas! – šūktelėjo jis. – Tai mano gimtasis miestas! Gal turi kokių naujienų? Nuo mano šeimos? Nuo tėvo? Nuo motinos? Nuo brolių ir seserų?

Katalina nepratarė nė žodžio.

– Kuo tu vardu? – paklausė Migelis.

Katalinai atrodė, kad širdis krūtinėje apsivertė ir ėmė plakti atbulai.

Kvaitulys

Katalina žvelgė įkandin lėtai tolstančio brolio. Kapitonas vyrams uždavinėjo vis tuos pačius klausimus, nekaltus, paprastus, negudrius klausimus apie kilmę ir tapatybę; į juos atsakinėjo negalvodami, nes atsakymai buvo aiškūs ir savi it jų pačių organai. Katalina prisistatė broliui išgalvotu vardu. Išsaugojo savo veidą. Migelis de Erausas abu „kraštiečius baskus" pakvietė drauge pavakaroti, sakė norįs išgirsti visas *Euskal Herria*, San Sebastiano, tėvų miesto naujienas. Jų lauksiančios vaišės. Katalina linktelėjo galva. Ji tebelinksėjo ir tada, kai Migelio jau nebematė. Prieš išeidama iš uosto grįžtelėjo, tik akimirką, žvelgė į žemę it ką pametusi, nosinę ar monetą.

Visą dieną ji kamavosi, paliko Chuaną norėdama pabūti viena. „Dar niekas nenuspręsta", – galvojo ji. Ir kaip buvo galima ką nuspręsti? Kaip brolis būtų galėjęs ją atpažinti? Vienuolika metų! Ji negalėjo Migeliui priekaištauti. Ji turi suteikti jam dar vieną galimybę. Per ilgai gyveno vardan šios akimirkos, kad būtų galima paprasčiausiai leisti jai praeiti. „Šį vakarą, – tarė ji sau, – šią naktį, kai būsim pavalgę, išgėrę ir pasikalbėję, mes, trys baskai, trys piliečiai iš Navaros svetimame krašte, šiąnakt, kai miestą apgaubs tamsa, užvesiu Migelį, savo

brolį, ant kelio, duosiu ženklą, nuorodą, nes trokštu, kad pats nuimtų kaukę nuo mano veido. Kaina bus aukšta, turėsiu paaukoti Fransiską Lojolą, atplėšti nuo savęs jį, į širdį įaugusį, tą, kuriuo tapau, bet įvyks tai, kas ir turi įvykti." Katalina vaikštinėjo po miestą, priėjo įtvirtinimus, atsisėdo ant kelmo, spoksojo į vandenį, trynė į šlaunis delnus, vėl pašoko, nuskynė žolės stiebą, įsikišo jį į tarp dantų, įsiropštė į medį, dairėsi į visas puses, dar kartą patraukė į uostą, į tą vietą, kur buvo sutinkami kareiviai. Atėjo vakaras, atslinko naktis, ji grįžo ten, kur abudu buvo apsistoję, ir rado Chuaną jau belaukiantį.

– Kur buvai visą dieną? – paklausė jis.

– Eime, – paragino Katalina.

*

– Čia yra visko, ko gali geisti širdis, – tokiais žodžiais pasveikino juodu Migelis. – Tikriausiai būsite seniai nematę tokio puikaus maisto. Vyno – į valias. Sėskitės. Taigi pradėsime. Turime susidaužti taurėmis. Gėrimai nesibaigs, šitai galiu jums pažadėti. Lakti, draugužiai, yra vienintelis dalykas, kurį čia gali daryti, kad neišprotėtum. Ir jūs norite į armiją?

– Taip, – patvirtino Katalina.

– Ne, – paprieštaravo Chuanas, – nemanau, kad norėčiau kareiviško gyvenimo.

– Nieko geresnio negaliu pasiūlyti, – pareiškė Migelis.

– Gydytoją nuo kareivio skiria nemažas nuotolis.

Migelis sukluses paklausė:

– Tai tu – gydytojas?

Chuanas linktelėjo galva.

Per tą laiką į prietemoje skendinčią patalpą vergas sunešė puodus ir taures. Į lėkštes prisikrovė visokiausio maisto ir pradėjo valgyti.

– Kas čia, Migeli? – paklausė Katalina.

– Virti kukurūzai su daržovėmis. Reikia prie to priprasti.

– Gal jums reikalingas raštininkas? – paklausė Chuanas. – Žmogus, kuris viską užrašinėtų: armijos pajėgas, priešo puldinėjimus, mūšius, nuostolius, aprašytų viską, kas vyksta. Vėlesniems laikams. Visiems tiems, kurie ateis po mūsų. Tą reikia įamžinti.

– Kam? – nustebo Migelis.

– Tie, kurie gyvens po mūsų, domėsis tuo, ką mes veikėme. Norės žinoti, kaip elgėmės, kokias klaidas darėme.

– Tas, kuris čia daro klaidas, miršta.

– Na tai kaip?

– Raštininkas? Čia? Konsepsjone?

– O kodėl gi ne?

– Ką gi. Man galėtų praversti raštininkas, mokantis tvarstyti žaizdas ir traukti iš kūno strėles.

– Kas čia? – dar kartą pasidomėjo Katalina.

– Stipriausias vynas, kokį tik gali gerti. Iš pradžių atrodo kartus, bet po trijų taurių virsta gryniausiu medumi.

Katalina išgėrė.

– Visi čia atvykstantys kareiviai porai metų siunčiami į Paikabi. Sakoma, kad tų apylinkių saugumui užtikrinti. Bet jums galiu pasakyti, tai – košmaras. Ten nėra ką veikti. Vyrai ten tik sėdi ir laukia, kol kas nors

įvyks. Bet nieko nevyksta. Visiškai nieko. Nepuola joks indėnas. Kareiviai net negali eiti jų medžioti. Indėnai per daug stiprūs, o mūsų pajėgos per menkos. Viena, ką ten galima užmušti, tai laikas.

Katalina atidžiai stebėjo brolį. Tas šiurkštus juokas. Randai kaktoje. Šiurkštūs tankūs plaukai. Stambios rankos, keliančios prie burnos vištos kulšį. Dantys, plėšiantys nuo kaulo odą ir mėsos gabalėlius.

– Tu pasikeitei, – tarė ji netikėtai.

– Kas? Ar aš? – šūktelėjo Migelis ir užsikosėjo.

– Tu jį pažįsti? – nustebo Chuanas.

– Tu mane pažįsti? – paklausė Migelis.

– Mačiau tave seniai, tada buvau dar jaunas, stovėjau krantinėje ir žiūrėjau į išplaukiantį *Šventąjį Morkų*. Svajojau, kad vieną dieną ir aš stovėsiu tokiame laive. Įsiminiau tavo veidą. Tada tu žiūrėjai į uostą lyg ko ieškodamas. Ko tu ieškojai?

– Kaip galėjai įsiminti tokius dalykus? – nustebo Migelis, šluostydamasis lūpas.

– Mano atmintis, – atsakė Katalina, aiškiai tardama kiekvieną žodį taip, it badytų orą adata, – manęs dar niekada nėra nuvylusi.

– Netikiu tavim! Tai buvo daugiau nei prieš dešimt metų!

– Kai turi svajonę, įsidėmi kiekvieną smulkmeną.

– Tada žvelgiau į uostą, nes ten stovėjo mane išlydėjusi šeima. Sunkiai beprisimenu jų veidus.

– Jie visi stovėjo uoste?

– Manau, kad taip.

– Visi?

– Kokie čia klausimai, Fransiskai? – stebėjosi Chuanas.

– Ko tu iš manęs nori? – paklausė Migelis.

– Noriu dar vyno! – šūktelėjo Katalina.

– Taip geriau, – tarė Migelis pildydamas taures. – Dabar, Fransiskai, viską man papasakok! Ar pažįsti mano šeimą?

– Ką norėtum sužinoti?

– Ar turi kokių naujienų?

– Kai ką žinau.

– Apie mano tėvus?

– Apie tavo seserį.

– Kurią turi galvoje?

– Kataliną. Ar ją dar pameni, Migeli?

– Nežinau. Išvykau iš San Sebastiano, kai ji dar buvo vaikas. Dabar jai būtų daugiau nei dvidešimt. Seniai apie ją begalvojau. Šiaip ar taip, tai *aš* priėmiau ją, ateinančią į šį pasaulį.

– Kaip tai nutiko? – paklausė Chuanas.

– Buvome išėję pasivaikščioti. Motina buvo paskutinius mėnesius nėščia. Vaikas gimė anksčiau laiko. Turėjau jį čiupti ir traukti iš motinos vidurių. Buvo baisu. Neįsivaizduojate, kaip ilgai mane persekiojo košmarai. Kraujas, tos gleivės, netgi išmatos, motinos išmatos, kas atlaikys tokius dalykus. Pats turėjau perkąsti vaiko bambagyslę. Dar daugelį metų burnoje jutau tą skonį. O paskui – man atmintyje iškyla tamsūs prisiminimai – mažė prikibo prie manęs it varnalėšos kibis. Taip, taip ir buvo: ji leidosi tik *mano* vystoma, miegojo tik *mano* lovoje, klausė tik *manęs*. Džiaugiausi galėdamas pagaliau ištrūkti į Naująjį pasaulį.

– Ir daugiau nieko? – paklausė Chuanas.

– Čia viskas greitai pasimiršta.

– Kiek metų ji tada turėjo? – vėl klausė Chuanas.

– Nežinau, buvo kokių šešerių, o gal septynerių ar aštuonerių. Sakyk, Fransiskai, kas jai nutiko? Kas nutiko mano seseriai?

Katalina suleido dantis į mėsos gabalą.

– Nagi, kalbėk pagaliau!

Katalina sukramtė kąsnį, nurijo.

– Ji mirusi? – neatlyžo Migelis.

Katalina žiūrėjo priešais save.

– Ji mirė?

Katalina linktelėjo galva.

– Kada?

Katalina gūžtelėjo pečiais.

– Apytiksliai kada?

– Prieš... kokius trejus metus, – atsakė šioji.

– Kaip? – paklausė Migelis.

– Tu santūriai išklausei šią žinią, – tarstelėjo Katalina.

– Čia praleidau jau amžinybę. Kaip manai, ar dar galiu dėl ko nors prarasti savitvardą?

– Dėl ligos, – paaiškino Katalina.

– Ar ji kankinosi? – paklausė Chuanas.

– Mirė greitai.

– O dar kas? – klausinėjo Migelis.

– Kas dar kas? – nesuprato Katalina.

– Kaip mano tėvai? Mano tėvas? Tik nesakyk, kad jis dar gyvas. Jis turėtų būti jau senas.

– Nežinau. Prieš kelis mėnesius dar buvo gyvas.

– Tuomet turiu dar laukti.

– Ko laukti?

– Žinios, kuri, beje, manęs jau nebedomina.

– Nesuprantu, apie ką tu šneki, – tarė Chuanas.

– Suprasi, kai viską jums papasakosiu.

Valgydamas Migelis papasakojo, kas nutiko vėliau, kai paliko gimtinę. Katalina irgi valgė, tyli, susikaupusi, rydama kiekvieną brolio ištartą žodį ir su kiekvienu žodžiu nuo jo po truputėlį toldama, ir ne tik nuo jo, bet ir nuo Chuano.

– Po dviejų mėnesių plaukimo jūra ir savaites trukusios kelionės sausuma, – pagaliau užbaigė Migelis, – atvykau ten, kur privalėjau atvykti, ir tapau kasyklos savininku.

– Potosi? – paklausė Chuanas.

– Taip.

– Gal pažįsti žmogų vardu Migelis Lojola? – nudžiugęs paklausė Chuanas. – Ten, kalnuose, jam kadaise priklausė viena kasykla.

– Migelis Lojola? Tokio niekados negirdėjau. O kas jam nutiko?

– Mudu jo ieškom. Tai Fransisko brolis.

– Taip, – patvirtino Katalina. – Mano brolis.

– Ne, tokio negirdėjau, bet ten kalnuose, Potosi, žmonių daug kaip akmenų.

Migelis pasakojo, kad atvykęs į Potosi buvo sutiktas senelio, kuris iki tol buvo įpareigotas prižiūrėti kasyklos darbą. Migelis matė, kad senelio viduje kažkas kunkuliuoja – pyktis, neapykanta, beje, ne kam nors kitam, o savo sūnui, Migelio tėvui, nes šis be rūpesčių gyveno šiltame ir jaukiame San Sebastiane, pasmerkęs tėvą, o dabar ir sūnų, plušėti lediniame Potosi šaltyje. Iš pradžių Migelis gynė tėvą, susiginčijo su seneliu, vadindamas jį melagiu, šmeižiku. Ne, šaukė Migelis, tėvas siuntęs jį čionai, nes šis kraštas, šis Naujasis pasaulis,

esąs puikiausias iš visų įsivaizduojamų pasaulių, nes tik čia gyvenimas galįs pražysti gražiausiomis spalvomis. Tada jo kalbos buvo dar patetiškos. Senelis pasijuokė iš naivuolio ir pasakė, kad pats netruksiąs pamatyti, koks gyvenimas čia jam sužydėsiąs. Migelis puolė į darbą, viską aplink tebematydamas pro tėvo uždėtus rožinius akinius. Tik po mėnesio nebeįstengė nuo savęs nuslėpti tikrovės.

– Iš tiesų tai buvo siaubingas laikas. Aštuoneri metai. Buvo aišku, kad geriausios kasyklos dienos seniai praėjusios. Iš jos nebebuvo daug naudos. Mums telikdavo menkos pajamos. Daugelis kasyklų savininkų vis labiau lobo, o mes vis labiau skurdome. Turėjau ne tik penktąją dalį siųsti karaliui, bet ir didumą atiduoti tėvui. Kai kasykla galiausiai buvo uždaryta – senelis tada jau buvo miręs, – išvykau iš Potosi. Nuo to laiko džiaugiuosi sutikęs baską iš San Sebastiano, nes tikiuosi, kad šis praneš žinią apie tėvo mirtį. Dar vyno?

– O kaip tavo broliai, motina? – paklausė Katalina.

– Laikas tarp mūsų užaugo it kokia žievė, – tarė Migelis, kažko ieškodamas ant stalo. Paskui sumurmėjo: – Na kurgi tas dalykas...

Jis jau norėjo grįžtis į vergą, bet paskui stabtelėjo.

– Klausyk! – tarė jis. – Ar esi kada turėjęs vergą?

– Ar aš? – nustebo Katalina. – Ne.

– Parodysiu tau, kaip tai būna. Palauk, jis stovi mums už nugarų. Kampe. Dar palūkėk Nežiūrėk tiesiai į jį. Viskas turi vykti lyg tarp kitko. Svarbiausia, nepamiršk tausoti balsą. Meno įsakinėti viršūnė – tylėjimas. Stebėk. Jis padarys viską, ko tu nori. Nagi parodysiu tau. Duok man ranką.

– Kam tau mano ranka?

– Neklausinėk. Duokš ją man!

– Štai mano ranka.

– Taigi: ištiesi ranką tiesiai į priekį, tolyn, taip, teisingai, delnas atverstas į viršų. Ištiesi toli nuo kūno. Tai tik pratybos, tad pirmiausia tiesk ranką mano pusėn. O dabar labai greitai, labai trumpai, staigiu judesiu turi keturis pirštus be nykščio atversti į viršų, į dangų. Tu pamatysi, kai ranka bus nukreipta į vergo pusę, jis tučtuojau atlėks. Klausyk, mes dar nebaigėme. Kai vergas jau čia, turi išmokti antrą dalyką, kaip juo atsikratyti, kitaip jis visą laiką stovės greta tavęs, o to mes nepageidaujame. Turi nuleisti dilbį ir trumpai pakratyti riešą, pašvytuoti ranka į šoną, lyg niekur nieko, lyg netyčia, tarsi baidytum musę. Sakau tau, jis pradings. Taip. Būtent taip. Gerai. O dabar susikaupk. Dabar bandyk. Jis stovi ana va ten. Taip, ištiesti ranką, palikti ištiestą jo pusėn, dabar nežiūrėti į jį, gerai. Matai, kaip jis skuodžia, kaip atlekia? O štai risnoja atgal. Ar nori dar kartą? Tai visai lengva. Pamiršome paklausti, kur tas dalykėlis.

Kai Katalina antrą kartą pasikvietė juoduką, Migelis ištarė žodį *dalykėlis*, ir vergas vėl dingo; Chuano veidas paniuro.

– Tokio tavęs nepažįstu, – tarė jis.

– Ką nori pasakyti? – paklausė Katalina.

– Ak, liaukis gadinęs mums smagumą, – kalbėjo Migelis.

– Ką turi galvoje? – pakartojo Katalina, bet klausdama nė nežvilgtelėjo Chuano pusėn.

– Muštynes Truchilje, – atsakė Chuanas, – sukilimą Potosi. Staiga užsimanai tapti kareiviu. O dabar va, šitai.

– Ką nori pasakyti? – dar kartą paklausė Katalina.

– Tikrai, ką nori tuo pasakyti? – susidomėjo ir Migelis.

– Nežinau, argi nepakanka, kad jis mums patarnauja? Ar būtina jį dar ir žeminti?

– Kad galėtum pažeminti žmogų, – ėmė postringauti Migelis, – jis turi žinoti, kas yra pažeminimas. Mūsų vergas tikrai šito nežino. Patikėk, turiu daug patirties su šitais... Jie stovi žemiau net už indėnus.

– Dar vyno! – paliepė Katalina.

– Man gana, – tarė Chuanas stodamasis.

– Aš dar liksiu, – pareiškė Katalina.

– Ar tikrai? – paklausė Chuanas.

Katalina linktelėjo.

– Jau vėlu, – pridūrė Chuanas.

Katalina gūžtelėjo pečiais.

– Ar rasi kelią grįžti?

Katalina neatsakė.

Migelis pažvelgė į Chuaną ir atsisveikindamas kilstelėjo ranką. Chuanas dar kiek palūkėjo draugo atsakymo, bet nieko nesulaukęs išėjo iš kambario.

– Dabar tu dvejiniesi man akyse, – suvapėjo Katalina Chuanui dingus.

– Tai nuo vyno, kuris siautėja tavyje.

– Norėčiau dar.

– Tai gerai.

– Vynas...

– Jis padės tau nieko nebematyti.

Dabar atėjo „dalykėlio" eilė. Tai buvo kažkokia smulkinta gelsvai balzgana pliurė. Migelis pasikišo tyrės po liežuviu, paliko tirpti, paskui pakramtęs išspjovė į lėkštę. Katalina pasekė jo pavyzdžiu. Po kurio laiko abu

nieko kito nedarė, tik kvatojo; nebežinojo, ką kalba, nebesuvokė, ką girdi.

– Aš tavo sesuo, – kvykė Katalina.

Migelis iš juoko vos gaudė kvapą.

– Mano sesuo! – baubė jis.

– Esu užsimaskavusi, – kvatojo Katalina.

– Užsimaskavusi... – pakartojo Migelis ir tvojo kumščiu į stalą.

– Ieškojau tavęs, broli! – šaukė Katalina.

– Broli! – kartojo Migelis it aidas.

– Radau tave Konsepsjone! – suspiegė Katalina, vienu rankos judesiu nubraukdama visus indus nuo stalo, stovinčio priešais.

– Viskas krinta žemėn... – taškydamasis seilėmis šaukė Migelis, ištiktas mėšlungiško juoko priepuolio ir laikydamasis už pilvo.

– Geras „dalykėlis"! – vebleno Katalina, tiesdama rankas per stalą.

– Tai apkabink mane, sese! – lalėjo Migelis.

Vyrai suėmė vienas kitą už pečių ir pakilo iš vietos. Katalina pabandė rankas atplėšti nuo Migelio pečių ir kelti prie kaklo, bet neteko jėgų ir prarado koordinaciją. Rankos neklausė, tik varganai trūkčiojo, tad ji dribo atgal į kėdę.

– Norėčiau dar to „dalykėlio", – vapėjo ji.

– Gausi! – atsišaukė Migelis.

Paskui abu kramtė, žiaumojo, spjaudė košę po kambarį. Kartais Katalina pritrūkdavo jėgų išspjauti ir nurydavo tą šlamšto gumulą, sunkiai prislegiantį skrandį; netrukus Katalinos akis uždengė tamsa, it kas būtų nuleidęs užuolaidą.

III

Daugelio dalykų pabaiga

Fransiskas Lojola nubudo. Galva rėmėsi į stalą, tiesiai į stalviršį, o ne į pagalvę atstojančias rankas. Dešinys skruostas mirko baloje. Gaižiai atsidavė vynu ir vėmalais. Fransiskas bandė iškrapštyti iš makaulės atminties likučius. Katalina. Varnalėšos kibis. Chuanas. Migelis. Du veidai. Dabar jis buvo vienas. Atsistojo. Atrodė, kad galva liko prilipusi prie stalo ir kažkas smeigia į ją šakute. Griebėsi už kaktos. Pirmąkart jo patirtas toks svaigulys. Anksčiau niekada nedrįsdavo šito bandyti baimindamasis, kad netekęs sąmonės kuo nors išsiduos. Lėtais žingsniais perėjo per kambarį. Apatiniame aukšte nerado nė gyvos dvasios. Įmerkė galvą į dubenį su vandeniu, atgal subraukė šlapius plaukus. Paskui laikydamasis sienos ėmė lipti laiptais į antrą aukštą ir skaičiavo žingsnius, kad nukeiptų dėmesį nuo skausmingo poškėjimo kaktoje. Užkopęs pamatė penkerias duris. Nė negalvodamas belstis ėmė vieną po kitos varstyti. Pirmi du kambariai buvo tušti. Trečiajame greta moters gulėjo Migelis de Erausas. Jie abu miegojo, nors kambaryje buvo jau šviesu. Moters klubus ir kojas dengė apklotas. Jis regėjo nepridengtą viršutinę kūno dalį. Moteris gulėjo aukštielninka, dešinę

ranką pakišusi po kaklu, kairę pasidėjusi ant pilvo. Staiga moteris atsimerkė, judviejų žvilgsniai susitiko. Fransiskas kuo abejingiausiai pridėjo pirštą prie lūpų. Moteris nejudėjo, paprasčiausiai gulėjo kaip gulėjusi ir žiūrėjo į priešais stovintį vyrą. Fransiskas apsigręžė ir iškiūtino iš kambario. Nulipęs laiptais žemyn išgirdo basų kojų šlepsėjimą.

– Palūkėk! – šūktelėjo moteris.

– Ko? – atsiliepė Fransiskas.

– Ar tai tu Fransiskas Lojola?

– Jei jau taip sakai.

Ji buvo įsisiautusi tik į ploną antklodę.

– Kuo tu vardu? – paklausė Fransiskas.

– Ana de Erauso.

– Tu jo žmona?

– Jau penkeri metai.

– Kai ko klausiu savęs, Ana.

– Ko klausi?

– Klausiu savęs, kur buvai vakar vakare?

– Aš anksti atsiguliau. Nekaip jaučiausi.

– Kodėl jis nieko apie tave nepasakojo?

– Gal jis kažką pasakojo, o tu pamiršai.

– O gal ir ne. Gal nesi jam tokia svarbi, kad tave minėtų.

– Kodėl taip kalbi?

– Ar myli savo vyrą?

Fransiskas nežinojo, kodėl šitaip paklausė. Vidurius slėgė bjaurus luitas. Ana nieko neatsakė, tik stovėjo po kaklu sugniaužusi antklodės kampus.

– Ir niekas jūsų neišskirs? – paklausė Fransiskas.

Perdėm ilgai žiūrėjo vienas kitam į akis.

– Dažnai pas jus lankysiuos, – galiausiai pažadėjo, linktelėjo galva ir išėjo. Jis negalvojo, kad iš tiesų šitaip elgėsi dėl Migelio, dėl neapsakomo nusivylimo, todėl, kad nors ir pasiekė tikslą, bet šis apvirto it koks kibiras su vandeniu. Jis nemąstė apie tai, kad viskas buvo veltui, jo gyvenimas skirtas vien tuščioms paieškoms. Negalvojo ir apie tai, kad toks jausmas kaip palankumas gali virsti neapykanta. Ne, Fransiskas nemąstė, jis veikė. Bet neskubėjo. Ir neturėjo kur skubėti. Viskas privalėjo vykti iš eilės.

Elgėsi priešingai nei galima buvo tikėtis. Jis bandė sužadinti draugiškus Migelio jausmus, neklystamai nujausdamas, kas šiam patinka. Kaip įmanydamas dažnai jį lankydavo, su viskuo, ką šis sakydavo, sutikdavo, įspėdavo norus, juokdavosi tada, kai Migelis juokdavosi, gėrė ir kimšo kvaišalus į burną tuomet, kai gėrė ir svaiginosi Migelis.

– Noriu būti kareivis, – pareiškė jam Fransiskas.

Ir Migelis visaip stengėsi, kad jo kraštietis nebūtų su kitais išsiųstas į Paikabi, bet galėtų likti šalia, Konsepsjone. Praėjo trys savaites, per kurias tarp judviejų užsimezgė savotiška draugystė. Bent jau taip atrodė Migeliui. Fransiskas į tai žiūrėjo visai kitaip, nes visą tą laiką ruošė tai, ko iš tikrųjų siekė. Jis į spąstus viliojo šeimininko žmoną; vis ilgesniam laikui susitikdavo jų žvilgsniai, ir ne tik žvilgsniai, probėgšmais susiliesdavo rankos, po stalu vieno blauzda priglusdavo prie kito kojos ir nesitraukdavo, nežymus paglostymas spaudžiant ranką, dviprasmiški atsisveikinimo žodžiai. Fransiskas neabejojo, kad sumanymas pasiseks. Anos akyse matė laukimą ir žinojo, kad tik nuo jo priklauso,

kada tai įvyks, bet iš Adeidos de Kardenos išmoko leisti aukai kiek paspurdėti.

Tuo tarpu Chuanas greitai pajuto, kad Fransisko viduje kažkas vyksta. Tai buvo ne lėti, o veikiau spartūs pokyčiai. Kažkas, kas senajam draugui visai nepatiko. Chuanu, regis, Fransiskas nustojo domėtis: nieko jo nebeklausinėjo, beveik nesikalbėjo, atkreipdavo dėmesį tik tada, kai šitai būdavo neišvengiama, kai Chuanas jį užkalbindavo ar ko nors paklausdavo. Galėjai pamanyti, kad Chuanas jam miręs ir, beje, tą akimirką, kai abudu Konsepsjone išlipo iš laivo. Po trijų savaičių, nutaikęs progą prie tvirtovės šaudymo angų, Chuanas paprašė draugą pasiaiškinti.

– Fransiskai, – užkalbino jį Chuanas.

– Ko nori? – paklausė šis irzliu balsu.

– Kas nutiko tavo broliui? – pasidomėjo Chuanas.

– Kas gali jam nutikti? – suvaitojo Fransiskas.

– Ar tu jo nebeieškai? Nuo to laiko, kai atvykome į Konsepsjoną, lioveisi apie jį kalbėti.

– Ne. Reikalas baigtas.

– Kodėl?

– Jis miręs. Klausinėjau ir išsiaiškinau. Jis tarnavo čiliečių kariuomenėje. Vienas iš sutiktų kareivių jį gerai pažinojo. Mano brolis žuvo mūšyje su indėnais. Nėra jokios abejonės. Paieška baigta.

Tačiau jo žodžiai skambėjo ne taip, kaip sakant tiesą. Jis atpylė viską iš eilės it būtų mintinai išmokęs. Žodžiuose slypėjo kažkas, kas vertė Chuaną suklusti. Vis dėlto kažkas iš anksto apgalvota, pramanyta.

– Netikiu nė vienu tavo žodžiu, – tarė Chuanas.

– Aš irgi savimi netikiu, – visiškai ramiai atsakė Fransiskas.

Chuanas susivaldė, jam pavyko išlaikyti ramų balsą, bet tame šnypštime slypėjo visas per paskutines savaites susikaupęs apmaudas.

– Kodėl meluoji?

Fransiskas nieko neatsakė.

– Mudu drauge čia atsibeldėme, – kalbėjo Chuanas. – Noriu žinoti, kas gi vyksta. Kodėl šitaip su manimi elgiesi...

– Kaip elgiuosi su tavim?

– Tarsi manęs čia visai nebūtų.

– Žinai, Chuanai, aš dažnai pagalvoju, ar mes iš viso čia esame.

– Ką turi galvoje?

– Vienintelis dalykas, kurio dabar noriu, – baigti tas kalbas.

– Renkiesi lengviausią kelią, Fransiskai. Bet esama ir dalykų, kuriuos reikia aptarti, ir žmonių, kurie nėra tau abejingi.

– Tikrai tokių yra?

– Dar laive, pakeliui į Konsepsjoną, pats sakei, kad turime išlikti drauge kad ir kas atsitiktų.

Fransiskas per šaudymo angą žvelgė į jūrą.

– Norėčiau, kad atplauktų olandai, – prašneko jis. – Dabar. Tuojau pat. Korsarai. Norėčiau juos pamatyti. Pulčiau į vandenį ir plaukčiau. Paskui užsiropščiau ant denio ir prismeigčiau kiekvieną, kuris stotų su manim į kovą. Kol kas nors kliudytų ir mane. Kiek žmonių per savo gyvenimą esi nužudęs?

Chuanas tylėjo.

– Ką tuo metu jautei? – paklausė Fransiskas, bet klausė ne Chuano, o veikau savęs, nes šiam nespėjus atsakyti kalbėjo toliau. – Man atrodė, kad mirštančio jėgos srūva į mano kūną. Nužudęs žmogų tapau šiuo tuo daugiau nei *aš*.

Fransiskas tebežvelgė į jūrą.

– Tu pasikeitei, – tarė Chuanas.

– Ar tikrai?

Tardamas šiuos žodžius Fransiskas priėjo prie pat Chuano, tarsi norėdamas, kad šis pamatytų jo veidą iš labai arti; Chuanui veidas pasirodė keistai iškreiptas, tarsi iš tikrųjų priešais stovėtų visai kitas žmogus. Jis pabūgo žvilgsnio, kuriuo Fransiskas į jį dėbtelėjo.

– Nieko tu, Chuanai, nežinai, – sukuždėjo, – visiškai nieko nežinai.

*

Paskutinę naktį, praleistą Konsepsjone, Chuanas nesudėjo bluosto. Prieš kelias dienas jis lankėsi pas Huamangos vyskupą, dalyvavusį Konsepsjone vykusiame masiniame krikšte. Vyskupas nusamdė Chuaną kaip asmeninį gydytoją. Buvo planuojama išvykti kitą dieną. Apie visa tai Fransiskas nieko nežinojo. Chuanas svarstė, ar jam apskritai reikia atsisveikinti su buvusiu draugu – taip dabar jį vadino, – ar iškeliauti tiesiog taip, niekam nieko nepasakius. Mintis, kad daugiau nebepamatys vaikino, jį vėl taip sujaudino, jog tą bemiegę naktį dar kartą prisiminė viską, ką jiedu buvo drauge patyrę. Jis atsisėdo ir parašė Fransiskui laišką. Prieš aušta nt Chuanas nusėlino į draugo kambarį ir įdėjo laišką

į jo aulinius. Kai išsitiesė ir paskutinį kartą pažvelgė į Fransiską, jo veide išvydo tviskėjimą. Atmerktose Lojolos akyse atsispindėjo blyški mėnesiena.

– Nemiegi? – paklausė Chuanas.

– Jau seniai nebegaliu miegoti, – atsakė Fransiskas.

– Ar nenori man pasakyti, kas tau nutiko?

– Esu jau suaugęs.

– Bet tai juk nieko nereiškia.

– Tapau vyru.

– Kaip tai susiję su mumis?

Fransiskas nežiūrėjo į Chuaną.

– Nesuprantu tavęs, – tarė Chuanas.

– Tu iškeliauji?

– Taip, iškeliauju.

– Kur? Ne! Nesakyk! Prisiminsi mane bloguoju. Nusivylei manimi. Taip nutinka. Žmonės apsirinka. Žmonės nusivilia. Geriausia, ką tu gali padaryti, – tai išvykti. Tuomet vėl būsime vieni. Kiekvienas sau. Be to, padovanosi man galimybę.

– Kokią galimybę?

– Galimybę ieškoti. Gal kada nors nuspręsiu ieškoti *tavęs*.

– Bet...

– Visą gyvenimą aš ieškojau. Kiek tik atmintis siekia. Dabar paieškos baigtos, ir tai mane neramina. Taigi, Chuanai, dabar jau eik.

Tai pasakęs Fransiskas užsimerkė, tviskėjimas veide dingo. Daugiau nepratarė nė žodžio, neatsistojo apkabinti draugo, paprasčiausiai gulėjo ir klausėsi nueinančio Chuano žingsnių, tokių atsargių, sergėjantis, kad neatsitrenktų į ką nors, stovintį kelyje. Girdėjo, kaip

Chuanas praveria duris ir išnyksta neišmatuojamame Naujajame pasaulyje it koks gilus atodūsis.

Tarsi jam būtų trūkę paskutinio postūmio, Fransiskas ėmė veikti jau kitą rytą. Pirmiausiai iš mažo ryšelio ištraukė adatą, siūlų bei medžiagos atraižėlę ir net neperskaitęs įsiuvo Chuano laišką į vidinę liemenės pusę. Tam dar nebuvo atėjęs tinkamas laikas. Be to, galėjo įsivaizduoti, kas tame laiške. Geriau jo neskaityti. Per tą laiką Fransiskas spėjo patirti, kad tai, ką įsivaizduoji, yra mažiau skausminga nei tikrovė, kad paveikslas gražesnis už modelį. Jis pagaliau norėjo padaryti tai, ką privalėjo, ir paskui dingti ten, kur niekas jo nepažįsta. Fransiskas stojo į sargybą netoli namo, kuriame gyveno Migelis su žmona. Jis laukė. Saulė lėtai slinko dangumi. Fransiskas nenuleido akių nuo durų. Jis galvojo apie nežinia kur išvykusį Chuaną. Gerai, kad jis iškeliavo, mąstė Fransiskas. Palengvėjimas sugniaužė jam gerklę. Pagaliau Ana de Erauso išėjo iš namų. Fransiskas sekė paskui ją it koks ryklys kraujo pėdsakais. Kai Ana nutolo nuo namų tiek, kad niekas nebegalėjo jos matyti, jis paspartino žingsnį. Dabar jis ėjo visai čia pat. Ji, regis, persekiotojo nepastebėjo. Fransiskas čiupo Aną už rankos sakydamas:

– Ana, apie nieką kitą negaliu galvoti nuo tada, kai pamačiau tave.

Tuomet jis, sakytum, pratrūko. Dar niekada nematęs gražesnio žmogaus, kokios nuostabios esančios jos akys, lūpos, eigastis. Jis susakė visus komplimentus,

kokius, gerai žinojo, moteris norėtų girdėti. Įsijautė į tai, ką žmonės vadina meile. Nieko panašaus iš tiesų savyje nejuto, bet puikiai išmanė, kaip ta meilė atrodo iš išorės: judesiai, šypsena, žvilgsnis, susijaudinimas, dažnai trūkčiojantis kvėpavimas kalbant, stingdanti baimė būti atstumtam, vidinis jaudulys, priverčiantis balsą virpėti.

– Šį vakarą būsiu viena, – netikėtai jo kalbas nutraukė Ana. – Ateik devintą valandą.

Tą vakarą moteris jo laukė prie vartų ir atidarė. Ana žinojo, kad jiedu turės maždaug tris valandas. Abu užkopė laiptais į antrą aukštą, patraukė į kambarį ir Ana išsyk prakalbo apie vaizdą, nėjusį jai iš galvos: ji nuoga lovoje, jis, nepažįstamasis, kambaryje, šlapiais plaukais, priglaudęs prie lūpų smilių; kalbėjo apie savo svajones, fantazijas, norus. Per tą laiką Fransiskas jau spėjo pasodinti ją ant lovos, atsegti suknelę, pakišti ranką po apatinių baltinių sluoksniais ir panardinti pirštus į jos lytį, kad padarytų tai, ką taip dažnai darydavo sau, tarsi ištisus mėnesius būtų bandęs savo kūnu, ruošęsis, rengęsis didžiajam pasirodymui ir pagaliau išėjęs į sceną, kad parodytų tai, ką sugebąs. Fransiskas siurbė į save viską – kiekvieną prakaito lašą, kūno skysčius, savo paties seiles, paliekančias žymes; jo liežuvis kaišiojo galvą į visas kiaurymes tarsi ieškotų vietos, kur galėtų susisukti lizdą. Fransiskas nesuteikė Anai jokios galimybės ką nors daryti, neleido atsikvėpti, jos laukė kaskart vis nauji įsiaudrinimo pliūpsniai. Anos akys paplūdo ašaromis. Susiliejo ne tik vaizdas akyse, bet ir tikrovės suvokimas apsiblausė. Ji nebegalvojo apie laiką ir pavojų, apie sutuoktinį ar kokias nors kitas

trikdančias aplinkybes, ji virto vien reaguojančiu kūnu. Moterį atsitokėti privertė kažkoks garsas. Tai jos vyras trinktelėjo durimis, ženklas, kad jis grįžo ir kad laikas ją apgavo pernelyg greitai pralėkdamas. Ana ėmė kuždėti tik dabar apsižiūrėjusi, kad Fransiskas dar visiškai apsirengęs, bet neturėjo laiko tuo stebėtis, tepasakė, kad šis turįs pasiskubinti į greta esančią patalpą; ten stovinti skrynia, kurioje jis galįs pasislėpti. Moteris ant pečių užsimetė antklodę, kiek įstengdama apsitvarkė plaukus, pravėrė duris į gretimą kambarį ir linktelėjo galva Franciskui, liepdama daryti tai, ką buvo sakiusi. Ji jau girdėjo laiptais lipančio vyro žingsnius. Vien iš jų galėjo nuspėti jo girtumo laipsnį. Šiandien, pamanė moteris, jis gana blaivus, žingsniai keistai tykūs, ne tokie sunkūs ir aidintys kaip paprastai. Ji dar kartą sušnypštė Fransiskui kuo greičiau dingti. Bet tas nė neketino. Jis nėjo į gretimą patalpą. Kuo ramiausiai, kone perdėtai lėtai pakilo nuo lovos, užsijuosė kardą, atsistojo priešais lovą kambario viduryje veidu į duris, kuriose kiekvieną sekundę galėjo pasirodyti Migelis de Erausas, ant krūtinės sunėrė rankas ir laukė; jo veidas spindėjo begaliniu pasitenkinimu, tarsi pagaliau vyktų tai, ko jis ilgai siekė, tarsi jam pagaliau būtų suteikta proga už kažką atsiteisti. Ana negalėjo pratarti nė žodžio. Stovėjo ten išsitaršiusiais plaukais, raudonomis meilės dėmėmis nusėtu veidu ir kūnu, kurį menkai tepridengė naktiniai marškiniai, ir neturėjo jokios galimybės bent kaip paaiškinti vyrui, kas čia vyksta. Aiškinti jau per vėlu: tą akimirką į kambarį įžengė Migelis de Erausas. Išvydo prie lovos stovintį Fransiską, ties durimis į gretimą patalpą sustingusią žmoną, matė beviltišką jos

žvilgsnį, pašaipią, priešišką, jį pašiepiančią Fransisko šypseną ir Migelis taip įsiuto, kad vienu šuoliu prišoko prie Fransisko, vos spėjusio išsitraukti ginklą. Šis tokio galingo puolimo nesitikėjo, nes jau po pirmo smūgio jo kardas nuskriejo per kambarį; traukdamasis Fransiskas suklupo, griuvo aukštielninkas ir krūtine pajuto svetimo ginklo smaigalį. Jis žiūrėjo į virš jo palinkusį Migelį, kuriam tereikėjo durti, kad atimtų jam gyvybę. Dabar Migelis kvėpavo ramiau. Tai nepanėšėjo į kovą, svarstė jis. Tai prilygtų žmogžudystei. Man šis vaikigalis – ne varžovas. Skubriu judesiu – tarsi pasirašinėtų dokumentą – Migelis Fransisko smakre įbrėžė gilų tiesų rėžį. Fransiskas riktelėjo.

– Ruoškis! – paliepė Migelis. – Rytoj dingsti į Paikabi. Kad tavęs čia daugiau nebematyčiau! Ir tokie save vadina baskais? Vienas įsisega vyskupui į sutaną ir pabėga į Huamangą, o kitas... Dink pagaliau, kol neapsigalvojau!

Delnu sugniaužęs kraujuojantį smakrą, Fransiskas nubildėjo laiptais, bet prie durų dar kartą stabtelėjo, apsigręžė ir pats sau sukuždėjo:

– Aš kada nors dar grįšiu.

Kitą rytą jis išjojo iš Konsepsjono į Paikabi. Nuo tada jis, regis, nebežinojo, ką turėtų daryti, ir darė tik tai, ko buvo išmokęs, – mėgdžiojo viską, ką matė.

Leitenantas-vienuolė

Jeigu pabandytume chronologiškai atpasakoti paskesnius dvylika Fransisko Lojolos gyvenimo metų, įklimptume į pasikartojimų liūną. Per jo gyvenimą ritasi vis tos pačios bangos ir todėl jo turinį sudaro, kaip ir buvo sakyta, tai, kas ateina iš aplinkos ir neturi nieko bendra su tokiais sunkiai apčiuopiamais dalykais kaip vidinis pasaulis, kažkas, ką ženklina jėgos skonis ir veikimo regimybė, – kortavimas ir karinė karjera.

Pirmus trejus metus Fransiskas gyveno Paikabi, „valgė, gėrė ir miegojo nepadėdamas ginklų", – taip rašoma jo užrašuose. Jis lošė kortomis, lavino ir tobulino fechtavimosi bei kovos įgūdžius, pakluso vyraujančioms taisyklėms ir tradicijoms, ištirpo armijos bendrystėje ir hierarchijoje, plačiai atmerkė akis ir stebėjo vyksmą. Kareiviai gyveno taip, kaip visi, *nes* visi gyveno taip, kaip gyveno visi, – žmogus linkęs amžinai kartoti tą patį. Fransiskas iš kitų matė, ką turi daryti, ir tai darė. Šitaip jis elgėsi vienuolyne, taip laikėsi ir dabar. Tai, ką jis privalėjo slėpti, vertė būti ne tik vyriškesnį už vyrą, bet ir karingesnį už kareivį. Kopija buvo ryškesnė už bet kokį originalą. Kareivis, kurį jis įkūnijo, buvo geriausias, kokį tik galėjai įsivaizduoti, kareivis,

vėl tapęs pavyzdžiu kitiems ir taip stiprinęs jėgos ideologiją. Keista, bet Fransiskas Lojola labiausiai maištavo prieš savo lytį, antra vertus, be menkiausios dvejonės priėmė kitą lytį ir iš pažiūros laikėsi priimtų taisyklių, kurių laikytis turėjo vyras ir karys. Taigi didžiausias maištininkas buvo kartu ir didžiausias konformistas.

Po trejų metų prasidėjo ilgai lauktos kovos, pagaliau jis galėjo pritaikyti visa tai, ką buvo išmokęs. Žudynių pratybos gavo mėsos, dabar jau atsirado gyvi taikiniai, kurie į jas smingančias pistoletų ir šautuvų kulkas priėmė ne santūriu, nieko nesakančiu barkštelėjimu, o tikrais, žmogiškais, gerkliniais garsais. Dėl tokių atakų tikslų nereikėjo sukti galvos, nes pasaulis buvo aiškiai suskirstytas, kareiviams į galvą nuolat kalama, kad tai, kas slypi už įgulos tvirtovės sienų, kas jai nepriklauso, tai, kas su ja kovojo ir sunkino gyvenimą, reikia naikinti, naikinti tą didelę Pietų Amerikos mėšlidę, kurią iškuopti reikėjo Heraklio metodais, kol vieną dieną kovos liausis; būtent taip buvo manyta, bet anuomet dar niekas nežinojo, kad niekada nebus taip. Kitoje pusėje – gėris, teisingumas, siekiamybė, civilizacija ir krikščionybė, tai, dėl ko ramia sąžine ant kortos buvo statoma sava gyvybė, nes mirties atveju atlyginimas įgaudavo rojaus bruožų. Tai, kas vyko, priminė medicininę transplantaciją – mirę, netinkami, žemyno kūno audiniai turėjo būti galutinai pašalinti ir perkelti nauji, gyvybingi. Bet indėnai nieku gyvu nenorėjo priimti to, kas teisinga, vienintelių tikrų dalykų, kurie jiems būtų davę naudą. Šitie kietakakčiai nesuvokė, kad tai jiems neša taiką, gerovę, darbą ir išganymą; ne, jie

buvo it užsispyrę vaikai, kurie nenori valgyti ir išspjauna visa, kas neskanu; iš prigimties suklaidinti nė nežinojo, kad be maisto neišgyvens.

Nesuskaičiuojamos kovos vyko pagal vieną modelį: atvirose lygumose europiečiai įkurdavo stovyklas ir ruošdavosi žudynėms, šautuvus valydavo ir blizgindavo, išrinkdavo ir vėl surinkdavo, kad išvengtų nemalonių ginklų užsikirtimų, net ir naktimis vienoje rankoje gniaužtdavo kardo makštį, kitoje – rankeną, kiekvieną laisvą minutę galąsdavo ginklų ašmenis, kad greičiau stumtų ilgo laukimo valandas, mankštindavosi, darydavo rokiruotes, kalbėdavosi apie naktinės kovos būdus, dalydavosi patirtimi, kaip išvengti priešininkų kirvių smūgių, o tuo metu jų kūnai tiek vidumi, tiek išore degraduodavo. Jie nesiprausdavo, oda virsdavo purvo luobu, suskretę drabužiai nudryždavo, kiekvienas dėvėjo tai, ką norėjo, tokių dalykų kaip uniformos nebūdavo, visi telaukė, kada išmuš mūšio valanda.

Visų priešakyje kovėsi Fransiskas Lojola. Jis kaip nė vienas kitas įkūnijo tai, ko siekė europiečiai. Kai traukė į kovą su indėnias, darė tai su visišku atsidavimu. Į jų būrį įjodavo ir užsimiršdavo. Negalvojo apie mirtį, o tai, reikia pripažinti, iš jo padarė puikų kovotoją. Jis siautėjo ir kapojo visus, pasipainiojusius po ranka. Atrodė, kad kaunantis jam ant akių užslenka dvi žalios plokštelės, sakytum kokios kontaktinės linzės, kurios viską, kas yra aplinkui, panardina į ryškiai žalią šviesą. Fransiską džiugino kiekvienas nužudytas priešas, skersdamas juos garsiai skaičiavo, kovų dienas skirstė į geras ir blogas pagal patiestų priešų skaičių, jo elgesys

darėsi vis atšiauresnis, judesiai taupesni, balsas vis labiau šiurkštėjo ir kimo nuo nuolatinio rėkavimo mūšio lauke. Jis greitai kilo kariūnų hierarchijos laiptais. Tai, ką darė, jo akyse įgaudavo savotiško grožio: kardo dūriai ir kirčiai priminė laiminimą, metalo džerškėjimas skambėjo it varpo dūžiai, po šūvių nuvilnijęs dūmelis primindavo tikrą smilkalų šleifą, knibždantys indėnų būriai – didelę procesiją, o kai kuris nors priešas puldavo ant kelių, atrodė, kad tas norįs priimti Dievo kūną. Ginklai virto Fransisko instrumentais, kuriais jis išgaudavo garsus, kurdavo šauksmų simfoniją. Atidžiai įsižiūrėjęs, kovų dienomis tarėsi regįs kažką panašaus į pačią mirtį, kuri it koks verdantis vanduo sruvo tarp indėnų lavonų, it kokia nematoma ranka rinko prarastas gyvybes tarsi grybus.

Paskui atėjo didžiųjų mūšių Valdivijos lygumoje laikas. Tuometinis čiliečių gubernatorius buvo vardu Alonsas de Sarabis, jo armijos likučiai sunyko iki penkių tūkstančių vyrų; užkariautojų palikuonims užslinko sunkus metas. Keturis mūšius jie dar įstengė laimėti, bet prie kovojančių indėnų prisidėdavo vis nauji būriai, tad europiečiai penktą ir paskutinį Valdivijos mūšį pralaimėjo. Sumuštieji traukėsi. Franciskas, pamatęs, kad jo būrio vėliavą užgrobė du indėnai, ant arklio audringai įlėkė į priešų gretas. Iš vėliavos buvo likusi tik jos karikatūra, suplėšyta, išpurvinta ir kruvina. Bet joje slypėjo simbolinė galia, kurią privalėjo išgelbėti. Fransiskas stengėsi išvengti zvimbiančių strėlių, bet viena jų jau įsmigo į šlaunį. Jis niekuo neišsidavė, prijojo prie vėliavos pagrobėjų, it plėšrus paukštis puolė anuodu, nudūrė ir nuvertė nuo arklių, čiupo iš krintančio kovotojo

rankų vėliavą ir tolumoje išgirdo džiūgaujančius savo būrio karius.

Po šio įvykio Lojolai buvo suteiktas leitenanto laipsnis, pirma dalis vėliau legendiniu tapusio jo apibūdinimo „leitenantas-vienuolė", kurio antrą dalį jis užsitarnavo dar būdamas visiškai jaunas. Jis žudė Alonso Moreno kuopoje, kuri netrukus tapo pavaldi kapitonui Gonsalui Rodrigesui. Daugiau nei penkeris metus jis žudė būdamas leitenantas, vis turėdamas vilties pagaliau tapti kapitonu. Jis žudė Potosi ir Kočabamboje, Tukumane ir Las Čarke, Miskėje ir Čunkose. „Jodami į šalies gilumą, – rašo jis savo užrašuose, – pasiekėme derlingas lygumas su nesuskaičiuojamais migdolų medžiais, kurios priminė Ispanijos lygumas su ten augančiais alyvmedžiais ir kitais vaismedžiais. Gubernatorius įsikalė į galvą ten sėti javus, kad atgautume tai, ką esame praradę, bet pėstininkai vengė imtis darbo. Sakė atvykę čia ne tam, kad taptų fermeriais, bet tam, kad užkariautų kraštą ir pasiimtų auksą, o maistu apsirūpinsią ir pakeliui. Mes skubėjome tolyn, ir trečią dieną pasiekėme indėnų kaimą, kurio gyventojai iš sykio griebėsi ginklų, bet mums priartėjus išsilakstė pabūgę mūsų šautuvų šūvių ir palikdami kelis nukautuosius. Neturėdami palydovo indėno, kuris gerai žinotų apylinkes, įjojome į kaži kokią gyvenvietę, o kai iš jos išjojome, Bartolomė de Alba, pavargęs po šturmo, nusiėmė šalmą norėdamas nuo kaktos nusibraukti prakaitą, tada velniūkštis indėnų berniukas, vos kokių dvylikos metų, tupėjęs medyje netoli kelio, vedančio iš kaimo, šovė į jį iš lanko. Strėlė įsmigo Albai į akį ir tas išsyk krito žemėn taip sunkiai sužeistas, kad po trijų dienų

mirė. Sudraskėme berniūkštį į dešimt tūkstančių skutelių. / Per tą laiką į kaimą grįžo daugiau nei dešimt tūkstančių indėnų. Mes vėl juos puolėme apimti didžiausio kovos troškimo ir tiek daug jų išskerdėme, kad kraujas upe sruvo per aikštę, o mes juos vijomės iki Dorado ir dar toliau, visą kelią kaip patrakę kaudamiesi."

Vienuolyne Kataliną gyventi lyg šventajai įkvėpdavo vienuolių žvilgsniai, o dabar pagarbūs bendražygių žvilgsniai Lojolą vis labiau skatino daryti tai, ką buvo išmokęs ir ką už viską labiausiai norėjo daryti, nes jo troškimas žudyti kasdien vis augo, o su juo – ir kareivių pagarba. Jis nestovėjo vietoje ir nuolat imdavosi vis naujų narsių veiksmų, nekreipdamas dėmesio į nuostolius. Kartais atrodydavo, kad jis kovoja ne *su* indėnais, bet *dėl* savo kareivių, tarsi mūšis būtų ne kas nors kita, o spektaklis, žaidimas, skirtas jo vyrų pramogai. Jam nepakako būti puikiu pavyzdžiu ir žengti priešakyje. Jis norėjo kitus įkvėpti, patraukti paskui save ir vesti. Kai jauni, nenualinti, dar nenutuokiantys, kas jų laukia, kareivėliai išblyškusiais veidais sėsdavo ant arklių, Lojola savo kalbomis nugindavo jų baimę. Jo vedami, būdami greta bebaimio Lojolos, puolančio į pačią sumaištį, naujokai pražysdavo. O kai mūšis pasibaigdavo, tie jauni vyrai apie baimę nebenorėjo nė girdėti. Jie nubraukdavo viską, kas būdavo įvykę, ir švęsdavo pergalę prieš pagonis: mirusius palikdavo tysoti, o likusius gyvus krikštydavo.

Kai dar pačioje Pureno mūšio pradžioje krito komendantas, be vado likę vyrai ėmė ieškoti kuo jį pakeisti; tą, jų supratimu, daryti galėjo tik Lojola. Artimiausius mėnesius jis perėmė vadovavimą kuopai ir jo

vedami vyrai pasiekė didžių skerdynių pergalių, priėjo iki kovos su apsimestinai krikštą priėmusiu indėnų vadu Kispigauča, vienu iš didžiausių anuometinių karalystės priešų. Lojolai pavyko jį paimti į nelaisvę. Dar nebuvo nurimęs jo širdies plakimas po įtemptų kautynių, bet ant artimiausio medžio šakos jis jau rišo kilpą priešų genties vadui. Tai buvo klaida, nes Lojola nepagalvojo, kad į gubernatoriaus įsakymą vadą tik į nelaisvę paimti, bet šiukštu nežudyti iš tiesų reikia žiūrėti rimtai. Papeikimą Lojola išklausė grieždamas dantimis. O kai galiausiai gubernatorius pasakė, kad negalįs pasitikėti žmonėmis, kurie nepaiso jo įsakymų, kai pasakė, jog ateityje kuopai vadovaus ne jis, o vyras pavarde Kasadevantė, Lojola prarado savitvardą. Jis iškoneveikė gubernatorių ir išvadino jį silpnavaliu, neturinčiu menkiausio supratimo, kas vyksta aplink. Jau vien to būtų pakakę jį suimti, bet kai Lojola išsitraukė ir nukreipė į gubernatorių dar ir kardą – sargybiniai vos spėjo sutrukdyti pulti, – Lojolą tuoj pat įmetė į kalėjimą, kur šį kartą jam teko tikrai ilgai pasėdėti, kol galiausiai buvo ne tik paleistas iš kalėjimo, bet ir atleistas iš armijos.

*

Kiekvieną laisvą minutę per dešimt kareiviško gyvenimo metų, kai tik nutverdavo šiek tiek laiko papramogauti, Fransiskas imdavo kareivišką savo algą, sėsdavo prie kortų stalo ir lošdavo. Taigi po Pureno mūšio taip staiga nutrūkus karinei karjerai, jis buvo kuo puikiausiai pasiruošęs civiliam gyvenimui. Užsidirbti pragyvenimui kaip profesionaliam lošėjui jam buvo vieni

juokai. Ir jo karo mūšiai, ir visi lošimai vykdavo pagal panašų scenarijų: Fransiskas žiūrėdavo, kaip dalijamos kortos, neliesdamas savo kortų ir, svarbiausia, neprarasdamas neprilygstamo savo ramumo. Kai kiti žaidėjai puldavo žiūrėti mestų kortų, Fransiskas stebėdavo priešininkus. Jis įsidėmėdavo, kokia korta rikiuojama šypsantis, kokia piktu ar pasidygėjimo kupinu veidu. Tik tada, kai visos kortos būdavo išdalytos, Fransiskas paimdavo savąsias. Kadangi jis nieku gyvu nenorėjo, kad kas nors pamatytų jo kortas, sugalvojo, kaip to išvengti, ir kasdien mokėsi viską daryti dar greičiau: į kortas žvilgtelėdavo tik kartą ir labai trumpai, ilgiausiai penkias sekundes, taigi užmesdavo akį ir per tą laiką įsidėmėdavo jų vertę ir spalvą, nelaikydavo jų, kaip kiti žaidėjai, rankoje, bet užverstas padėdavo ant stalo. Paskui atremdavo alkūnes iš kairės ir dešinės kortų pusės, o kumščius suglausdavo tartum apsauginį stogelį, į kurį atremdavo smakrą. Šitaip įsitaisęs jis galėdavo su pasimėgavimu stebėti kitus žaidėjus. Lošdamas Fransiskas nepratardavo nė žodžio ir greitai įsitikino, kad dažnai tas tylėjimas atveda prie pergalės, nes kiti visai nemoka laikyti liežuvio už dantų. Neretai nutikdavo, kad pasibaigus lošimui Fransisko varžovai, nusivylę dėl pralaimėjimo ir supykę ant arogantiškai tylinčio basko, griebdavosi ginklo. Dėl to kildavo daugybė dvikovų, prieš kurias jis nebūdavo nusiteikęs. Jei leitenanto-vienuolės biografijoje suskaičiuotume per ar po kortavimo nukautus jo varžovus, susidarytų tikrai įspūdingas skaičius. Sakinys „aš išsitraukiau durklą [arba kardą] ir jis susmuko" tapo sustabarėjusiu žodžių junginiu.

Kodėl Fransiskas laimėdavo visas tas kovas, neaišku. Fiziškai jis buvo silpnesnis už daugelį varžovų, kaudavosi jie bent jau ne prasčiau už jį ir netgi ypatinga Fransisko fechtavimosi technika ne visada galėjo tą skirtumą išlyginti. Bet per visus savo kovų metus, tiek būdamas kareivis, tiek lošėjas, Fransiskas, regis, bus išgyvenęs visą savo tūžmastį. Jis buvo priešybė to, kas buvo Katalina. Jei mergaitė viską, kas vyko vienuolyne, iškęsdavo, tai Fransiskas dabar su niekuo nesitaikstydavo. Jis bausdavo už mažmožius, galima sakyti, bausdavo tam, kad baustų. Nesilenkė jokio pavojaus, priešingai, ieškojo bet kokių progų, kurias galima būtų „užaštrinti". Tačiau vien tik tūžmastis nebūtų jo padariusi tokiu geru kovotoju. Fransiskui pavyko savo įsiūčio energiją suporuoti su kažkuo, ką būtų galima pavadinti šaltakraujiškumu. Jame buvo sukryžmintas laukinis besmegenis barbaras ir virš daiktiškumo pakylėtas aiškiaregys. Ginklą traukdavo įraudusiais skruostais, bet fechtuodavosi šalta galva. Šiuo požiūriu jam pavyko suderinti priešybes. Ir dėl tos priežasties jo kovas vainikavo didžiausia, kokia ir galėjo būti, sėkmė.

Šito gyvenimo tarpsnio pabaigoje Fransiskas susidūrė su vyru, kurį visi vadino El Sidu. Tai buvo tikras milžinas, vien savo povyza galėjęs sugriauti priešais sėdinčiojo savikliovą; jis visur rodydavosi tik lydimas bendrų, kurie daugelyje kautynių prie kortų stalų įrodė esantys naudingi talkininkai. Sidas nebuvo pratęs pralaimėti. Pamatęs, kad vis dėlto neprilygsta Fransisko kortavimo menui, išsiviepė ryklio šypsena, pasilenkė per stalą ir susibraukė saują Fransisko monetų.

Fransiskas elgėsi lyg nieko nebūtų įvykę, paprasčiausiai toliau kortavo ir atsilošė tai, kas buvo pavogta. Tai neišvedė Sido iš pusiausvyros, nes, antrą kartą praradęs krūvą monetų, norėjo dar kartą ją prisitraukti. Bet šįkart Fransiskas vienu judesiu prismeigė durklu ištiestą ant stalo neatidaus Sido ranką, stryktelėjo, visu svoriu užgulęs ginklą nukirto plaštaką ir spruko iš lošimo lindynės, nespėjus priešininko palydai net atsitokėti. Fransiskas greitai ištrynė iš atminties šį nutikimą, o Sidas, priešingai, dar tą pačią dieną prisiekė, kad niekados nepamirš, kas ką tik įvyko; nuo tos akimirkos Fransiskas Lojola, pats to nežinodamas, įsigijo labai galingą priešą.

Tamsoje

1616 metais Fransiskas, būdamas trisdešimt vienerių, dėl tokio gyvenimo būdo jau raukšlių išvagota kakta ir padribusiais skruostais, viename mieste, kurio pavadinimas jo jau nedomino, sutiko seną pažįstamą, buvusį kovų bendražygį, taip pat leitenantą, Karlosą de Silvą. Šis keikė krašte įsiviešpatavusią ramybę, tą slegiantį taikaus meto neveiklumo dumblyną. Mūšiai praretėjo, kovojančių indėnų sumažėjo, laimė, jei pasisekdavo tarnauti ten, kur dar galima buvo kariauti. Silva indėnus vadino skystablauzdžiais, kurie, jo manymu, per anksti susitaikė su savo likimu. Kareiviai, kurių buvimas neteko prasmės, buvo priversti dykinėti.

Tą naktį Silva turėjo sutaręs „pasimatymą su kardu", – taip jis vadino dvikovą. Jo priešininkas buvo vardu Akosta. Dvikovos priežastys buvo mažareikšmės ir perdėtos. Iš tiesų vyrams stigo kovos kutulio. Jie norėjo vėl užuosti pavojų, pajusti, ko verta gyvybė, kai į ją kėsinamasi. Kariūnai norėjo vėl ją ginti, o ne nuolat savęs klausinėti, kodėl ji šito verta. Silva Fransisko paprašė jį palaikyti, būti jo sekundantu, nes pastarojo uždavinys – prireikus padėti kautis. Fransiskas išsyk sutiko.

Iki sutarto laiko buvo likusios dar aštuonios valandos. Dvikova turėjo vykti visiškai slaptai, nedideliame miškelyje, vienuoliktą valandą nakties. Abu vyrai kiek užkando, prigulė, pamiegojo dvi valandas, paskui atsigaivino, pamankštino sąnarius ir kiek apšilo prieš pradėdami fechtavimosi pratybas.

– Niekada šito nepamiršk: dėmesys neturi būti sutelktas vien į kardą! – kalbėjo Fransiskas. – Tavo akys turi matyti viską – kardą, kojas, ranką, mosuojančią kardu, ir pirmiausia priešininko veidą. Susikaupimas yra viskas. Tu neturi ką prarasti.

– Na ir pasakei. Aš galiu prarasti gyvybę.

– Jei tau brangi gyvybė, esi geras kovotojas. Jei esi jai abejingas, būsi nenugalimas.

– O tau? Ar tau nebrangi gyvybė?

– Dažnai įsivaizduodavau, kaip būtų, jei praleisčiau kirtį, regėjau daugelio susmunkančių žmonių veidus. Kas čia bloga? Galiausiai po šauksmų visi nurimsta. Rimties nebetrikdo kvėpavimo mašina. Stoja paprasčiausia tyla, supranti? Kas gali būti dar gražiau? Ir kai aš kaunuosi, prieš akis visada regiu tik tą tylą, o ne tamsą, kuri susijusi su tyla.

– Šiąnakt bus tamsu, – tarė Silva, prieidamas prie lango. – Debesuota naktis. Mėnulis niekaip neprasimuš pro debesis.

– Papasakok, kas naujo? – paprašė Fransiskas, norėdamas prablaškyti Silvą.

Šis ėmė pasakoti apie miesto žmones, apie naujas, atvykusias baltąsias prostitutes, visų pirma apie moterį iš Kordobos, pas kurią eis ryt. Jis sakė, kad kalbėjimas apie rytdieną jį gerai veikiąs, teikiąs jam drąsos,

kalbėjimas apie ateitį jį stiprinąs. Beje, rytoj iškilmingas mišias laikysiąs vyskupas iš Huamangos, kuris jau dvi dienas viešintis mieste; tose mišiose jis irgi ketinąs dalyvauti ir sukalbėti padėkos maldą už laimingą dvikovos baigtį. Fransiskas kilstelėjo galvą. Vyskupas iš Huamangos. Ir Chuanas Bautista de Artega. Jis prisiminė praėjusius laikus, žmogų, kuriuo kadais buvo. Visa tai buvo paslėpusios metų šiukšlės: Migelis, Ana, Konsepsjone praleistos savaitės, atsisveikinimas, žodžiai, kuriuos Chuanas... Fransiskas apčiupinėjo liemenę. Chuano laiškas, kadaise įsiūtas į liemenę. Bet jis jau seniai vilkėjo nebe tuo pačiu berankoviu, per tą laiką jau ne kartą keitė sudėvėtus rūbus, bet nė sykio neprisiminė Chuano laiško, dūlėjančio kur nors mūšio lauke ar Paikabi žemėje.

– Vyskupas? – paklausė Fransiskas. – Ar asmeninis jo gydytojas dar vis tas pats? Chuanas Bautistas de Artega?

– Nežinau.

– Tuomet rytoj paklausime.

– Rytoj! – tarė Silva. – Tai gerai.

Fransiskas pasišnekučiavo su Silva dar „apie šį bei tą, kaip rašė Katalina, iki dešimtos valandos, kol išgirdome skambančius varpus, pasiėmėme kardus, apsiaustus ir išsiruošėme į kelią. Viską gaubė tokia aklina tamsa, kad negalėjai įžiūrėti net prie akių pakeltos rankos. Tai patyręs pasiūliau ant rankų užsirišti nosines, kad vienas kitą atpažintume, kad ir kas nutiktų per artimiausias valandas."

Jiedu įžengė į mišką. Eiti paskutinius žingsnius iki sutartos vietos sekėsi sunkiai, jie beveik nematė kur

žengia, retsykiais per kelią šmėstelėdavo koks gyvūnėlis. Jiedu atėjo per anksti ir turėjo palaukti. Fransiskas jautėsi kažkaip keistai. Atrodė, lyg jau būtų čia buvęs. Šioje vietoje. Vis dėlto tai buvo tik tamsa, kurią jis prisiminė, ir jausmas, kurio apimtas Potosi sugriovė Bevardžio įvaizdį. Prisiminimus išgujo iš galvos. Pagaliau pasirodė priešininkai, taip pat be jokio žiburio. Per tą laiką kovotojų akys nustojo beprasmiškai ieškojusios šviesos. Šiaip ar taip, dabar Fransiskas su Silva matė besiartinančiųjų kontūrus. Veidų nematė, tik šešėliai, išnyrantys iš šešėlio. Tamsūs kontūrai, tik truputėlį šviesesni už juos supančią tamsą. Akosta ir Silva žengtelėjo po žingsnį į priekį, o Fransiskas ir antras sekundantas pasitraukė atgal, padarydami abiem kovotojams vietos. Dvikova prasidėjo be žodžių. Sekundantai girdėjo kardų žvangėjimą, besigalynėjančiųjų šnopavimą ir batų šiurenimą ant miško paklotės. Kai Silva buvo sužeistas, nesunkiai, bet juntamai, Fransiskas stojo jam į pagalbą. Nieko nelaukdamas jo pavyzdžiu pasekė ir kitas sekundantas. Abu priešininkai akimirką nuščiuvo. Silva išnaudojo pertrauką, prišoko ir dūrė mirtiną dūrį tiesiai į priešininko krūtinę; iš Silvos lūpų išsiveržė džiaugsmo šūksnis, sumišęs su krauju, nes tas triumfo šūksnis kartu buvo ir skausmo, ir priešmirtinis klyksmas. Tas šuolis jam atnešė ne tik pergalę, bet ir pralaimėjimą. Silvai dūris pavyko tik todėl, kad jis nepamatė Akostos ginklo. Abu kardai vienu metu susmigo į priešininkų krūtines ir smigo vis gilyn. Abudu priešininkai suėmė vienas kitą už pečių ir traukė artyn, kol judviejų galvos visai priartėjo; vyrai paskutinį kartą neryškiai pamatė

save vienas kito akyse ir galiausiai nuvirto nebegyvi. Sekundę tvyrojo tyla.

Fransiskas pirmas mostelėjo kardu. Priešininko sekundantas įsitraukė į kovą. Po neilgai trukusio atsargaus vienas kito jėgų tyrinėjimo Fransiskas suprato, kad priešininkas jam neprilygsta. Nors ir juto, kad Akostos sekundanto kadaise tikriausiai būta gero fechtuotojo, tačiau tai jau dengė tąsus stojusios senatvės luobas, vis dažniau vėluojanti reakcija vos įstengiant atmušti smūgius, priešininko mąstymo lėtumas, kuris vis labiau ryškėjo, juo ilgiau truko kova, apie prastą fizinę būklę liudijantis šnopavimas. Be to, baimė, kurią Fransiskas galėjo tiesiog užuosti, mat priešininkas suvokė, kad yra silpnesnis. Fransiskas ėmė šaipytis iš Akostos sekundanto. Būtų galėjęs jau ne kartą suduoti mirtiną smūgį, bet, užuot nudūręs, darė tik nepavojingus įbrėžimus, tarsi tais rėžiais priešo odoje žymėtųsi renkamus taškus. Tai prilygo žaidimui orkos, pagavusios ruonį Patagonijos pakrantėje ir jo nežudančios tol, kol į valias neatsižaidžia. Bet toks elgesys šaukėsi keršto. Fransisko priešininkas pajuto netikėtą galimybę. Jis turėjo viską statyti ant kortos, silpstančias jėgas sutelkti paskutiniam, lemiamam smūgiui tą akimirką, kai kitas šito nebesitikės. Tad jis sutelkė visą drąsą ir staiga, tariamai netekęs jėgų ir pasiduodamas, plačią krūtinę atkišo dūriui; tai buvo siūlymas, kurį Fransiskas ir šįsyk atmetė, žinoma, nepamiršdamas įbrėžti naują rėžį, dar kartą apsisuko ant kulno žaisdamas šį neabejotinai pergalę atnešiantį savimylos žaidimą, kuris juo ilgiau žaidžiamas, juo daugiau teikė džiaugsmo. Vis dėlto užbaigęs savo piruetą Fransiskas priešininko veide

išvydo nubundančios panteros akis, kuriose ruseno narsos gyventi likučiai. Tos akys staiga su visa netikėta jau nurašyto kūno jėga šoko ant jo dviem milžiniškais šuoliais; ginklas buvo nukreiptas į neapsaugotą Fransisko krūtinę ir būtų į ją tikrai pataikęs ir pervėręs, jei paskutinę akimirką nebūtų pakeitęs krypties. Mat sekundantas užkliuvo už ant žemės tysančio Silvos rankos ir kardas kliudė ne krūtinę, o tik Fransisko žastą, – balta nosinė nusidažė raudonai. Supykęs Fransiskas Lojola durklu pervėrė priešininko kūną ir nustūmė nuo savęs.

– Kaip matai, – pašaipiai tarė Fransiskas, – žaizdą susitvarsčiau dar prieš tau pataikant.

Vyriškis gulėjo aukštielninkas ir kvėpavo paskutines minutes. Fransiskas pasilenkė. Pažvelgė į mirštančiojo veidą. Jis nepatikėjo tuo, ką išvydo. Iš pakeltos nuo žemės lazdos ir nosinės pasidirbo deglą, uždegė ir įsmeigė greta mirštančiojo į žemę. Dar kartą pažvelgė į vyrą. Nežinojo, ką turėtų jausti.

– Kuo tu vardu? – paklausė.

– Migelis de Erausas, – atsakė mirštantysis.

– Neatpažinau tavęs, – tarė Fransiskas.

Jis praskleidė Migelio marškinius ir apžiūrėjo žaizdą. Paskui pats ėmė nusirenginėti. Vilkosi rūbą po rūbo stovėdamas greta vyro, kuris kadaise buvo jo brolis, darė tai be emocijų, tarsi atlikdamas pareigą. Nusivilko liemenę, marškinius, apatinius baltinius. Galiausiai nusivyniojo tvarstį, kuriuo kasdien susiveržda vo slėpdamas krūtis. Fransiskas žinojo, kad bandyti gelbėti jau per vėlu, bet darė, ką daręs, apimtas keisto mechaniško poreikio veikti, tarsi kitaip elgtis negalėtų.

Jis sutvarstė brolio žaizdą. Migelis de Erausas žiūrėjo į priešais šmėžuojančią moterišką krūtinę ir nepratarė nė žodžio. Deglo šviesoje matė gilų randą ant priešininko smakro ir nepratarė nė žodžio. Žvelgė į to kito, klūpančio taip arti, akis ir nepratarė nė žodžio. Jis susiejo viską, ką matė, į visumą, prisiminė viską, kas buvo įvykę prieš daugelį metų. Tą akimirką, kai prasikalė nuojautos daigas, kai jis staiga kuo aiškiausiai praregėjo artėjant mirčiai, tą akimirką, kai norėjo praverti lūpas paskutiniam žodžiui, vardui, kurį norėjo ištarti it spėjimą, it klausimą, geisdamas išgirsti atsakymą, tą akimirką jo širdis sustojo. Dar būtų pakakę oro, dar būtų spėjęs pro lūpas išsprūsti vardas lyg paskutinis žvilgsnis, bet Fransiskas Lojola, užuot užspaudęs mirštančiajam akis, delną uždėjo ant burnos.

Noras mirti kitaip

Tai buvo toli gražu ne viskas, kas iš tiesų tą naktį įvyko. Kai Fransiskas delną nuėmė nuo lūpų, šis buvo drėgnas. Kraują, ištryškusį iš brolio burnos, jis nusišluostė į kelnes. Gęstantis deglas menkai apšvietė veiksmo vietą. Fransiskas apsigręžė ir žengė keletą žingsnių nežinodamas nei kur, nei kodėl eina. Jis paprasčiausiai ėjo, kol išvydo miesto šviesas. Per tą laiką pro debesis prasimušė mėnulis. Tada Fransiskas pamatė, kad nuo miesto artėja vyriškis su deglu. Vyras stojo jam skersai kelio. Negana to, jis ėmė juoktis, netikėtai suėmė jį už pečių. Fransiskas jau norėjo griebtis ginklo, bet prie diržo jo nebuvo, ir tik tuomet apsižiūrėjo esąs pusnuogis. Sutiktasis taip stipriai spraudėsi artyn, kad Fransiskas griuvo aukštielninkas. O tas kitas griuvo ant jo. Fransiskas veidu išsyk pajuto dygius barzdos šerius, dvokiantį liežuvį, bandantį prasiskverbti pro lūpas. Vyro būta tokio sunkaus, kad Fransiskas neįstengė jo nuo savęs nupurtyti. Vyras braukė rankomis per Fransisko krūtis, gniaužė jas ir garsiai raugėjo. Paskui prasisegė kelnes, Fransiskas išgirdo kriuksėjimą, ir kietas, sumedėjęs vyro kotas įsirėmė jam į papilvę. Fransiskas gynėsi, bet neturėjo jėgų numesti, gulėdamas po juo

nurimo, įkvėpė oro, perbraukė liežuviu lūpas, užsimerkė ir ėmė kuždėti gašlius, nešvankius žodžius. Tas suprunkštė ir prispaudė burną prie pravirų aukos lūpų. Fransiskui teko laižyti puvėsiais atsiduodančią kūdrą, kol galiausiai pamažu išsilenkė bučinio, kryptingai braukė lūpomis per užpuoliko skruostą, paskui kiek galėdamas plačiau prasižiojo, į vyro kaklą suleido dantis ir iš visų jėgų bandė kaklo gyslas perkasti abiem eilėmis dantų. Burna išsyk pritvinko karšto kraujo. Vyras sukliko, į pagalbą pasitelkė rankas, smaugė ir kumščiavo, bet Fransiskas, tvirtai įsisegęs į kaklą, jo nebepaleido, žandikauliai virto geležiniais spaustuvais; jis nejudėjo, kvėpavo per nosį, juto, kaip smakru srūva kraujas, kaip silpnėja ir galiausiai visai nurimsta vyro judesiai. Fransiskas nepaleido, bet dar stipriau sukando dantis. Po kurio laiko viskas buvo baigta. Jis išsirideno iš po užpuoliko. Viską, kas buvo burnoje – kraują, odos ir audinių skutus – išspjovė, atvirto aukštielninkas ir žiūrėjo aukštyn, į dangų, nusiplūkęs, burnoje jausdamas kraujo skonį. Atsistojo, vis dar keistai mašinaliai, tarsi kieno kito valdomas, tuo pačiu keliu grįžo į mišką, į dvikovos vietą, nuo žemės pakėlė drabužius ir apsirengė, pridengė išdavikišką krūtinę, apsijuosė kardą, atsidūrė prie Silvos namų, įsigavo į juos, priėjo prie praustuvo, nusiplovė veidą, ėmė skalauti burną, gargaliavo ir spjaudė vandenį tol, kol jį visą sunaudojo, paskui pasiėmė daiktus, pririšo juos prie mulo, pats sėdo ant arklio ir išjojo iš miesto, kuriame įvyko visa tai. Apie Chuaną Bautista de Artegą daugiau nebegalvojo.

Jis vis jojo. Iš pradžių – išilgai jūros pakrantės, kol aptiko paskutinį šviežio vandens upelį, pasistiprino ir pasuko keliu į kalnus. Fransiskas norėjo aukštyn, į kalnus, kažkas traukė jį į tokią vietą, kur jis galėtų susivokti. Jis keliavo beveik be atvangos, kartais valgė, gėrė ir net nusnūsdavo jodamas. Būtų beveik nepastebėjęs dviejų sutiktų vyrų. Šie prijojo artyn paklausti kelio. Sakėsi beviltiškai pasiklydę. Fransiskas gūžtelėjo pečiais ir atsakė pats nežinąs, kur esąs. Vyrai prisidėjo prie jo; šitaip, sakė, turėsią didesnę galimybę išgyventi. Tačiau jie deramai neįvertino vietovės. Kad ir kur atjodavo, už kiekvienos kalvos, už kiekvieno kalno viršūnės plytėjo neaprėpiami Andai. Fransiskui tai visiškai nerūpėjo. Jį buvo apėmusi didžiulė apatija, beveik ciniškas atsidavimas likimui. Jei turi nutikti tai, kas ir turi nutikti, tai, šiaip ar taip, nutiks. Pats jis negalėjo nieko padaryti. Kelio nežinojo. Buvo pasiklydę labirinte, o virš jų galvų kantriai kranksėjo maitvanagiai. Toje negyvenamoje vietovėje neaugo jokia augmenija ir buvo kur kas šalčiau. Kalnų liga vertė vyrus dažnai stabčioti ir išvemti tai, ką prieš dieną būdavo suvalgę. O valgyti nelabai ką turėjo. Keletas kelkraščio žolių. Šaknelių. Kai pasisekdavo, ant kelio rasdavo kokį gyvūną, ką tik pastipusį ir dar nesušvinkusį, kurio mėsos privalgius pykindavo dvigubai labiau. Galiausiai virpėdamas griuvo vienas iš pervargusių arklių. Fransisko palydovai jį nušovė ir puolė mėsą, bet netrukus gavo įsitikinti, kad tos mėsos ne kiek tėra, – vien oda ir kaulai. Kiti du arkliai ir Fransisko mulas išgyveno

neką ilgiau. Vandens nestigo, nes kartais palydavo, arba jie surasdavo mažą gėlo vandens upelį. Kur kas daugiau rūpesčių kėlė šaltis. Buvo sunku rasti malkų laužui susikurti. Naktimis šaltis giliai įsiskverbdavo į kūnus, Fransiskas gulėdavo nuošaliai, atskirai; aniedu spaudėsi kuo arčiau vienas prie kito, trynė vienas kitam rankas ir apskretusius veidus, užsiklodavo arklių odomis. Jos sulaikydavo didžiąją šalčio dalį, bet dėl blogai nugrandytų mėsos likučių nepakenčiamai dvokė trūnėsiais. Fransisko bendrakeleiviai nuolat aimanuodavo, o Fransiskas nepratardavo nė žodžio. Jis buvo visiškai paskendęs savyje, tad skausmą ir nepriteklius menkai tejuto. Jis laukė pats nežinodamas ko. Vieną dieną paryčiais Fransiskas išgirdo džiaugsmingus priekyje einančių bendrakeleivių šūksnius. Pažvelgė aukštyn ir pamatė tai, kas vyrus šitaip nudžiugino. Atsirėmę į uolą stovėjo du žmonės, kurie galbūt galės jiems padėti, kurie gal žinojo vietovę. Fransisko palydovai nuskubėjo prie tų žmonių, bet, nepriėję iki jų kelių žingsnių, sustojo. Fransiskas juos pavijo ir taip pat stabtelėjo. Tai, ką išvydo, privertė sustingti net jį: tos figūros tebuvo žmonių karikatūros, negyvos, praviromis, perkreiptomis burnomis, lyg juoktųsi. Visai neseniai mirę. Dar nesukapoti paukščių snapų. Trys paklydėliai turėjo praeiti pro pat mirusius iš bado. Fransiskas į negyvėlius nekreipė jokio dėmesio, o aniedu negalėjo nuo jų atplėšti akių. Jie jautėsi taip, lyg žiūrėtų į ateities veidrodį ir matytų, kas po keleto dienų laukia jų pačių. Taip ir buvo. Po savaitės susmuko vienas, o netrukus ir antras. Pirmo vyro mirtį Fransiskas priėmė su įprastu abejingumu, o antrojo vadavimąsi mirtimi stebėjo atidžiai.

Šitaip miršta kitas žmogus, galvojo jis, negalėdamas nuo reginio atitraukti akių. Vyras atrėmė galvą į uolą ir prisimerkė. Kvėpuojant krūtinės ląsta – panašiai būva, kai žmogų vimdo, – kilnojosi trūkčiojamai, labai netolygiai, vis rečiau ir rečiau. Galiausiai, tarsi kažkam ruošiantis, stojo trumpa pauzė, o paskui pro lūpas prasiveržė paskutinis atodūsis. Vyras liko sėdėti kaip sėdėjęs, nematoma ranka ištiesino jo kūną. Nustojo kilotis krūtinė. Buvo girdėti tik maitvanagių snapų kalenimas. Jie pagarbiai tupėjo kiek tolėliau ir laukė ištempę raudonai ir baltai kraštuotus kaklus, tarsi būtų pasirišę servetėles. Bet reikėjo eiti toliau. Fransiskas paliko paukščius lesti. Kitą naktį jis negalėjo užmigti. Kažkas privertė pašokti. Tai buvo tik garsas. Tarsi kažkas būtų praskyręs ilgą juodą apsiaustą. Bet ten nieko nebuvo. Fransiskas buvo vienas. Staiga jis suprato: tai, kas jo čia laukia, skirta tik jam vienam. Niekas jo nuo to neišgelbės. Fransiskas tą vietą apleido dar naktį, keliavo tolyn, kad tik nereikėtų miegoti, kad tik judėtų į priekį; tai buvo pavojingas kelias, pro kalno plyšius, pro skardžius ir bedugnes. Jis žiūrėjo į kelio pabaigą, kuri vis aiškiau stojo jam prieš akis. Galiausiai jo abejingumą nugalėjo didžiulė baimė ir jos Fransiskas nebegalėjo atsikratyti. Ne taip, galvojo jis, ne taip. Jis dažnai susmukdavo ant žemės, dažnai vėl pakildavo. Jis jautė rankas, dedamas ant pečių. Jis jas nusipurtydavo. Dar ne, manė jis, dar ne. Iš jo liko tik instinktas, instinktas, varantis į priekį, paskutinis gyvenimo parakas. Tetroško viena – nebegirdėti ano apsiausto šiugždėjimo. Todėl jis ėjo tolyn, net ir tada, kai visai nebeliko jėgų, kai kraujas imdavo stingti, ėjo tik genamas rau-

menų valios, įgalinusios praeiti šį, kitą ir dar kitą posūkį; į šį paskutinį žygį jis sutelkė viską, ėjo įsmeigęs akis į priekį, į vienintelę dabar jam likusią viltį, nes žinojo, kad taip toli nuklydęs į Andus pats iš čia nebeišsigaus. Taigi ten, už to posūkio, už anos kalvos, kažkur priekyje turėjo pasirodyti žmonės, kurie ištiestų jam ranką. Jis buvo gyvas vien tuo prieš akis turimu vaizdu – išganingos žmonių rankos, suteiksiančios maistą ir šilumą. Tuo vaizdu jis visomis išgalėmis stengėsi uždengti tikrovę. Fransiskas Lojola tikriausiai atrodė kaip keliaujantys griaučiai, sulysęs iki kaulų, papilkęs, bekraujis, kai pasukęs už uolos kampo išvydo du indėnus. Fransiskas nenutuokė, ar jam džiaugtis, ar bijoti, tad šmėstelėjus paskutinei minčiai paklausė:

– Ar jūs kanibalai ar krikščionys?

Jis norėjo užtaisyti ginklą, bet jau seniai buvo jį išmetęs, tad tegalėjo atsiduoti tam, kas bus. „Ir aš pravirkau, – užsimena jis savo užrašuose, – kiek prisimenu, pirmą kartą gyvenime."

Plunksna

Tuomet pagaliau, matyt, vis dėlto bus įvykęs pasikeitimas, toli siekiantis pokytis, visą gyvenimą keičiantis suvokimas, nes Fransiskas vėl nuėjo į vienuolyną, beje, užsisklendė pusę metų. Jis nebeišeidavo iš celės, užsidarė jam skirtame dešimties kvadratinių metrų plote, valgė tai, ką jam atnešdavo, sėdėjo ant suolelio, gulėjo ant lovos, kartais ir po ja, kad matytų išvirkščią gulto pusę, stovėjo nugara į sieną ar įrėmęs kaktą į duris, o jei judėdavo, tai tik nesibaigiančiu ratu, dėdavo koją už kojos ir, kol apeidavo celę, iš naujo išgyvendavo pusės metų įvykius. Išgelbėjimas atėjo netikėtai, lyg perkūnas iš giedro dangaus. Po viso to, ką pats buvo pridaręs, jį iš mirties gniaužtų ištraukė būtent du čiabuviai, apklostę antklodėmis, girdę karštu vandeniu su žolelėmis, vyrai, gerai žinoję, ką ir kaip galima jam duoti valgyti, išmanantys, pažįstantys tokias kraštutines situacijas ir nematę priežasties leisti žmogui nusibaigti, o gal net ir nužudyti, kad galėtų nuplėšti nuo kūno paskutines drapanas. „Tai krikščionys!" – parašyta Fransisko tekste. Jo gelbėtojai ne tik davė jam viską, kad atgautų jėgas, jie Fransiską išvedė iš šalčio labirinto, palydėjo iki artimiausios gyvenvietės. Tada Fransiską

paliko vieną, kai miestas buvo jau ranka pasiekiamas, ir pasitraukė ten, iš kur buvo atėję, – į nežinią.

Mieste Fransiskas išsyk aplankė vienuolyną ir su broliais sutarė atkampios celės kainą. Tenai gyveno užsisklendęs. Atsigręžęs į praeitį traukė vieną po kito gyvenimo įvykius tarsi perlus iš vėrinio ir dėliojo priešais save. Perkreipti veidai žmonių, kuriuos jis nužudė, susiliejo į vieną veidą, o priešmirtiniai jų šauksmai susidėjo į vieną šauksmą. Prisimindamas vis senesnius laikus pamatė viso gyvenimo paieškas, į kurias buvo išsiruošęs. Galiausiai atėjo Chuano Bautistos de Artegos eilė. Jausmai, susiję su šiuo žmogumi, buvo tarsi sutrūkinėję. Taip save tyrinėjo šešis mėnesius. Būtinai turėjo ką nors surasti. Ką nors, kas turėtų sąsajų su ateitimi, su tolesniu gyvenimu. Ieškojo savyje kažko, kas nebūtų nulemta to, ką daro kiti. Jokio vienuoliško pamaldumo. Jokio kareiviško paklusnumo. Kažką savo. It koks urvinis gyvūnas Fransiskas rausėsi po savo sielos sluoksnius, grybšnis po grybšnio į šalį stūmė ligtolinio gyvenimo purvą ir troško aptikti ką nors, ką galėtų išgelbėti, ieškojo lobio, atsakymo, krypties. Ieškojo nepailsdamas. Tačiau užuot radęs laukiamą šviesą, sulaukęs praregėjimo, palengvėjimo, pamatęs ateities kelrodį, jis vis labiau niuro. Ėmė baimintis nerasiąs nieko, išskyrus tai, ką rausė, – urvą. Kartą jis sustojo. Buvo įsirausęs taip giliai, kad nebeįstengė nieko matyti. Tuštuma, kuri nė iš tolo nepriminė Ekaino groto tuštumos. Gniuždanti tuštuma. Nė trupučio galimybės, prabudimo ar pradžios. Žemėje urvas, aiškiai rodantis, kuo baigsis visas kadaise prasidėjęs jo gyvenimas, – pabaiga tamsoje. Jis geriau būtų nematęs to, ką išvydo Anduose ir

vienuolyne, bet šiugždantis apsiaustas ir urvo tamsybė susimetė į porą ir daugiau jo nebepaleido.

Fransiskui išėjus iš vienuolyno, niekas nepasikeitė. Fransiskas Lojola gyveno kaip gyvenęs. Jam vis tekdavo griebtis ginklo, gintis ir ne vieną priešininką pasiųsti „žemėn". Tuo metu jį jau daug kur žinojo, sakydavo: tas kortuotojas, veiklus, ūmus, nesivaldantis leitenantas. Vienas iš tų, kuris klausė savo instinktų, kuris daug negalvodamas kirsdavo kardu, kuris buvo ištikimas impulsui, kuris, užuot laukęs, veikė, kuris, užuot pasigailėjęs, žudė, kuris paklusdavo įsiūčiui, bet visa tai darydavo ramiai ir grakščiai it ne šios žemės gyventojo judesiais. Jį gana dažnai pavydavo praeities šešėliai, nes visur esama žmonių, trokštančių keršto. Norinčių išlieti tulžį niekados nestinga. Visada yra turinčių neapmokėtų sąskaitų.

Fransiskas Lojola per tą laiką tapo Fransisku Lojola iki kaulų smegenų. Savo fantazijos vaisių, vyrą, kurį įkūnijo, dabar galutinai ištobulino. Visi gestai ir judesiai atrodė tartum įgimti. Balsas jau seniai buvo tokio šiurkštumo, kokio norėjo. Kartais net pats pamiršdavo, kokiame iš tiesų kūne gyvena, ir prisimindavo tik naktimis liesdamas save ar pamatęs kraujuotus apatinius, kai suskausdavo krūtis, ar kai užsimanydavo ilgos plačios barzdos. Be to, atrodė, kad kelio atgal nėra. Fransiskas nebežinojo, kas gi iš tiesų buvo ta Katalina. Tolimas žmogus, kurį kadais pažinojo, bet jau seniai pametė iš akių. Lygiai taip pat, kaip nutiko Migeliui su tuo kibiu. Ne, jis *norėjo* būti tuo, kuo buvo, nes kiekviena kūno skaidula tikėjo savimi, mėgavosi kitų jam rodoma pagarba, nes mylėjo laisvę sakyti ir daryti

tai, ką nori sakyti ir daryti, nes tapo toks, kuris gali tam tikriems dalykams dėti savo antspaudą.

Vis dėlto kartais jį apimdavo nemalonus jausmas, kad kažkas yra negerai, kad jis kažką slepia, kad yra mulkintojas, apsimetėlis. Tomis retomis valandomis jį apnikdavo jausmas, kad iš tikrųjų negyvena, o yra savo paties lėlė, marionetė, kitų valdomas žaislas, išdavęs savastį ir realybę. Kartais jis paprasčiausiai norėdavo nusimesti visus apdarus, atlikti vienintelį išsilaisvinimo veiksmą tam, kad visiems parodytų, kas yra iš tikrųjų. Bet to jis nedarė, nes galėjo nesunkiai numanyti pražūtingas pasekmes. Pasklis kalbos. Visi sužinos, kas jis yra iš tiesų. Jo paslaptis būtų atskleista, o kartu dingtų ir pranašumas. Jam rodoma pagarba susvyruotų. Žmonės imtų kuždėtis, rodyti į jį pirštais, slapčiomis apkalbėti ir šaipytis. Ne, tik jis gali žinoti, kas toks yra. Ir jam to pakako. Valdyti padėtį buvo svarbiau už visa kita. Norėjo būti pats sau ponas.

Tad Fransiskas Lojola gyveno „kaip plunksna vėjyje", – taip rašoma jo užrašuose. Jis imdavosi įvairiausių darbų, asilo, kurio vardas Atsitiktinumas, leidosi nešamas per šalį, stabtelėdavo ten, kur atėjęs, vienoje vietoje neišbūdavo ilgiau nei porą mėnesių, dirbo piemeniu, pardavėju, kroviku, nešiku, mulų varovu, kartą net įstatymo sergėtoju. „Mane pasiuntė į Piskobambą ir į Miskės lygumas, kad tose apylinkėse atskleisčiau tam tikrus nusikaltimus, apie kuriuos buvo gauta žinių, ir kad nubausčiau kaltininkus. Atvykęs į Piskobambą, suėmiau tūlą leitenantą Fransiską de Eskobarą, gyvenusį ten su žmona. Apkaltinau jį apiplėšus du indėnus,

klastingiausiai juos nužudžius ir užkasus po savo namu, stovinčiu akmens skaldykloje. Mes ėmėme kasti ir aptikome du lavonus. Aš ištyriau visus net menkiausius to įvykio pėdsakus, o kai baigiau tyrimą, sukviečiau puses ir nuteisiau kaltinamąjį myriop. Jis pateikė apeliacinį skundą, aš jį patenkinau, ir byla kartu su kaltinamuoju buvo nugabenta į La Platos teismą. Bet La Platoje nuosprendis buvo paliktas galioti ir Eskobarą pakorė." Bet už minutės Fransiskas ir šiam darbui atsuka nugarą. „Patraukiau tolyn, į La Pasą, – rašoma užrašuose, – čia kurį laiką apsistojau ir gyvenau be nuotykių."

Savyje neradęs tikslo, kitus dvejus metus, kad ir ką darytų, vėl žiūrėjo į žmones, su kuriais susidurdavo. Jis stebėjo civilių žmonių gyvenimo kasdienybę, vyrus ir moteris, kurie savo gyvenimą skirstė kaip daržą į lysves, tvarkingas, išravėtas, lygiai sugrėbstytas; čia buvo vestuvės ir vienas kitam duodamas pažadas, buvo namas, kuriame apsigyvendavo dviese, gyvenamoji vieta, dalijusį gyvenimą į dvi dalis, buvo darbas, kurį reikėjo atlikti, buvo vaikai, kurie kartais gimdavo, ir visa tai šildė įprastumo saulė. Žmonės gimdavo, valgydavo, dirbdavo, gimdydavo vaikus, žįsdavo ir mirdavo. Nors ir kaip Fransiskas stengėsi šitai laikyti niekingais dalykais, nors ir kaip niekino tą beprasmišką tvarką, ji vis dėlto turėjo magiškai raminamą poveikį, tad Fransisko širdyje nejučia augo noras turėti būtent tai, ką matė. Kartą jis aplankė savo draugą Pedrą de Čavariją ir jo žmoną Mariją. Jiedu po dešimties santuokos metų vis dar neturėjo vaikų. Tai, regis, netemdė jų idilės. Tai, ką Fransiskas pamatė pas juos lankydamasis, jį la-

bai sujaudino; tai buvo jam nežinomas dalykas – laimė, spindėjusi visomis briaunomis, gyvenimas dviese, intymioje dviejų žmonių susiliejimo bendrystėje. Ar šitai ir vadinama laime? Vienas gyveno dėl kito. Šviesa, tvyranti tarp abiejų, rūpestingumas, rodomas vienas kitam, aistra, įžiūrima jų akyse, nuolatinė laimingo pasitenkinimo būsena – Fransiską šitai sentimentaliai traukė. Jis vis labiau norėjo patirti tai, ką ir jie, troško surasti žmogų, kuris jam priklausytų ir su kuriuo galėtų dalytis gyvenimu.

Fransiskas savaitę gyveno Čavarijų šeimoje. O paskui atėjo ta nelaimė. Atsisveikinęs jis susiruošė į miestą pirkti keleto daiktų, o kai viską susidėjęs, visiškai paniręs į savo mintis, jau traukė gatve, vedančia iš miesto, pamatė priešais atskubant tris žmones. Du iš jų buvo vienuoliai. Per vidurį vedėsi moterį. Tai buvo Marija de Čavarija. Fransiskas stabtelėjo, o Marija ėmė kaip pašėlusi rodyti į jį. Fransiskas nesuprato, kas čia vyksta. Turėjo praeiti kiek laiko, kol iš padrikų trijulės šūkaliojimų šiek tiek susivokė. Visi buvo apimti didžiausios panikos. Reikalas buvo susijęs su žmogžudyste: Pedras nužudė vyskupo sūnėną, aiškiai užklupęs jį su Marija, savo žmona, o dabar Pedras persekiojąs ir *jį*, Mariją, ir norįs nužudyti; moteris turinti išvykti iš miesto, dingti kuo greičiau, kas nors turįs ją nugabenti į Huamangą, į vienuolyną, pas jos motiną, tik ten ji būsianti saugi. Nespėjus Fransiskui paprieštarauti, vienuoliai Mariją užkėlė ant mulo, pasodino jam už nugaros, ir tik melstis įpratusiais delnais ėmė iš abiejų pusių plekšnoti per šonus gyvulio, kuris pajudėjo kiek greičiau nei buvo įpratęs.

Jojimas į Huamangą

Fransiskas pakluso vienuolių įsakymui, bet negalėjo patikėti tuo, ką išgirdo. Tai pranoko jo vaizduotės galimybes, ne, galima sakyti, ją sunaikino. Jis norėjo tiksliai žinoti, kas nutiko, ir jodamas reikalavo, kad Marija de Čavarija kalbėtų ir viską kuo aiškiausiai papasakotų. Fransiskui reikėjo tikrumo. Savo iliuziją jis norėjo ištrinti iš galvos, kad jos neliktų nė kvapo. O tai padaryti galėjo tik žodžiai.

Jo susijaudinimas augo. Ne tik dėl Marijos pasakojimo tikroviškumo, bet ir dėl savų minčių, į kurias jodamas vis labiau grimzdo. Viskas, galvojo Fransiskas, paprasčiausiai viskas, ką jis ten matė, ta saldi Čavarijų šeimos idilija, tas buvimas dviese, ta vadinamosios meilės didybė, tas gyvenimo kartu širdingumas, net laimė Marijos akyse, visa tai buvo tik regimybė, o ne tikrovė. Viskas netikra, mąstė Fransiskas. Viskas tik suvaidinta. Ir ta nauja mintis virto įsitikinimu, kuris buvo ir paprastas, ir baisus: jie visi tokie, tie žmonės. Visur tas pats. Jie kažką sau įsikalba. Save apgaudinėja. Kaip jis vaidina prieš žmones, taip ir jie vaidina. Vieni prieš kitus. Visada. Vadinasi, jie nuo jo nesiskiria. Nė truputėlio. Ar jie apskritai žino, ką daro? Ar jie žino, ko nori? Ar *jis* žino,

ką daro? Ar *jis* žino, ko nori? Šešis mėnesius lindėjo vienuolyne ieškodamas ir nerado nieko, kas būtų siektina, nieko, kas jam prilygtų ir būtų verta tvirtos jo valios pastangų. Tad kas palaikė tokį jo gyvenimo būdą? Kas palaikė tokią kitų žmonių gyvenseną? Juk visa tai nepakenčiama. Kas gi gali susigaudyti tokiame liūne? Kas turi žinoti, kas tikra, o kas – ne? Ar nebūtų pats laikas pagaliau išeiti iš paties savęs, pasirodyti, pagaliau tik kartą, nors trumpą akimirką, pabūti tuo, kas yra iš tikrųjų?

Šalia tokių jaudulį keliančių minčių budo dar ir kas kita. Nuolatinis lingavimas jojant, plačiai pražergtos kojos, sąlytis su šiurkščia gyvulio nugara, sėdėjimas susiglaudus, sukaitę abiejų kūnai, Marija laikė apkabinusi Fransiską per liemenį, krūtine glaudėsi prie nugaros; Fransiskas nugara jautė moters minkštumą, o Marija iš priekio – Fransisko kvėpavimą; abiem atrodė, kad mulo žingsniai spartėja, o judviejų kūnai vis labiau glunda, ribos, atrodė, dingsta, galvoje apdarai jau krito žemėn, lietėsi oda, Fransiskas išgirdo Marijos aimaną ir nežinojo, ar ji iš tiesų vaitoja, ar jis tik įsivaizduoja girdįs. Marijos ranka atsidūrė ant jo šlaunies, Fransiskas ilgai negalvojęs čiupo ją, atrišo savo kelnes ir į prarėžą įkišo moters ranką, pakišo po medžiaginiu maišeliu, pagaliau neliks abejonių, pagaliau jį kažkas pažins. Fransiskas išsitiesė, pirštais tvirtai gniaužė Marijos ranką ir leido jai slysti per dygius plaukus link to, ko ten negalėjo būti. Fransiskas pajuto, kaip Marija už jo nugaros sustabarėjo, bet jis nė negalvojo liautis, nepaleido moters rankos, be perstogės žaisdamas pirštais kreipė jos ranką ten, kur norėjo ją justi, kol galiausiai užkluptas palengvėjimo užsimerkė.

Fransiskas sustabdė gyvulį, abu nulipo. Prieš juos plytėjo upė. Fransiskas priėjo prie kranto ir pažvelgė žemyn. Marija virpėdama liko stovėti prie mulo. Fransiskas parodė į vandenį.

– Brastos nesimato, – tarė jis. – Turėsime paėjėti palei upę.

Marija laikė ranką paspaudusi po pažastimi.

– Ar pažįsti šias vietoves? – paklausė Fransiskas.

Marija papurtė galvą.

– Tikėkimės, kad tavo vyras nejoja mums iš paskos, – kalbėjo Fransiskas. – Aš tik apytikriai žinau, kuria kryptimi keliauti į Huamangą. Jam žinomi geresni keliai. Ar tu pasiruošusi?

Marija nieko neatsakė.

– Tai jokime toliau, – paragino Fransiskas.

Marija stovėjo kaip stovėjusi.

– Ak, liaukis. Nieko nenutiks. O gal nori likti čia ir palaukti savo vyro?

Marija papurtė galvą ir užsiropštė ant mulo už Fransisko nugaros vengdama bet kokio prisilietimo. Greitai jiedu pasiekė vietą, kur galima buvo kirsti upę, ir nors jos vidurys buvo kiek gilesnis, o kvykiantį ir apkrautą mulą srovė truputį nuplukdė į šoną, jie sugebėjo persikelti į kitą krantą ir jojo toliau. Dar nespėjus gęstančiai dienos šviesai išblukinti kontūrų, tolumoje bėgliai pamatė Huamangos priemiesčių lūšnynus.

Vienuolyną pasiekė jau sutemus. Fransiskas prie vartų perdavė Mariją it kokį siuntinį. Durininkei kuo smulkiausiai išaiškino, kad ši neturinti nieko įleisti į vienuolyną, moterį privalu saugiai uždaryti. Geriausiai pas šiosios motiną. Ją persekiojąs sutuoktinis. Tai susakęs

Fransiskas staiga pajuto pasidygėjimą moterimi, kurią čia pristatė. Ir tuo, ką ji padarė. Tuo, ką pats iškrėtė kelyje. Jis jautėsi kiaurai matomas. Jam buvo koktu. Fransiskas dar kartą pamojo Marijai prieiti ir pasilenkė prie jos. Durininkė sukluso. Fransisko ranka davė ženklą šiai pasitraukti.

– Klausyk, – tarė jis Marijai, suėmęs už smakro ir įsmeigęs žvilgsnį į jos akis, kai nusivylusi durininkė pasitraukė į šešėlį. – Kas tarp mudviejų įvyko kelyje, turi būti paslaptis. Ar girdi? Tai vienintelis užmokestis, kurio prašau už pagalbą.

Marija linktelėjo ir dingo vienuolyne.

Fransiskas susimąstęs įjojo į miestą, apsistojo užeigoje, gavo patalpą, turėjusią vadintis kambariu, persirengė sausais rūbais, prisėdo smuklėje ir taip leido laiką. Iš puodelio gėrė kažkokį gėrimą. Jis nežinojo, kiek valandų jau buvo, kai staiga puodelis sprogo. Nežinojo, kodėl jis nei iš šio, nei iš to ėmė ir ištiško. Turėjo praeiti šiek tiek laiko, kol jis pastebėjo, kad puodelis susprogo ne pats, o nuo pistoleto kulkos. Išeitų, kad kas nors turėjo šauti iš pistoleto. Tik tada Fransiskas pakėlė akis į tą, kuris šovė, ir pamatė Pedrą de Čavariją, stovintį prie durų. Iš pistoleto dar rūko dūmelis.

Fransiskas visai nenorėjo su Pedru kautis, būtų mielai su juo pasikalbėjęs ir paaiškinęs šį kvailą nesusipratimą. Bet Pedras puolė jį, ir Fransiskui neliko nieko kita, kaip sprukti. Jiedu bėgo Huamangos gatvėmis; pistoletą Pedras buvo numetęs šalin ir rankoje laikė kardą. Fransiskas įlėkė į bažnyčią. Čia, galvojo jis, tinkama vieta, kur pamišęs persekiotojas atgaus sveiką protą. Šiaip ar taip, sutaikinančiam pokalbiui derama vieta.

Per tą laiką sutemo. Bažnyčioje degė kelios lempos ir žvakės. Pagrindiniame portale jau išniro Pedro šešėlis. Fransiskas apsiriko. Vyro, regis, nė kiek netrikdė tai, kad jis stovi šventovėje. Kaip paleistas nuo grandinės jis puolė Fransisko pusėn, didžiuliais šuoliais lėkė bažnyčios viduriu; iš vis arčiau šokčiojančių akių Fransiskas suprato, kad atlekiantis žmogus nėra tas Pedras de Čavarija, kurį pažinojo, bet visai kitas, nebežinąs, ką daręs, kuris nė nemirktelėjęs būtų kuo gražiausiai jį nudobęs. Fransiskas su savim teturėjo durklą. Pirmą priešininko smūgį jam pavyko atmušti ta maža geležte, bet durklas grindimis nučiuožė net kelis metrus. Fransiskas keletą žingsnių žengtelėjo į šoną, keletą atgal, vikriai išsisuko nuo smūgių nenuleisdamas akių nuo priešininko kardo. Kirčiai švysčiojo visai prie pat galvos. O ta galva privalėjo ką nors skubiai sugalvoti, jei dar šiandien nenorėjo atsidurti rojuje pas JĮ. Tuomet pamatė kryžių. Tai buvo per procesijas nešamas kryžius, atremtas į vieną iš kolonų. Fransiskas praniro pro priešininko ginklą ir nuskuodė ton pusėn. Kryžius nebuvo per sunkus, vyro ūgio, su iš molio išlipintu Kristumi. Fransiskas jį kilstelėjo ir laikė it kokį apsauginį skydą priešais, tarsi Pedras būtų nelabasis ar kokia tamsi jėga, kurią simbolinė kryžiaus galia galėtų priversti trauktis. Dabar, galvojo Fransiskas, laikydamas prieš krūtinę kryžių, jis turėtų atsitokėti, juk neims kapoti kryžiaus. Tačiau, regis, niekas negalėjo atvesti Pedro de Čavarijos į protą. Jis turėjo vienintelį tikslą – sunaikinti priešininką. Per tą laiką į bažnyčią prisirinko žmonių, atviliotų šūkaliojimo ir lakstymo. Vienas Pedro kardo kirtis kliudė kryžių. Žmonės, kaip vienas dusliai

aiktelėję, sulaikė kvapą. Fransiskas neturėjo pasirinkimo. Jis turėjo kautis ir apsuko kryžių taip, kad Dievo galva nukrypo į žemę, o kojos – į dangų. Fransiskas suėmė trumpesnį kryžiaus galą ir matė, kaip kryžius virsta puikiu kardu, kaip žemyn galva apverstas Dievas įdavė jam ginklą, kurį priešininkui nebus lengva įveikti. Nors Fransiskas pats pulti deramai negalėjo, bet turėjo tinkamą ginklą gintis, kuriuo atremdavo Pedro kardo kirčius. Jis turėjo išsilaikyti, kol kas nors ateis į pagalbą, kol kas nors pagaliau iš to Čavarijos atims kardą. Juk bažnyčioje prisirinko tiek daug žmonių! Ko jie laukia? Argi nemato, kas čia vyksta? Negi niekas neapsaugos eižėjančio Dievo kūno? Jo rankos ir pėdos jau nukrito ant žemės, tuoj nutrupės ir kojos, su kiekvienu metalo smūgiu į molį ant grindų žiro vis nauja Nukryžiuotojo kūno dalis. Netrukus liko tik krūtinė ir galva, griežtos formos, pilka ir sukritusi, apipinta erškėčiais. Galiausiai Pedras dūrė, bet pataikė tik į tarpą tarp Jėzaus nugaros ir medžio, prie kurio šis buvo prilipintas. Fransiskas atšoko, apsigręžė atbulas ketvirtį rato, priešininko kardas, įstrigęs tarp medienos ir molio, buvo išplėštas iš Pedro rankos, o nuoga viršutinė Dievo kūno dalis atitrūko nuo kaklo ir trenkėsi į grindis. Tuomet Fransiskas pakėlė kryžių ir tvojo juo per Pedro galvą; jis pažvelgė apstulbęs ir aukštielninkas krito be sąmonės. Fransiskas apsuko kryžių į taisyklingą, statmeną, padėtį ir įrėmė priešininkui į gerklę. Fransiskas gaudė kvapą, o žodžiai, kuriuos norėjo išsakyti, susprogo gerklėje. Jis spoksojo tik į priekį, tiesiai prieš akis matė vieną likusią Viešpaties galvą, pakibusią ore ir netekusią kūno. Fransiskui atrodė, kad

erškėčių vainikas ant jos kiek pakrypęs šonan, kad ir Nukryžiuotasis šniokštuoja po įtemptos kovos. Paskui pažvelgė pro Viešpaties galvą į žmones, kurie pagaliau sujudo ir prasiskyrė praleisdami žmogų, vilkintį vyskupo rūbais ir garsiai prašnekusį. Bet ištartų žodžių prasmė nepasiekė Fransisko sąmonės, nes už vyskupo pamatė vyriškį, dominusį jį kur kas labiau nei vyskupo kalbėjimas.

– Išsyk tave atpažinau, – tarė Fransiskas, nebeiškentęs tylos.

Chuanas Bautista de Artega žiūrėjo į jį.

– Kodėl turėtum neatpažinti? – paklausė jis.

Abu sėdėjo vyskupo namuose. Tą pačią naktį Pedras de Čavarija buvo suimtas.

– Tu teisus, – sutiko Fransiskas. – Kodėl turėčiau tavęs neatpažinti?

– Ar ieškojai manęs? – pasidomėjo Chuanas.

– Ne.

– Bet žinojai, kad gyvenu Huamangoje?

– Žinojau, kad iškeliavai į Huamangą. Bet nežinojau, ar čia tebegyveni. Praėjo daug laiko.

– Per tą laiką mirė senasis vyskupas. Likau pas jo įpėdinį.

– Dirbti gydytoju?

– Jis niekada neserga, tas naujasis vyskupas. Aš jį lydžiu, užrašinėju įvykius, renku nutikimus. Mes daug keliaujame, veikiau esu jo sekretorius.

Stojo tyla. Kiekvienas klausimas, kurį Fransiskas sudėdavo mintyse, skambėjo kažkaip juokingai.

– Savo prisiminimus, – suniurnėjo Fransiskas.

– Ką sakai?

– Aš taip pat renku savo prisiminimus. Viską, kas nutiko per mano gyvenimą.

– Ir apie mane.

– Ir apie tave.

– Ir apie Vitoriją?

– Gimtinę?

– Vadink kaip nori.

– Žinoma.

Fransiskas tylėjo.

– Turi man viską papasakoti, – paprašė Chuanas.

– Jau vėlu, – atsakė Fransiskas.

– Tada rytoj.

– Taip, rytoj.

Tačiau kitą rytą durys į Fransisko kambarį buvo atlapotos, už jų stovėjo du vyrai, rimti ir abejingi, o vienas jų pranešė:

– Jūs suimamas!

Fransiskas pamanė, kad tai susiję su vakarykščiu įvykiu, su kryžiaus sugadinimu ir grumtynėmis bažnyčioje, ir, neturėdamas ką sau prikišti, noriai paklusio vyrams. Bet klausimai, į kuriuos privalėjo atsakyti, buvo jam spendžiamos kilpos. Taip, jis buvęs prieš kivirčą su Pedru toje užeigoje netoli lošimo namų. Taip, tai esąs jo durklas, jis ginklą buvo pametęs, kas jį radęs?

– Su šiuo durklu, – pasakė kvotėjas, – vakar vakare nužudytas žmogus. Netoli užeigos. Dar prieš kivirčą su Čavarija. Ir yra du vyrai, matę, kaip jūs nužudėte žmogų.

Viskas vyko taip beprotiškai greitai, kad Fransiskui svaigo galva. Per trumpą bylos nagrinėjimą jis atpažino vieną iš dviejų tariamų liudininkų, pasisakiusių prieš jį. Jam trūko dešinės plaštakos. Bigę dengė juodas audeklas. Tai buvo Sidas. Fransiskas įžvelgė sąmokslą, suregztą prieš jį, bet nieko negalėjo padaryti. Matyt, Sidas buvo bažnyčioje, tarp stebinčiųjų kovą. Matyt, priklaupė ten ne iš religinių paskatų, o norėdamas nepastebimai nuo grindų pakelti durklą, priklausiusį Fransiskui Lojolai. Matyt, tuo durklu Sidas bus ir nužudęs žmogų.

Fransisko Lojolos likimas buvo nuspręstas labai sparčiai. Įrodymų nebūtų pakakę, bet liudininkų parodymai buvo svarūs. Net Chuanas Bautista de Artega neką tegalėjo padaryti. Jam netgi neleido aplankyti nuteistąjį kalėjime. Nuosprendis skelbė – mirtis pakariant. „Tada buvau kiek susirūpinęs," – parašyta Fransisko užrašuose. Bet reikalas buvo rimtas; Fransisko malonės prašymas atmestas. Buvo įsakyta nuosprendį įvykdyti, beje, per tris dienas.

*

Pasiruošimai mirties bausmei vykdyti vyko labai greitai. Kiekviena egzekucija buvo nepaprastas visuomeninis įvykis. Dvi dienas buvo statomos kartuvės. Parišęs medžio kamieną, budelis bandė lyno ir savo konstrukcijos tvirtumą. Huamangos gyventojai nerimo it prieš audrą. Žmonės džiaugėsi galėsią stebėti mirtį. Tas trumpas galynėjimasis su mirtimi, uždėjusios kanapines rankas ant aukos kaklo, tas negarsus pasmerktojo

krioktelėjimas prieš užgęstant, pro kelnių klešnes ištekantis šlapimas žmogui jau mirus, kai visas kūnas atsipalaiduoja, – visa tai žiūrovams atrodė tartum spektaklis, kuris dėl savo tikroviškumo veikė įtaigiau nei visi kiti esami reginiai. Bet labiausiai žmones džiugino ir ramino tai, kad ne *jie* ten kabo. Pakaruoklio mirtis patvirtino faktą, kad jie patys gyvi; štai anas išleido paskutinį kvapą, o jie patys tebekvėpuoja. Kol miršta tik kiti, tavo paties gyvumas neginčijamas.

Paskirtos nuosprendžio vykdymo dienos išvakarėse Fransiskas sėdėjo savo vienutėje ir mąstė. Ar kitas rytas bus paskutinis jo gyvenime? Keistai neįsivaizduojama. O jeigu vis dėlto taip ir nutiks? Jei šįsyk iš tikrųjų jis priėjo liepto galą? Į vienutę įžengė kunigas ir pasakė atėjęs išklausyti jo išpažinties.

– Išpažinties? – nustebo Fransiskas.

Kunigas linktelėjo galva.

– Išpažinties! – prajuko Fransiskas.

Kunigas ėmė murmėti lotyniškus žodžius.

– Baik! – sušuko Fransiskas.

– Kodėl?

– Atsisakau išpažinties.

– Tai neįmanoma. Jei neišpažinsi nuodėmių, tau nebus galima įvykdyti mirties bausmės.

– Taip jau yra.

– Norėjau pasakyti, jei neatliksi išpažinties, negalėsi būti priimtas į šventųjų bendruomenę.

– Tu geriau išmanai.

– Taigi. Pradėkime...

– Eik sau ir palik mane vieną.

Fransiskas atsistojo ir žengtelėjo kunigo pusėn, tuomet pastarasis pašoko ir išskubėjo iš vienutės. Netrukus pasirodė teisėjas pavarde Vega.

– Atsisakai išpažinties? – paklausė jis.

– Atsisakau! – atsakė Fransiskas.

– Ką tai reiškia?

– Jei pasiųsi mane myriop be išpažinties, nemanau, kad galėsi gyventi ramia sąžine.

Vega pasikasė smakrą.

– Ar tik nebūsi, Lojola, dėl to apsirikęs?

O paskui „it iš dangaus pasipylė kunigai", taip rašo Fransiskas, kurie iš visų pusių jį įkalbinėjo, maldavo pakeisti apsisprendimą, sodriomis spalvomis piešė amžinas pragaro kančias, laukusias vargšo „žmogaus sūnaus Lojolos", jei šis atsisakysiąs išpažinties. Bet Fransiskas buvo tvirtai apsisprendęs. Rytą kunigai rimtai sunerimo, jie nebeišėjo iš vienutės net ir tada, kai Fransiskas reikalavo duoti jam ramybę. Dabar ir šventieji tėvai ėmė kelti balsus, tačiau jų prašymai ir barimai nepadėjo. Brėkštantis rytas skelbė žmogaus gyvenimo galą, tad kunigai pasmerktąjį turėjo aprengti taftos abitu ir užsodinti ant arklio. Jie lydėjo jį visą kelią iki kartuvių, primygtinai prašė Vegos neskubėti vykdyti bausmės, nes esą dar per anksti. Jie kalbėjo, kad tą vyrą reikią paruošti paskutinei kelionei, esą negalima jo palikti be dvasiškos paramos. Bet Vega išliko ramus ir tarė:

– Jis bus pakartas. Dabar. Tai nutarta. Mirtis jau stovi greta jo. Jei žmogus būtinai nori patekti į pragarą, tai jo reikalas. Aš jam nedraudžiau atlikti išpažintį.

To Fransiskas nesitikėjo. Jis vylėsi, kad nuosprendžio vykdymas bus atidėtas, tikėjosi gauti dieną ar dvi,

kad galėtų pagalvoti. Bet dabar sėdėjo ant arklio, apgaubtas juodu taftos sijonu, tikra savo paties karikatūra, apspeistas įkyrių kunigų it kokių uodų. Kartuvės vis artėjo, o prie jų – ir žmogus, aptarnaujantis tas kartuves. Susirinko visas miestas. Fransiską ant pakylos užstūmė keturiais grubiai sukaltais laipteliais. Galiausiai kunigai liko stovėti apačioje. Tik vienas iš jų kartu žengė iki pat virvės, virpančios ryto vėjyje. Šventasis vyras vis dar šnypštė Fransiskui ragindamas pamąstyti, dar esą laiko, pakaksią vienintelio žodžio „atgailauju", ir jis suteiksiąs nuodėmių atleidimą, reikalaująs iš jo tik to vieno žodžio, nei daugiau, nei mažiau, o jei jis nebeįstengiąs kalbėti, tai pakaksią linktelėti galva ar duoti kokį ženklą akimis.

Fransiskas nesiklausė. Jis nenorėjo patikėti, kad mirs nuo to, kas dabar metė ovalo formos šešėlį tiesiai po jo kojomis. Pažvelgė į žmonių minią. Iškart pamatė Sidą, kuris iš nekantrumo grieždamas dantimis stovėjo pirmoje eilėje neapykantos prakaitu išmušta kakta. Triumfuodamas smogė į orą rankos bige. Chuanas Bautista de Artega stovėjo už vyskupo, sėdinčio ant paaukštinimo. Kiti žmonės – nepažįstami veidai, chaotiška svetimų žmonių minia, savo buvimu reikalaujanti Fransisko mirties. Jie atėjo pamatyti mirštantį žmogų, būtent tai dabar ir turėjo įvykti.

Staiga Fransiskas minioje atpažino Mariją de Čavariją. Jis suprato, kad ji tikriausiai visą tą laiką žiūrėjo į jį įsmeigusi akis, nes dabar, kai jų akys pagaliau susitiko, ji išsyk ėmė veikti. Marija davė jam ženklą, suspausdama krūtis į daiktą ir jas kilstelėdama, nekreipdama dėmesio į greta stovinčius vyrus, kurie ėmė vienas kitą

kumščiuoti, smakru rodyti į jos pusę ir laidyti kandžias užuominas. Fransiskas susimąstė. Tai buvo nauja mintis. Stovėjo rimtas ant paaukštinimo, skiriančio jį nuo prarajos, mirties ir pragaro. Tada išgirdo klausimą.

Žinojo, kad tai paskutinis jam skirtas klausimas. Fransiskas linktelėjo ir atsakė, taip, jis turįs norą. Jo veido bruožai atgijo. Jo noras, prakalbo Fransiskas, esąs lengvai įvykdomas, tas noras reiškiąs jam daugiau nei visa kita. Akimirką jis užsimerkė ir rinko žodžius. Prieš praverdamas burną norėjo turėti juos visus pasiruošęs. Paskui pasakė:

– Norėčiau mirti toks, koks gimiau.

Aplinkiniai tylėjo. Žiūrėjo vienas į kitą. Vega įtarė naują nuteistojo klastą, bet iš Fransisko žvilgsnio suprato, kad šis kalba rimtai. Prieš pat mirtį bet kuriam dings noras juokauti. Vis dėlto Vega nesuprato nė žodžio.

– Ką turi galvoje? – paklausė.

– Norėčiau mirti toks, koks gimiau, – pakartojo Fransiskas.

– Turite jį nurengti! – šūktelėjo Marija de Čavarija.

– Reikia nurengti! – šaukė kunigai. – Tai jo paskutinis noras, negali jo atmesti!

– Kas čia tokio? – šūkaliojo žiūrovai.

– Nuogam! – rėkavo kiti. – Leisk jam mirti nuogam! Jei jis to nori!

Vega apsidairė, iš visų pusių žmonės linksėjo galvomis. Paskiausią savo žvilgsnį teisėjas nukreipė į vyskupą, kuris vis dar dvejojo. Tada Chuanas Bautista de Artega palinko prie vyskupo ausies ir pakuždėjo du sakinius. Vyskupas linktelėjo. Priėjo du padėjėjai ir per

galvą nutraukė Fransisko taftos abitą. Po juo šis vilkėjo įprastus rūbus. Kai tiedu norėjo nurengti ir kitus apdarus, jis tarė:

– Prašau jus leisti tai padaryti man pačiam.

Padėjėjai perpjovė pantį, kuriuo buvo surištos rankos. Fransiskas pasitrynė užtirpusius krumplius ir pažvelgė į minią.

Ką jis dabar darė, darė lėtai. Pradėjo nuo marškinių. Rūbą po rūbo vilko nuo kūno, bet jautėsi lyg būtų priešingai, tarsi, nusivilkdamas vis kitą apdaro dalį, apsirengtų naują, tarsi nuogybė būtų tikrasis jo drabužis. Galiausiai išskėtė rankas.

Stojo visiška tyla. Žmonės negalėjo patikėti tuo, ką išvydo. To, ką matė, negalėjo būti. Marija de Čavarija šypsojosi. Chuanas Bautista de Artega pasirėmė rankomis į vyskupo kėslo atlošą. Teisėjas, budelis ir kunigas žengtelėjo atbuli. Niekas net nekrustelėjo.

– Karkite Fransiską Lojolą! – tarė pasmerktasis. – Ne mane. Aš esu Katalina de Erauso.

Tačiau jo balsas skambėjo taip, tarsi jis iš visos širdies gailėtųsi to, ką dabar padarė. Truputį tyliau pridūrė:

– Neapsigaukite tuo, ką matote.

Tada žmonės pratrūko. Pasigirdo šauksmai, riksmai, staugimas. Badė pirštais į tai, ką matė, ieškojo atsakymo, paaiškinimo, ieškojo to, kas galėtų jiems pasakyti, kas gi nutiko.

– Apgavikas! – šaukė kažkas. – Dabar jis jau tikrai nusipelnė mirties!

Kitas atsiliepė:

– Jis? Tikriausiai norėjai pasakyti *ji*. Apgavikė!

Žmonės sutrikę juokėsi. Kiti, be perstogės žegnodamiesi, šaukė, kad čia šėtono darbas. Kunigai pakėlė krapylus švęstam vandeniui šlakstyti tarsi gindamiesi nuo aukštesnių jėgų, jų lūpos nesiliovė šnabždėjusios, bet žodžių, tų lotyniškai kuždamų maldų, niekas negirdėjo.

Sidas stovėjo prie paaukštinimo krašto išplėstomis akimis. Sunku būtų rasti tinkamesnį žodį jo būsenai apibūdinti už *priblokštas.* Kažkas prie pat jo riktelėjo:

– Tikra tiesa! Nuteistas Fransiskas Lojola! *Šitai* negali būti jis! *Šito* negalima karti!

Tada Sidas išsitraukė pistoletą. Žmonės, stovėję gretimais, atšlijo. Keli riktelėjo. Sidas pakėlė virpančią kairiąją. Ištiesė, nusitaikė. Akimirką stojo tyla. Paskui nuaidėjo šūvis. Nuogas sužeistas Fransiskas susmuko ant pakylos grindų. Keli vyrai puolė prie Sido, atėmė iš jo ginklą ir suėmė. Chuanas išstumdė į šalis vyrus, stovėjusius jam kelyje, ir užšoko ant pakylos. Priklaupė prie Fransisko. Šio akys buvo atmerktos. Gulėjo kraujo klane. Chuanas pakėlė viršutinę kūno dalį, apžiūrėjo krūtinę, pečius, pažastis. Kulka kūną perskrodė kiaurai, žaizda buvo nepavojinga. Fransiskas nenuleido akių nuo Chuano žvilgsnio norėdamas sužinoti, ar sunkiai sužeistas. Paskui Chuanas jam linktelėjo.

– Niekai, – sukuždėjo jis prie pat Fransisko ausies. – Pavojaus nėra, bet vis dėlto, – tyliai pridūrė dėbtelėjęs į virvę, – būtų neblogai, jei dabar sugebėtum apalpti.

Fransiskas kiek pasikėlė Chuano glėbyje, prikišo lūpas prie draugo ausies ir sušnibždėjo:

– Šautinė žaizda, Chuanai? Tik prašau – jokio karšto aliejaus.

Diktantas

Mirties nuosprendis buvo peržiūrėtas. Vyras, bandęs nužudyti nuteistąjį, pasirodė esąs vienas iš liudininkų, pasisakiusių prieš jį tiriant bylą. Ši aplinkybė buvo daugiau nei demaskuojanti. Sidą kankino tol, kol šis viską prisipažino. Huamangos žmonės gavo pamatyti vykdomą mirties bausmę ir buvo patenkinti. Bet dabar visiems rūpėjo, kas laukia Fransisko Lojolos, kuris nusirengdamas išgelbėjo savo gyvybę. Juo susidomėjo vyskupas. Jau po trijų dienų pas Lojolą pasiuntė kelias vienuoles, kad šios ištirtų mįslingą kūną. Vienuolės prisiartino prie lovoje gulinčio žmogaus ir atitraukė apklotą. Apčiupinėjo krūtis, ir Fransiskas neištvėrė neprajukęs, nes pirštai kuteno. Jis pasakė kažkokią dviprasmybę; viena iš vienuolių sutrikusi ėmė garsiai barškinti rožančių. Paskui vienuolės praskėtė jo kojas ir apčiupinėjo gulinčio kūno lytį; viena jų pirštus įkišo vidun, čiuopė kažko ieškodama, paskui ištraukė ir sukuždėjo kitoms kelis žodžius, kurie greitai pasklido ratu: *virgo intacta*. Šiaip jau Fransiskas buvo atskirtas nuo pasaulio. Reikėjo jam neleisti pasakoti. Vyskupas pirmas norėjo sužinoti, kaip yra su tuo žmogumi. Po savaitės jis atėjo į Lojolos kambarį.

– Atėjo laikas pakalbėti, – tarė vyskupas, sėsdamasis ant kėdės.

– Kur yra jūsų... jūsų sekretorius? – paklausė Fransiskas. – Kur Artega?

– Jo čia nebus.

– Kodėl nebus?

– Turiu iš pradžių patikrinti, ar tai, ką turi apsakyti, gali būti skirta ir kitoms ausims, ne tik maniškėms bei Dievo. Tikiuosi, supranti, ką turiu omenyje.

– Ką norite sužinoti?

– Pasakok man viską!

Pastarosiomis dienomis Fransiskas iš tikrųjų teturėjo vieną norą – pasakoti. Nuo pat pradžių. Kam? Chuanui Bautistai de Artegai. Bet dabar čia sėdėjo vyskupas. Ir laukė žodžių. Fransiskas tegalėjo numesti jam keletą kaulų, ne daugiau ir ne mažiau, tik savo gyvenimo griaučius.

– Na gerai, – sutiko Fransiskas, o tai liudija ir jo užrašai. – Teisybė yra tokia – aš esu moteris. Gimiau ten ir ten, esu tokio vyro ir tokios moters duktė. Sulaukusi tam tikro amžiaus, nuėjau į vienuolyną. Ten užaugau. Prieš pat įžadus iš vienuolyno pasitraukiau dėl tokios ir tokios priežasties. Patraukiau ten ir ten, nusirengiau ir vėl apsirengiau, nusikirpau plaukus, keliavau šen bei ten, įlipau į laivą, išlipau iš laivo, traukiau per kraštą žudydamas, sužeisdamas, žalodamas žmones, pridariau didžiulių nuostolių ir klaidžiojau tol, kol atėjau į šią vietą, kur dabar ir esu, prie Jūsų Eminencijos kojų.

– Ir tai viskas? – paklausė vyskupas.

– Daugiau negaliu pasakyti.

Vyskupas apžiūrinėjo prieš jį gulintį žmogų, kurio kūną slėpė antklodė.

– Bet kodėl? – paklausė vyskupas.

Fransiskas tylėjo ir kiek į šoną pasuko galvą.

– Ir... ir kaip tai pavyko?

Čia, dabar, pamatęs to žmogaus profilį, vyskupas sutriko; tas skruostas iš tikrųjų buvo moters. Bet kas čia želia virš viršutinės jo lūpos? Ir dar tos rankos, jis raumeningas it koks arklininkas, o žvilgsnis – kietas it Arikos akmuo. Bet tas neseniai matytas nuogas kūnas? Jis nesuvokė.

– Ar nebeturi ką daugiau pridurti? – paklausė vyskupas.

– Ne.

– Reikės iškvosti.

– Ką?

– Viską. Apie tavo gyvenimą. Tavo elgesį. Tavo apgaulę.

– Norėčiau keltis iš lovos, – tarė Fransiskas. – Jau rytoj. Esu laisvas žmogus. Nuosprendis man panaikintas. Prašau rūbų. Tai mano paskutinis žodis.

– Rūbų? – paklausė vyskupas. – Nežinau, kokių rūbų tau duoti, Lojola. Tikrai nežinau. Tai, ką tu padarei, negirdėta. Nieko panašaus nėra nutikę. Todėl apie tai reikia pranešti Jo Šviesybei. Tik Jo Šviesybė gali spręsti, kas bus toliau. Būsi nugabentas į Romą. Tave lydės du mano tarnai. Ir Artega. Tu jį jau pažįsti. Jis primygtinai reikalavo leisti asmeniškai jam tvarkyti tą reikalą. Tegul Jo Šviesybė būna gailestingas tavo likimui.

Tai taręs Vyskupas pakilo nuo kėdės ir patraukė link durų. Paskui dar kartą atsigręžė, paskubomis peržegnojo kambarį ir, žvilgtelėjęs į Lojolą, pridūrė:

– Po trijų savaičių išplaukia *Šventoji Barbora*. Į Seviliją. Ir tu plauksi. Iš Sevilijos kitu laivu keliausite į Genują. Iš jos tiesiai, be aplinkkelių, važiuosite į Romą. Tai *mano* paskutinis žodis.

*

Chuanas užmetė koją ant kojos. Delnai ištiesti ant šlaunų. Jis laukė. Fransiskas vaikščiojo po kambarį pirmyn ir atgal. Žingsniuojant lentinėmis grindimis girgždėjo auliniai. Jis dėvėjo įprastus vyriškus apdarus. Jiedu gyveno nedidelėje kajutėje, kurią kelionei per Atlantą gavo vyskupo sekretorius. *Šventoji Barbora* iškėlė bures. Nuo denio sklido komandos ir žingsniai. Laivo skrodžiamo vandens teškenimas priminė nuolatinį šnopavimą. Pakilo vėjas ir nunešė laivą į atvirą jūrą. Galima buvo pradėti didįjį pokalbį.

– Man pasakojo, kad tą dieną, kai Migelis priėmė mane iš motinos įsčių, ėmė lyti, nors danguje nebuvo nė debesėlio. Ar gali tuo patikėti?

Chuanui nespėjus nieko atsakyti, Fransiskas kalbėjo toliau:

– Kartą grote iš visų jėgų sviedžiau aukštyn akmenį, ir jį pagavo dievas vardu Mari. Ar gali tuo patikėti?

Dabar Chuanas suprato, kad klausdamas Fransiskas nelaukia atsakymo, kad klausimai patys sau. Fransiskas rinko reikalingus žodžius. Tarsi paklustų seniai užgniaužtam impulsui, kuris pagaliau prasiveržė. Jis nenustygo vietoje, nervingais žingsniais matavo kajutę. Jis nieko nedailino, bet į pasakojimą nepynė ir jokios atgailos. Tai buvo tarsi atspindys to, kas įvyko. Nei

daugiau, nei mažiau. Didysis kalbėjimas truko keturias dienas. Fransiskas pasakodavo iki vakaro tol, kol nuvargdavo, imdavo temti, kol nelikdavo žodžių. Tą laiką, kai tylėdavo, leisdavo vienas denyje, kur nors prisėsdavo ir palikdavo vėjui išblaškyti pasakojimo drožles. Ketvirtą dieną priartėjo prie pabaigos.

– Tada atėjo trys vienuolės, jos ėmė mane grabinėti, viena iš jų kirmėliškus savo pirštus sukišo į mano lytį ir grabaliojo, tarsi tai būtų koks įstrigęs stalčius. Ar tiki?

Šį kartą Chuanas linktelėjo galva.

Jis dar išklausė pasakojimo likučius, pabaigos trupinius, pokalbį su vyskupu, jo įsakymą keliauti į Romą; čia Fransisko pasakojimas pavijo keliautojus, tarsi gyvas būtų įžengęs į kajutę. Viskas buvo išsakyta.

– Turime šitai įamžinti! – sušuko Chuanas.

– Ką?

– Tavo gyvenimą!

– Kam?

– Kad jis neprapultų.

Chuanas iš kajutėje stovinčio stalo ištraukė šūsnį popieriaus lapų, rašymo priemones ir viską paruošė.

– Rašysiu, – pareiškė jis. – Aš viską užrašysiu.

Chuanas spoksojo į popierių. Jau norėjo pradėti, bet paskui pakėlė akis.

– Kas nutiko? – paklausė Fransiskas.

– Nežinau, – atsakė Chuanas. – Man atrodo, tave suprasčiau tik tuomet, jei rašyčiau, tarsi aš būčiau tu. Tik tada galėčiau matyti tai, ką tu matei.

– Ką tai reiškia?

– Kad tu dar kartą pradėsi nuo pradžių, o aš klausydamas rašysiu.

Fransiskas antrą kartą ėmė pasakoti savo gyvenimą. Kartą jau apsakyti dalykai prieš jį plytėjo tarsi nutiestas kelias, jam nebereikėjo galvoti, kuria kryptimi žengti, tereikėjo eiti, tad sakiniai iš lūpų sruvo taip greitai ir sklandžiai, kad Chuanas Bautista de Artega kartu nespėdavo. Nors Chuanas stengėsi kaip įmanydamas, bet daug žodžių ir sakinių dingo. Jis buvo it koks per liūtį besipildantis kibiras. Didžioji lietaus dalis krenta šalimais. Tylus Chuano alsavimas susiliedavo su kalbančiojo žodžiais, plunksnos krebždėjimas – su žingsniais. Prakaito lašai vienu metu dužo ir ant popieriaus, ir ant grindų. Tai, kas pasakyta ir išgirsta, Chuanas rašydamas rišo į daiktą ir taip galiausiai radosi tekstas. Pačioje pabaigoje, kai abu kokias dvi dienas ir dvi naktis kajutėje praleido nei valgę, nei miegoję, o tik kalbėję ir rašę, kai jiedu antrą kartą artėjo prie pasakojimo pabaigos, jie jau norėjo, kad ta pabaiga ateitų greičiau. Kelias dienas nekeitę rūbų, apgaubti savo prakaito tvaiko, pailsę, vienas skaudamu riešu, kitas sopančiais žandikauliais, tarsi vienam būtų išnirusi ranka, o kitam pertemptas liežuvis. Dar neatsikvošėję ir neišnirę į kasdienybės paviršių tarsi po ilgo buvimo po vandeniu; Chuanas, dar nesurinkęs nuo stalo prirašytų lapų, nesutvarkęs ir po kelių dienų vienas ramiai jų neperskaitęs, bandydamas iššifruoti ir pataisyti neįskaitomas savo vietas; dar nespėjus Chuanui suvokti, kad tas tekstas – tai tik Fransisko gyvenimo rudimentas ir kad jis užrašė tik plikus faktus; dar nespėjus jam pripažinti, kad neapsakomai daug tos diktuojamos medžiagos dingo – jausmų, minčių, viso to, kas leistų pažvelgti į to žmogaus vidų; dar nespėjus Chuanui paklausti savo

palydovo: „Kas nutiks tekstui?"; dar nespėjus Fransiskui Chuanui atsakyti: „Pasilik jį sau! Juk tu jį parašei!"; dar praėjus daugeliui metų po Chuano mirties rūpestingai saugotą tekstą nepaveldėjus Urkisų šeimos Sevilijos atšakai; leitenanto-vienuolės autobiografijai dar nenuėjus vingiuotų kelių iki pirmo pasirodymo 1829 metais *Historia de la monja alférez, doña Catalina de Erauso, escrita por ella misma*; visam tam dar nenutikus, turėjo būti ištartas paskutinis sakinys, nes visados ateina laikas ir paskutiniam sakiniui. Bet kai jis buvo ištartas, ir ne tik ištartas, bet ir užrašytas, Chuanas plunksną padėjo ant popieriaus lapo. Fransiskas atsirėmė į sieną. Chuanas atsistojo, Fransiskas žengė priešais. Abu sustojo vienas prieš kitą. Žvelgė vienas į kitą taip, lyg pirmą kartą matytų. Nenuleido akių. Galiausiai žengė vieną trūkstamą žingsnį. Apsikabino tik akimirkai. Paskui atšlijo.

Romos nuosprendis

Sparčiau už *Šventąją Barborą* vandenyną perskriejo gandai, apraizgę iš tikrųjų neįtikėtiną žmogų, gandai apie tai, ką jis padarė ir patyrė, taip pat gandai apie daug ką, ko jis nebuvo padaręs ir patyręs. Garsas apie Fransiską vis kaupėsi ir pratrūko vieninteliu vardu, kurį jam žmonės primetė anksčiau, nei šis įkėlė koją į Ispanijos žemę po beveik dvidešimties metų, praleistų Naujajame pasaulyje, – leitenantas-vienuolė, vienuolė-leitenantas, *La Monja Alférez*. Fransiskas negalėjo nieko padaryti. O ir nenorėjo. Žmonės narstė jo istoriją po kaulelį ir kaskart pasakojo ją vis kitaip. Istoriją išpūsdavo, iškreipdavo, pagražindavo, niekam ir nerūpėjo, kas tiesa, o kas pramanas, tačiau, vienaip ar kitaip, esmė likdavo ta pati. Negana to. Iš perpasakotų dalykų žmonės visus tuos šimtmečius sėmėsi įkvėpimo savo raštams ir suteikdavo medžiagai vis naujų formų. Šios pastangos niekada nesibaigs, nes čia svarbu kur kas daugiau nei vieno žmogaus likimas. Sherry Velasco į savo knygą „The Lieutenant Nun" sudėjo labai daug surinktų tekstų, susijusių su leitenanto-vienuolės gyvenimu. Tai ne tik oficialūs ir autentiški raštai, tokie kaip Huamangos vyskupo laiškas, Pedro de la Valle, priklausiusio

popiežiaus Urbano VIII aplinkai, laiškas, *relaciónes*, datuojamas 1625 ir 1653, ar Fray Diego de Rosales pranešimas, bet ir daugybė grožinių kūrinių, pavyzdžiui: Juan Pérez de Montalbán pjesė, sukurta dar leitenantovienuolės laikais; Thomas De Quinceys romantinė istorijos versija, pavadinta „The Nautico-Military Nun of Spain"; Carlos Coellos *zarzuela* „La Monja Alférez" su įžanga – José Gómez de Arteche parašytu prologu; Juan A. Mateos pjesė „La Monja Alférez", XIX amžiaus anoniminis rankraštis iš Meksiko; dvitomis istorinis Eduardo Blasco romanas „Del claustro al campamento a la Monja Alférez"; įvairiausi „Warrior-Nun-Comics"; 1944 metais Emilio Gómez Muriel sukurtas filmas su neįtikėtinai patrauklia María Félix Katalinos vaidmenyje; Ochoa, Morales-Alvarez, Rodrígues, Keller, Miras ir galiausiai 1986 metų filmas. Net sunku viską išvardyti. Bet daugelyje šių pramanytų kūrinių imama nepagrįstai romantizuoti vandens kelionę į Seviliją, sentimentaliai vaizduoti dviejų žmonių susijungimą, aprašinėti visiškai išgalvotą meilės aktą, Kataliną, atgaunančią „įgimtą" vaidmenį ir grįžtančią į groteskišką moteriškumą. Tikrovė buvo kitokia: viskas baigėsi trumpu apsikabinimu *Šventojoje Barboroje*. Net jei Chuanas rašymo aktą būtų išgyvenęs kaip tam tikrą susijungimą aukštesniu lygmeniu, kuris visiškai galėtų tapti pagrindu realiam suartėjimui, tai Fransisko pozicija buvo visiškai kitokia. Jam diktantas buvo *diktantas* tikrąja šio žodžio prasme. Jis sprendė, kaip bus. Juk pasakojo savo gyvenimą. Tai, apie ką jis kalbėjo, buvo susiję tik su juo. Bent jau taip jis manė ir diktavo Chuanui ne tik savo gyvenimą, jis nustatė ir visa kita – tempą ir ritmą.

Jis nė nepastebėjo, kad Chuanas tegali ant popieriaus užrašyti tik menką jo žodžių dalį. Bet visa tai jam buvo nesvarbu. Fransiskas pats sau diktavo savo gyvenimą, užtvirtino jį kiekvienu savo žodžiu. It kokį kuolą Fransiskas Lojola kalė Fransiską Lojolą vis tvirčiau į žemę. Jis galėjo būti tik tuo, kuo buvo tapęs. O kai viską pasakė, viskas ir buvo pasakyta.

*

Po dviejų savaičių, praleistų Sevilijoje, kitas laivas nugabeno juodu į Genują. Ten jų laukė popiežiaus karieta. Fransiskas ir Chuanas važiavo į Romą. Romoje žmonės jau žinojo, kas atkeliauja. Sklandė įvairiausi gandai. Žmonės gatvėse gręžiojosi bandydami žvilgtelėti į karietos vidų, bet trukdė užtrauktos užuolaidos. Popiežius Fransiską priėmė ir išklausė jo istoriją. Nutiko keistas dalykas. Žmonės manė, kad Fransisko poelgį popiežius įvertins kaip burnojimą prieš Dievą, kaip nusikaltimą nustatytoms bažnyčios vertybėms. Popiežius veikiausiai pasakys, kad kiekvienam privalu užimti savo vietą. Reikia elgtis taip, kaip nulemta gamtos. Lojola, tu nebegali gyventi kaip vyras, dėvėti tuos drabužius, kurie tave darko ir atima iš tavęs tai, kas kartą duota visiems laikams. Sugrįžk į save ir gyvenk kaip žmogus, kuriuo būti tau numatyta, skirta, nulemta ir nustatyta – gyvenk moters gyvenimą. Bet nieko panašaus Urbanas VIII nepasakė. Jis išklausė Fransisko pasakojimą vis ko nors perklausdamas, norėdamas išsiaiškinti net smulkmenas. Stebėjosi tuo, ką šiam žmogui teko patirti. Popiežiui turbūt buvo sunku per tuos

apdarus įžiūrėti moterį, – Fransiske jis matė vyrą, kuris pasišventė kryžiui ir kalavijui ir prisidėjo prie „pagonių sutaikymo", vieną iš tų „narsių vyrų, kurie krikščionybei atvėrė „Naująjį pasaulį".

Popiežius Fransiskui Lojolai leido toliau gyventi vyro gyvenimą. Jis galėjo toliau dėvėti vyriškus apdarus. Žinoma, jis, kaip įrodyta *virgo intacta*, turįs galimybę vėl stoti į vienuolyną. Bet nuspręsti privaląs jis pats, Fransiskas Lojola. O Fransiskas? Žmonės būtų norėję, kad jis pakiltų iš klūpamos padėties ir tartų: o kodėl ne ir viena, ir kita? Kodėl negalima gyventi be to padalinimo? Kodėl būtinas atskyrimas? Kodėl negali būti du vienos skalės taškai? Nereikia visiško susiliejimo, bet nereikia ir priešpriešos, daug geriau nuolatinis artėjimas. Nepamirštant ir to, kad tas kita yra savasties dalis. Bet to jis nepasakė, nes Fransiskas buvo seniai apsisprendęs ir savo sprendimą išsakė labai aiškiai. Popiežius geranoriškai linktelėjo galva leisdamas jam eiti. Prie Chuano surašyto susitikimo protokolo Fransiskas priduria: „Jo Šviesybė maloningai leido man toliau gyventi vyro gyvenimą primindamas, kad mano pareiga nuo tos dienos gyventi garbingai, kad aš turįs atsispirti potraukiui skriausti žmones ir kad jo įsakyme „Nežudyk!" slypi Dievo kerštas tiems, kurie šio įsakymo nepaiso." Fransiskas pabučiavo popiežiaus žiedą, išėjo iš Vatikano, o atėjęs į miestą „išgirdo dviejų moteriškių, atsirėmusių į sieną ir ką tik užkalbinusių du jaunus vyrukus, kikenimą. Jos pažvelgė į mane, o viena iš jų tarė: „Senjora Katalina, kurgi eini vienui viena?" „Mano mielos kekšės, – atsakiau, – ateinu įkrėsti šimtą lazdų dailiems jūsų sprandeliams ir šimtą kirčių

šia špaga kvailiui, kuris imtųsi ginti jūsų garbę!" Moterys nutilo ir spruko.

Chuanas Bautista de Artega iškeliavo į gimtąją Vitoriją, o Fransiskas mėgavosi geru gyvenimu. „Garsas apie mane plačiai pasklido ir buvo įspūdinga matyti būrius, visur sekiojančius man iš paskos – garsūs žmonės, princai, vyskupai, kardinolai. Man iš tikrųjų buvo atviros visos durys, prie kurių tik prieičiau, ir per šešias savaites, praleistas Romoje, vargu ar išaušo bent diena, kad nepietaučiau su kokiu princu. Kartą penktadienį mane pietų pakvietė vienas garbingas žmogus; man dovanojo įvairių dovanų, o paskui, atskiru Romos senato įsakymu, mano pavardę įrašė į Romos miesto garbės piliečių knygą." Kurią pavardę – jis nemini.

Žmonės norėjo žinoti viską. Labiausiai juos domino, kaip jam per tuos metus pavyko nuo visų žmonių nuslėpti savo kūną. Fransiskas kantriai atsakinėjo į visus klausytojų klausimus ir papasakojo apie skrupulingai apgalvotas priemones ir perdėtą atsargumą; kad dažnai numodavo ranka į prausimąsi ir dvokdavo it laukinis, kad turėjo sumeistravęs vamzdelį ir išmoko šlapintis stačiomis, kad jam dažniausiai pavykdavo išvengti sužeidimų demaskuoti galėjusiose kūno vietose, kad nepavojingas krūtinės ir sėdmenų žaizdas gydydavo pats. Bet pirmiausiai kalbėdavo apie aklumą žmonių, kurie linkę tikėti tuo, ką mato, ką norėtų matyti, ir labiausiai tuo, ką regėti įpratę. Bet atėjo laikas ir jo klausytojai prarado susidomėjimą. Smalsumas išseko,

žmonės grįžo prie kasdienių dalykų. Fransisko tai neliūdino. Pasimėgavęs pripažinimu ir ėjęs per rankas it kokia keistenybė, pajuto, kad atpažįstantys daugelio žmonių žvilgsniai, kuriais buvo varstomas gatvėje, jį vis labiau vargina. Europa jam ėmė atrodyti rašalo dėmė, palyginti su Amerikos žemyno kraštų didybe. Jis norėjo grįžti į Naująjį pasaulį, kur tapo tuo, kuo buvo, grįžti į bekraštes erdves, kurios suteiktų jam viena – nuošalumą.

Prieš tai paskutinį kartą nukeliavo į baskų kraštą: iš pradžių į gimtą miestą, į San Sebastianą. Tėvai jau buvo mirę. *Banginyje* gyveno jo sesuo Marijana su vyru. Katalinos de Erauso vardu Fransiskas pasirašė dokumentą, kuriuo seseriai perleido savąją tėvų palikimo dalį. Už tai gavo 1000 *reales* ir keletą įkaitinių laiškų, kurie turėjo būti apmokėti Sevilijoje. Tada nuėjo į San Sebastiano lošimo namus ir apkabino savo brolį ir bendravardį Fransiską de Erausą, spermos valytoją. Paskui iškeliavo į Vitoriją, paskutinę atsisveikinimo vietą prieš grįždamas į Naująjį pasaulį. Chuaną Bautistą de Artegą aptiko gimtuose namuose. Abudu prisiminė labai seniai pasakytus žodžius.

– Išvykstu į Seviliją, – šypsodamasis tarė Fransiskas.

– Kada? – paklausė Chuanas.

– Dabar.

– Tai atvykai atsisveikinti? – paklausė Chuanas.

– Atvykau paklausti, ar keliausi drauge. Į Seviliją. O iš Sevilijos į Vest Indiją. Laivynas išplaukia po keturių savaičių. Ką tu čia veiksi?

– Ne, Fransiskai, aš lieku.

Jiedu žiūrėjo vienas į kitą.

– Tai mudu nebepasimatysime?

– Vargu.

Abu sėdėjo Chuano kambaryje.

– Kada išvyksti? – paklausė Chuanas.

– Netrukus. Kai saulė nebešvies taip kaitriai.

Chuanas išgėrė gurkšnį šokolado.

– Argi nenori grįžti į Huamangą? – paklausė Fransiskas.

– Ne. Dabar trokštu ramybės. Matai šiuos mano namus? Kai sugrįžau čionai, buvau tikras – niekas neįstengs manęs iš čia išvilioti.

– Niekas?

Chuanas pasuko galvą į Fransiską. Šio judesio lėtumas privertė Fransiską sunerimti.

– Tu visada žinojai daugiau už mane, – pratarė Chuanas.

Fransiskas linktelėjo galva. Paskui pasakė.

– Apgailestauju.

Chuanas giliai įkvėpė. Tai nuskambėjo it aimana.

– Kol dar neišvykai.., – pradėjo jis.

– Taip?

– Turiu sužinoti vieną dalyką.

– Tai klausk! – paragino Fransiskas ir išsitiesė kėdėje.

– Tada, jūros pakrantėje, na, pats žinai, kai tada man viską pasakojai, visą savo gyvenimą, mudviem plaukiant *Šventąja Barbora*, tu sakei, kad tada mane pamatei, pamatei gulintį, pažvelgei iš aukštai, tu kalbėjai apie apėmusį jausmą. Pasakyk, koks tai buvo jausmas?

– Tai buvo geismas, – atsakė Fransiskas.

– Ir viskas?

– Ir viskas. Tai nesiskyrė nuo vėliau patirtų jausmų – moterų atžvilgiu.

– Ar anas jausmas nebuvo... stipresnis?

– Turi galvoje meilę? – paniekinamai paklausė Fransiskas. – Tokie dalykai egzistuoja tik fantazijose.

– Pasakyk dar vieną dalyką.

– Kokį?

– Ką būtum daręs, jei aš...

– Indėnai neturi žodžio *būtum*. Ar dar pameni? Pas juos viskas vienareikšmiška: arba kažkas įvyksta, arba neįvyksta.

*

Dar kartą pasikartojo tai, kas buvo įvykę prieš daugelį metų. Fransiskas vienas išjojo į Seviliją. Jis retkarčiais atsigręždavo pasižiūrėti, ar Chuanas Bautista de Artega jo neatsiveja, nors žinojo, kad to nebus. Fransiskas Lojola pasiekė Seviliją. Paskutinis dalykas, kurį jis regėjo gimtajame savo krašte, buvo Šventosios Katalinos tvirtovė.

* * *

Kyla klausimas, kokia mirtis gali tykoti tokio žmogaus kaip leitenantas-vienuolė Katalina de Erauso, nugyvenus tokį gyvenimą? Tikriausiai vis dėlto smurtinė. Vienas iš daugelio jos priešų, reikia manyti, ją suras ir užspeis į kampą. Kadaise Katalina iš jo atėmė tą, kurį šis mylėjo. Tikriausiai ji pati nebeatsimena, kas tai buvo ir kada šitai nutiko. Bet priešas, panašiai kaip Sidas,

persekios ją trokšdamas tik viena – atsiteisti. Ji suteikė jam sielvarto, taigi jis atsikeršys. Nepasotinamas uždaras žudynių ratas, kuris niekados nesibaigs. It kokia dykumų širšė priešas nepavargs ieškojęs tarantulo lizdo, kuriame slepiasi Katalina, tetrokštanti ramybės. Priešas ją suranda, prasideda paskutinė Katalinos kova. Katalina iš anksto žino pralaimėsianti. Vis dėlto ji sutelkia visas jėgas savo gyvybei išgelbėti. Bet šįsyk į jos kūną brėžiami rėžiai. Priešas jaunesnis, stipresnis, vikresnis, labiau patrakęs. Gali žaisti su ja kaip panorėjęs. Jis tikras dėl savo pergalės. Ateina laikas ir Katalina išgirsta labai gerai pažįstamą apsiausto šiugždėjimą. Paskutinę minutę ji šaukiasi Šventosios Liberatos, mirties valandą apsaugančios mirštančiuosius nuo sielvarto. Į Kataliną jau suleistas mirtinas širšės geluonis. Kardui smingant į kūną, ji vienu metu pamato visus jos ranka nudurtųjų kūnus ir žino – tokios mirties ji nusipelnė.

Tačiau visa tai nežinoma. Niekas negali papasakoti, kaip sustingo akys, kaip ėmė trūkčioti kūnas, kaip į ją įsmigo ašmenys. Nėra jo, to paskutinio ir pirmo įsismelkimo, to mirties orgazmo, ciniškai simboliško sutrempimo to, kas ji, regis, yra. Nes tiesa yra ta, kad niekas nežino, kaip ji mirė. Katalinos pėdsakai prapraščiausiai pasimeta. Kažkur Meksikoje. Leitenanto-vienuolės gyvenimą sugeria žemė it upeliūkštį. Paskutinė žinia mus pasiekia iš vyro vardu Nikolas de la Renteria. Šis draugui kapucinų vienuoliui diktuoja pranešimą apie savo susitikimą su Katalina. Jame rašoma, kad paskutinį kartą Kataliną de Erauso jis matęs 1645 metais Verakruse. Leitenantas-vienuolė save vadinęs

Antonijumi de Erausu. Tai buvęs drąsus ir sumanus žmogus, dirbęs mulų varovu. Katalina dėvėjusi vyriškus rūbus, turėjusi kardą ir sidabru puoštą durklą. Ji buvusi maždaug penkiasdešimties metų amžiaus, tvirto kūno sudėjimo, tamsios veido spalvos, su keliais plaukais ant smakro. Darbas jai patikęs, ji lyginusi save su nuvargusiu mulu, kuris koją už kojos deda tik raginamas jos lazdos.

Epilogas

Vis dėlto jos mirties data žinoma. Mokslas jos nepripažįsta, bet tai visai nesvarbu. Už tikslų Katalinos mirties laiko žinojimą turime būti dėkingi ne kam kitam, o Chuanui Bautistai de Artegai. Ir kam gi dar. Tiesą sakant, už viską dėkoti reikia Chuanui. Jis užrašė tik vieną vienintelį sakinį. Trumputį sakinį, į kurį skaitant galima būtų neatkreipti dėmesio. Jo užrašai šiuo sakiniu netgi nesibaigia. Sakinys kažkur paslėptas, nežymus, be komentarų. Įterptas tarp daugybės varginamų aprašymų. Gal Chuanas pats nežinojo, ką tas sakinys reiškia.

Per tą laiką Chuanas paseno. Gyveno Vitorijoje, įsikūręs savo tėvų name. Ir toliau buvo atsidėjęs rašymui. Kadangi įvykių buvo nedaug, kadangi viskas, atrodė, skendo monotonijoje, jis dažnai nukrypdavo į mintis, kuriose Katalina vaidino svarbų vaidmenį. Chuanas kas kartą prisimindavo gyvenimo metus, kurie jam buvo reikšmingi. Prisimindavo neišnaudotas galimybes, prarastus dalykus, kurių nebesugrąžins jokios paieškos! Viena pripažinti reikia – apie tą patį jis kaskart rašydavo vis kitokiais žodžiais.

Chuanas dirbdavo nedaug. Teturėjo tik kelis pacientus. Būtent tiek, kiek reikėjo, kad gautų kuklias

pajamas. To, regis, jam pakako, nes amžius atėmė apetitą, o gyvenimas – alkio jausmą. Didžiąją laiko dalį praleisdavo namie. Draugų turėjo nedaug. Lankytojų neliko. Vienas po kito mirė bendraamžiai. Į pasaulį veržėsi nauja karta. Chuaną retkarčiais aplankydavo vienintelis senų laikų kolega. „Kiek man metų?" – kasmet jo klausdavo Chuanas. Kasmet draugas pasakydavo jam skaičių. Ir kasmet Chuanas sumurmėdavo: „Jau toks senas?" Neliko jokių pramogų. Netraukė jokie gyvenimo prablaškymai. Kas vakarą vargino net kelionė į patalus, nes ją iš anksto temdė nykių dienų it kokių šablonų metami šešėliai.

Kartą naktį Chuanas prabudo. Tarsi kažkas būtų jį išgąsdinęs. Jis įsižiūrėjo į tamsą. Aplink nieko nebuvo. Jokio garso. Visur tylu. Jis priėjo prie lango ir persisvėrė per palangę. Įžvelgė dvi žvaigždes. Jos priminė akis. Tarsi žvelgtų į jį iš begalinių tolių. Tą akimirką ėmė lyti. Buvo 1649 metų rugpjūčio 30 diena.

„Tuomet mane apėmė jausmas, kad kažkas ne taip."

Literatūra

Parašyti šį romaną įkvėpė autobiografija Katalinos de Erauso, kuri, jei tikėsime jos pačios užrašais, gimė 1585 metais, bet pagal San Sebastiano krikšto knygos įrašą – tik 1592 metais. Jos autobiografija, be kita ko, pateikiama šiuose leidiniuose:

Historia de la monja alférez, doña Catalina de Erauso, escrita por ella misma. É illustrada con notas y documentos, por *D. Joaquin Maria de Ferrer.* Paris, 1829.

Vida i sucesos de la monja alférez. Autobiografía atribuida a Doña Catalina de Erauso. Ed.: *Rima de Vallbona.* Arizona, 1992.

Lieutenant Nun. Memoir of a Basque Transvestite in the New World. Translated by *Michele Stepto* & *Gabriel Stepto.* Foreword by *Marjorie Garber.* Boston, 1996.

Reiškiu padėką toliau nurodytiems autorėms ir autoriams, kurių darbai buvo labai svarbūs rašant šį romaną. Ypatingai padėkoti norėčiau poniai Cornelia Lotthammer, pirmą kartą papasakojusiai man apie šią medžiagą.

Jesús Altuna und *Pedro Diaz de González*: Ekain und Altxerri bei San Sebastián. Zwei altsteinzeitliche Bilderhöhlen im spanischen Baskenland. Übertragen, herausgegeben und mit einem Vorwort von *Gerhard Bosinski*. Sigmaringen, 1996.

Georges Baudot: La vie quotidienne dans L'Amérique espagnole de Philippe II. XVIe siècle. Paris, 1981.

Marcelin Defourneaux: La vie quotidienne en Espagne au siècle d'or. Paris, 1964.

Stephen Ferry: I Am Rich Potosí. The Mountain That Eats Men. New York, 1999.

Olwen Hufton: Frauenleben. Eine europäische Geschichte: 1500–1800. Aus dem Englischen von *Holger Fliessbach* und *Rena Passenthien*. Frankfurt am Main, 1998.

Mark Kurlansky: Die Basken. Eine kleine Weltgeschichte. Aus dem Englischen von *Holger Fliessbach*. München, 2000.

Cornelia Lotthammer: La Monja Alférez. Die Autobiographie der Catalina de Erauso in ihrem literarischen und gesellschaftlichen Kontext. Frankfurt am Main, 1998.

Medizinisches aus dem Goldenen Zeitalter Spaniens. Ciba Zeitschrift Nummer 69. Hrsg.: Dr. *W. Krenger*. Basel, Mai 1939.

Ludwig Pfandl: Spanische Kultur und Sitte des 16. und 17. Jahrhunderts. Eine Einführung in die Blütezeit der spanischen Literatur und Kunst. Kempten, 1924.

Wolfgang Reinhard: Missionare, Humanisten, Indianer im 16. Jahrhundert. Ein gescheiter Dialog zwischen Kulturen? Regensburg, 1993.

Jonathan Rutland: Eine Galeone. Ein Einblick-Buch. Hrsg.: *R. J. Unstead*. Deutsche Bearbeitung: *Friedrich Johannsen*. Esslingen, 1977.

Eberhard Schmitt: Atlantische Expansion und maritime Indienfahrt im 16. Jahrhundert. Bamberg, 1992.

Sherry Velasco: The Lieutenant Nun. Transgenderism, Lesbian Desire & Catalina de Erauso. Austin, 2000.

Tzvetan Todorov: La conquête de l'Amérique. La question de l'autre. Paris, 1982.

Turinys

Prologas 5

I

Netektys 10
Saulėtą lietingą dieną 23
Kraujas ant sienos 40
Pavykęs ir nepavykęs pabėgimas 52
Ekaino ola 62
Chuanas Bautista de Artega 71
Antrasis krikštas 82
Apie gerą ir blogą vaidybą 96
Baimė, palengvėjimas, siaubas 111
Akmenų mėtymas Sevilijoje 121

II

Aerozolinis ūkas 130
Kalbėjimo liga 141
Salve 150
Naujasis pasaulis 158
Vyrai ar moterys 166
Pirmasis nužudymas 173
Potosi kalne 184

Apkabinimas 195
Kvaitulys 200

III

Daugelio dalykų pabaiga 212
Leitenantas-vienuolė 223
Tamsoje 233
Noras mirti kitaip 240
Plunksna 246
Jojimas į Huamangą 252
Mirtis pakariant 259
Diktantas 268
Romos sprendimas 275

Epilogas 285
Literatūra 287

Marus Orths
KATALINA
Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
Regina Ivanauskienė

Redaktorė *Elena Ulevičiūtė*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Maketuotoja *Danutė Navickienė*

Užsakymas Nr. 162
Leidykla „Mintis", Z. Sierakausko 15,
LT-03105 Vilnius.
Spaustuvė „Aušra", Vytauto pr. 23,
LT-44352, Kaunas.

Kaina sutartinė

Orths, Markus

OR-91 Katalina: romanas / Markus Orths; iš vokiečių kalbos vertė Regina Ivanauskienė. – Vilnius: Mintis, 2007. – 296 p.

ISBN 978-5-417-00910-5

Romanas „Katalina" – literatūrinė biografija, paremta tikrais faktais. Katalina de Erauso (1592–1650) yra žinoma kaip Ispanijos–Meksikos kareivis, kurio didvyriškus žygius įvertino pats Ispanijos karalius. Katalina sugebėjo gauti popiežiaus Urbono VIII leidimą rengtis kaip vyras. Romanas sukurtas pagal skurdžią Katalinos autobiografiją.

UDK 830-3

Šiuolaikinis Europos romanas

Marek Soból. Moiros, 2007
Sibylle Mulot. Fabrikantai, 2007
Angela Carter. Stebuklinga žaislų krautuvėlė, 2007
Ian McEwan. Tvari meilė, 2005
Anja Snellman. Mama ir kalė, 2005
Christa von Bernuth. Balsai, 2005
Joseph O'Connor. Kaubojai ir indėnai, 2005
Hartmut Lange. Styginių kvartetas, 2004
Nora Ikstena. Gyvenimas yra gyvenimas yra gyvenimas, 2004

Rengiama spaudai:

Jenny Erpenbeck. Istorija apie seną vaiką
Sten Nadolny. Atrastas lėtumas
Joseph O'Connor. Jūros žvaigždė
Dawid Bieńkowski. Nieko

Markusas Ortsas (Markus Orths) gimė 1969 studijavo filosofiją, romanistiką ir anglų kalbą Freiburge, dabar gyvena ir kuria Karlsrūhėje. M. Ortso kūryba įvertinta ne vienu apdovanojimu, o jo romanas „Katalina“ paskelbtas geriausiu 2006 metų istoriniu romanu Vokietijoje.

Mildos Lučinskienės nuotr.

Romane įdomiai, patraukliai ir išmoningai atkurtas Katalinos de Erauso (1592–1650), realios istorinės asmenybės, gyvenimas, kupinas neįtikėtinų įvykių ir lemtingų posūkių. Derindamas istorinius faktus ir magiškojo realizmo tradicijas, autorius atskleidė moters, pakeitusios tapatybę, ir tuo pačiu savo gyvenimą, portretą.

Kas nutinka, kai mergaitė apsisprendžia būti vyru, nusikerpa plaukus, dėvi vyriškus drabužius ir pakeičia elgseną, pritaikydama ją naujam vaidmeniui? Kai vis labiau įsijaučia į svetimą prigimčiai tapatybę?

„Pradėti nuo pradžių – pasijustinauju žmogumi, pačios susiūtu, pačios sukurptu patamsyje...“

www.mintis.eu ISBN 978-5-417-00908-2